

ชาวคอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์: ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย

นายอาทิตย์ วงศ์ทิตกุล

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต

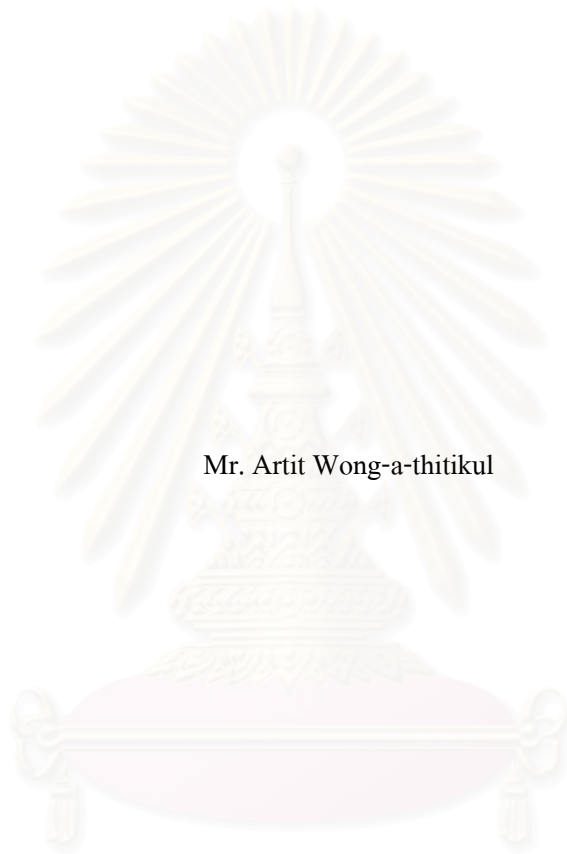
สาขาวิชามนุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

STATELESS HILL PEOPLE AND IDENTITY: A CASE STUDY OF AKHA ETHNIC
GROUP IN BAAN PHAYA PHRAI LAO MA VILLAGE, CHIANG RAI PROVINCE

Mr. Artit Wong-a-thitikul

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Anthropology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ชาวคอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์: ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย

โดย

นายอาทิตย์ วงศ์อติติกุล

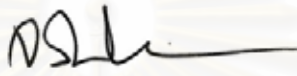
สาขาวิชา

มานุษยวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

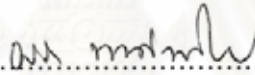
ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

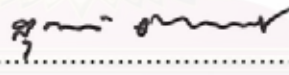

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุ้มินทร์พันธุ์)

สถาบันมานุษยวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4681182524: MAJOR ANTHROPOGY

KEY WORD: AKHA / STATELESS / EHNIC IDENTITY / IDENTITY TRANSFORMATION / PHAYA PHRAI LAO MA

ARTIT WONG-A-THITIKUL: STATELESS HILL PEOPLE AND IDENTITY: A CASE STUDY OF AKHA ETHNIC GROUP IN BAAN PHAYA PHRAI LAO MA VILLAGE, CHIANG RAI PROVINCE. THESIS ADVISOR: PROF. SUPANG CHANTAWANICH, Ph. D., 263 pp.

The objective of this thesis aims to study ethnic identity, process of receiving nationality, and the adaptation of the stateless Akha hill people in Baan Phaya Phrai Lao Ma village, Chiang Rai province.

The ethnic identity-related findings showed that the Akha who live in the village are Lo Mi Akha and identified themselves to have two ethnic identities: 1) Primordial identities consisting being Akha descendent, speaking Akha language, animistic belief, and being a member of Akha community, 2) Instrumental identities including local political system with four leaders, the uniqueness of their village physical location, and the Akha women's traditional costume.

Akha's statelessness was due to the fact that they were not included in the Civil Registration of The Thai Registration system. They were later granted Thai citizenship through the process of registration according to the Regulation of Central Registration Bureau related to Considering Personal Status Lists in Civil Registration for Highlander People in B.E. 2543.

Once they become Thai nationals, they gain three types of rights, namely, citizenship rights, political rights, and social rights.

Identity transformation among the Akha after becoming Thai citizens can be observed through the claim that they were born or live in Thailand, that they are under the legislation of the Thai nation state, access to Thai school, Thai language speaking, having Thai name, obtaining their citizenship and Thai identification card.

Department	Sociology and Anthropology	Student's signature	<u>A. Wongattli</u>
Field of Study	Anthropology	Advisor's signature	<u>S. Chantawanich</u>
Academic year	2006		

กิตติกรรมประกาศ

“จงพิจารณาถึงพระปัญญาของพระเจ้าว่าล้ำลึกแค่ไหน แล้วจงพิจารณาถึงสติปัญญาของคนที่ต่ำต้อยเพียงใด เพราะสติปัญญาของมนุษย์นั้น เห็นว่ายังไม่อาจเทียบเท่าได้ฉะนั้น จงยำเกรงและถวายเกียรติแด่พระเจ้าเป็นเจ้าเกิด”

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้มอบความรู้ การแก้ไขข้อผิดพลาดเนื้อหาของงานจากประสบการณ์อันทรงคุณค่าของท่าน และให้ความเมตตากรุณาต่อศิษย์คือผู้นี้ด้วยความอดทนและตื่นตื่นรอคอย และ ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ และคณาจารย์ในภาควิชาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการเรียนตลอดมา

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ที่ได้อธิบายขยายความเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัญชาติให้แก่ผู้เขียนด้วยความเมตตา และอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการวิจารณ์งานวิจัยในเวทีเสวนาความก้าวหน้าในการวิจัยต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ Professor Jacquetta Hill แห่ง Hill-Plath Foundation สำหรับการแนะนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ไม่อาจสำเร็จลงได้หากปราศจากน้ำใจ กำลังใจ การส่งเสริมจากครุคนแรกของชีวิต คุณพ่อเหมือน คุณแม่ทองคำ และน้องฝน น้องชายสุดที่รัก และบรรดาภาพใบหน้าของญาติพี่น้องที่รักยิ่งที่คอยหนุนมาในยามที่ท้อแท้

ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการทุนวิจัยมหัศจรรย์ สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ รุ่นที่ 2 ที่กรุณาพิจารณาให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนเงินทุนในการทำวิจัย และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอบคุณ พี่นุช พี่ทิพย์ พี่กุล อาจารย์โอม อาจารย์รุ่ง อาจารย์เมฆ

ขอบคุณ น้อง ๆ ในภาควิชาฯ และเหล่าสະໄກ້สังคมฯ จากฟากพัฒนามนุษย์ฯ

“ก้อหล่อหีมา” พี่น้องชาวอาข่า “ชาวคอยไร่สัญชาติ” บ้านพญาไพรเล่ามา ผู้อาศัยอยู่บนภูเขาสูงของอำเภอแม่ฟ้าหลวง และหากงานนี้ได้สร้างบุญกุศลประการใด ขอแบ่งปันบุญกุศลนั้นให้แก่ “ชาวคอยไร่สัญชาติ” ได้ “สัญชาติไทย” ในเร็ววัน

“เพราะว่าพระเจ้าทรงรักโลก จนได้ทรงประทานพระบุตรองค์เดียวของพระองค์ เพื่อทุกคนที่วางใจในพระบุตรนั้นจะไม่พินาศ แต่มีชีวิตนิรันดร์” (ยน. 3:16)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภาพ.....	ฏ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ประเด็นปัญหาการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.6 วิธีการวิจัย.....	4
2. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	10
2.1 แนวคิดที่ว่าด้วยสัญชาติและคนไร้สัญชาติ.....	10
2.2 การกลายเป็นคนไร้สัญชาติ.....	12
2.3 การได้สัญชาติ.....	13
2.4 แนวคิดอัตลักษณ์.....	15
2.5 แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์.....	19
2.6 แนวคิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์.....	23
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	27
2.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28
3. สถานะของชาวเขาในประเทศไทย.....	38
3.1 ชาวเขาในภาคเหนือ.....	39
3.2 อีโก้คือใคร? อาข่ามาได้อย่างไร?.....	41
3.3 สถานะบุคคลทางกฎหมายของชาวเขา.....	48

	หน้า
3.4 ชาวเขากับนโยบายด้านสถานะบุคคลและการสำรวจจัดทำทะเบียน.....	57
3.5 ชาวเขากับความเป็นชนกลุ่มน้อย.....	60
3.6 ชาวเขากับสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง.....	63
4. สภาพทั่วไปของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาและอัตลักษณ์อาข่า	
หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	66
4.1 ประวัติหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	66
4.2 สภาพทางด้านภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	66
4.3 การประกอบอาชีพและระบบเศรษฐกิจ.....	70
4.4 ข้อมูลด้านประชากร.....	75
4.5 อัตลักษณ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	83
5. ภาวะไร้สัญชาติและกระบวนการได้สัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า	
หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	104
5.1 ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง.....	104
5.2 ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากตัวบุคคลผู้ไร้สัญชาติ.....	109
5.3 ความเป็นคนไร้สัญชาติเพราะพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ.....	120
5.4 กระบวนการได้สัญชาติไทย.....	123
5.5 กระบวนการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	130
5.6 การได้สัญชาติไทยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	137
5.7 สิ่งที่ต้องการจากการได้สัญชาติไทย.....	144
6. ความสัมพันธ์ระหว่างการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์	157
6.1 ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการได้สัญชาติไทย.....	159
6.2 การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์.....	177
6.3 อัตลักษณ์แบบผสมผสาน.....	189
7. ข้อเสนอ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	196
7.1 ข้อเสนอการวิจัย.....	196
7.2 อภิปรายข้อเสนอการวิจัย.....	198

	หน้า
7.3 ข้อเสนอแนะ.....	220
รายการอ้างอิง.....	221
ภาคผนวก.....	229
ภาคผนวก ก	230
ภาคผนวก ข	237
ภาคผนวก ค.....	251
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	263

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายในการพัฒนาที่เกิดจากการท่องเที่ยวและการปลูกชา.....	73
ตารางที่ 2 จำนวนประชากรของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแยกเพศและวัย.....	75
ตารางที่ 3 จำนวนประชากรที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทย โดยไม่แยกช่วงอายุ.....	75
ตารางที่ 4 จำนวนประชากรที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทย โดยแยกตามช่วงอายุ.....	76
ตารางที่ 5 จำนวนประชากรที่มีและไม่มีสัญชาติไทย โดยการถือเอกสารและบัตรชนิดต่าง ๆ.....	80
ตารางที่ 6 ความหมายของหมายเลขหลักที่หนึ่งของหมายเลขประจำตัว 13 หลัก.....	82

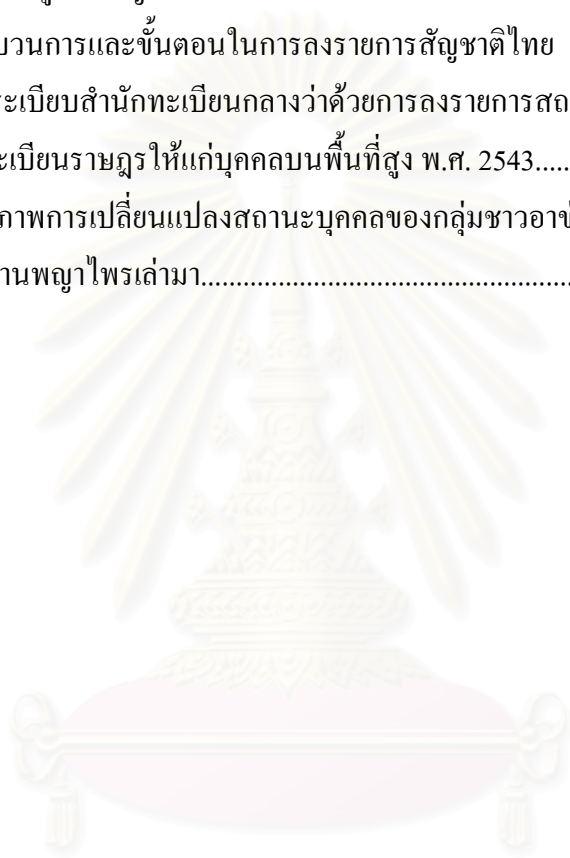
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 แผนที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและที่ตั้งหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	67
รูปที่ 2 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและสภาพถนนภายในหมู่บ้าน.....	69
รูปที่ 3 โรงงานซาอู๋หลงที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดเชียงราย.....	96
รูปที่ 4 สหกรณ์โบชาหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาและเตาอบโบชา.....	71
รูปที่ 5 พื้นที่ปลูกชาพันธุ์อัสสัมและพันธุ์อู๋หลง.....	72
รูปที่ 6 หิ้งอาพิ้อและอาหารม่อกรรยาเจ้าของบ้าน.....	86
รูปที่ 7 ป้ายชื่อของโบสถ์คริสเตียนประจำหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	88
รูปที่ 8 พิธีเปิดอาคารโบสถ์หลังใหม่และการให้บริการตรวจสุขภาพ โดยแพทย์ชาวไต้หวัน.....	89
รูปที่ 9 การอธิษฐานนมัสการพระเจ้าของกลุ่มชาวอาข่าคริสต์ในวันเปิดโบสถ์หลังใหม่.....	91
รูปที่ 10 เจ้าบ่าวคริสต์และเจ้าสาวบรรพบุรุษที่แต่งกายเต็มยศในพิธีแต่งงาน.....	92
รูปที่ 11 กลุ่มผู้จัดงานแต่งงานร่วมหลับต้ออธิษฐานขอพรจากพระเจ้าแก่คู่บ่าวสาว.....	93
รูปที่ 12 ประตูดอกของหมู่บ้าน ตึกคาเฟ่ที่แสดงอวัยวะเพศชาย-หญิงและชิงช้าอาข่า.....	95
รูปที่ 13 การแต่งกายของสตรีอาข่าในกลุ่มโลมิอาข่า อูโล้อาข่าและโลมิอาข่าตามลำดับ.....	99
รูปที่ 14 หมูดำที่ถูกฆ่าเพื่อประกอบพิธีกรรมและการดูคำทำนายจากการดูตับหมู.....	100
รูปที่ 15 การประกอบพิธีกรรมที่บ้านของ “อาพิ้อฝ่า”.....	101
รูปที่ 16 ลักษณะบ้านของชาวอาข่าในปัจจุบัน.....	103
รูปที่ 17 การแจกล้างของเครื่องใช้ให้แก่ชุมชนและกลุ่มชาวเขาของนักรการเมือง.....	150
รูปที่ 18 การเข้าแถวเคารพธงชาติของนักเรียน โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร.....	183
รูปที่ 19 การจัดกิจกรรม “ภาษาวันละคำ”.....	184
รูปที่ 20 การจัดกิจกรรมประเพณีวันลอยกระทง.....	186
รูปที่ 21 การแต่งกายของเด็กนักเรียนอาข่าในงานกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ เดือนมกราคม พ.ศ. 2550 และเด็กชาวอาข่าบรรจงพนมมือไหว้ ขณะที่กำลังรับขนมจากคุณครู.....	187

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	28
แผนภาพที่ 2 แผนที่หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	68
แผนภาพที่ 3 กระบวนการและขั้นตอนในการลงรายการสัญชาติไทย ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสถานะบุคคล ในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543.....	129
แผนภาพที่ 4 แผนภาพการเปลี่ยนแปลงสถานะบุคคลของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา.....	177

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านการเรียกร้องสิทธิการเป็นพลเมืองและความต้องการถือสัญชาติไทยของกลุ่มบุคคลที่ไม่มีสัญชาติเป็นประเด็นที่เผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเสนอโดยสื่อมวลชนทุกแขนง และโดยการออกมาเรียกร้องถึงสิทธิความเป็นพลเมืองของกลุ่มผู้ที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วยตนเอง ดังนั้น การเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสัญชาติไทยนั้นเป็นส่วนหนึ่งในความต้องการที่จะมีอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทยและในขณะเดียวกันบุคคลที่ไร้สัญชาติก็ต้องการธำรงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของความสนใจในการที่จะศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ที่กลุ่มคนไร้สัญชาติได้แสดงออกมาท่ามกลางบริบทและพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่และได้เข้าไปมีประสบการณ์ชีวิตร่วม

นอกเหนือไปจากการนำเสนอให้สังคมได้รับรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว การต่อสู้ที่ปรากฏอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งได้กลายเป็นประเด็นให้ทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร กลุ่มบุคคลที่ทำงานในด้านสิทธิมนุษยชนและกลุ่มงานที่ทำงานเพื่อบุคคลไร้สัญชาติโดยตรง ภาครัฐเองก็จำเป็นต้องหันมาให้ความสนใจต่อการเคลื่อนไหว เรียกร้อง ต่อสู้ให้บุคคลเหล่านี้ที่ต้องการได้รับการปฏิบัติจากรัฐและสังคมเช่นเดียวกับคนไทยอื่นๆ โดยการยื่นข้อเรียกร้องต่อนายกรัฐมนตรีและประธานศาลรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ได้จัดการประชุมเรื่อง “ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล” เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2548 โดยมีนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นประธานพร้อมด้วย นายจาตุรนต์ ฉายแสง รองนายกรัฐมนตรี นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พล.อ. ชัยสิทธิ์ ชินวัตร ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ พล.อ. อู๊ด เมืองบน ปลัดกระทรวงกลาโหม และคณะบุคคลจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการประชุม จากการจัดการประชุมดังกล่าวได้ข้อสรุปเบื้องต้นจากนายกรัฐมนตรี คือ ให้ดำเนินการแบ่งแยกประเภทบุคคลให้มีความชัดเจนและให้สำรวจปัญหาของบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อจะนำมาพิจารณาให้สถานะเป็นคนไทยพร้อมกับมอบหมายให้กองทัพฝึกรวมความรักชาติให้แก่บุคคลเหล่านี้ ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นให้ความสนใจที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาค่าความไร้สัญชาติอย่างจริงจัง แต่ทั้งนี้ก็ได้มีการ

¹ ทิมข่าวในประเทศ, “แนวทางใหม่ของรัฐ จัดระเบียบคนไร้สัญชาติ,” โพสต์ทูเดย์ (13 มกราคม 2548):

พยายามที่จะจัดและคัดแยกประเภทบุคคลที่ไร้สัญชาติเหล่านั้นออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามเงื่อนไขและลักษณะเหตุและผลที่ทำให้กลายเป็นบุคคลไร้สัญชาติ

จากข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับการแยกประเภทของคนไร้สัญชาตินี้ แสดงให้เห็นว่าความรู้ความเข้าใจในความเป็นตัวตนที่แท้จริงของคนไร้สัญชาตินั้นยังไม่เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง และขาดความรู้ความเข้าใจอย่างมาก ถึงแม้ได้มีการจัดประเภทของกลุ่มบุคคลออกเป็นแต่ละกลุ่มตามเงื่อนไขแห่งการเป็นคนไร้สัญชาติไว้แล้ว 6 กลุ่ม² ได้แก่ 1). กลุ่มที่อยู่บนพื้นที่สูงและตกลำวาง 2). คนต่างด้าวที่ไม่มีชื่อหรือคนไร้รากเหง้า 3). กลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน ซึ่งบางส่วนได้มีการอนุมัติให้สิทธิอาศัยอย่างถาวรไปแล้ว 4). กลุ่มที่เดินทางเข้ามาอาศัยในประเทศไทยและไม่สามารถเดินทางกลับได้ เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ 5). กลุ่มผู้ลี้ภัยสงครามที่อยู่ตามศูนย์อพยพต่าง ๆ และกลุ่มที่ 6). กลุ่มแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นกลุ่มคนไร้สัญชาติที่พบมากที่สุด ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้นมีความต่างทั้งในเรื่องความเป็นมาของความเป็นตัวตนของตนและด้านกลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับกลุ่มคนไร้สัญชาติ เมื่อได้เข้ามาอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทยแล้ว ความเป็นคนไทยที่ถูกต้องตามกฎหมายย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็นและต้องแสดงตนให้เป็นคนไทยให้มากที่สุด เมื่อต้องออกไปสู่สังคมนอกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ทั้งนี้เพื่อการเข้าถึงประโยชน์สวัสดิการของรัฐในด้านต่าง ๆ หรือการได้รับโอกาสที่ดี และความต้องการเป็นประชาชนไทยในระดับเดียวกันกับคนที่มิสัญชาติไทยที่อาศัยอยู่พื้นราบซึ่งถือว่าเป็นสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ

สิ่งที่รัฐใช้ในการแบ่งแยกสถานภาพทางกฎหมายของบุคคล คือ “สัญชาติ” หรือ “ภูมิลำเนา” สามารถพบได้ว่า รัฐมักจะปฏิบัติต่อคนชาติของตนในลักษณะที่ดีกว่าเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคนที่ไม่มีสัญชาติของรัฐหรือรัฐมักจะปฏิบัติต่อคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนของตนในลักษณะที่ดีกว่าคนที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนของตน

การเผชิญต่อความไม่เท่าเทียมและถูกเลือกปฏิบัติเช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นและก่อให้เกิดความต้องการที่จะมีสัญชาติไทยเกิดขึ้น ถึงแม้ว่า ตามหลักความจริงทางกฎหมายแล้ว “ข้อเท็จจริง” ของบุคคลนั้น ๆ เป็นตัวกำหนดความมีสถานภาพในทางกฎหมายของเขาแล้วก็ตาม หากพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแล้ว จะพบว่า โดยหลักกฎหมายไทยนั้นยอมรับให้บุคคลมีสัญชาติไทยได้โดยอัตโนมัติ หากบุคคลนั้นมีความกลมกลืนกับสังคมไทย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในหลาย ๆ

² นายกั้งแบ่งกลุ่ม 1.8 ล. คนไร้สัญชาติ ออกบัตรแยกสถานะ, มติชน (13 มกราคม 2548): 1.

กรณีที่รัฐเองเป็นผู้ปฏิเสธความเป็นไทยของคนทีถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อย โดยให้ความสำคัญกับหลักความมั่นคงมากกว่า แม้ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะกำหนดให้สัญชาติไทยแก่บุคคลแล้วก็ตาม³

การยอมรับว่าบุคคลที่ควรจะได้รับ การยอมรับให้มีสัญชาติไทยได้นั้น จำเป็นที่บุคคล ๆ นั้น ต้องมีความกลมกลืนกับสังคมไทย หมายความว่า จำเป็นต้องมีความเป็นคนไทย เรียนรู้และสามารถดำเนินไปตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่สำคัญจะต้องพูด เขียน และเข้าใจภาษาไทยได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง คือ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางสังคมที่ตนถือกำเนิดมา สิ่งนี้ จึงส่งผลให้เกิดการ แสดงออกถึงความเป็นตัวตนถึงสองด้าน กล่าวคือ ด้านที่เป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์แห่งความเป็นคนไทย ซึ่งสามารถที่จะจำแนกได้ว่า ด้านไหนเป็นการแสดงออกผ่านลักษณะของความเป็นไทย และด้านไหนเป็นการแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 ประเด็นปัญหาการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามสำหรับการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของคนไร้สัญชาตินั้นมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านใดบ้าง
2. การได้สัญชาติไทยส่งผลต่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไร้สัญชาติอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อทำการวิจัยให้ทราบถึง

1. ศึกษาอัตลักษณ์ของอาข่าและภาวะไร้สัญชาติ
2. วิเคราะห์กระบวนการได้สัญชาติ
3. ศึกษาความสัมพันธ์ของการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่เป้าหมาย หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา หมู่ที่ 5 ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่บนพื้นที่สูงบนภูเขาในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวงห่างจากตัวอำเภอแม่จัน ประมาณ 65 กิโลเมตร

---

³ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, รายงานการวิจัยหมายเลขที่ 1 ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน 2541, หน้า 4.

2. กลุ่มประชากรเป้าหมาย กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า โดยทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ที่ไร้สัญชาติและกลุ่มผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้ว

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความเข้าใจและเรียนรู้ถึงกระบวนการ โอกาสและสถานการณ์ ที่ต้องแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ไทย โดยการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไร้สัญชาติ
2. สามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปสนับสนุนด้านข้อมูลสำหรับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการจัดทำแผนพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนไร้สัญชาติ และเผยแพร่ต่อผู้ที่สนใจ
3. เปิดโลกทัศน์ใหม่ในมุมมองของความเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไร้สัญชาติ

1.6 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ทางมานุษยวิทยา การวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึง การแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น การวิจัยเชิงคุณภาพจะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคล นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพมักใช้เวลานานในการศึกษาคิดตามระยะยาว โดยให้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย⁴ พร้อมกับการหยิบยกคำพูดบางตอนที่สอดคล้องของผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบเพื่อให้เห็นถึงมโนภาพ มุมมอง ความคิดและโลกทัศน์ของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของตนเอง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ชาวคอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์: ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย” เป็นงานที่ศึกษาถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ภาวะไร้สัญชาติ วิเคราะห์กระบวนการได้สัญชาติไทยและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่เป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เป็นพื้นที่เป้าหมายที่สืบเนื่องจากการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (practicum) อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนวิชาชาติ

⁴ สุภางค์ จันทวานิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 13.

พันธุ์ศึกษา (Ethnic studies) เพื่อจัดทำรายงานการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลือกศึกษาในครั้งนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากการศึกษาด้านชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) แล้ว กลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ ยังเป็นกลุ่มมีสถานะบุคคลไร้สัญชาติอีกด้วย ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกศึกษาแบบต่อเนื่องเพื่อทำวิทยานิพนธ์ภายใต้หัวข้อ “ชาวคอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์: ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย” ในครั้งนี้

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การศึกษาวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปใช้ชีวิตอาศัยอยู่ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา โดยอาศัยอยู่กับครอบครัวชาวอาข่าครอบครัวหนึ่ง ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 รวมเป็นระยะเวลา 1 ปี ระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคราวละ 2-3 สัปดาห์ ทั้งนี้เป็นการเดินทางแบบไป-กลับระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงรายทุกเดือนเพื่อใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เขียนและวิเคราะห์ในส่วนเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ และเดินทางกลับขึ้นไปยังพื้นที่เป้าหมายในเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 อีกครั้งเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ผู้วิจัย เครื่องมือวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาที่สำคัญที่สุดในการศึกษาวิจัยคือตัวนักมานุษยวิทยาซึ่งในที่นี้หมายถึง ตัวของผู้วิจัยเอง

3.2 ล่ามแปลภาษาอาข่า นอกจากตัวผู้วิจัยแล้ว ผู้วิจัยยังใช้เครื่องมือการวิจัยที่เป็นตัวบุคคลในการวิจัยครั้งนี้อีกด้วย ได้แก่ ล่ามแปลภาษาอาข่า (interpreter) โดยล่ามแปลภาษาอาข่าที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาช่วยในการวิจัยในครั้งนี้เป็นผู้ที่สามารถพูดและเข้าใจในภาษาไทยได้อย่างดี เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในบทบาทการทำงานด้านสังคมให้แก่หมู่บ้าน และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชาวอาข่าทุกครอบครัวในหมู่บ้าน การที่ผู้วิจัยได้ล่ามแปลภาษามาช่วยนี้สามารถทำให้ผู้วิจัยสามารถได้รับการยอมรับและความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ได้ในระดับหนึ่ง

3.3 การใช้แบบสัมภาษณ์ข้อมูลบุคคล ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อการหาข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนคนในครัวเรือนเพื่อทราบถึงจำนวนประชากรชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาในขณะที่ทำการศึกษาวิจัย หลักฐานที่เป็นเอกสารทางทะเบียนราษฎรที่ปรากฏสำหรับครอบครัวและของบุคคล ทำให้ทราบถึงประเภทของบุคคลตามเอกสารที่ถือครองอยู่ในปัจจุบัน การยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคล การได้สัญชาติไทย ความรู้ด้านภาษาไทย การศึกษา อาชีพ

ประสบการณ์ทำงาน เดินทาง สิ่งที่ต้องการจากการได้รับสัญชาติไทย สิ่งในกลุ่มชาวอาข่านิยามถึงความเป็นคนไทยของตนเอง

3.4 การใช้อุปกรณ์ช่วยในการบันทึก ได้แก่ อุปกรณ์จดบันทึก เพื่อใช้สำหรับการจดบันทึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัย การใช้เครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการถ่ายภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาวิจัย แล้วจึงนำมาพิจารณาถึงรายละเอียดในภายหลัง

4. การเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีการ ดังนี้

4.1 การศึกษาผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จากเอกสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือ งานนิพนธ์ งานวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและบทความวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและให้รายละเอียดเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติ เพื่อสร้างความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายและการทราบถึงนโยบายของรัฐที่มีต่อกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและเพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชนกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่เฉพาะแต่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเท่านั้น โดยศึกษาจากงานนิพนธ์ที่ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้แล้ว

4.2 การสัมภาษณ์ (interview) การสัมภาษณ์เป็นวิธีการหนึ่งในการแสวงหาข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมายได้โดยตรง การสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้กับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์หาข้อมูลทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ (general and informal interview) ซึ่งการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้เป็นวิธีการของมานุษยวิทยาโดยเฉพาะ และเป็นแบบที่มักจะควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์ระยะยาว (long-term participation observation) และมักจะใช้กับการวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมกลุ่มชน และการสัมภาษณ์หาข้อมูลเชิงลึก (in-depth interview) เพื่อนำมาสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้ให้มีความรัดกุมและให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง โดยแยกออกเป็น ดังนี้

(1) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (general and informal interview) เป็นการสัมภาษณ์หาข้อมูลทั่วไปที่เป็นข้อมูลด้านประวัติของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา การตั้งถิ่นฐานเดิมก่อนการอพยพและสาเหตุการอพยพย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน และการสัมภาษณ์บุคคลโดยใช้แนวคำถามที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญด้านความเป็นชาติพันธุ์และความสำคัญด้านความ

⁵ จิวรรณ ประจวบเหมาะ, “เทคนิคและปัญหาการสัมภาษณ์ในงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา,” ใน รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ, สุภางค์ จันทวานิช, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 81.

เป็นคนไทย ความต้องการในด้านต่าง ๆ จากการได้สัญชาติไทยจากกลุ่มชาวอาข่าที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

(2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ใช้กับกลุ่มประชากรที่ศึกษานั้นมีจำนวนน้อยสามารถสัมภาษณ์ได้ครบทั้งหมด หรือเป็นวิธีการวิจัยที่ใช้การสัมภาษณ์โดยตรงจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์หาข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกจากบุคคลที่ได้สัญชาติไทยแล้ว จำนวน 7 คน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทางตรงที่เกี่ยวกับการนิยามถึงอัตลักษณ์ระหว่างความเป็นอาข่าและความเป็นคนไทย และข้อเท็จจริงต่อสถานภาพความเป็นคนไร้สัญชาติ กระบวนการได้สัญชาติ การได้สัญชาติไทย ซึ่งทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวอาข่า

4.3 การสังเกต (observation) ในการวิจัยภาคสนาม การสังเกตเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะต้องมีการสังเกตและจดบันทึกไว้⁶ ซึ่งในการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกต 2 ประเภท กล่าวคือ

4.4 การสังเกตแบบโดยตรง (direct observation) คือ การพยายามศึกษาและบันทึกภาพของลักษณะทางกายภาพของชุมชนหรือลักษณะของโครงสร้างของสังคม และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมที่ศึกษา เป็นการสังเกตของผู้วิจัยในฐานะคนนอก (etic)⁷ โดยผู้วิจัยได้สังเกตถึง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ การตั้งบ้านเรือน พื้นที่ทางการเกษตร การทำแผนที่หมู่บ้านและรวมไปถึงการสังเกตถึงพฤติกรรมการแสดงออก (behavioral observation) ของชาวอาข่าที่ได้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน ภาษา อาชีพ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

4.5 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) หมายถึง การที่นักมานุษยวิทยาจะต้องเข้าไปอยู่อาศัยกับชาวบ้านเป็นเวลานาน เรียนภาษาท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมประจำวันกับชาวบ้าน และเรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมเหมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มคนที่ศึกษาเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งการเรียนรู้ต้องเกิดขึ้นพร้อมกันกับการสังเกตถึงพฤติกรรมชาวบ้าน สังเกตชีวิตชาวบ้านในรอบเดือนจนเป็นปี ๆ เมื่อเข้าไปอยู่อาศัยกับชาวบ้านแล้ว จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับชาวบ้านชุมชนที่ศึกษาให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน

⁶ อมรา พงสาพิชญ์, “การวิจัยภาคสนาม: เน้นหนักเรื่องการสังเกต,” ใน รวมบทความด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ, สุภางค์ จันทวานิช, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 62.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

(rapport)⁸ ดังนั้น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นเทคนิควิจัยที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาทางมานุษยวิทยา เพื่อผู้วิจัยสามารถรู้และเข้าใจถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มประชากรที่ศึกษา สำหรับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ การละเล่นเต็นรำ การร่วมงานแต่งงานทั้งในแบบของอาข่าที่นับถือบรรพบุรุษและอาข่าคริสต์ การเดินทางไปไร่ชา การเก็บชา ซึ่งเป็นรูปแบบวิถีชีวิตของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา และการได้รับอนุญาตสอนหนังสือให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความ เป็นไทย การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนที่มีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐและความเป็นไทยกับนักเรียนซึ่งเป็นผู้พร้อมที่จะเรียนรู้และปรับเปลี่ยนและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ตนเอง และผลของนโยบายการปลูกฝังความเป็นไทยให้แก่กลุ่มชนบนพื้นที่สูงได้เป็นอย่างดี อันเป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาและกลุ่มนักเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่เข้าเรียนในโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร

5. การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ด้วยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นฉบับหนึ่งในสามฉบับที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก โครงการทุนสนับสนุนการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้หัวข้อวิจัยกลุ่ม “พหุลักษณะในสังคมไทย” และในการศึกษาวิจัยต้องดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของโครงการฯ ด้วยการรายงานความคืบหน้าในการ ทำวิจัยจำนวน 2 ครั้ง เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ และยังมีข้อกำหนดให้มีการจัด กิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะการวิจัยระหว่างที่ผู้วิจัยยังทำการวิจัยอยู่ โดยการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ นับว่าเป็นเทคนิควิธีการวิจัยอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัย จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549 โดยเชิญตัวแทนชาวอาข่าจาก หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจำนวน 2 คน มาเป็นวิทยากรพิเศษ เพื่อนำเสนอถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริง ของชนอาข่า ให้มุมมองและกล่าวถึงภาวะไร้สัญชาติที่เผชิญอยู่จากมุมมองของบุคคลที่เป็น “คนใน” (emic) และในการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ได้มีการเชิญคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และอาจารย์ผู้ทรงความรู้ด้านสถานะบุคคล และผู้สนใจเข้าร่วมฟัง และแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) การวิเคราะห์งานวิจัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับกระบวนการเก็บข้อมูลตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งเสร็จสิ้นการวิจัย และมีการวิเคราะห์เนื้อหา

⁸ งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 48, 50.

งานวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยนำข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามที่เป็นเหตุการณ์ สถานการณ์ กิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวอาข่าที่มีต่อผู้วิจัย ต่อกลุ่มบุคคลภายนอก หมู่บ้าน และระหว่างกันเองของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา รวมทั้ง วิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้ จากการสัมภาษณ์ โดยแยกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ประเด็นเกี่ยวกับภาวะไร้สัญชาติ ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการได้ สัญชาติและการได้สัญชาติ ประเด็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ แล้วจึงนำเอาแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อให้ได้ข้อสรุปของงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเพื่อการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชาวคอยไร้สัญชาติกับอัตลักษณ์: ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จังหวัดเชียงราย” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ผ่านแนวคิดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดว่าด้วยสัญชาติและคนไร้สัญชาติ

ในการพิจารณาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหัวข้อนี้ จำเป็นต้องแยกออกเป็น 2 แนวคิดย่อย เพราะในแต่ละส่วนมีลักษณะเฉพาะด้าน และช่วยทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเริ่มจาก

1. แนวคิดว่าด้วยสัญชาติ

ซุมพร ปัจจุสานนท์ ได้นำความหมาย “สัญชาติ” มาจากพจนานุกรมกฎหมายของฝรั่งเศส ซึ่งให้คำจำกัดความว่า “สัญชาติ” หมายถึง ความผูกพันทางกฎหมายและการเมืองที่บุคคลมีต่อรัฐอย่างถาวรไม่เสื่อมคลาย เป็นความผูกพันที่รัฐเป็นผู้กำหนดรับรองโดยตราออกมาเป็นกฎหมาย โดยคำนึงถึงความใกล้ชิดความผูกพันที่บุคคลมีต่อรัฐเจ้าของสัญชาติมากกว่ารัฐอื่นใดและผลแห่งความผูกพันนี้ ทำให้บุคคลนั้นเกิดภาระหน้าที่ที่จะมีต่อรัฐในฐานะเป็นคนชาติ และในขณะเดียวกันรัฐก็มีสิทธิที่จะปกป้องคุ้มครองบุคคลนั้นและมีสิทธิเรียกร้องแทนบุคคลนั้น หากบุคคลนั้นได้รับความเสียหายจากการกระทำของรัฐอื่น โดยเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และ ซุมพร ได้อ้างถึง Batiffol ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ด้านกฎหมายของมหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งเป็นผู้ให้นิยามความหมายของสัญชาติ ที่หมายความถึงความผูกพันทางกฎหมายของบุคคลในฐานะเป็นพลเมืองที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐ และสัญชาติเป็นเสมือนสิ่ง เชื่อมโยงและเป็นสิ่งผูกพันบุคคลซึ่งเป็นคนชาติทั้งหมดให้เข้ามาผูกพันกับรัฐในฐานะสมาชิกของรัฐ¹

พันธุทิพย์ กาญจนะจิตร สยสุนทร กล่าวว่า “สัญชาติ” เป็นถ้อยคำทางกฎหมายซึ่งหมายความว่า “ความสัมพันธ์ในทางกฎหมายระหว่างปัจเจกชนคนหนึ่งกับรัฐ ๑ หนึ่งในลักษณะที่ปัจเจกชนตกอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยในทางบุคคลของรัฐนั้น” “สัญชาติ” จึงเป็น นิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเอกชนที่ก่อให้เกิดสถานภาพ “คนชาติ” (nations) แก่บุคคลผู้เป็นคู่กรณีในนิติ

---

¹ ซุมพร ปัจจุสานนท์, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล: สัญชาติ, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2546), หน้า 19.

สัมพันธ² และ “สัญชาติ” เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นรัฐสมัยใหม่ (modern state)³ และรัฐสมัยใหม่ มักจะแบ่งแยกสถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลโดย “สัญชาติ” หรือ “ภูมิลำเนา” เพราะการ ได้มาซึ่งสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่ง หรือการได้มาซึ่งภูมิลำเนาในรัฐใดรัฐหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับ ข้อกำหนดของกฎหมายของรัฐนั้น ๆ⁴

อมรา พงศาพิชญ์ ได้ให้ความหมายสำหรับกลุ่มสัญชาติว่า กลุ่มสัญชาติ (national group) หมายถึง กลุ่มคนที่เป็นสมาชิกของประเทศเดียวกัน และหมายความถึงการเป็นสมาชิกของประเทศนั้น ๆ ตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันได้⁵

2. แนวคิดว่าด้วยคนไร้สัญชาติ

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ให้นิยามของคำว่า “คนไร้สัญชาติ” คือ บุคคลที่ไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลย (Nationality-less) ภายหลังจากได้พิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับบุคคลนั้นแล้ว ถึงแม้ว่า คนไร้สัญชาติ คือ บุคคลที่ไม่มีสัญชาติของรัฐใดในโลก แต่คนไร้สัญชาติอาจไม่ “ไร้รัฐ” (stateless) ถ้าหากว่ามีรัฐใดรัฐหนึ่งบนโลกใบนี้ ยอมรับให้ “สิทธิอาศัย” บุคคลก็อาจตั้งบ้านเรือนในรัฐผู้ให้ภูมิลำเนาโดยชอบด้วยกฎหมาย และสถานภาพของบุคคลนั้นจะกลายเป็น “คนต่างด้าว” สำหรับรัฐนั้น แต่ถ้ากรณีนี้บุคคลไม่ได้มีข้อเท็จจริงในการได้มาซึ่งสัญชาติของรัฐใดเลยและไม่ได้รับการอนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่ง บุคคลนั้นก็จะเป็นคนต่างด้าวสำหรับทุกรัฐและเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เป็นบุคคลผิดกฎหมายสำหรับทุกดินแดน และเป็นบุคคลไร้รัฐ (stateless) โดยแท้จริง⁶

² พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2548), หน้า 23.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

⁴ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, รายงานการวิจัยหมายเลขที่ 1 ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน 2541, หน้า 12.

⁵ อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 156.

⁶ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “แนวคิดเรื่องคนไร้สัญชาติในไทย,” ใน รายงานการประชุมวิชาการเรื่อง งานวิจัยของประเทศไทยด้านการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, เปรมใจ วังศิริไพศาล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศรีบูรณะคอมพิวเตอร์-การพิมพ์, 2546), หน้า 3.

คนไร้สัญชาติไม่อาจบริโภคสิทธิของคนชาติใดเลย รวมทั้ง ได้รับการปฏิบัติหรือเข้าถึง สิทธิสาธารณะประโยชน์อย่างไม่ทัดเทียมกับคนที่มีสัญชาติของประเทศนั้น ๆ อีกด้วย บุคคลนั้น จึงไม่อาจมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ในตลอดชีวิตของเขา

ทั้งนี้ บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย แต่อาจมีสัญชาติของรัฐอื่น หรือเป็นผู้ที่ไม่มีสัญชาติ ของรัฐอื่นใดเลย หมายถึง บุคคลที่ถูกเรียกด้วยคำเรียกเดี่ยวว่า “คนต่างด้าว” ตามความหมายของ พระราชบัญญัติสัญชาติของไทยที่ระบุว่า คนต่างด้าว คือ ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย ดังนั้น คนไร้ สัญชาติในประเทศไทยจึงมีสถานะเป็นคนต่างด้าวตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของไทยด้วย เพราะ ความเป็นคนต่างด้าวของบุคคลทั่วไปจะขึ้นอยู่กับกฎหมายสัญชาติของประเทศนั้น ๆ ในทาง กลับกัน คนไทยตามกฎหมายนี้ก็ย่อมหมายถึงบุคคลที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น คนไทยที่เสียสัญชาติ ไทยจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ย่อมมิใช่คนไทย แม้จะอาศัยอยู่ในประเทศไทยก็ตาม หรือแม้แต่บุคคลที่ เกิดในประเทศไทย ถ้าหากกฎหมายไทยไม่ยอมให้มีสัญชาติไทย ก็จะต้องดำรงสถานะเป็นคนต่าง ด้าวในประเทศไทย⁷

2.2 การกลายเป็นคนไร้สัญชาติ

การกลายเป็นบุคคลไร้สัญชาติของบุคคลในประเทศไทยนั้น พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สาย สุนทร ได้สรุปความไร้สัญชาติของบุคคลนั้นเกิดขึ้นจากเหตุ 3 ประการ⁸ คือ

1. ความไร้สัญชาติที่เกิดจากการไม่ได้รับการบันทึกการเกิดในทะเบียนบุคคลของรัฐ

ความไร้สัญชาติอาจเกิดขึ้นในกรณีของบุคคลที่อ้างว่าตนมีสัญชาติไทย แต่ไม่อาจ พิสูจน์ตนต่อรัฐไทยได้โดยกระบวนการการพิสูจน์สถานะบุคคลตามกฎหมาย บุคคลในสถานการณ์ นี้ก็จะถูกถือว่าเป็นคนต่างด้าวและหากพิสูจน์ความเป็นไทยโดยสัญชาติได้ บุคคลดังกล่าวก็จะพ้น จากความเป็นคนไร้รัฐและมีสถานะเป็นคนสัญชาติไทย แต่ถ้าหากไม่สามารถพิสูจน์ได้ บุคคล ดังกล่าวก็จะตกเป็นคนต่างด้าวและหากบุคคลนั้นไม่มีสัญชาติของรัฐอื่นใดเลย บุคคลนี้ก็จะตกเป็น คนไร้สัญชาติ และในกรณีที่มิได้รับอนุญาตให้เข้ามาและอาศัยอยู่ในประเทศไทย บุคคลดังกล่าวก็ จะตกเป็นคนไร้ภูมิลำเนาและตกเป็นคนไร้รัฐอีกด้วย

⁷ กฤตยา อาชวนิชกุล และคณะ, คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบ ขบวนการแบบไหนคือคำตอบ?, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547), หน้า 25.

⁸ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “แนวคิดเรื่องคนไร้สัญชาติในไทย,” ใน รายงานการประชุม วิชาการเรื่อง งานวิจัยของประเทศไทยด้านการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า 3-4.

ในการพิจารณาปัญหาของบุคคลที่ไม่มีเอกสารของรัฐในการรับรองตนเกี่ยวกับการเกิดนี้ พบว่ามีปัญหาจาก 2 กรณี คือ กรณีแรก บุพการีไม่ดำเนินการแจ้งเกิดต่อรัฐเจ้าของสัญชาติของ บุพการีหรือรัฐเจ้าของดินแดนที่บุตรเกิดให้แก่บุตรของตน และกรณีที่สอง รัฐปฏิเสธที่จะรับแจ้ง การเกิดของบุคคล แม้จะปรากฏอย่างชัดเจนว่าบุคคลนั้นเกิดในดินแดนของรัฐหรือบุพการีคนนั้นมี สัญชาติของรัฐ

2. ความไร้สัญชาติที่เกิดขึ้นจากการถูกลอนสัญชาติโดยรัฐที่มีจุดเกาะเกี่ยวอย่างแท้จริงกับ บุคคล

การถูกลอนสัญชาติ หมายความว่า สถานภาพไร้สัญชาติที่บุคคลได้รับเนื่องมาจากการ เสียสัญชาติโดยที่รัฐเป็นผู้สั่งถอนสัญชาติและอาจไม่ได้รับสัญชาติอื่นมาแทนที่ ซึ่งมักเกิดขึ้นกับ บุคคลที่มีเพียงสัญชาติเดียวและไม่ได้มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับรัฐประเทศอื่นใดเลย

3. ความไร้สัญชาติที่เกิดจากความไม่รู้ถึงรากเหง้าของตนเอง

ความไร้สัญชาติอาจเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่บุคคลไม่รู้จักความเป็นมาของตนเองเลย เช่น ไม่รู้ตนเองเกิดที่ประเทศใดทำให้ไม่สามารถมีสัญชาติได้โดยหลักดินแดน ประการต่อมา ความ ไม่รู้ว่าใครเป็นบุพการี จึงทำให้บุคคลไม่อาจมีสัญชาติโดยหลักสืบสายโลหิต โดยสรุปแล้ว บุคคล ดังกล่าวจึงไม่สามารถมีสัญชาติโดยการเกิด และดินแดน

โดยผลทางกฎหมายไทยแล้ว บุคคลที่ขาดข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งเป็น ข้อสนับสนุนให้บุคคลนั้นอาจได้รับสัญชาติไทย ย่อมมีสถานะกลายเป็น “คนต่างด้าว” (aliens) และ เมื่อไม่มีเอกสารแสดงว่าได้รับอนุญาตให้เข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่โดยถูกกฎหมาย บุคคล ในสถานการณ์นี้ก็จะมิมีสถานะเป็น “คนต่างด้าวที่เข้าเมืองมาโดยผิดกฎหมาย” ดังนั้น ด้วยเหตุที่ไม่ สามารถพิสูจน์ตนได้และขาดเอกสารการได้รับอนุญาตนี้ ทำให้บุคคลไม่อาจมีทั้งสัญชาติและ ภูมิลำเนา จึงเป็นคนไร้รัฐไปในที่สุด

2.3 การได้สัญชาติ

การได้สัญชาติของรัฐใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของรัฐนั้น ๆ สำหรับรัฐ ไทยได้ใช้หลักเกณฑ์พิจารณาการได้สัญชาติไทยใน 3 ลักษณะ คือ 1). โดยหลักสืบสายโลหิต (jus sanguinis) 2). โดยหลักดินแดน (jus soli) และ 3). โดยหลักการอื่น

1. หลักสายโลหิต (jus sanguinis) เป็นหลักการที่ชอบธรรมและข้อเท็จจริงโดยกฎหมาย ของการได้สัญชาติไทย ซึ่งบุคคลอาจได้สัญชาติไทยจากฝ่ายผู้เป็นบิดาหรือมารดา โดยที่ฝ่ายใดฝ่าย หนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีสัญชาติไทย เพราะเมื่อบุคคลคลอดออกมาจากครรภ์ของมารดาแล้ว

บุคคลนั้นย่อมได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิตตามบิดาหรือมารดา และเป็นการได้สัญชาติไทยขณะที่เกิด

2. **หลักดินแดน (jus soli)** เป็นหลักการในการให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในดินแดนของประเทศ ซึ่ง คำว่าดินแดนของประเทศนั้น รวมไปถึง อากาศยานทั้งที่เป็นทางบก ทางอากาศ และทางทะเลด้วย ซึ่งหลักการได้สัญชาติโดยหลักดินแดนนี้ปรากฏอยู่ในมาตราแห่งพระราชบัญญัติสัญชาติของประเทศไทยทุกฉบับ ตั้งแต่ มาตรา 3 (3) แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456 และในมาตรา 7 (3) แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2495 ต่อมาพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2496 ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) มาตรา 3 โดยปรากฏมีเงื่อนไขของการได้สัญชาติโดยหลักดินแดนของผู้ที่เกิดในราชอาณาจักร จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เกิดจากบิดาหรือมารดาที่เป็นผู้มีสัญชาติไทยเท่านั้น และต่อมา มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2499 (ฉบับที่ 3) ได้ยินยอมให้สัญชาติไทยแก่ผู้ที่เกิดในราชอาณาจักรโดยไม่มีเงื่อนไขอีกครั้ง และเป็นหลักการที่ใช้ตามกฎหมายเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพระราชบัญญัติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2503 และ มาตรา 7 (3) แห่งพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2508 แต่หลังจากนั้น การได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนถูกเพิกถอนโดยประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 (ปว. 337) ทำให้ผู้ที่ได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนที่เกิดจากบิดาหรือมารดาที่เป็นคนต่างด้าวถูกถอนสัญชาติไทย ต่อมา มาตรา 4 (2) และ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ยินยอมให้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดน แต่มีข้อยกเว้น โดยเพิ่ม มาตรา 7 ทวิ และรัฐไทยใช้กฎหมายว่าด้วยสัญชาติที่กำหนดการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนของผู้ที่เกิดในประเทศไทย ภายใต้เงื่อนไขแห่งมาตรา 7 ทวิ ที่ถูกเพิ่มเติมแก้ไขโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 มาจนกระทั่งในปัจจุบัน

เห็นได้ว่า รัฐไทยนั้นยินยอมให้สัญชาติไทยแก่ผู้ที่เกิดในประเทศไทยโดยใช้หลักดินแดนมาโดยตลอด ซึ่งในบางช่วงที่ผ่านมารัฐไทยยินยอมให้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนสำหรับผู้ที่เกิดในประเทศไทยโดยปราศจากเงื่อนไข แต่ก็มีกรกำหนดเงื่อนไขในการได้สัญชาติของบุคคลที่เกิดในประเทศไทยในบางช่วงด้วย สำหรับพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบันได้มีการแก้ไขการได้สัญชาติโดยหลักดินแดนแบบมีเงื่อนไขสำหรับบุคคลที่เกิดในประเทศไทยจากบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าว ซึ่งเป็นข้อยกเว้นที่บัญญัติเพิ่มเติมขึ้นมา

3. **การได้สัญชาติไทยโดยหลักการอื่น** ซึ่งการได้สัญชาติไทยโดยหลักการอื่น ๆ นี้ อาจจะ

3.1 **การขอแปลงสัญชาติเป็นไทย** การขอแปลงสัญชาติเป็นไทยเป็นการได้สัญชาติไทยโดยการยื่นคำร้องขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามมาตรา 10 และ 11 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ซึ่งการได้หรือไม่ได้สัญชาติไทยโดยการแปลงนั้น ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของรัฐมนตรี

3.2 การได้สัญชาติไทยอาจได้โดยการสมรส ซึ่งมักเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีของหญิงที่สมรสกับสามีที่เป็นผู้มีสัญชาติไทย ซึ่งเรียกว่า “การขอเข้าถือสัญชาติไทยตามสามี”

3.3 การได้สัญชาติไทยโดยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ กล่าวคือ หากมีการประกาศกฎหมายว่าด้วยสัญชาติฉบับใหม่ที่ยินยอมให้บุคคลได้สัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติฉบับใหม่นั้น

3.4 การได้สัญชาติไทยโดยการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับความเป็นรัฐ เช่นใน กรณีประเทศไทยสูญเสียดินแดนอันเป็นของรัฐไทยแต่เดิมให้แก่ประเทศมหาอำนาจ หรือการเข้ายึดครองของประเทศที่มีอำนาจมากกว่าหรือการสลายตัวของรัฐแล้วถูกผนวกรวมเข้ากับรัฐใหม่ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเป็นรัฐเช่นมีผลต่อทั้งในกรณีการได้สัญชาติและเสียสัญชาติของบุคคลที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้น ๆ

2.4 แนวคิดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (identity) เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ *identitas* (เดิมใช้คำว่า *idem*) ซึ่งมีความหมายว่า “เหมือนกัน” (the same) ซึ่งอัตลักษณ์มีนัยแห่งความหมายสองประการด้วยกัน คือ ความเหมือนและความมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป (similarity and difference) นั้น หมายถึงการตีความหมายบนพื้นฐานและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบระหว่างระดับปัจเจก และกลุ่มคนในสองมุมมอง โดยมุ่งไปที่ความเหมือนและความแตกต่าง⁹

อัตลักษณ์ มีทั้งในระดับของปัจเจก (individual) และระดับสังคม (social identity) ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กันโดยสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบ ดังนั้น คุณค่าที่ติดตามมา ย่อมสืบเนื่องมาจากบทบาทและหน้าที่นั้น ในระดับปัจเจกนี้บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์ อยู่ในตัวเอง เช่น ความเป็นกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง เพศสภาพ อายุ อาชีพ ช่วงชั้นทางสังคม และศาสนา เป็นต้น และในขณะที่อัตลักษณ์ระดับสังคมนั้นอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานความเหมือนของสมาชิกในกลุ่ม หรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) อย่างไรก็ตามในความเหมือนนั้นก็ยังคงมีความแตกต่างที่ต่างไปจากกลุ่มคนกลุ่มอื่น ซึ่งความต่างนี้จะทำให้ลักษณะเฉพาะที่เรียกว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้นเด่นชัดขึ้น¹⁰

Clifford Geertz ที่เสนอว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ นั้นมีติดตัวมาตั้งแต่แรกเริ่มพร้อมกับการกำเนิด ได้รับมา (given) ในฐานะสมาชิกของกลุ่ม เช่น เชื้อสาย พี่น้องเครือญาติ ศาสนาหรือ

⁹ Richard Jenkins, *Social Identity*, (London, New York: Routledge, 2004), p.4.

¹⁰ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง,” ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 33-34.

ความเชื่อ ภาษา และธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม (social practice) ที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนนั้นๆ¹¹

David K. Brown¹² ได้ให้คำอธิบายไว้ในหนังสือ Social Blueprint ว่า อัตลักษณ์ คือรูปแบบ/หนทางที่คนเราใช้ความสัมพันธ์ร่วมกันกับกลุ่ม เพื่อเข้าถึงการเข้าใจเกี่ยวกับตัวของเขาเองในฐานะปัจเจกบุคคล (the ways that people use their affiliations with groups to come to understanding of themselves as individuals) และท่ามกลางกลุ่มต่าง ๆ มากมายที่เข้ามาตัดและบรรจบกัน (intersect) นี้ บางอัตลักษณ์อาจจะทำให้สิ่งที่มีลักษณะจำเพาะเหนือกลุ่มอื่นปรากฏขึ้นในลักษณะของความเป็นต้นแบบ (master statuses)

Brown กล่าวต่ออีกว่า วัย (age) เชื้อชาติ/ความเป็นชาติพันธุ์ รวมทั้งเพศสภาพ (gender) ได้ถูกนำมาใช้บ่อยครั้งเพื่อให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นในการมีปฏิสัมพันธ์ประจำวัน เช่น กลุ่มผู้อพยพที่อพยพไปสู่ดินแดนใหม่อาจได้รับประสบการณ์ที่ต้องระมัดระวัง และให้ความสำคัญอย่างยิ่งในด้านเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และ/หรือ “อัตลักษณ์แห่งชาติ” (national identities) ในขณะที่พวกเขากำลังมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนเจ้าของชาติที่ตนเองเข้าไปอาศัยอยู่ ซึ่ง คนนอกกลุ่ม (the outsiders) ต่างได้เลือกและกำหนดสัญลักษณ์ที่เพิ่มมากขึ้นและให้ความหมายต่อสิ่งหนึ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏอยู่ท่ามกลางอัตลักษณ์ทางสังคมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากของหมู่คณะที่ได้กล่าวถึง และในหลายกรณีลักษณะของการกำหนดซึ่งอัตลักษณ์ (a kind of imposition of identity) ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเลือกปฏิบัติ อำนาจและความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่ต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ในการโต้ตอบ (active) และการมีบทบาทในส่วนได้ส่วนเสียของตน (self-interested role) ที่บรรดาปัจเจกบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ซึ่ง ตัวของพวกเขาเอง (themselves) อาจได้รับการยกระดับหรืออาจการถูกกีดกันหรืออาจถูกกระทำให้มีอัตลักษณ์ทางสังคมที่หลากหลายกว่าคนอื่น/กลุ่มอื่นขึ้นภายในองค์กรประกอบต่าง ๆ ของอัตลักษณ์ (identity repertoires) ของพวกเขาได้

¹¹ Clifford Geertz, “The Integrative Revolution: Primordial sentiments and civil politics in the new states,” in *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Clifford Geertz (ed.) (New York: Free Press, 1963), pp.109-113, อ้างถึงใน นิติ ภาวรัตน์, “บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่: อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้,” ใน *รัฐศาสตร์สาร*, 20(3): 2541, หน้า 217.

¹² David K. Brown, *Social Blueprints: Conceptual Foundations of Sociology*, (New York Oxford: Oxford University Press, 2004), p.25.

Kevin Hetherington เห็นว่าศูนย์กลางทางสังคมที่มีหลากหลายศูนย์กลาง ทำให้การปฏิบัติการแสดงออก การนำเสนอตัวเองของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้น อัตลักษณ์ในสังคมจึงมีความแตกต่างหลากหลายรูปแบบ¹³

Marcus Banks เสนอว่า อัตลักษณ์นั้นแบ่งเป็น 2 แนวทางใหญ่ คือ อัตลักษณ์แบบปฐมกำเนิด (the primordialist approach) ซึ่งเป็นแนวทางที่มองปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์ว่า มีลักษณะถาวรและเป็นรากฐานของอัตลักษณ์ของการเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงออกเพื่อให้เห็นจิตสำนึกชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในตัวเอง และแนวทางที่สอง แนวทางการการศึกษาอัตลักษณ์ที่มองอัตลักษณ์ในเชิงเครื่องมือที่ถูกเลือกใช้ (the instrumentalist approach)¹⁴ ซึ่งเป็นการมองที่สอดคล้องกับแนวความคิดของ Fredrik Barth ว่า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นเพียงสถานภาพหนึ่ง ที่แสดงออกเพื่อบรรลุเป้าหมายบางประการ และเป็นผลพวงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ เฉพาะอย่างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นเพียงสถานภาพหนึ่งที่แสดงออกเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น

Richard Jenkins¹⁵ ได้เขียนไว้ว่า ข้อคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์นั้นเกี่ยวข้องกับสองลักษณะของการเปรียบเทียบระหว่างบุคคลหรือสิ่งอื่นว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่าง (similarity and difference) ถ้าหากจะสำรวจต่อไปถึงคำว่า “identify” คำนี้เป็นคำประกอบสำคัญของ “identity” ซึ่งหมายถึง การบอกถึงลักษณะหรือจำแนกแยกแยะให้เด่นชัดออกมา ดังนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่ามีบางสิ่งที่แสดงและกระทำต่อกันหรือผลึกกัน (active) ต่ออัตลักษณ์ว่าอัตลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงเฉพาะแบบและอัตลักษณ์ไม่ได้เป็น “สิ่งของ” เพราะอัตลักษณ์ต้องได้รับการสร้างหรือสถาปนาอยู่เสมอ ซึ่งการนิยามจำแนกตัวของเราเองหรือของคนอื่นเช่นนี้ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมาย (the matter of meaning) และการให้ความหมายมักเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (interaction)

อัตลักษณ์สามารถเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเพียงแค่กระบวนการ (process) หรือเข้าใจว่าเป็นลักษณะของสิ่งที่เป็นอย่าง (being) หรือการกลายเป็น (becoming) แต่อัตลักษณ์ของบุคคล ๆ หนึ่งไม่เคยเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งและตายตัว เพราะในความเป็นจริงแล้ว การที่เรารู้ว่าเรคือใครนั้น เราจึงเป็น

¹³ Kevin Hetherington, *Expression of Identity, Spaces Performance, Politics*, (London: SAGE, 1998), อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, “อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวประมงแม่น้ำมูลตอนล่าง: มุมพิจารณาจากระบบนิเวศลวงปลาและบริบทแวดล้อม,” ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 92-93.

¹⁴ Marcus Banks, *Ethnicity: Anthropological Constructions*, (New York: Routledge), 1996, อ้างถึงใน ลวีวรรณ ประจวบเหมาะ, “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคกับการศึกษาในสังคมไทย,” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 65-66.

¹⁵ Richard Jenkins, *Social Identity*, (London, New York: Routledge, 2004).

บุคคลที่มีลักษณะที่เพียงหนึ่งเดียวและพหุลักษณะเสมอ (singular and plural) และอัตลักษณ์ไม่ใช่ เป็นเหมือนภาพที่ถูกเขียนไว้อย่างตายตัวไร้ชีวิตชีวา เพราะอัตลักษณ์สามารถได้รับการประเมินใหม่ (reassessed) อยู่ตลอดเวลา

คำว่า “อัตลักษณ์” มีความหมายถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ (identification) อีกด้วย สำหรับวัตถุประสงค์ทางวิชาสังคมวิทยาแล้ว กระบวนการสร้างอัตลักษณ์สามารถถูกจำกัดความได้ว่าเป็นรูปแบบที่ปัจเจกชนและกลุ่มต่าง ๆ (individuals and collectives) ถูกทำให้รับรู้ถึงความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางสังคมของตนกับกลุ่มอื่น

อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการรับรู้ (a matter of knowing) ว่าใครคือใครและอัตลักษณ์เกิดจากกระบวนการสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการสร้างสัญลักษณ์ (systematic establishment and signification) ของความสัมพันธ์ผ่านความเหมือนและความต่าง (the relationships of similarity and difference) ซึ่งเป็นความเหมือนและความต่างระหว่างปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคล ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่มและระหว่างปัจเจกบุคคลต่อกลุ่ม ดังนั้น ความเหมือนและความต่างที่ว่าเป็นหัวใจสำคัญของหลักที่มีลักษณะเป็นพลวัตของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ (the dynamic principles of identification)

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เป็นเหมือนการละเล่น / การแข่งขัน (games) ที่เล่นกันแบบ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” เพราะ อัตลักษณ์ คือ ความเข้าใจของเราว่า เราคือใคร คนอื่นคือใคร และเช่นเดียวกัน สำหรับความเข้าใจของคนอื่นต่อตัวตนของเขาเองและที่มีต่อคนอื่นที่ไม่พวกตน ซึ่งอย่างน้อยผลที่ได้จากสิ่งที่เห็นพ้องกันและที่เห็นขัดแย้งกันในระดับหลักการนั้นย่อมมีการต่อรองอยู่เสมอ ดังนั้น อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ให้คำอธิบายความหมาย “อัตลักษณ์” ว่า หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา และมีความแตกต่างไปจากพวกเขา หรือคนอื่น กลุ่มอื่น และสิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็น “เราหรือพวกเรา” แตกต่างจากเขา พวกเขา หรือคนอื่น และอัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งเดียว แต่อัตลักษณ์สามารถมีหลายหลากลักษณะที่ประกอบกันขึ้นมาเป็น “เรา” “พวกเรา” อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่แต่เดิมในธรรมชาติ หากแต่อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) ดังนั้น อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” และ “พวกเขา หรือ คนอื่น” และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์จะเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กันกับกระบวนการสร้างความเหมือน¹⁶

¹⁶ ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างถึงใน สมหมาย ชินนาค, “มุนไม่ใช่มูล: วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล” ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 150-151.

อภิญา เพื่อฟูสกุล ได้ศึกษาเกี่ยวกับมโนทัศน์ของอัตลักษณ์ ไว้ในหลายแง่มุมและหลากหลายแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อภิญา กล่าวว่า อัตลักษณ์มักจะถูกกล่าวถึงควบคู่กันไปกับมโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) และอัตลักษณ์น่าจะหมายถึงคุณสมบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล และมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งเป็นการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีความหมายขยายต่อไปอีกว่า เป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งนั้น ทำให้เกิดลักษณะที่โดดเด่นขึ้นมาและแตกต่างไปจากสิ่งอื่น¹⁷

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องตัวตนหรืออัตลักษณ์ว่า ความเป็นตัวตนหรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์นี้ไม่ได้ติดอยู่แต่กับตัวเอง แต่ต้องเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องอื่น ๆ บางครั้งแนวความคิดอัตลักษณ์เชื่อมโยงกับสถานภาพทางสังคม (social status) หรือกรณีอื่น ๆ อัตลักษณ์อาจเชื่อมโยงกับวาทกรรม (discourse) ทั้งหมดนี้ไม่ได้หยุดเพียงเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่พยายามจะแสดงถึงเรื่องตัวตนที่อยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้น ปัญหาในการวิจัยจึงอยู่ที่ตัวบริบทที่เราไม่ทราบว่าเป็นในลักษณะใด ดังนั้น การนิยามความหมายของความเป็นตัวตนนั้นมักลื่นไหลอยู่เสมอ¹⁸

2.5 แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

คำว่า ethnic เป็นคำที่มาจากคำว่า ethnos ในภาษากรีก และ ethnos คือ คำกรีกที่ใช้เรียกกลุ่มคนอื่นที่มีเชื้อกรีก คนอื่นที่มีเชื้อกลุ่มเดียวกับตน คำต้อย ต้อยและป่าเถื่อนกว่าตน แนวคิดนี้ได้รับการสานต่อโดยอารยธรรมโรมันที่ใช้ “กลุ่มชาติพันธุ์” เพื่อบ่งบอกถึงกลุ่มคนอื่นที่ต่ำกว่าตน-คล้ายสัตว์-นอกรีต-มิใช่คริสเตียน ถึงแม้จะมีประวัติของคำที่มีระยะเวลาอันยาวนาน แต่การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างจริงจังได้เริ่มขึ้นในทศวรรษที่ 1960 และเริ่มได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา และโดยทศวรรษที่ 1980 และ 1990 ถือได้ว่าเป็นยุคทองของการเมืองเรื่องเชื้อชาติและชาติพันธุ์¹⁹

ในกระบวนการการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง มักจะหลีกเลี่ยงที่เกี่ยวข้อกับเรื่องชนกลุ่มน้อยได้ยาก เพราะสองเรื่องนี้คาบเกี่ยวกัน การให้ความสำคัญในเรื่องกลุ่ม

¹⁷ อภิญา เพื่อฟูสกุล, *อัตลักษณ์*, (กรุงเทพฯ: ไทเกอร์ พรินติ้ง, 2546), หน้า 3-4.

¹⁸ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “การต่อสู้เพื่อความเป็นคนของคนชายขอบในสังคมไทย”, ใน *อยู่ชายขอบมองลวดความ*, อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 13, 18-21.

¹⁹ วิรุฒิ เสนาคำ, “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์,” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 253.

ชาติพันธุ์มีความหมายถึงการศึกษากลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ เมื่อศึกษาถึงกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะก็มักจะเป็นกลุ่มที่มีฐานะเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม เพราะมีลักษณะที่แตกต่างและมีจำนวนน้อยกว่าคนส่วนใหญ่หรือชนกลุ่มใหญ่²⁰

Fredrik Barth ได้เสนอว่า การจะทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์ได้ต้องพิจารณาความคิดและจิตสำนึกของคนในแต่ละกลุ่ม ว่าลักษณะทางวัฒนธรรมใดที่มีความหมายต่อความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของพวกเขา เพราะกลุ่มชนต่าง ๆ อาจจะมีแบบแผนวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกันอันเกิดจากการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกัน แต่ต่างฝ่ายก็มองว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน ทั้งนี้ Barth เสนอผ่านสิ่งที่เรียกว่า “พรมแดนชาติพันธุ์” (ethnic boundary) ซึ่ง Barth ได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์จากเดิมที่มองว่าเป็นหน่วยที่มีวัฒนธรรมร่วมกันนั้น ในอีกทางหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์เป็นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมอย่างหนึ่ง กล่าวคือ การที่สมาชิกของกลุ่มเรียกตัวเองหรือถูกเรียกโดยคนอื่นว่าเป็นใครหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใดในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และแม้ว่าลักษณะทางวัฒนธรรมยังมีความสำคัญอยู่ แต่ได้เน้นเฉพาะลักษณะที่เลือกเป็นสัญลักษณ์ของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ไม่ใช่ภาพรวมของวัฒนธรรมทั้งหมด ในลักษณะนี้ ความเป็นชาติพันธุ์เปรียบได้กับสถานภาพอื่น ๆ ในสังคม เช่น เพศสภาพ ชนชั้น หรือวัยวุฒิ ที่กลายเป็นเครื่องหมายของการปฏิสัมพันธ์ อันจะทำให้ผู้ทำการปฏิสัมพันธ์รู้ว่าควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร และในลักษณะไหน อันเป็นการถูกต้องและเหมาะสมในการปฏิบัติต่อกัน²¹

โดยสรุป Barth เห็นว่า อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่ถูกเลือกจากสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการและนำมาใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ขณะที่มีการปฏิสัมพันธ์ การเลือกแต่ละอัตลักษณ์ก็เพื่อให้เกิดความเหมาะสม และเช่นเดียวกันที่ Banks ได้เสนอสอดคล้องไว้ว่า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นเพียงสถานภาพหนึ่ง ที่แสดงออกเพื่อบรรลุเป้าหมายบางประการ และเป็นผลพวงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ เฉพาะอย่าง²²

Charles F. Keyes นำเสนอไว้ในงานเขียน “Towards a New Formulation of the Concept of Ethnic Group” เสนอว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการหล่อหลอมที่เกิดขึ้นผ่านระยะเวลาที่

²⁰ อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา, หน้า 162.

²¹ Fredrik Barth, *Ethnic Group and Boundaries*, (Boston: Little Brown and Company, 1969).

²² Marcus Banks, *Ethnicity: Anthropological Constructions*, (New York: Routledge), 1996, อ้างถึงใน นวีวรรณ ประจวบเหมาะ, “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคกับการศึกษาในสังคมไทย,” ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, หน้า 65-66.

ยาวนานพอที่จะบ่มเพาะความรู้สึกร่วมกันในสายเลือด โดยการผ่านเครื่องมือต่าง ๆ เช่น ภาษานิทานที่เล่าถึงจุดกำเนิดร่วมกันของกลุ่ม รวมทั้งบริบททางด้านประวัติศาสตร์ที่มีสมาชิกในกลุ่มมีประสบการณ์ร่วมกัน²³ นอกจากนี้ Keyes ยังได้อธิบายขยายความบริบทความสัมพันธ์และการปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กว้างออกไปกว้างงานของคนอื่น ๆ นั่นคือ การพิจารณาถึงอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) และความสำนึกทางประวัติศาสตร์นี้ไปสอดคล้องกับงานศึกษาของ Nicolas Tapp ซึ่งก็เสนอว่าความสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness) เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยคนในกลุ่มชาติพันธุ์จะเลือกเอาบางเหตุการณ์หรือบางเรื่องราวที่มีความสำคัญและมีความหมายต่อตนเอง เพื่อสืบทอดและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ให้คงอยู่ต่อไป²⁴ นอกจากนั้นแล้ว Keyes ยังให้แนวคิดอีกว่า “ชาติพันธุ์เหมือนกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม” (ethnicity as cultural identity) หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกที่จะรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษของพวกเขาได้ถ่ายทอดสืบทอดกันมา ซึ่งก็คือ วัฒนธรรมนั่นเอง การสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษนอกจากจะเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่แล้วยังเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ อีกด้วย

Harold Isaacs ให้ความสำคัญกับมโนทัศน์ Basic Identity หรือ Ethnic Identity ซึ่งได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งและเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความรู้สึกผูกพันกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดอดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบันและมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์และชีวิตของบุคคล

นอกจากนี้ Isaac ได้เสนอว่า องค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้นมีอยู่ 2 มิติ คือ “ร่างกาย” (body) และ “นาม” (name) ซึ่ง Isaac ได้อธิบายว่า “ร่างกาย” มีรากฐานทางชีวภาพ ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงได้บ้าง เช่น สีผิว ลักษณะรูปร่างหน้าตา ดังนั้น ร่างกาย จึงเป็นตัวการสำคัญในการระบุอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ หากกลุ่มชาติพันธุ์ใดที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกัน ก็อาจจะมีการตัดแปลงรูปลักษณะภายนอกให้แตกต่างกันไป เช่น การสักตามร่างกาย เป็นต้น²⁵

²³ Charles F. Keyes, “Towards a New Formulation of the Concept of Ethnic Group,” in *Ethnicity*, Vol. 3 no. 3, 1976, pp. 202-213, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ธีปรีชา, “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง,” ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547, หน้า 35-36.

²⁴ Nicolas Tapp, *Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand*, (Singapore: Oxford University Press, 1989, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

²⁵ Harold Isaacs, “Basic group identity: the idols of the tribe,” in *Ethnicity*, eds. Nathan Glazer and Daniel Moynhan (Cambridge: Harvard University Press, 1975), pp. 30-51, อ้างถึงใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, “บททวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์,” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, หน้า 25-26.

Michael Moerman ได้สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในแนวความคิดที่เหมือนกับที่ Evans Pritchard กล่าวไว้ว่า การที่จะบอกว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใดนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลนั้นเองเป็นผู้วินิจฉัยว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใด และจากการที่บุคคลอื่นเป็นผู้วินิจฉัยว่าบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ซึ่งเกณฑ์ที่นำมาใช้ย่อมแตกต่างกันไปในตามพื้นฐานของความเป็นจริงในชีวิตประจำวันของสมาชิกในสังคม และต้องขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่น ๆ ด้วย²⁶

Robert A. Levine และ **Donald Campbell** ได้ตั้งข้อสันนิษฐานสำหรับสังคมไร้รัฐไว้ว่า ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และขอบเขตพรมแดนชาติพันธุ์มักจะไม่ใช่ชัดเจนและผันแปรตามสถานการณ์และผลประโยชน์หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีต่อกัน เพื่อให้ลุล่วงความต้องการดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาอุดมการณ์ไปพร้อม ๆ กับการกำหนดรูปลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้น เช่น ชื่อรัฐ อาณาเขต และความเป็นสมาชิกที่จะมีคุณลักษณะอันเป็นที่ยอมรับและถูกต้องกับรัฐธรรมนูญ²⁷

ยศ สันตสมบัติ ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว แต่กลับเป็นผลผลิตที่เกิดจากการต่อสู้ การเลื่อนไหลไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป นอกจากนี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังเชื่อมโยงแนบแน่นกับยุทธวิธีทางการเมืองและการตีความประวัติศาสตร์อีกทางหนึ่ง²⁸

อมรา พงศาพิชญ์ ให้ความหมายว่า กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี พูดภาษาเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น คนไทย คนพม่า คนกะเหรี่ยง คนจีน คนลาว เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมนี้มีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อม ๆ กันไป เป็นความรู้สึกที่ช่วย

²⁶ Micheal Moerman, Ethnic Identity in a Complex Civilization: Who are the Lue?,” in *American Anthropologist*, Vol. 67 no. 5 (1965), อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง,” ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*, หน้า 35.

²⁷ Robert A. Levine and Donald Campbell, *Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes, and Group Behavior*, (New York: John Willey & Sons, 1972), อ้างถึงใน จีวีวรรณ ประจวบเหมาะ, “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์,” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, หน้า 18-21.

²⁸ ยศ สันตสมบัติ, *พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชวา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม*, (เชียงใหม่: วิทอินไซต์, 2546).

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้²⁹

นอกจากนี้ อมรา ยังได้อธิบายถึง “ความรู้สึกว่าเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน” นั้นมีปัจจัยที่สำคัญในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ความสำนึกร่วมของคนในกลุ่มนั้นว่าตนเองมีชาติพันธุ์ใด และปัจจัยทางภาษาเพียงอย่างเดียวก็ไม่สามารถกำหนดชาติพันธุ์ได้ ดังนั้น ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดที่สำคัญกว่า เช่น กลุ่มคนจีนหรือ คนกระเหรี่ยง หรือคนอินเดีย จะมีจิตสำนึกในความเป็นจีน อินเดีย และกระเหรี่ยงที่แตกต่างออกไปหรือไม่ เพราะคนสามเผ่านี้ล้วนแต่มีภาษาที่นำมาใช้นั้นหลายภาษา ด้วยคนจีนเองก็แบ่งเป็นคนจีนที่พูดภาษาจีนกวางตุ้ง ไหหลำ จีนกลาง ฮกเกี้ยน แตกต่างกันไป แต่ถึงกระนั้นคนจีนเหล่านั้นก็ยังคงเรียกตนเองว่าเป็นคนจีน หรือคนอินเดีย เองนั้นก็ยังมีภาษาพูดที่หลากหลาย ไม่ว่าจะป็นภาษาทมิฬ เบงกาลี ฮินดี ก็ยังคงนิยมความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองว่าเป็นคนอินเดีย สำหรับกระเหรี่ยงนั้นเป็นอีกหนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอาศัยอยู่ประเทศไทยหลายเผ่า เช่น กระเหรี่ยงเผ่าโป่ว หรือเผ่าสะกอ ก็ยังคงเรียกตนเองว่าเป็นคนกระเหรี่ยง ฉะนั้น การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์จึงขึ้นอยู่กับเจ้าตัวว่ามีความสำนึกว่าเป็นกลุ่มใด

ถึงกระนั้นในการนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แบบนี้ ก็ไม่สามารถครอบคลุมได้หมดทุกคน เพราะบางคนอาจจะไม่ยึดในกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งได้ตลอดไป เพราะเมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งก็มีสำนึกอย่างหนึ่ง และเมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปก็จะมีสำนึกอีกอย่างหนึ่ง ในกรณีนี้ อมรา ได้ยกตัวอย่างคนจีนที่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทย เรียนโรงเรียนไทย เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้อยู่ในท่ามกลางสังคมเพื่อนฝูงที่โรงเรียนก็มักจะมองว่าตนเองก็เป็นคนไทย เมื่อกลับบ้านไปอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติพี่น้องซึ่งพูดภาษาจีนและมีระเบียบวิธีการดำรงชีพแบบจีน ก็จะมองว่าตนเองเป็นคนจีน ส่วนชาวเขาในประเทศไทยนั้นก็ไม่ได้แตกต่างกัน ในความสำนึกคิดของกลุ่มชาวเขาจะมองว่าตนเองเป็นชาวเขาหรือเป็นคนเมือง คนไทย ก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในขณะนั้น และคนอีสานเองก็สามารถที่จะอ้างว่าตนเองเป็นคนลาวและคนไทยก็ได้³⁰

2.6 แนวคิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ไม่มีนักคิดสายสังคมนิยมหรือสายมานุษยวิทยาท่านใดเสนอแนวคิดอย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่แนวคิดนี้มักมักจะแฝงอยู่ในเนื้อหาของแนวคิดหลักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ซึ่งนักคิดสายสังคมนิยมส่วนมากมักจะนำเสนอเอาไว้ว่า อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนได้

²⁹ อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา, หน้า 156-157.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155-156.

และไม่ได้เป็นรูปแบบตายตัว เพราะเมื่อปัจเจกบุคคลตกอยู่ภายใต้สถานการณ์หรือเผชิญต่อบริบทรอบข้างหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ในสังคมใดสังคมหนึ่ง อัตลักษณ์แห่งปัจเจกบุคคลจะมีการปรับตัว และมีการเลือกใช้และเพิ่มเติมอัตลักษณ์แห่งตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้น

แต่เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “shift” ทั้งในลักษณะของคำที่เป็นคำนามหรือคำกริยาก็ตาม ต่างหมายความถึง ลักษณะของการเปลี่ยนสถานะของบุคคลหรือของสิ่งของจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง หรือหมายถึง การเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งแห่งที่ความสัมพันธ์และ/หรือสถานะก็ได้ การเปลี่ยนแปลงที่ว่าจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการรับเอาสิ่งใหม่หรือการแสวงหาลักษณะอื่น ๆ ที่ปัจเจกบุคคลเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือต้องการปรับเปลี่ยนสถานะทางสังคม สถานะแห่งตัวตน การต้องการมีบทบาทร่วมในกิจกรรมทางสังคม หรือโดยการอาศัยบางสิ่งบางอย่างในการเลื่อนระดับอัตลักษณ์ของตนเองให้สูงขึ้น

David K. Brown³¹ กระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ในระดับปัจเจกบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งอัตลักษณ์ใหม่นั้น อย่างเช่น บรรดาผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในประเทศสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนชื่อเดิมที่ถูกตั้งมาตามลักษณะอย่างของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (original, ethnically identifiable names) มาเป็นชื่อที่บ่งบอกถึงความเป็นอเมริกันชนทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น Pat Benatar ชื่อเดิม Patricia Adrewjewski, Martin Sheen ชื่อเดิม Ramon Estevez, Alan Alda ชื่อเดิม Alphonso D’Abruzzo, Kirk Douglas ชื่อเดิม Issur Danielovitch, Bob Dylan ชื่อเดิม Robet Zimmerman, Winona Ryder ชื่อเดิม Winona Horowitz ซึ่งชื่อใหม่นี้สามารถทำให้ผู้ที่ไม่เคยได้รับรู้ถึงความภูมิหลังเป็นมาหรือไม่ทราบว่าบุคคลเหล่านี้มีภูมิลำเนาเกิดที่ใดมาก่อน คิดและรับรู้อย่างแน่นอนมั่นใจว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้ต้องเป็นอเมริกันชนโดยกำเนิด และไม่เพียงแต่กลุ่มบุคคลผู้มีชื่อเสียงโด่งดังกลุ่มนี้เท่านั้น เหล่าบรรดาสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยเองก็มีการเปลี่ยนชื่อ แซ่ ที่เรียกขานกันมาแต่เดิมมาใช้ชื่อที่สามารถสร้างความเป็นคนไทยให้แก่ตนเองได้

ในทางกลับกัน คนเรา (people) อาจเลือกใช้สิ่งที่เด่นชัดที่สุดหรือลักษณะ/อัตลักษณ์อื่น ๆ เป็นแนวทางในการได้รับซึ่งผลประโยชน์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น (others) ซึ่งถือว่าการเลือกใช้อัตลักษณ์ของบุคคล (identity selection) เช่น กลุ่มคนที่มีสายเลือดผสมระหว่างไอริชและเยอรมัน สามารถที่จะเป็น “ชาวไอริช” เมื่อเข้าร่วมงานเฉลิมฉลองวันนักบุญแพทริก (St. Patrick’s day) และเป็น “ชาวเยอรมัน” เมื่อถึงเทศกาลเดือนตุลาคม (Oktoberfest) หรือบรรดานักการเมืองเชื้อสายลาตินอาจยึดมั่นในมรดกทางชาติพันธุ์ของตนเองขณะที่อยู่ในดินสายหาเสียงท่ามกลางประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในท้องถิ่นของตน แต่ทว่า เขาก็ยังคงรักษาความเป็นคนอเมริกาขณะที่พวกเขามีการสังสรรค์กับสมาชิกที่เป็นคนขาวซึ่งถือว่ามีอำนาจเหนือกว่าในห้องประชุมใหญ่ เป็น

³¹ David K. Brown, *Social Blueprints: Conceptual Foundations of Sociology*, pp.25-26.

ต้น ซึ่งการปฏิบัติเกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยการเลือกใช้เช่นนี้ถือว่าเป็นสิ่งธรรมดาทั่วไปที่เกิดขึ้นในชีวิตทางสังคม

นอกจากนี้ Brown ยังได้กล่าวถึงความสำนึกร่วมด้านอัตลักษณ์ที่เป็นแบบพหุลักษณะ (multiple identity consciousness) ว่า อัตลักษณ์ อาจจะมี ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นถ้าหากบุคคลนั้นมี ประสบการณ์ด้านชีวิตสังคม (experience in social life) ที่ไม่ใช่เฉพาะแต่การบรรจบกัน (intersection) ของกลุ่มที่ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเพียงสองกลุ่มเท่านั้น แต่หากเป็นรูปแบบ อีกรูปแบบหนึ่งในกระบวนการการผสมกลมกลืนหรือบิดเบือนปกปิดความเป็นดั้งเดิม (a sort of hybridization) ให้เกิดสิ่งใหม่ที่มาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มสองกลุ่มขึ้นไป ซึ่ง Brown ยังได้อ้างถึงงานเขียนของนักสังคมวิทยา ชื่อ W.E.B. DuBois* ซึ่งได้พูดถึง ความสำนึกรู้แบบทวิลักษณ์ (double consciousness) ของกลุ่มคนผิวดำที่ได้ทำการศึกษาว่า โดยประสบการณ์ของกลุ่มคน สามารถทำให้พวกเขาเป็นได้ทั้ง “อเมริกันชน” (ซึ่งน่าจะมีความหมายถึงอเมริกันชนทั่วไป-ผู้วิจัย) และ “คนผิวดำ” ซึ่ง DuBois ได้มองเห็นถึงความตึงเครียดที่ปรากฏอยู่ระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสองนี้ กล่าวคือ กลุ่มคนอเมริกา-แอฟริกา (American-African) นั้นไม่ได้เป็น “คนอเมริกา” อย่างเต็มตัว (เพราะเผชิญกับการถูกเลือกปฏิบัติทั้งในด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ) แต่ทั้งนี้ การมี ประสบการณ์ทางสังคมที่มากขึ้นทำให้อัตลักษณ์ของกลุ่มคนผิวดำเกิดจากการผสมของสิ่งที่ต่างกัน ในระดับเงื้อมเงาของอัตลักษณ์แห่งชาติและอัตลักษณ์ด้านเชื้อชาติ (national and racial identity) และสำหรับ DoBois เขาไม่พึงพอใจการผสมกลมกลืนหรือว่าแนวคิดชาตินิยมผ่านแนวคิดเรื่องเชื้อชาติ แต่ DoBois เห็นชอบในการกำหนดว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอัตลักษณ์แบบทวิลักษณ์ (double identity) มากกว่าการนิยามว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนอเมริกัน-แอฟริกัน

การเลือกใช้อัตลักษณ์แต่ละอัตลักษณ์ (identity selection) ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ออกไป และอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลนี้ได้ปรากฏอยู่ในความเป็นอัตตา (selfhood) อันเป็นตัวตนที่แท้จริง แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว แต่ทว่า กลับเติมเปี่ยมไปด้วยการมีนัยสำคัญภายในและแยกออกมาเป็นเอกเทศจากสังคมของกลุ่มบุคคลอื่น

อนึ่ง การเลือกใช้อัตลักษณ์นี้ ถือว่าเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ก็ จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตาม ทั้งนี้ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัว กลุ่มชาติพันธุ์เองก็จำเป็นต้องมีการ ประเมินสถานการณ์และประเมินตนเอง อาจเห็นได้จากการที่บุคคลสร้างเอกลักษณ์ใหม่หรือให้ ความหมายใหม่ของเอกลักษณ์เดิม ตัวอย่างของการปรับตัวที่เห็นได้ชัดเจนคือ การผสมกลมกลืน

* อ่านเพิ่มเติมได้ที่ W.E.B. DuBois, 1903/198, *The Souls of Black Folk*, (New York: Bantam, 1989).

ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์สองกลุ่ม (cultural assimilation) หรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) จนกระทั่งการปรับตัว (adaptation) ให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมอยู่ด้วยถึงแม้จะมีการผสมกลมกลืนหรือการปรับให้เกิดแนวทางวัฒนธรรมแบบใหม่ที่สามารถเป็นที่ยอมรับและอยู่ร่วมกันได้อย่างปราศจากความขัดแย้ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันนี้ ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของกลุ่มและความเป็นตัวตนกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic identity) ของตนเองเอาไว้³²

นิติ ภัทรพันธุ์ ได้เสนอเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์ของปัจเจกชนหรือกลุ่มคนนั้น แบ่งเป็นปัจจัยใน 2 ลักษณะคือ 1). ปัจจัยทางสังคม และ 2). ปัจจัยทางการเมือง ซึ่งปัจจัยทางสังคมที่ นิติ อ้างจากงานของ Lehman ที่ศึกษากลุ่มชาวคะยา ซึ่ง Lehman พบว่าปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่ออัตลักษณ์ของชาวคะยา คือ ภาษาและเศรษฐกิจ³³

อานันท์ กาญจนพันธุ์³⁴ อธิบายถึงแนวความคิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์ใด ๆ ที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มชนต้องการเปลี่ยนไปใช้หรือสวมใส่นั้น เกิดจากการให้ความหมายและขึ้นอยู่กับช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งและมีส่วนสัมพันธ์กับมิติของประวัติศาสตร์ และความหมายที่เปลี่ยนแปลงไป อาจหมายถึงบทบาทที่เปลี่ยนไป หรืออาจรวมถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เป็นการกลายตัวตนเป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งโดยกระบวนการสร้าง เช่น การกลายเป็นไทย (Thai-isation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หมายถึง การยกสถานภาพทางสังคม (social status shift) หรือเป็นกระบวนการเขยิบฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น (upward mobility) หรือ การพยายามหนีจากภาพลักษณ์ตายตัว (stereotype)

นอกจากนี้ Keyes ยังได้อธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดจากการก่อรูปและอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่เกิดจากรัฐกับปัจเจกชนและกลุ่มชน ขณะที่ ยศ สันตสมบัติ ก็ได้อธิบายถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงยุทธวิธีทางการเมืองจนกระทั่งก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์³⁵ และ อมรา

³² อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, หน้า 168-169.

³³ นิติ ภัทรพันธุ์, “บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่: อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้” ใน รัฐศาสตร์สาร, 20(3); (2541), หน้า 227-228, 234-239.

³⁴ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “การต่อสู้เพื่อความเป็นคนของชนชายขอบในสังคมไทย,” ใน อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อัน, หน้า 24.

³⁵ ยศ สันตสมบัติ, พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจภาคเหนือและการปรับกระบวนการที่ค้นคว้าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม, (เชียงใหม่: วิทอินไซด์, 2546).

พงศาพิชญ์ ก็ได้ให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลของนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ อาจเปลี่ยนไป เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป เช่นใน กรณีชาวเขาในประเทศไทยและกลุ่มคนในภาคอีสานที่อ้างได้ทั้งความเป็นไทย และเป็นลาวก็ได้³⁶

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

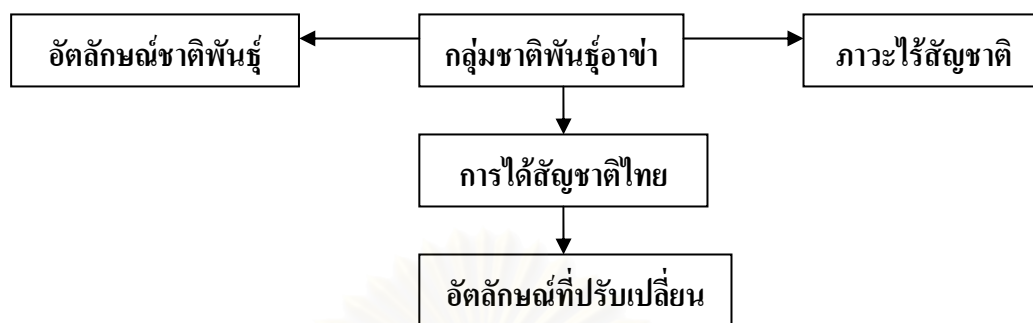
กรอบการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเนื้อหาในการวิจัยในด้านความเป็นชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมมีอัตลักษณ์ของกลุ่ม (group identity) และย่อมมีการธำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ของตน อีกประการหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายในการวิจัยมีสถานะทางกฎหมายเป็นคนไร้สัญชาติอีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นอีกอัตลักษณ์หนึ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับ นั่นหมายความว่า นอกจากอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาข่าที่มีปรากฏอยู่แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยในครั้งนี้ ยังมีอัตลักษณ์ที่เกิดจากภาวะไร้สัญชาติอีกด้วย เพราะการได้สัญชาติไทยหรือไม่ได้สัญชาติไทยย่อมส่งผลกระทบต่อความเป็นชาติพันธุ์ และในเรื่องสิทธิของความเป็นมนุษย์ในด้านต่าง ๆ

หากเป็นเช่นนี้ เมื่อพิจารณาถึงด้านการแสดงซึ่งอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์น่าจะมีการแสดงออกและเลือกใช้ รวมทั้งปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่ง โดยมีเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สถานการณ์ สภาพและตำแหน่งแห่งที่ พื้นที่ที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า และบริบทรอบข้างที่มีความเป็นพลวัตอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น กรอบการวิจัยเป็นการศึกษาถึง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ที่ถูกปรับเปลี่ยนเลือกใช้ ภายใต้เงื่อนไขของการได้สัญชาติและขณะที่ยังไม่ได้สัญชาติที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์เดิมและอัตลักษณ์ใดที่ถูกนิยามขึ้นใหม่และอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามขึ้นใหม่นี้มีวัตถุประสงค์ไปเพื่อการตอบสนองในด้านใด

³⁶ อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา, หน้า

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

George Condominas³⁷ ใช้แนวคิดการกลายตัวตนทางชาติพันธุ์ (ethnic transformation) ในการอธิบายการกลายเป็น “มอญ” ของพวกลัวะ ที่ Condominas เริ่มจากการวิเคราะห์ถึงตำนานการสร้างเมืองลำพูน โดยมีพระนางจามเทวีที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยฤๅษีที่ชื่อว่า วาสูเทพ (ในงาน Condominas สันนิษฐานว่าเป็น ลัวะ) เป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์และเป็นบุคคลสำคัญในการก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนตัวตนเดิมของกลุ่มลัวะให้กลายเป็นมอญ ทั้งนี้ เพราะว่า พระนางจามเทวี ได้สมรสกับพระโอรสของเจ้าเมืองละโว้ และภายหลังได้นำเอาวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมอญที่ได้เรียนในราชสำนักละโว้และนำเอาอารยธรรมมอญต่าง ๆ ได้แก่ ตัวอักษร ศิลปะ ราชสำนัก ช่างเขียน ช่างปั้น รวมทั้งนำพุทธศาสนาเข้าสู่เมืองลำพูน และได้เปลี่ยนการนับถือผีมาเป็นพุทธของกลุ่มชาวลัวะ ที่ปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมได้แก่ การสร้างพระธาตุแบบพุทธขึ้นในเมืองที่กลุ่มชาวลัวะเคยอยู่มาก่อน และการยินยอมให้กษัตริย์เชื้อสายมอญสามารถขึ้นครองเมืองลำพูนและลำปางได้ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนตัวตนหรือการกลายตัวตนที่กล่าวถึงนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดจากบริบทของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างบุคคลชั้นสูงของกลุ่มชาติพันธุ์มอญและลัวะ และการเลื่อนฐานะทางชนชั้นเป็นสำคัญ³⁸ และโดยระยะเวลาที่ผ่านไปอย่างยาวนาน ความเป็นลัวะที่กลายเป็นมอญ ก็ได้เลือนหายไปจากบริบททางสังคม เพราะในปัจจุบัน กลุ่มผู้คนในเมืองลำพูนต่างได้นิยามความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ของตนเองว่าเป็น “คนเมือง”

³⁷ George Condominas, *From Lawa to Mon, From Saa to Thai: Historical and Anthropological Aspects of Southeast Asian Social Spaces*, ed. Gehan Wijayewardene (Canberra: Australian National University, Research School of Pacific Studies, Department of Anthropology, 1990).

³⁸ ชัยนต์ วรธนะภูติ, “คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง,” ใน *อยู่ชายขอบมองตลอดความรู้อันันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 40-41.*

งานอีกชิ้นหนึ่งที่ Condominas ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการกลายเป็น “ไท/ไต” ในเวียดนามเหนือ ซึ่งเป็นการกลายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ล่า” หรือ “ข้า” ที่เป็นกลุ่ม Proto-Indochinese อาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่ม ไท/ไต และมีสถานะทางสังคมต่ำที่สุด เป็นกลุ่มที่กลุ่มคนไท/ไต เรียกว่า ปิวไฟ (Pia Pai) ซึ่งแตกต่างจากไฟ (Pay) และ Kuong Nok ซึ่งเป็นกลุ่มคนไท/ไตที่มีสถานะเหมือนชนชั้นปกครอง ที่เรียกกันว่า “ท้าว” และคนที่มีฐานะเป็น Kuong Nok คือนคนไทที่เป็นคนช่วยงาน “ท้าว” แต่ไม่มีฐานะทางสังคมที่ต่ำเหมือนพวก “ล่า” หรือ “ข้า” (ในภาษาไทลื้อ “ข้า” แปลว่า ทาส) และเป็นกลุ่มที่ถูกกดขี่ เอาเปรียบและทำงานหนักที่สุด พวก “ล่า” หรือ “ข้า” นี้ไม่มีสิทธิใช้ที่ดินของหมู่บ้าน ด้วยการมีอำนาจปกครองที่แข็งแกร่งและยาวนานของกลุ่มไท/ไต จนทำให้คนกลุ่มอื่นที่อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มไท/ไต รับเอาความเป็นไท/ไต ทั้งด้านความสำนึกในตัวตนรวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงและหนทางในการหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ เป็นทาอย่างถาวร โดยการยอมถูกผสมกลมกลืนให้กลายเป็น “ไท” ไปในที่สุด และเป็นการผสมกลมกลืนที่เกิดจากความต้องการจากทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายของผู้มีอำนาจปกครองที่ต้องการให้คนอยู่ภายใต้การปกครองให้เป็นเหมือนกลุ่มตน และฝ่ายของผู้ถูกปกครองซึ่งต้องการการยอมรับในการกลายเป็น “ไท” ซึ่งจะทำให้ พวกตน “ไท” ได้รับความอิสระและมีสิทธิในที่ดินของชุมชนได้³⁹

ในงานของ สุภาภรณ์ จันทวานิช ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของชนชาติไท (Tai) ซึ่งได้อ้างถึงเอกสารงานวิจัยของ Condominas เช่นเดียวกัน โดยระบุว่ากระบวนการทำให้เป็นไทย (Tai-ization) ที่ผู้นำรัฐไทนำมาใช้ให้เกิดการผสมกลมกลืนกับชนพื้นเมือง (ลาวะ ข้า) ว่า ส่วนหนึ่งใช้การแต่งงาน อีกส่วนหนึ่งใช้อำนาจเข้าครองเมืองและนำรูปแบบการปกครองแบบเมืองมาใช้กับคนพื้นเมือง ตลอดจนการใช้ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีของไท และฝ่ายที่ถูกทำให้เป็นไทคือพวกข้า ซึ่งพวกข้าก็มีความต้องการและยินยอมในการถูกกลมกลืนเพื่อให้ได้สถานภาพที่สูงขึ้น ส่วนพวกไทก็ต้องการกลมกลืนเพื่ออำนาจในการปกครองพวกข้า⁴⁰ และได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า การที่พวกข้าได้เลื่อนสถานภาพจนเป็นไทนั้นก็โดยการรับระบบการปกครองเป็นบ้าน-เมืองแบบของไท⁴¹

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

⁴⁰ สุภาภรณ์ จันทวานิช และ วิมาลา ศิริพงษ์, ระบบการเมืองการปกครองของชนชาติไท, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 71.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

กรรชิง โชติกเสถียร⁴² ได้เรียบเรียงบทความที่นาย เอส. วาย ลี นักธุรกิจชาวจีนที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทย บทความดังกล่าวว่านายลีได้เรียบเรียงและสังเคราะห์มาจากหนังสือเรื่อง “ชนสองชาติ คือ ชาวจีนในประเทศไทยยุคปัจจุบัน” (Double Identity: The Thai Chinese) จากนิตยสารรายสัปดาห์ Far Eastern Economic Review. XXXII No. 9 วันที่ 1 มกราคม 1961 (2504) ซึ่งเป็นงานที่ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงโดย ดร. ริชาร์ด เจ คาฟลิน นักสังคมศาสตร์อีกทอดหนึ่ง บทความดังกล่าวได้ให้มุมมองที่เกี่ยวกับปัญหาของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องระหว่างกลุ่มชาวจีนอพยพและสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ และเหตุของการผูกโยงระหว่างปัญหาชาวจีนต่างด้าวที่เข้ามามีส่วนร่วมสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างใกล้ชิด และบทความนี้ได้เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับทัศนคติของชาวจีนอพยพในต่างแดนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจีนแผ่นดินใหม่มาอยู่ภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์

นอกจากนี้ บทความชิ้นดังกล่าวได้กล่าวถึงการผสมกลมกลืนด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างความเป็นไทยและความเป็นจีน ปัญหาสัญชาติในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความจงรักภักดีต่อประเทศไทยของชาวจีนอพยพ และปัญหาความเป็น “พลเมืองเฉพาะการณ” ปัญหาเศรษฐกิจการค้า ปัญหาโรงเรียนจีนในประเทศไทย ระบบการเข้าเมืองของชาวจีนที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นต้น

ในบทความชิ้นนี้ กรรชิง โชติกเสถียร ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับความรู้ที่นึกคิดของคนไทยที่มีต่อชาวจีนที่มีลักษณะความรู้สึกเช่นเดียวกับชาวตะวันตกมีต่อชาวยิวในขณะนั้น และถือว่าชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศในฐานะกลุ่มคนผู้เข้ามาครอบงำทรัพยากรของประเทศในด้านการค้าและชาวจีนเองก็มีความสำนึกถึงสถานภาพและฐานะของตนเองในฐานะชนกลุ่มน้อยที่ถูกกดขี่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความสำนึกถึงบุญคุณของกฎหมายและรัฐบาลไทยที่ให้ความปรารถนาต่อพวกตนให้ยังชีพและทำมาหากินอยู่ในผืนแผ่นดินไทยได้ นอกจากนี้ กรรชิง ยังพูดถึงความจริงที่ชาวจีนมีความรู้สึกผองและให้คุณค่าของวัฒนธรรมของตนและถือว่าตนเป็นผู้มีวัฒนธรรมในระดับที่สูงกว่ากลุ่มคนที่เป็นคนในท้องถิ่น

ในด้านชีวิตประจำวันชาวจีนในต่างแดนเหล่านี้ได้สำแดงถึงแบบแผนวิถีชีวิตของความเป็นจีนแท้ที่ออกมาจากการดำรงชีพประจำวันและการติดต่อค้าขาย ด้วยเหตุที่ชาวจีนที่อพยพมาเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีการศึกษา แต่เขาก็ดำเนินชีวิต โดยการยึดถือในหลักศีลธรรมของขงจื้อ และชาวจีนเหล่านี้ก็มุ่งให้ความสนใจไปที่การทำการค้าและกำหนดให้ตนเองเป็นพ่อค้าเพื่อประกอบอาชีพ ด้วยสำนึกและการวางลักษณะของตนของชาวจีนนี้ ถือได้ว่าเป็นการสร้างอัตลักษณ์และแสดงถึงอัตลักษณ์อัน

⁴² กรรชิง โชติกเสถียร, ชาวจีนในประเทศไทยหรือชนสองสัญชาติ, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรชิง โชติกเสถียร ต.ช. ณ เมรุวัดธาตุทอง, วันที่ 15 มีนาคม 2516, (พระนคร: ไทยเกษม, 2516).

เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างออกไปจากอัตลักษณ์ความเป็นคนไทย และยังมีความหมายไปในเชิงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย

ในระยะเริ่มแรก ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย มักถือว่าบ้านเกิดเมืองนอนที่แท้จริงของตนคือประเทศจีน ดังนั้น เงินทองที่ทำมาหาได้ก็มักจะถูกส่งกลับไปให้ลูกเมียและญาติในประเทศจีนอยู่เสมอ แม้กระทั่ง การซื้อบ้าน ที่ดินก็ได้รับการจัดหาไว้รอสำหรับการกลับไปใช้ชีวิตในบ้านปลายแห่งชีวิตยังประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตน ส่วนบรรดาลูกหลานของชาวจีนที่เกิดในประเทศไทยก็ยังถูกส่งไปรับการศึกษาในประเทศจีน แต่ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศจีน ความคิดของชาวจีนได้เปลี่ยนตามไปด้วย กล่าวคือ การส่งเงินไปเมืองจีนได้หยุดชะงักลง ความหวังที่จะได้กลับไปใช้ชีวิตช่วงบ้านปลายชีวิตที่ประเทศจีนก็เปลี่ยนไป การส่งลูกหลานไปเรียนที่ประเทศจีนก็หยุดไป แต่เลือกที่จะส่งลูกหลานไปเรียนที่ฮ่องกงหรือไต้หวันแทน ส่วนใหญ่กลับต้องส่งลูกหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนไทยหรือโรงเรียนของคณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยซึ่งสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นี่คือสาเหตุแห่งการเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมของชาวจีนเอง เพราะลูกหลานเริ่มใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสาร พูดคุยระหว่างกันในบ้าน แต่กลุ่มชนรุ่นใหญ่หรือผู้สูงอายุยังคงใช้ภาษาจีนอยู่

สำหรับเรื่องสัญชาติแล้ว ชาวจีนเองก็มองเห็นถึงความสำคัญของการได้มาซึ่งสัญชาติไทย เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความเท่าเทียมแล้วยังก่อให้เกิดประโยชน์สำหรับคนในแง่ที่เกี่ยวเนื่องกับการยอมรับที่แท้จริงจากคนไทย รวมไปถึงการได้รับความคุ้มครองหรือความสะดวกสบาย หรือเพื่อให้พ้นจากสภาพความเป็นชนต่างด้าวและพันธะด้านกฎหมาย แต่ทั้งนี้ ชาวจีนในสมัยนั้น ไม่ได้มีความต้องการที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองของไทย ดังนั้น ชาวจีนจึงมีความต้องการที่จะแปลงสัญชาติเป็นไทยและต้องการที่จะพำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทยเพื่อทำมาค้าขายและสร้างฐานะของตนตลอดไป ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ จำนวนพลเมืองไทยเพิ่มมากขึ้น เพราะชาวจีนได้กลายเป็นคนไทยด้วยเหตุของการได้สัญชาติ และด้วยการแต่งงานระหว่างชนสองสัญชาตินี้เป็นที่แน่นอนว่า ในที่สุดชาวจีนต่างด้าวก็จะกลายเป็นคนไทย และทำให้ชาวจีนจำนวนไม่น้อยไม่อยู่ในข่ายหรือได้เปลี่ยนสถานภาพคนต่างด้าวในประเทศไทยไป

การผสมกลมกลืนที่เกิดขึ้นได้โดยตรงอีกประการหนึ่งก็คือ การสมรสระหว่างชาวจีนกับชาวไทยที่มีอยู่เสมอมานาน ชาวจีนเองก็ได้รับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเข้าไปในวิถีชีวิตของตน ซึ่งการยินยอมนี้เริ่มต้นด้วยการที่ชาวจีนยินยอมการเข้าพิธีมงคลสมรสแบบไทย และได้ให้กำเนิดลูกหลานในผืนแผ่นดินไทย ทั้งนี้ ชาวจีนรุ่นใหม่เหล่านี้เกิดและเติบโตมาในประเทศไทยและมีความรู้สึกว่าเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนจริง ๆ ยิ่งกว่านั้น ความรู้เกี่ยวกับประเทศจีน

วิถีชีวิตแบบจีน ก็มีอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้ เพราะทัศนคติชีวิตของแต่ละบุคคลย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและบริบทที่อยู่รายล้อม

ไฉน สนสกุล⁴³ วิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการชำระชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญที่ชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่า ชาวมอญบางขันหมากมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุผลด้านความสัมพันธ์ที่มีการยอมรับซึ่งกันและกันโดยไม่มีอคติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และด้วยการติดต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองกลุ่มจึงเกิดการผสมกลมกลืนจากมอญมาเป็นไทย สิ่งที่มีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดการผสมกลมกลืนนี้ ได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงานข้ามกลุ่มของสมาชิกของทั้งสองกลุ่ม และการตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น

จากการศึกษาวิจัยของ ไฉน ฉบับนี้ นอกเหนือไปจากการค้นพบประเด็นการผสมกลมกลืนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบอีกว่าชาวมอญบางขันหมากยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มบางประการไว้จนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ที่ดำรงรักษาไว้อันได้แก่ รูปแบบและการแสดงออกในด้านต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญผ่านทางภาษา การปฏิบัติกิจทางด้านศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อบนธรรมเนียมประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดมา แต่เอกลักษณ์เหล่านี้ มีบางส่วนที่ถูกผสมกลมกลืนให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ

มนตรา พงษ์นิล⁴⁴ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพหุลักษณะของสำนึกชาติพันธุ์ภายใต้บริบทระหว่างชาวม้ง กุสวกับกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นผลงานทางวิชาการที่เกิดจากการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขามานุษยวิทยา จากวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าว มนตรา ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหมู่บ้านกุสวที่มีความแตกต่างและหลากหลายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ศาสนา เศรษฐกิจ และกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้มิได้มีความหมายมากนักเมื่อถูกแทนที่ด้วยระบบความสัมพันธ์ต่อกันทางเศรษฐกิจพืชพาณิชย์ การค้า การปกครองและความทันสมัยและอิทธิพลของการท่องเที่ยว ดังนั้น การเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงอาศัยอยู่ในลักษณะของพหุสังคม โดยไม่มีข้อขัดแย้งกันมากนัก

⁴³ ไฉน สนสกุล, การชำระชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

⁴⁴ มนตรา พงษ์นิล, พหุลักษณะของสำนึกทางชาติพันธุ์: ม้งกุสวกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

อนึ่ง ชาวม้งได้มีการปรับใช้สัญลักษณ์ดั้งเดิมและรับเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การนำการปกครองในระบบสมัยใหม่มาเป็นกลไกในการสร้างกระบวนการพยายามรักษาอำนาจและผลประโยชน์ให้คงอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ซึ่งผ่านจากการตระหนักรับรู้ในอำนาจของคนเมืองที่แสดงผ่านการทำพิธีกรรมทางของของคนเมืองในหมู่บ้านหรือการปรับใช้พิธีกรรมของตนเพื่อลดความวิตกกังวล เมื่อได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมหรือการกระทำของอำนาจรัฐ รวมทั้งมีการปรับใช้พิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงถึงศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมและการปกครองของไทยได้อีกระดับหนึ่ง ซึ่งการปรับใช้เหล่านี้ส่งผลให้ชาวม้งที่ภูมยมีฐานะความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน และอีกประการหนึ่งการใช้พิธีกรรมและองค์กรทางสังคมเป็นองค์กรทางการเมืองที่เป็นรูปแบบไม่เป็นทางการ ก็ทำให้สามารถเข้าไปมีอำนาจในการบริหารการปกครองของหมู่บ้านได้ รวมทั้งการปรับปรุงกฎเกณฑ์การปกครองบางอย่างเพื่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามในทุกกลุ่มชาติพันธุ์

จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ชาวม้งมีการปรับใช้สัญลักษณ์ของความสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นสามลักษณะ คือ 1). เกิดการรวมสำนึกของความเป็นม้งภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน 2). เกิดสำนึกในสัญชาติหรือความเป็นพลเมืองไทยจากนโยบายของภาครัฐและอ้างอิงถึงถิ่นกำเนิดในภาคเหนือหรือลักษณะทางกายภาพแทนที่สำนึกความเป็นม้งเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอคติทางชาติพันธุ์เมื่อต้องอยู่เพียงลำพังกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และ 3). การปรับใช้สัญลักษณ์ของสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวม้งนี้เป็นไปเพื่อการปกป้องและรักษาผลประโยชน์และอำนาจที่มีอยู่ภายในกลุ่มชาติพันธุ์เมื่อได้รับผลกระทบจากการกระทำหรือนโยบายของรัฐในอีกด้านหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ชาวม้งใช้อัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โอกาสเพื่อตอบสนองและแก้ไขลดทอนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาบริเวณเดียวกัน ซึ่งการปรับเปลี่ยนนี้เป็นไปอย่างลื่นไหลและยืดหยุ่น ไม่มีสภาพคงแบบตายตัว (fluidity and flexibility) และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวม้งนั้นมีลักษณะเป็นพหุลักษณะ (plural identification) อันหลายหลายและเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ บทบาท แต่สิ่งที่กลุ่มชาวม้งดำรงความเป็นเอกลักษณ์อันชัดเจนของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ก็คือ ข้อกำหนดอันเฉพาะต่าง ๆ ผ่านทางเครือข่ายความเป็นญาติของชาวม้งที่ภูมย

ประสิทธิ์ ลิปรีชา ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบเครือญาติของชาวม้งที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทย แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบระหว่างการครอบงำของอัตลักษณ์ทางการ (official identification) และการแปรอัตลักษณ์แบบทางการให้เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น (vernacular identification) ในกรณีการปะทะสังสรรค์ทางอัตลักษณ์ของชาวม้งที่มีต่อการบังคับใช้

นามสกุลของรัฐไทย ความเป็นมั่งในไทยจึงไม่ได้ถูกผูกขาดความหมายอยู่เพียงภาพลักษณ์ในเชิง
 ल्पที่รัฐสร้างขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกระบวนการต่อรองที่คนมั่งเข้าร่วมเป็นผู้กระทำการบน
 พื้นฐานที่อยากเห็นตนเองเป็นอย่างไร⁴⁵

พิเชฐ สายพันธ์⁴⁶ ได้เขียนบทความวิชาเผยแพร่ไว้ในหนังสือเรื่อง “ความเป็นไทย/ความ
 เป็นไท” ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือในเวียดนาม เนื่องด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
 เวียดนามในปัจจุบันมีความหลากหลายทางอัตลักษณ์และที่มาของประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่ม
 ต่างกันออกไป การติดต่อแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไท
 กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการหิบบ่มแลกเปลี่ยนอัตลักษณ์ระหว่าง
 กลุ่มเข้ามาใช้สำหรับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มคนทั้งในลักษณะชั่วคราวและลักษณะถาวร

ด้วยภายใต้ความเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง อัตลักษณ์ที่เคยถูกใช้แสดง
 ภายใต้เงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่ง จึงสามารถเปลี่ยนไปสู่อัตลักษณ์อื่น แสดงให้เห็นถึงความไม่คงที่
 ของอัตลักษณ์ตามแนวคิดเรื่องการแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในที่สุด

การแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในที่นี้จึงเป็นคำอธิบายเชิงกระบวนการผ่านเงื่อนไขทาง
 สังคมและวัฒนธรรมประการต่าง ๆ ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ค่อย ๆ แปลงอัตลักษณ์เดิมของ
 กลุ่มที่ละด้าน ๆ จนในที่สุดได้แสดงอัตลักษณ์ใหม่ซึ่งได้มาจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติ
 พันธุ์อื่นที่อยู่รายล้อม และจากการศึกษาภาคสนามของพิเชฐพบว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
 เวียดนามประกอบไปด้วยกลุ่มประชากรที่พูดภาษาย่อยในกลุ่มภาษาไท-กะไดทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม
 กะได กลุ่มไท และกลุ่มไตตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยทุกกลุ่มได้แยกความเป็นตนเองออกจากกลุ่มไทอื่น ๆ
 โดยการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มตนให้แตกต่างออกมา ทั้งในส่วนชื่อนามธรรมและรูปธรรม และ
 ลักษณะอัตลักษณ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ได้แสดงออกมาให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่าง
 เฉ่นชัด แต่ในระหว่างที่ทำการวิจัยนั้นพิเชฐได้พบว่า อัตลักษณ์ที่ถูกแสดงออกมานั้นหาได้เป็นอัต
 ลักษณ์แท้ดั้งเดิมของกลุ่มตนไม่หากแต่เป็นอัตลักษณ์ที่มีการสวมใหม่ ไม่มีความคงที่และเลื่อนไหล
 ไปมาของกลุ่มไทแดง เช่น กลุ่มไทแดงมีการปรับเปลี่ยนรูปธรรมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน
 โดยไม่มุ่งขึ้นมุกลงมาเป็นทางยาวอันเป็นลักษณะผ้าชิ้นประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตน แต่กลับมานุ่ง

⁴⁵ ประสิทธิ์ ธิปริชา, “อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งท่ามกลางความทันสมัย” ใน อัต
 ลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
 มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 31-72.

⁴⁶ พิเชฐ สายพันธ์, “การแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม”, ใน
ความเป็นไทย/ความเป็นไท, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 95-136.

จีนแซ่วขวางกลายเป็นตัวสัตว์หรือลายดอกซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของไทเมืองแทน ปรากฏการณ์นี้เป็นลักษณะของอำพรางอัตลักษณ์กลุ่มดั้งเดิมของตน เพื่อให้เกิดการยอมรับ ความเท่าเทียมและได้บิดเบือนความเป็นจริงของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เพราะว่ากลุ่มไทแดงในอดีตมีความด้อยสถานภาพทางสังคมและการเมืองน้อยกว่ากลุ่มไทเมือง แต่สามารถปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนให้เป็นไทเมืองได้ด้วยการแต่งงานข้ามกลุ่มของผู้หญิงชาวไทแดง เพราะตามประเพณีของไทเมือง เมื่อผู้หญิงแต่งงานกับผู้ชายไทเมืองแล้วจะต้องย้ายสังกัดของสายตระกูลมาสู่สายตระกูลของฝ่ายสามี และนับถือผีบรรพบุรุษข้างฝ่ายพ่อสามีแทน การแปลงอัตลักษณ์ทั้งสองรูปแบบนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีที่ไทแดงใช้แปลงผ่านอัตลักษณ์ไปเป็นไทเมือง

นอกจากความต้องการแปลงผ่านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงเอง อำนาจจากรัฐบาลที่ต้องการความเป็นหนึ่งเดียวผ่านนโยบายชาตินิยมที่เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1954 บรรดาไทเมือง ไทแดงและไทเมือยซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่เวียดนาม ก็ได้ถูกนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหม่ขึ้น เพราะรัฐบาลมีความต้องการที่จะให้มีลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียว โดยได้นิยามคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ว่าเป็น “ไทถาย” ดังนั้น ไทถาย จึงเป็นคำนิยามที่มาจากศูนย์กลางแห่งใหม่ ซึ่งไม่ได้เป็นศูนย์กลางในท้องถิ่น แต่เป็นศูนย์กลางที่มาจากกระบวนการปกครองส่วนกลางของประเทศ และการรับรู้ในความเป็นไทยกลุ่มใหม่และเป็นกลุ่มเดียวกันของชาวไททั้งสาม มีผลเด่นชัดมากในปี ค.ศ. 1976 เป็นต้นมา และด้วยเหตุนี้ทำให้ทั้งไทแดง ไทเมืองและไทเมือย ต่างก็มีสถานภาพเท่าเทียมกัน นั่นก็หมายความว่า พรหมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวไทแต่ละกลุ่มได้พราเลือนหายไปด้วยคำนิยามใหม่ว่าเป็นไทถาย ด้วยกันทั้งหมด

นอกจากนี้แล้ว พิเชฐ ยังได้ให้ข้อพิจารณากระบวนการแปลงผ่านอัตลักษณ์ไว้อีก 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองปกครองและกลุ่มชาติพันธุ์ จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นระหว่างไทแดงกับไทเมือง สามารถสังเกตเห็นถึงประเด็นเรื่องอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรูปแบบความสัมพันธ์แบบผู้ปกครอง คือ กลุ่มไทเมือง และผู้ที่อยู่ใต้การปกครองคือไทแดง แต่ลักษณะดังกล่าวได้ถูกเร่งรื้อให้เกิดการแปลงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างยิ่งขึ้น เนื่องด้วยการเข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองเหนือเวียดนามของฝรั่งเศสเป็นลักษณะอำนาจที่เหนือกว่าที่มาจากภายนอกประเทศ ทำให้เกิดการปรับตัวทางสถานภาพของชนชั้นทางสังคมในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ไทแดงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการปกครองมากขึ้น และอัตลักษณ์ของกลุ่มไททั้งสองได้เปลี่ยนไป ซึ่งแต่เดิมได้มีการผูกขาดไว้ตามเงื่อนไขของจารีตทางการปกครอง

ประการที่สอง การสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานและเป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การ

สร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นอีกหนึ่งยุทธวิธีที่ทำให้เกิดความรู้สึกของการเป็นกลุ่มเดียวกัน ส่วนหนึ่งเพื่อลดทอนความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมักอาศัยรูปแบบของตำนาน นิทาน หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์กลุ่ม และการสร้างอนุสรณ์สถานที่สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงบุคคล หรือเหตุการณ์จริงหรือที่เชื่อว่ามีจริงขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดและผลิตซ้ำความสำนึกการรับรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันนี้มักเกิดขึ้นเมื่อมีคนกลุ่มใหม่เคลื่อนย้ายเข้ามาปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลกับกลุ่มดั้งเดิมในท้องถิ่น เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเวียดนาม ในช่วงที่เวียดนามเข้ามามีบทบาท อิทธิพลเหนือฝั่งตะวันตกนี้ ได้เกิดกรณีการสร้างวีรบุรุษในท้องถิ่นร่วมกันระหว่างวีรบุรุษชาวไทยกับวีรบุรุษชาวเวียดนามในพื้นที่ของชาวไทย และต่อมาได้มีการก่อสร้างอนุสรณ์สถานสำหรับวีรบุรุษร่วมกันขึ้น

การสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันยังสามารถใช้รูปแบบของพิธีกรรมได้อีกด้วย เช่น พิธีเสนเมืองของเมืองแกลง อันเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการรวมกลุ่มหมู่บ้าน 12 หมู่บ้านในเขตเมืองแกลง ซึ่งมีกำหนดเวลาในการประกอบพิธีในช่วงเดือน 6 ของทุกปี โดยใช้สถานที่บนเนินภูเขาที่สมาชิกกลุ่มของทุกหมู่บ้านเชื่อว่าเป็นที่ฝังศพของ “ขุนลานเจือง” วีรบุรุษในตำนานของกลุ่มไทดำ จุดมุ่งหมายของการเข้าร่วมพิธีเสนเมืองนี้ก็เพื่อแสดงถึงความเป็นสมาชิกภาพของชุมชนเมืองแกลงและสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น แต่ในความพยายามที่จะสร้างรูปแบบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความเหมือนกันในด้านความเชื่อและประวัติศาสตร์นี้ ก็ยังคงมีความแตกต่างที่บ่งบอกถึงความไม่เท่าเทียมกันปรากฏอยู่เช่นกัน เพราะการสร้างประวัติศาสตร์ก็ขึ้นอยู่กับกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมืองสูงกว่าด้วย

ประการสุดท้าย พหุชาติพันธุ์แห่งชาตินิยมของเวียดนาม ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานในพื้นที่ของประเทศเวียดนามได้แสดงให้เห็นว่าเป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป แต่ก็อาศัยอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมาโดยตลอด ทั้งหมดต่างก็มีการรับ ปรับ เปลี่ยน แปลงผ่านอัตลักษณ์ของกลุ่มตนตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ที่ดำเนินมา กลุ่มที่เคยพูดได้เฉพาะเพียงภาษาของกลุ่ม ก็สามารถพูดภาษาของกลุ่มอื่นได้อย่างคล่องแคล่ว สภาพชีวิตทั่วไปไม่ได้มีความแตกต่าง เช่น ความเป็นไทแดงไม่สามารถจะมองเห็นได้จากภายนอกได้เมื่อไทแดงเปลี่ยนรูปลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเป็นไทเมือง หรือไทดำ ยินดีจะเรียกตนเองว่าเป็นไทขาวด้วยอิทธิพลเงื่อนไขทางการเมืองการปกครอง ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มในท้องถิ่น แต่เมื่อบริบททางสังคมได้ขยายพรมแดนกว้างมากขึ้น ความเป็นท้องถิ่นค่อย ๆ ถูกสลายไปโดยผู้มีอำนาจที่เหนือกว่าจากภายนอก ทั้งจากเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่เข้ามาบีบบังคับเหนือการเมืองท้องถิ่น และการปรับรูปแบบการปกครองในทุก ๆ ส่วนของประเทศให้

เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันกับศูนย์กลางโดยชาวเวียดนามที่เกิดขึ้นภายหลังได้รับอิสรภาพจากฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1954 ซึ่งเป็นช่วงที่เรียกกันว่า ยุคโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh Era) และในช่วงเวลานี้เองที่ความคิดแบบชาตินิยมเวียดนามในสมัยใหม่ได้พยายามรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยเป้าหมายของการสร้างชาติเป็นหนึ่งเดียว และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมแห่งชาติเวียดนามขึ้น

ความสำเร็จของแนวคิดพหุชาติพันธุ์แห่งชาตินิยม (multi-ethnic nationalism) อันเป็นแนวทางสำคัญในขบวนการต่อสู้ร่วมกันของบรรดาชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กับชาวเวียดนาม เพื่อปลดปล่อยประเทศเวียดนามจากประเทศฝรั่งเศส ได้สร้างสำนึกร่วมของความเป็นพหุชาติพันธุ์แห่งชาติเวียดนาม ที่ค่อย ๆ ละบพรหมแดนความแตกต่างมาสู่คำเรียกนิยามตนเองใหม่อย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ เราสามารถเข้าใจและมองเห็นได้ว่า การประดิษฐ์ใหม่ของอัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่รัฐหรือสถาบันทรงอำนาจในสังคมไทยเป็นผู้กระทำ และบังคับใช้ฝ่ายเดียว หากยังเป็นกระบวนการที่กลุ่มชาติพันธุ์สร้างและผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทความสัมพันธ์กับรัฐชาติจึงเป็นสิ่งที่เลือกเอง และสิ่งที่ถูกเลือกให้ อัตลักษณ์ทั้งสองประเภทไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน หากแต่สัมพันธ์กันแบบวิภาษลักษณ์ (dialectic) โดยปะทะสังสรรค์ โต้ตอบ ต่อรองซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา อีกทั้ง ไม่มีสภาพที่คงที่ หากแต่เลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และสถานที่อยู่เสมอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

สถานะของชาวเขาในประเทศไทย

อาณาบริเวณของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ซึ่งทำหน้าที่เป็นแนวเขตแดนให้กับประเทศไทยจากประเทศพม่าและประเทศลาว หลังจากที่ได้มีการปักปันเขตแดนและสถาปนาความเป็นอาณาจักรสยามในรัชกาลที่ 5 และมีพัฒนาการเรื่อยมาจนกระทั่งกลายเป็นรัฐชาติ (nation-state) ในปัจจุบัน

ณ บนพื้นที่สูงเหล่านี้สูงกว่าระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 2,500 - 4,400 ฟุต มีกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่ได้ตั้งรกรากอาศัยอยู่ กลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้ หรือที่เราเรียกกันว่า “ชาวเขา” นั้นตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Hill Tribe” ซึ่งหมายถึงชนเผ่าที่ว่าด้วยความเจริญและอาศัยอยู่ในเขตบริเวณที่เป็นภูเขา เพื่อความเข้าใจที่มากขึ้นควรจะได้ทำความเข้าใจคำศัพท์ทั้ง Hill และ Tribes อย่างละเอียด

Hill หมายถึง อาณาบริเวณของผืนแผ่นดินที่มีระดับสูงกว่าผืนแผ่นดินโดยรอบ โดยส่วนมากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเมืองประกอบเป็นหินแข็ง และเป็นพื้นที่ที่ไม่สูงกว่า Mountain และเป็นบริเวณที่มักถูกปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่และพวงหรีด² (แต่ถ้าเขาสูงเกินกว่า Hill นั้น เรียกกันว่า Mountain นอกจากนี้ Hill อาจมีลักษณะฐานพื้นกลมและอยู่รวมกันหลายลูก ส่วนยอดป่าไม้แหลม)

Tribe หมายถึง กลุ่มคน กลุ่มชนที่อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีความใกล้ชิดกันทางสายสัมพันธ์ทางครอบครัว มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูด วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเชื่อร่วมกัน โดยมากหมายถึงกลุ่มชนที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนใหญ่ (towns) หรือเมือง (cities) และมักไม่มีระบบการยังชีพแบบอุตสาหกรรม ทั้งยังหมายถึงกลุ่มที่ไม่มีระบบภาษาเขียน³

ดังนั้น Hill Tribes น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำเรียก “ชาวเขา หรือ ชาวดอย” ในภาษาไทย และ “ชาวเขาในประเทศไทย” จึงน่าจะหมายถึงกลุ่มชนซึ่งอาศัยตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่

---

¹ ไพโรจน์ บุญผูก, สุวิทย์ พรหมลิขิต, รั้งสรรค์ วิศรุตรัตน และสมพงษ์ รัตนสัญญา. “ชาวเขาในประเทศไทย,” ใน *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*, ลิขิต ชีรวินิต, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, 2521), หน้า 67.

² Cambridge University, *Cambridge International Dictionary of English*, editor-in-Chief by Paul Procter (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), p. 670.

³ Ibid., p. 1556.

ในบริเวณที่สูงกว่าระดับพื้นดิน เป็นกลุ่มที่มีภาษาพูดและขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป และมีความเชื่อเกี่ยวกับผี

จากความหมายของศัพท์ทั้งสองคำประกอบกับข้อสรุปข้างต้น พอจะสรุปความหมายโดยรวมของ “ชาวเขา” ที่หมายถึง ชนกลุ่มน้อย ซึ่งตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ที่เป็นเทือกเขา ซึ่งสูงไม่เกิน 10,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล มีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ความเชื่อ อาชีพและอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน มีระบบการปกครองร่วมกัน แต่มีความแตกต่างด้านความเป็นชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูด ระบบความเชื่อ ไปจากเจ้าของประเทศอย่างเห็นได้ชัด

ประเภทของชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีอยู่ทั้งหมด 9 เผ่า ได้แก่ กระเหรี่ยง ม้ง(แม้ว) เมี่ยน(เข่า) อาข่า(อิก้อ) ลาหู่(มูเซอ) ลีซอ(ลีซอ) ลัวะ ถิ่น ขมุ นอกจากนี้ยังมีชนเผ่าอื่น ๆ จากข้างต้น ได้แก่ กระเหรี่ยงปะโอ(ตองซู) มลาบริ(ผิทองเหลือง) ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีกลุ่มชนอื่นที่ไม่ได้เป็นผู้ที่เกิดและอาศัยอยู่บนเทือกเขาสูงมาตั้งแต่แรกเกิดได้ขึ้นไปทำมาหากินปะปนกับชาวเขาหรืออพยพโยกย้ายจากที่แห่งอื่นมาตั้งถิ่นฐานบนเทือกเขาสูงได้เช่นกัน ชนกลุ่มนี้ ได้แก่ ชาวจีนฮ่อ ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ปะหล่อง และอื่น ๆ แต่กลุ่มหลังนี้ถูกจัดว่าเป็นชนกลุ่มน้อย (Minority Group) มากกว่าที่จะมีสถานะเป็นชนชาวเขา มีประวัติการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยที่ชัดเจนและยังคงมีการเคลื่อนย้ายไปมาอยู่เสมอระหว่างประเทศไทย ลาว และพม่า⁴

กล่าวโดยสรุป ชาวเขาในประเทศไทยถูกแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก่อนชนชาติไทย กับพวกที่เพิ่งอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย อันเป็นการจำแนกตามระยะเวลาที่มีการอพยพย้ายถิ่นก่อนและหลังเข้าสู่ประเทศไทยเป็นสำคัญ

3.1 ชาวเขาในภาคเหนือ

กอร์ดอน ยัง (Gordon Young)⁵ ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าไปศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า หากใช้ทิศทางการอพยพเป็นหลักในการแยกประเภทของชาวเขาในภาคเหนือนี้ มีเส้นทางในการอพยพอยู่ 2 ทิศทาง คือ

ทิศทางที่หนึ่ง กลุ่มชนชาติที่อพยพจากทิศเหนือไปสู่ภูมิภาคทางใต้ผ่านอ่าวตังเกี๋ย ลาวและพม่า เข้ามาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมานี้ ได้แก่ พวกจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้อพยพลงได้ตามเส้นทางขนานไปกับการอพยพจากเหนือลง

⁴ กฤตยา อาชวนิจกุล, พรสุข เกิดสว่าง, สถานะชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 5.

⁵ Gordon Young. The Hill Tribes of Northern Thailand, (Bangkok: The Siam Society, 1974).

มาได้ของชนชาติไทย แต่เป็นเส้นทางที่อยู่สูงกว่า ในขณะที่ชนชาติไทยอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มโดยใช้เส้นทางที่คดเคี้ยวในระดับที่ต่ำกว่าเส้นทางของพวกจีน-ทิเบต จึงทำให้การเคลื่อนย้ายเป็นไปอย่างล่าช้า พวกจีน-ทิเบต แยกสาขาออกไปเป็น 2 สาขา ดังต่อไปนี้

1. พวกทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ได้แก่ ลีซู(ลีซอ) ลาหู่(มุเซอ) อาข่า(อีก้อ) และกะเหรี่ยง ซึ่งได้รับการสันนิษฐานว่า เมื่อราว 1,000 ปีก่อนคริสตกาล บรรพบุรุษของพวกนี้มีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบทิเบตและจีนตอนใต้ จึงได้รับอิทธิพลจากชาวทิเบตในระดับสูง เป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากพวกโลโลและพวกโนซุในสมัยโบราณ (Lolo-Nosu) เมื่อได้รับการบีบบังคับจากเจ้าของถิ่นจึงได้เริ่มอพยพจากถิ่นกำเนิดลงใต้ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของยูนาน และไกวเจาตอนเหนือของหุบเขาสาละวิน⁶ แล้วอพยพไปทางตะวันตกเข้าไปอาศัยอยู่ตามแนวเขาของรัฐคะฉิ่นระหว่างแถบบริเวณพรมแดนพม่าตอนเหนือกับจีน บางพวกก็กระจายไปทางตะวันออกจนถึงฝั่งแม่น้ำโขงเข้าไปในเขตรัฐฉานหรือไทยใหญ่ของพม่า และบางพวกอพยพเข้าไปในลาวและอพยพลงใต้มาเรื่อย ๆ เข้าสู่ประเทศไทยทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศเหนือ นอกจากนี้ กลุ่มชาวเขาซึ่งมีเผ่าพันธุ์เดียวกันกลุ่มนี้ยังมีการแยกเป็นกลุ่มย่อยจากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ลงไปอีก เช่น กลุ่มลาหู่(มุเซอ) แยกออกเป็น ลาหู่ดำ ลาหู่แดง ลาหู่เหลือง ลาหู่เซและ⁷ กลุ่มพวกกะเหรี่ยง แยกออกเป็น กะเหรี่ยงโปว์ กะเหรี่ยงสกอว์ กะเหรี่ยงบะเว(กะยา) และ กะเหรี่ยงปะโอ(ตองสู้)⁸ สำหรับอาข่า(อีก้อ) นั้น ได้แยกออกเป็น กลุ่มอู้อ้ออาข่า กลุ่มลอม้ออาข่า กลุ่มผาหมีอาข่า กลุ่มเปี้ยะอาข่า กลุ่มหน้าคะอาข่า กลุ่มอาเค้ออาข่า กลุ่มอู้อ้ออาข่า กลุ่มอาจ้ออาข่า⁹

2. พวกจีนเดิม (Main Chinese) ได้แก่ พวกม้ง (แม้ว) เมี่ยน (เย้า) และจีนฮ่อ ชนชาติกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดกับชนชาติจีนและรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากจีนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายหรือการดำรงชีพ ชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่พูดภาษาจีนได้ดี

⁶ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์, รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2509) หน้า 8.

⁷ มูตนิธิกระจกเงา, ชาวลาหู่, [Online], 2549, แหล่งที่มา: <http://www.hilltribe.org/thai/lahu> [15/02/2549]

⁸ ขจัดภัย บุษบพัฒน์, ชาวเขา, (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2518), หน้า 6.

⁹ คำเรียกกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่านี้ปรากฏในปฏิทินอาข่าปี พ.ศ. 2547 ได้รับจากนายอาเบ ลาซี อายุ 73 ปี จัดพิมพ์เผยแพร่โดยชมรมไทยอาข่า เพื่อวัตถุประสงค์ในการธำรงวัฒนธรรมอาข่าและด้วยที่ชาวอาข่ามีระบบการนับวัน เดือน ปี ที่ต่างไปจากปฏิทินสากล, และ ปฏิภาณ อายี, เทศกาลและพิธีกรรมที่เหมาะสมในสภาวะปัจจุบันกรณีศึกษา: ชุมชนอาข่า บ้านแสนเจริญเก่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย[สกว.ภาค], 2549).

ทิศทางที่สอง กลุ่มชนชาติที่อพยพจากทางทิศใต้ไปสู่ภูมิภาคทางเหนือ เป็นชนชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนชาติไทย และสันนิษฐานว่าได้เข้ามาอยู่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อประมาณ 2,000 ปี ชนพวกนี้เรียกว่า พวกเอเชียตะวันออกเฉียง หรือเรียกเป็นคำเฉพาะในวิชาชาติพันธุ์วิทยาว่า “ออสโตร-เอเชียติก” (Austro-Asiatic)¹⁰ หรือตระกูลออสโตรเนเซียน (Austronesian Stock) ซึ่งได้แก่ พวกชนชาติมอญ-เขมร ตัวอย่างของชนพวกนี้ได้แก่ ชนที่มีเชื้อสายเดียวกับพวกว้า (Wa) ซึ่งตกค้างอยู่ในภาคเหนือ เช่น พวกละว้า (ลัวะ) ขมุ ละลิน ผีตองเหนือ (มลาบริ)¹¹ และข่าฮ่อ¹²

เนื้อหาที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เพื่อเป็นการเริ่มทำความเข้าใจและเพื่อให้เกิดภาพถึงที่มาที่ไปของกลุ่มชาวเขาในประเทศไทย รวมทั้งประวัติและทิศทางการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังที่ต่าง ๆ และในบทต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อีโก้หรืออาข่า (Akha) เพียงเท่านั้น เนื่องด้วยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายหลักในการศึกษาวิจัยทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

3.2 อีโก้คือใคร? อาข่ามาได้ยังไง?

1. ประวัติความเป็นมาและการนิยามตน

อีโก้ (E-Kaw, Kaw) เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่บนโลกใบนี้ นักมานุษยวิทยาและนักภาษาศาสตร์บางกลุ่มได้จัดภาษาอีโก้อยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต สาขาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) โดยเชื่อว่าอีโก้ได้อพยพเชื้อสายมาจากชนชาติโลโล (Lo-Lo)¹³ หรือโนซู (Nosu)¹⁴ ในจีนตอนใต้

¹⁰ ขจัดภัย บุษย์พัฒน์, ชาวเขา, หน้า 6.

¹¹ ไพโรจน์ บุญผูก, สุวิทย์ พรหมลิขิต, รั้งสรรค์ วิสูตรรัตน์ และสมพงษ์ รัตนสัญญา, “ชาวเขาในประเทศไทย,” ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 73.

¹² ขจัดภัย บุษย์พัฒน์, ชาวเขา, หน้า 6.

¹³ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอีโก้, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518), หน้า 1.

¹⁴ ขจัดภัย บุษย์พัฒน์, ชาวเขา, หน้า 122.

ประวัติด้านการตั้งรกรากถิ่นฐานเดิมไม่เป็นที่แน่ชัดเท่าไรนัก แต่ได้มีผู้ทำการศึกษา ค้นคว้าหลายทางทำให้สันนิษฐานได้ว่า อี๋ก้อ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่บริเวณที่ราบสูงชิเบต¹⁵ หรือภูเขาสูง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของจีน แต่เดิมอี๋ก้อมีอาณาจักรอิสระของคนอยู่ใน บริเวณต้นแม่น้ำที่ฮั่วซุยหรือแม่น้ำดอกท้อในแคว้นชิเบตต่อมาถูกรุกรานโดยชนชาติอื่น¹⁶ และเมื่อ พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เข้าครอบครองแผ่นดินใหญ่แล้ว ได้เกิดสงครามและการบีบบังคับต่าง ๆ¹⁷ และในขณะที่อี๋ก้ออาศัยอยู่ในประเทศจีนนั้น ได้อยู่ท่ามกลางชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกหลายกลุ่ม จึงมี การกระทบกระทั่งกันอยู่เสมอและด้วยความวุ่นวายในเหตุการณ์ด้านการเมืองในประเทศจีนดังที่ อ้างไว้แล้ว อี๋ก้อจึงเริ่มอพยพพลอยร่นออกจากประเทศจีนลงทางใต้เข้าสู่มณฑลยูนนานและไกวเจา เพื่อหลบหนีภัยสงครามและเหตุการณ์ไม่สงบในครั้งนั้น ดังนั้น จึงพบว่ามีกลุ่มอี๋ก้ออาศัยอยู่มากใน มณฑลยูนนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นสิบสองปันนาและในมณฑลไกวเจา¹⁸

หลังจากที่ได้อพยพลงทางใต้แล้วก็ได้อพยพเข้าไปอยู่ในเขตรัฐว้าและรัฐเชียงตุง¹⁹ และ บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า²⁰ และบริเวณเมืองไลหรือไลเจาของเวียดนามเหนือ และ อาศัยอยู่ตามภูเขาในแขวงพงสาตี แขวงหัวของ ประเทศลาว รวมทั้ง ตอนเหนือสุดของประเทศไทย ด้วย²¹ สำหรับอี๋ก้อบางส่วนได้อพยพจากประเทศจีนเข้ามาอยู่ในประเทศพม่ากว่าร้อยปีแล้ว²²

ชนเผ่าอี๋ก้อมีอยู่หลายกลุ่มย่อย (sup-groups) จากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ ได้มีผู้ แบ่งแยกอี๋ก้อที่อาศัยอยู่ในพม่า ยูนนานและตอนเหนือของลาว ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ²³ ดังนี้

- อี๋ก้อในลาว แบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม คือ พูลี(Puli) นูเก(Nu-Quay) โอม่า(O Ma) มักชี(Muc chi) ฟู่แสง(Phu Sang) โอปา(O' Pa) และ ลูมา(Lu Ma)

¹⁵ พนิจ พิษยกุลป์, “แนวทางการพัฒนาชุมชนชนชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ: ศึกษาเฉพาะกรณี,” ใน รายงานการ ประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 21 สาขาสังคมศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 31 มกราคม – 3 กุมภาพันธ์ 2526, (กรุงเทพฯ: วุฒิจการพิมพ์, 2526), หน้า 86.

¹⁶ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ, หน้าเดียวกัน.

¹⁷ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, หน้า 122.

¹⁸ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ, เพิ่งอ้าง.

¹⁹ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, หน้า 121.

²⁰ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ, อ้างแล้ว.

²¹ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, เพิ่งอ้าง.

²² พนิจ พิษยกุลป์, “แนวทางการพัฒนาชุมชนชนชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ: ศึกษาเฉพาะกรณี,” ใน รายงานการ ประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 21 สาขาสังคมศาสตร์, หน้า 86.

²³ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, หน้า 122.

- อีก่อในยูนนาน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มย่อย คือ ทิดโส(Tyitso) อาโก(Akko) เจ็นกวี (Jen G'we) และ เสี่ยลา(Hteu La)

สำหรับรายชื่อกลุ่มย่อยของอีก่อในลาวเหล่านี้ แตกต่างไปจากรายชื่อกลุ่มย่อยของอีก่อในลาวตามที่ Gordon Young²⁴ ได้เขียนไว้ ซึ่งมีจำนวน 7 กลุ่มย่อยเท่ากัน คือ ปุ่ลี, ยีเซะ, นาดี, มาเว, อาเช่อ และยีเยะ แต่ไม่ได้กล่าวถึงอีก่อในยูนนาน

โดยเชื่อว่าแต่ละกลุ่มสืบเชื้อสายมาจากพี่น้อง 7 คน หรือ 9 คน ซึ่งถือกำเนิดจากมารดาคนเดียวกันแต่ไม่ปรากฏบิดา ต่อมาพี่น้องเหล่านั้นได้แยกย้ายไปสร้างเผ่าพันธุ์อีก่อของตนเอง และชื่อเรียกต่าง ๆ เหล่านี้ กล่าวกันว่าเป็นชื่อของบุคคลผู้เป็นต้นสายของแต่ละตระกูลนั่นเอง

ชนเผ่าอีก่อนี้ได้รับการเรียกชื่อหลายชื่อ ลาวและชนชาติอินโดจีนตอนเหนือเรียกว่า “โก๊ะ” คนไทยและพม่าเรียกว่า อีก่อ, ก้อ หรือ ข่าก้อ ส่วนคนจีนเรียกว่า “โวนี่” หรือ “ฮานี่” ซึ่งหมายความรวมถึงพวกที่พูดภาษาโลโลในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีนด้วย²⁵ เป็นการยืนยันถึงความสัมพันธ์ในด้านการสืบเชื้อสายมาจากพวกโลโล-โนซูโบราณ ตามที่อ้างไว้แล้ว

ถึงแม้อีก่อจะถูกเรียกขานในหลายชื่อต่างกันไปตามความยากง่ายในการออกเสียงของภาษาพูดหรือโดยการกำหนดชื่อเรียกของแต่ละชาติ แต่อีก่อเรียกตนเองว่า “อาข่า” (Akha) (ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำเรียกนี้แทนคำว่า “อีก่อ” ในงานเขียนเล่มนี้-ผู้วิจัย) การที่ชาวอาข่าถูกเรียกว่า “อีก่อ” นั้น จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนไว้ว่า

“อีกพวกหนึ่งที่ถูกรเรียกว่า ข่า และมีประวัติว่าเป็นผู้อพยพลงมาอยู่ในสิบสองปีนนา ก่อนพวกไตลื้อ ก็คือพวก ข่าก้อ, ซึ่งไทยพ่ายพเดิม อี เข้าไปเป็น อีก่อ, เรียกกันเช่นนี้อยู่ในเมืองไทย. (ไทยใหญ่เรียก ก้อ, ลาวเรียก ข่าก้อ, ไม่มีใครเดิม อีเลย)”²⁶

จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “อีก่อ” นี้เป็นคำเรียกชาวอาข่าที่แพร่ออกมาจากกลุ่มคนเมืองและอาจเนื่องด้วยชาวอาข่าเพศหญิงมีการแต่งกายที่สวยงามเต็มไปด้วยสีสันของผ้าสีต่าง ๆ ที่นำมาปักลงบนผืนผ้า อีกทั้ง เครื่องประดับที่ทำจากโลหะเงินที่งดงามและสะดุดตา จึงเป็นที่

²⁴ Gordon young, The Hill Tribes of Northern Thailand, (Bangkok: Thai-American Audiovisual Service, 1961), p.1, อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอีก่อ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518), หน้า 4.

²⁵ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอีก่อ, หน้า 1.

²⁶ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524), หน้า 469-470.

จดจำได้ง่าย อีกทั้งคำว่า “อี” ในภาษาเหนือนั้น หมายถึง “คำนำหน้านามและคำสรรพนามบุรุษที่ 3” ที่ใช้เรียกเฉพาะสตรีเพศเท่านั้น จึงมีการผสมคำว่า “อี” และ “ก้อ” เข้าด้วยกันจนกลายเป็น “อีก้อ/อีก้อ”

เลโอ อัลติง วอน เกอเซา (Leo Alting Von Geusau) สันนิษฐานถึงเหตุที่ชาวอาข่าในประเทศไทยถูกเรียกว่า “อีก้อ” เพราะคนไทยภาคเหนือเป็นผู้เดิมคำว่า “อี” ซึ่งหมายถึง “แมลงหรือสัตว์ตัวเล็ก ๆ” โดยอาจจะเรียกว่า “แมงอีก้อ” แล้วจึงกลายมาเป็น “อีก้อ” ในภายหลัง²⁷ นอกจากนี้ อาจเกิดจากการรับรู้ของกลุ่มคนเมืองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบ ที่ไม่เคยได้รับรู้มาก่อนว่าบนพื้นที่สูงนั้นมีกลุ่มคนที่มีรูปร่างเล็กอาศัยอยู่ในป่าเขาบนภูเขา มีความสามารถหลบซ่อนอยู่ในพุ่มไม้ได้อย่างดีเยี่ยมเพื่อหลบจากสายตาของคนแปลกหน้า และมีความแตกต่างไปจากตนทั้งด้านการแต่งกายและภาษารวมทั้งไม่มีโอกาสพบเห็นได้บ่อยนัก

นอกจากนี้ คำว่า “แมง” ในภาษาเหนือหรือคำเมืองนั้น นอกจากเป็นคำเรียกสัตว์หรือแมลงตัวเล็ก ๆ ตามที่ เลโอ วอน เกอเซา อ้างแล้ว “แมง” ยังเป็นคำสแลง (slang) คำเรียกทดแทนที่มักถูกนำมาใช้เรียก สิ่งของ วัตถุ หรือแม้แต่บุคคล กลุ่มคน อันมีนัยยะหมายถึงการแบ่งแยกและลดทอนความเสมอภาค เสียดสีและเชิงลบ ดังนั้น คำว่า “แมงอีก้อ” ที่ Geusau สันนิษฐานนั้น โดยความเข้าใจของผู้วิจัยแล้วน่าจะเป็นไปได้ หากแต่น่าจะมีความหมายในทางลบแทรกอยู่ด้วย

นอกจากนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ยังได้อ้างถึง นายหลี่ ฟูอิ ข้าราชการเงินของรัฐบาลในยุคก๊กมินตั๋ง ซึ่งเป็นผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในสิบสองปีนนานานถึง 30 กว่าปี กล่าวไว้ว่า

“พวกอาข่า เรียกตัวเองว่า ก้อ, ซึ่งพวกไตลื้อนำไปเรียกว่า ข่าก้อ. คำว่า ข่า นั้น แปลว่า เบลย หรือ ทาส, ทั้งนี้เนื่องมาจากพวกอาข่าพ่ายแพ้แก่พวกไตลื้อ และตกเป็นผู้ถูกปกครองตลอดมา...พวกอาข่าพ่ายแพ้จึงถูกเรียกเป็น ข่า (ข่าทาส)...”²⁸

โดยข้อสันนิษฐานส่วนตัวของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่มีต่อการเรียกตนเองของชนชาวอาข่า ว่า

“การที่ชาวก้อเรียกตัวเองว่า อาข่า นั้น น่าจะเรียกตามภาษาจีน และจีนก็เรียกตามภาษาไตลื้ออีกทอดหนึ่ง ตัวอย่างยังมีอยู่ คือ พวกละว้า ซึ่งไตลื้อเรียก ข่าวะ ชาวจีน

²⁷ Leo Alting Von Geusau, “Akha Internal History: Marginalization and the Ethnic Alliance System,” in *Civility and Savagery*, ed. Andrew Turton (Richmond: Cruzon Press, 2000), pp. 124-126.

²⁸ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, หน้า 469-470.

นำไปเรียกตามว่า ข้าหว่า หรือ คาหว่า...แม้ พวกข้าหมู ที่ชาวไตลื้อเรียก ข้าหมู ชาวจีนก็เรียกตามว่า ข้าหมู รู้สึกว่าพวกก้อซึ่งมีชื่อดั้งเดิมของตนเองว่า ก้อ อยู่แล้ว (ตั้งชื่อเท็จจริงที่ได้จากนายหลี่ ฟู่อี) จะหันมารับเอาคำว่า อาข้า ไปจากจีน ทำนองเดียวกับพวกกวยในไทย รับเอาคำว่า ส่วย ในภาษาไทยไปใช้ด้วยอีกชื่อหนึ่ง...”²⁹

ความอีกตอนหนึ่งในหนังสือเล่มเดียวกันที่จิตร ภูมิศักดิ์เขียนนี้ ระบุว่า

“พวกข้าก้อนี้เป็นชนชาติในตระกูลภาษาธิเบต-พม่า คือ คล้ายหลอหลอ และภาษาคลายภาษาละหุ (มุเซอ) จีนเรียกชนพวกนี้ว่า “อาข้า”³⁰

“อนึ่งชื่อที่จีนเรียกว่า อาข้า นั้น...น่าสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับคำว่า ข้า ของไตลื้อ...”³¹

จากข้อความตอนนี้ มีความแตกต่างไปจากที่ระบุไว้ข้างต้นว่าจีนเรียกกลุ่มคนอีกชื่อเรียกว่า “โวนี่” หรือ “ฮานี่” ซึ่งหมายความรวมถึงพวกที่พูดภาษาโลโลในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน ดังปรากฏในเอกสารของสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติที่ได้ตีพิมพ์ไว้ จิตร ภูมิศักดิ์ได้แสดงถึงเหตุผลที่เกิดจากภายในต่อการเรียกตัวเองของชนอาข้า (ก้อ) ว่า

“การที่ชาวก้อเรียกตัวเองว่า อาข้า ก็เพราะพวกนี้บางทีก็สร้างบ้านแบบกระต๊อบติดดินเหมือนชาวจีน แต่บางทีก็สร้างเป็นเรือนมีเสา ยกพื้น ลักษณะการสร้างที่อยู่เปลี่ยนไปมาระหว่างสองสิ่ง การอยู่ในระหว่างสองสิ่งหรือเป็นกลาง ๆ นี้ภาษา ก้อ เรียกว่า อาข้า (A-Kha) จึงได้เรียกตัวเองว่า อาข้า”³²

นอกจากนี้ จากการสอบถามชาวอาข้าในหมู่บ้าน ถึงคำว่า “อาข้า” และคำว่า “อีก้อ” นั้น มีการรับรู้หรือเล่าต่อกันมาอย่างไร ชาวบ้านเล่าว่า

“เมื่อก่อน ไทลื้อเป็นใหญ่ ได้เรียกให้กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในการปกครองไปเพื่อรับแบ่งที่ดินที่นา และในครั้งนั้น ได้มี “ลาบ้อ” (คำเรียกคนจีนในภาษาอาข้า)

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 470.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 471.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 471-472.

หนึ่งคน และอีก อาข่า หนึ่งคน เข้าไปพบไทลื้อ เมื่อไปถึงผู้ปกครองไทลื้อก็ถามว่ามีใครเข้ามาบ้าง และเป็นใคร

ฝ่ายคนจีนก็ตอบไปว่า คนจีนมา อี้-กว้อ (หนึ่งคน) เมื่อมาถึงอาข่าก็ตอบว่า อาข่า ก็มา อี้-กว้อ เหมือนกัน แต่ผู้ปกครองไทลื้อไม่ได้ฟังให้ชัดเจน และก็รู้อยู่แล้ว หนึ่งในนั้นมีคนจีนเข้ามาด้วยจึงไม่สนใจ แต่กลับให้ความสนใจอีกผู้หนึ่งที่เป็นอาข่าเพราะไม่เคยเห็นมาก่อน และยังแต่งกายแปลกตา ในจังหวะที่อาข่าตอบไปนั้น ผู้ปกครองไทลื้อได้ยินเพียงแต่คำว่า “อี้-กว้อ” จึงเรียก อาข่า คนนั้นว่า “อี้-ก้อ” จากนั้นมา ชาวอาข่าจึงถูกเรียกว่า “อี-ก้อ” มาโดยตลอด³³

“คำว่า “ข่า” ในภาษาอาข่าเรานี้ มีความหมายว่า “ไกล” ซึ่งชาวอาข่าจะพูดว่า “ขอ-ข่า” หมายถึง ไกลมาก และพวกเราก็เป็นคนที่มาจากที่ไกล จึงคิดว่าคำว่า “อาข่า” น่าจะหมายถึงคนที่เดินทางมาจากแดนไกล”³⁴

โดยสรุป ชนอาข่าอาจได้รับอิทธิพลทางภาษาจากจีนในการกำหนดคำเรียกชื่อเผ่าพันธุ์ของตน และจากเหตุการณ์การพ่ายแพ้การสู้รบกับไทลื้อที่ชนอาข่าถูกเรียกว่า ข่า ที่มีความหมายว่า ทาส หรือเป็นเพราะเนื่องด้วยการดำรงอยู่ระหว่างรูปแบบการสร้างบ้านที่เปลี่ยนสลับไปมา ดังที่ภาษาท้อเรียกว่า อาข่า ก็อาจเป็นไปได้แทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามคำว่า “อาข่า” ได้ผ่านการให้เหตุผล และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานร่วมกับภาษาพูดและการดำรงอยู่ของชนชาติ ชนเผ่าอื่นๆ จนกระทั่งได้รับการประทับอย่างแนบแน่นว่าตนเองคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า “อาข่า” และไม่ปรารถนาให้ใครเรียกว่า “อี-ก้อ”

2. การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

หลักฐานการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่านั้นไม่แน่ชัด แต่สามารถสันนิษฐานได้ว่า อาข่าคงอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ 100 กว่าปีที่ผ่านมา โดยอพยพจากประเทศพม่าเข้ามาทางบริเวณคอกยตุง จังหวัดเชียงราย บางกลุ่มได้อพยพมาจากประเทศลาว โดยอาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย หลังจากนั้นได้มีการอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ และย้ายถิ่นกระจายตัวไปยังจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ตาก กำแพงเพชร และแพร่

นอกจากนี้ กอร์ดอน ยังก์ (Gordon Young) ได้เขียนไว้เมื่อปี พ.ศ. 2504 ว่า กลุ่มชนอาข่าอพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2484 เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอแม่สายและอำเภอแม่จันของจังหวัดเชียงรายเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในปีพ.ศ. 2516 มีการค้นพบว่ามิหมู่บ้านอาข่า

³³ สัมภาษณ์ นายอาสือ เลขอ, ไร่สัณชาติ อายุ 46 ปี, 15 สิงหาคม 2549.

³⁴ สัมภาษณ์ นายวอยสอง แยซอ, สัณชาติไทย อายุ 41 ปี, 15 สิงหาคม 2549.

อีกหลายหมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอเชียงแสน และอำเภอแม่สรวย และในปี พ.ศ. 2517 ยังค้นพบอีกว่าชนชาวอาข่าได้มีการอพยพลงทางใต้ เข้าไปอยู่ในเขตอำเภอแม่าย จังหวัดเชียงใหม่ 1 หมู่บ้านและในเขตอำเภองาว จังหวัดลำปางอีก 1 หมู่บ้าน (แต่ทั้งนี้ อาจมีการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยหลายพื้นที่ของอีกหลายกลุ่มในช่วงระยะเวลาเดียวกัน-ผู้วิจัย)

จากการสอบถามกลุ่มผู้เฒ่าหลายคนได้ความว่า อาข่ารุ่นอาวุโสรุ่นแรกในประเทศไทยส่วนมากอพยพมาจากแคว้นเชียงตุงของพม่าเข้ามาจุดแรกที่บริเวณคอยตุง เขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2458 มีผู้นำรุ่นแรก คือ แส่นอุ่นเรือน ซึ่งต่อมาเสียชีวิตที่คอยตุง ส่วนญาติพี่น้องของเขาได้แยกย้ายไปตามที่ต่าง ๆ เช่น แส่นพรม ผู้นำได้ไปตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านผาหมี อำเภอแม่สายและเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2515 และแส่นใจ (เสียชีวิตในปีเดียวกัน) ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของแส่นอุ่นเรือน ก็ได้ตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านแส่นใจ ในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่นที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว เชื่อกันว่าชาวอาข่าเข้าสู่ประเทศไทยเป็นกลุ่มหลัง ๆ อย่างไรก็ตามก็ดี ในจังหวัดแพร่มีหมู่บ้านคนพื้นราบกลุ่มใหญ่อยู่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีอาชีพทำนาค้า นับถือศาสนาพุทธ แต่เรียกตนเองว่า “ก้อ” ปกติจะพูดภาษาไทยล้านนากับคนภายนอก แต่ในการสื่อสารพวกเดียวกันแล้วจะใช้ภาษาของกลุ่มตนเอง นักภาษาศาสตร์ชาวเดนมาร์กผู้หนึ่งซึ่งเข้าไปปฏิบัติงานในโครงการสแกนดิเนเวีย จังหวัดลำปางได้ไปสอบสวนภาษาของชนกลุ่มนี้แล้วให้ความเห็นว่าเป็นภาษาของชาว “ก้อ” แม้จะไม่เหมือนกันทั้งหมดก็ตาม อนึ่งทราบว่ามีชนที่เรียกตนเองว่า “ก้อ” ในจังหวัดแพร่ (อยู่ห่างจากจังหวัดแพร่ไปทางพระธาตุช่อแฮ ประมาณ 6 กิโลเมตร) ได้อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา เข้าสู่ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถ้าชนพื้นราบกลุ่มนี้เป็นชน “ก้อ” จริง ก็จะลบล้างความเข้าใจที่ว่าชน “ก้อ” หรือ “อาข่า” เป็นชาวเขาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพวกล่าสุดได้³⁵

3. สาเหตุการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

การอพยพของชนอาข่าเข้าสู่ประเทศไทยมีสาเหตุต่าง ๆ พอสรุปได้ ดังนี้ อพยพหนีภัยการเมืองจากประเทศพม่าในช่วงปี พ.ศ. 2467 โดยส่วนมากจะได้รับการบอกเล่าจากกลุ่มชาวอาข่าสูงอายุที่สามารถจดจำถึงเหตุการณ์ในการอพยพเพื่อหลบหนีภัยสงครามระหว่างกองกำลังรัฐบาลทหารพม่าและกองกำลังว้าแดง ซึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศพม่า

³⁵ ปนัดดา บุญยสารนัย และหมี่ขุ่ม เซอมีอ, อาข่า: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 7.

สาเหตุต่อมาได้แก่ที่เกิดจากการหลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากตอนใต้ของจีนและลาว เมื่อปีพ.ศ. 2497 โดยระยะแรกเข้าไปอยู่ในพม่าก่อนเป็นการชั่วคราว แล้วจึงอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ในเวลาต่อมา และสาเหตุการอพยพเนื่องจากการขาดแคลนที่ทำกิน และโรคภัย (ในการอพยพด้วยเหตุผลด้านนี้มีเพียงจำนวนน้อยหากนำไปเทียบกับเหตุผลสองประการข้างต้น) และสาเหตุจากการมีเสรีญาติที่ได้อพยพมาก่อนหน้า แล้วจึงอพยพตามมาภายหลัง

3.3 สถานะบุคคลทางกฎหมายของชาวเขา

สถานะบุคคล (personal status) เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสังคม ชุมชน และประเทศ ที่เกี่ยวเนื่องกับการเกิดและการดำรงอยู่ภายในพื้นที่และภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายของปัจเจกชน ทำให้ปัจเจกชนนั้น ๆ มีสถานะบุคคลทางกฎหมายเกิดขึ้น กล่าวคือ สถานะทางกฎหมายเป็นสิ่งที่บ่งชี้หรือให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อสังคม ชุมชน และประเทศ (รัฐ) ว่าเป็นไปในลักษณะใด ซึ่งสามารถจำแนกสถานะบุคคลออกได้ในสองรูปแบบ คือ 1). สถานะบุคคลตามข้อเท็จจริง คือ สถานะที่เป็นสิ่งที่ดำรงติดตัวมากับบุคคล เช่น เพศ ความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือญาติ เป็นต้น 2). สถานะบุคคลทางกฎหมาย คือ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคล โดยอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายของรัฐนั้น ๆ ซึ่งอาจว่าด้วยกฎหมายสัญชาติไทยหรือกฎหมายคนเข้าเมือง และกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนคนต่างด้าว³⁶

3.3.1 ชาวเขากับสถานะบุคคลตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508

รัฐไทยถือได้ว่าเป็นรัฐสมัยใหม่และเป็นนิติรัฐ และกฎหมายของสังคมนิยมใหม่เกิดขึ้นพร้อมด้วยการเกิดขึ้นของ รัฐชาติ (nation state) ซึ่งเป็นรัฐอธิปไตย (sovereign state) รัฐย่อมมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและบุคคลที่มีสัญชาติ (nationality) ของตน³⁷ และกฎหมายของรัฐสมัยใหม่จะแบ่งแยกสถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลโดย “สัญชาติ” หรือ “ภูมิลำเนา”³⁸

³⁶ สิทธิพร ภู่นริศ, เด็กแรกเกิดกับการลงทะเบียนราษฎร, [Online], 2549, แหล่งที่มา:

http://www.archanwell.org/autopage/admin/form//form1.php?t=1&s_id=320&d_id=319&p=1 [18 ธันวาคม 2549]

³⁷ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, รายงานการวิจัยหมายเลขที่ 1 ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน 2541, หน้า 36-37.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

ดังนั้น สัญชาติ จึงเป็นสิ่งแสดงถึงสายสัมพันธ์ที่แท้จริง (genuine link) ในทางการเมืองระหว่างบุคคลกับรัฐ

หากพิจารณาจากด้านสัญชาติ ชาวเขาในประเทศไทยจำนวนไม่น้อยยังคงเป็นผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทย มีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” ในประเทศไทย ดังที่กล่าวแล้วว่า ชาวเขา ในแง่หนึ่งถือได้ว่าเป็น ชนกลุ่มน้อย ดังนั้น ชนกลุ่มน้อย จึงหมายถึงกลุ่มคนต่างด้าวที่ไม่มีสัญชาติไทยด้วย ความเป็นชนกลุ่มน้อยของชาวเขาในประเทศไทย จึงอาจทำให้บุคคลไม่อาจได้มาซึ่งสัญชาติไทย ซึ่งเป็นรัฐเจ้าของดินแดนหรือภูมิลำเนาที่อาศัยอยู่นั้นได้โดยง่าย³⁹ เนื่องด้วยยังไม่มีสถานะเป็น “คนชาติ” เพราะข้อสมมติฐานทั่วไปที่นักวิจัยพบ ก็คือ ความเป็นชนกลุ่มน้อย มักทำให้บุคคลถูกเลือกปฏิบัติและมีสภาพที่ด้อยไปกว่าชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ⁴⁰ รัฐมักจะปฏิบัติต่อคนชาติในลักษณะที่ดีกว่าต่อคนที่ไม่ใช่สัญชาติของตน หรือรัฐมักปฏิบัติต่อคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนของตนในลักษณะที่ดีกว่าคนที่ไม่มีภูมิลำเนาของตน ซึ่งโดยกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล (private international law) การได้มาซึ่งสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่งหรือการได้มาซึ่งภูมิลำเนาในรัฐใดรัฐหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของกฎหมายของรัฐนั้น ๆ⁴¹

ความเป็นชนกลุ่มน้อยของชาวเขาในด้านของสัญชาตินี้ พบว่า ในเมื่อรัฐใช้สัญชาติเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลในฐานะ “คนชาติ” (nation) แล้ว หากชาวเขาไม่มีสัญชาติไทย ย่อมหมายความว่ารัฐไทยมีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลในอีกรูปแบบหนึ่งที่ต่างไปจากคนที่มีสัญชาติไทย และมีสถานะเป็นเพียง “คนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่ไม่มีสัญชาติไทย” และแน่นอนว่า “ความไม่เป็นคนชาติ” ของชาวเขา ย่อมหมายถึงการที่ชาวเขาไม่สามารถจะได้รับสิทธิด้านต่าง ๆ ในรัฐไทยซึ่งเจ้าของสัญชาติ ในขณะที่คนที่เป็นคนชาติมีสัญชาติไทยย่อมได้สิทธิในการบริโภคและเข้าถึงได้อย่างเต็มที่

3.2.1 ชาวเขากับสถานะบุคคลตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง

ลักษณะการปรากฏตัวและการเข้ามาของชาวเขาในประเทศไทย ดังที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเป็นกลุ่มที่อพยพข้ามดินแดนของรัฐไทยมาตามแนวภูเขาสูง โดยไม่ผ่านกระบวนการขออนุญาตเข้าประเทศตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ที่มีข้อกำหนดกำหนดให้คนต่างด้าวที่ต้องการเดินทางเข้าประเทศไทย ต้องเดินทางเข้าหรือออกตามช่องทาง ด้านตรวจคนเข้าเมือง

³⁹ เพิ่งอ้าง.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

เขตท่า สถานี หรือท้องที่ตามกำหนดเวลา⁴² และต้องมีหนังสือเดินทางหรือเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางอันถูกต้องและยังสมบูรณ์อยู่⁴³ โดยทั่วไปแล้ว ชาวเขาที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยไม่มีเอกสารหรือผ่านกระบวนการขออนุญาตที่ถูกต้องตามข้อกำหนดของกฎหมายไทย และด้วยเหตุนี้ ในส่วนของชาวเขาเองก็ไม่ได้รับการรับรองสถานะบุคคลจากประเทศต้นทางที่ละทิ้งมา ดังนั้น ในการแสดงตนต่อทางการย่อมไม่อาจจะแสดงได้อย่างถูกต้องนัก ทั้งนี้ นโยบายการป้องกันการลักลอบเข้าประเทศและมาตรการผลักดันชนกลุ่มน้อยหรือคนต่างด้าวออกจากประเทศไทยนั้น ก็ยังเป็นสิ่งที่รัฐไทยยังปฏิบัติอยู่เพื่อรักษาและป้องกันปัญหาความมั่นคงภายใน ตลอดจนปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาด้านการสาธารณสุข และปัญหาแรงงานต่างด้าว

ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มชาวเขาที่เป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทยจากบิดาและมารดาที่เป็นคนต่างด้าว ย่อมอยู่ภายใต้กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองเช่นกันและไม่มีสถานะเป็น “คนเข้าเมืองโดยถูกกฎหมาย” เพราะยังคงมีสถานะบุคคลต่างด้าวตามกฎหมายสัญชาติไทย และไม่อาจได้รับสัญชาติไทยตามมาตรา 7 ทวิ วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ซึ่งถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ความว่า

“มาตรา 7 ทวิ ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ย่อมไม่ได้สัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ในกรณีที่เห็นสมควรรัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งการเฉพาะรายให้บุคคลตามวรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

ให้ถือว่าผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยซึ่งไม่ได้สัญชาติไทยตามวรรคหนึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง เว้นแต่จะมีการสั่งเป็นอย่างอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น”⁴⁴

⁴² มาตรา 11 แห่ง พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522.

⁴³ มาตรา 12 แห่ง พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522.

⁴⁴ มาตรา 7 ทวิ วรรค 3 แห่ง พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508.

ดังนั้น ชาวเขา ซึ่งเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้เงือนไขแห่งการเกิดเช่นนี้ เป็นผู้ที่มิมีสถานะบุคคลที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ตามความในวรรค 3 อีกทั้งยังเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายอาญา ไม่มีสิทธิที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและอาจได้รับการส่งตัวออกนอกประเทศไทยได้ แต่ทั้งนี้ โดยมติดังกล่าวที่ผ่านมามีมติก่อนหน้าให้กลุ่มคนดังกล่าวสามารถอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ในลักษณะชั่วคราว และการมีมติเช่นนี้มักเป็นไปตามมติรัฐมนตรีที่มีการวินิจฉัยเป็นการเฉพาะในแต่ละปี

3.2.2 ชาวเขากับสถานะบุคคลตามพระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว พ.ศ. 2493

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลไทยได้เริ่มมีการจัดทำสำรวจและทำทะเบียนที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มที่มีอยู่ในประเทศไทย จำนวนของชาวเขามาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งวัตถุประสงค์ในการจัดทำทะเบียนก็เพื่อที่ทางรัฐไทยสามารถที่จะควบคุมและป้องกันการเพิ่มขึ้นของจำนวนชาวเขาที่อาจจะอพยพเข้ามาในประเทศในภายหลังจากการทำสำรวจในแต่ละครั้ง เพราะหากชาวเขาที่ไม่ได้รับการสำรวจและจัดทำทะเบียนภายในระยะที่โครงการกำหนด ทางรัฐไทยให้สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มผู้ที่อพยพมาภายหลังและไม่นับว่าเป็นกลุ่มชาวเขาในประเทศไทยที่มีอยู่แต่เดิม

ดังเช่นในกรณี การจัดทำทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูง ในปี พ.ศ. 2533-2534 โดยมติดังกล่าวที่ผ่านมามีมติเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 โดยมีวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงเกี่ยวกับชาวเขา การปลูกพืชเสพติด การพัฒนา ชุมชนและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง โดยการจัดทำทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป จะต้องทำบัตรประจำบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ดังนั้น ผู้ที่ถือบัตรสีฟ้าทุกคนไม่ว่าจะเป็นชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากประเทศข้างเคียง ก็ต้องมีใบทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งอยู่รวมกันเป็นครอบครัวถาวร มีเลขที่บ้านชัดเจน และระบุสถานที่เกิดของแต่ละคน เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาสัญชาติ และสำหรับบุคคลที่ตกการสำรวจในครั้งนี้ กรมการปกครองถือว่าเป็นชาวเขาที่อพยพเข้ามาใหม่หลังปี พ.ศ. 2534 ทั้งสิ้น⁴⁵ แต่การจัดทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูงนี้ไม่ใช่การจัดทำทะเบียนคนต่างด้าว เพราะเอกสารที่ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยได้รับการจัดทำทะเบียนคนต่างด้าว คือ ใบสำคัญประจำตัว ซึ่งคนต่างด้าวที่มีอายุครบ 12 ปีบริบูรณ์และอาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องมีและสามารถ

⁴⁵ กฤตยา อาชวนิจกุล, พรสุข เกิดสว่าง, สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 24-

ยื่นขอทำต่อนายทะเบียนในท้องที่ที่อาศัยอยู่⁴⁶ ทั้งนี้ หมายความว่า บุคคลนั้นต้องมีสถานะบุคคลต่างด้าวโดยถูกกฎหมายว่าด้วยกฎหมายคนเข้าเมือง แต่สำหรับชาวเขาที่ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยไม่ถูกกฎหมายและดำรงสถานะบุคคลต่างด้าวในประเทศไทย และอาจเป็นผู้ที่ถูกเพิกถอนสัญชาติโดยประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 (ปว. 337) โดยคณะปฏิวัติอ้างว่า ถึงแม้บุคคลที่เกิดในประเทศไทยโดยบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองหรือบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทยโดยได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่เพียงชั่วคราวหรือเป็นกรณีพิเศษเฉพาะรายบุคคลเหล่านี้ แม้จะมีสัญชาติไทย แต่ก็ไม่ได้มีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย เพื่อป้องกันและรักษาความมั่นคงแห่งชาติ จึงได้ประกาศถอนสัญชาติไทยจากกลุ่มบุคคลดังกล่าว ซึ่งผลของประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 นี้ ได้ส่งผลต่อสถานะของบุคคลมาจนถึงปัจจุบัน เพราะว่ามีชาวเขาจำนวนไม่น้อยที่ตกเป็นคนไร้สัญชาติไทยทั้งในชั้นตนเองและชั้นบุตร และกลายเป็นคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งที่ในอดีตเคยเป็นผู้มีสัญชาติไทย

เมื่อกลายเป็นคนต่างด้าวทั้งโดยสาเหตุแห่ง ปว. 337 และโดยความเป็นคนต่างด้าวโดยข้อเท็จจริงแล้ว โดยมาตรา 8 แห่ง พระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว พ.ศ. 2493 บัญญัติว่า “คนสัญชาติไทยผู้เสียไปซึ่งสัญชาติไม่ว่าเหตุใด ให้ไปขอใบสำคัญประจำตัวจากนายทะเบียนในท้องที่ที่ตนอยู่ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ว่า ตนได้เสียไปซึ่งสัญชาติไทย” แต่ชาวเขาอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่ไปติดต่อดำเนินการขอสถานะบุคคลในฐานะคนต่างด้าวในประเทศไทยต่อนายทะเบียนท้องที่ เพราะด้วยเข้าใจคำว่า “คนต่างด้าว” นั้นไม่เช่นอย่างที่ตนเองเป็นอยู่ เพราะตนเองเป็นคนไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน จึงไม่มีการติดต่อเข้าขอรับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ตามที่กำหนดไว้ในประกาศคณะปฏิวัติ (ปว. 337)

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2548-2549) ระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาวิจัยอยู่นี้ รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ พันตำรวจตรี ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้มีมติให้เร่งจัดทำการสำรวจและจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนขึ้นอีกครั้ง เพื่อให้ทราบถึงสถานะที่แท้จริงของกลุ่มคนไร้สัญชาติ กลุ่มคนต่างด้าว ที่เป็นชาวเขาและไม่ใช่ชาวเขาในประเทศไทย⁴⁷ และให้

⁴⁶ มาตรา 5 “คนต่างด้าวที่มีอายุตั้งแต่สิบสองปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่อยู่ในราชอาณาจักรต้องมีใบสำคัญประจำตัว” และ มาตรา 6 “การขอใบสำคัญประจำตัวให้ทำเป็นเรื่องราวพร้อมด้วยรูปถ่ายสามรูปยื่นต่อนายทะเบียนในท้องที่ที่คนต่างด้าวนั้นมีภูมิลำเนาตามแบบพิมพ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว พ.ศ. 2493.

⁴⁷ ทิมข่าวในประเทศ, “แนวทางใหม่ของรัฐ จัดระเบียบคนไร้สัญชาติ,” โพสต์ทูเดย์(13 มกราคม 2548):

ดำเนินการอนุมัติสถานะคนต่างด้าวที่ถูกกฎหมายให้แก่ชนกลุ่มน้อย กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง พร้อมทั้งมีการขยับตัวด้านการพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่บุคคลที่มีคุณสมบัติภายใต้มาตรา 7 ทวิ อีกด้วย⁴⁸

3.2.3 ชาวเขากับสถานะบุคคลตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534

การทะเบียนราษฎรตามความหมายในพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 หมายความว่า “งานทะเบียนต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งการจัดเก็บข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร”⁴⁹ การจัดทำทะเบียนราษฎรประกอบไปด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

“ข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร” หมายถึง ข้อมูลตัวบุคคล เกี่ยวกับ ชื่อ ชื่อสกุล เพศ วันเดือนปีเกิดและตาย สัญชาติ ศาสนา ภูมิลำเนา สถานะ การสมรส วุฒิ การศึกษา ชื่อบิดา มารดาหรือผู้รับบุตรบุญธรรม ชื่อคู่สมรส และชื่อบุตร และข้อมูลอื่นที่จำเป็นเพื่อการดำเนินงานทะเบียนต่าง ๆ ตามที่พระราชบัญญัติกำหนดให้มี⁵⁰

“เลขประจำตัว” หมายถึง เลขประจำตัวประชาชน 13 หลักที่นายทะเบียนออกให้แก่บุคคลแต่ละคน

สำหรับองค์ประกอบอื่นที่จำเป็นต้องมีเพื่อจัดทำทะเบียนราษฎรตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร ประกอบไปด้วย

“บ้าน” หมายถึง โรงเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างสำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งมีเจ้าบ้านครอบครอง และให้หมายความถึงแพหรือเรือซึ่งจอดอยู่เป็นประจำและใช้เป็นที่อยู่ประจำ หรือสถานที่ หรือยานพาหนะอื่นซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยประจำได้ด้วย⁵¹

เมื่อจัดทำทะเบียนราษฎรแล้ว เจ้าบ้านหรือผู้ที่อยู่อาศัยจะได้รับ “ทะเบียนบ้าน” อันเป็นเอกสารประจำบ้านแต่ละบ้าน ซึ่งแสดงเลขประจำบ้าน และรายการของคนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในบ้าน⁵² นอกจากนี้แล้ว ยังรวมไปถึงการจัดทำทะเบียนคนเกิด⁵³ และคนตาย⁵⁴

⁴⁸ ชนกลุ่มน้อยเสียได้สัญชาติ มท. 1 เซ็นแจก 1.3 หมั้น, มติชน(3 มกราคม 2549): 1.

⁴⁹ มาตรา 4 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵⁰ มาตรา 4 วรรค 2 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵¹ มาตรา 4 วรรค 4 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵² มาตรา 4 วรรค 5 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵³ มาตรา 4 วรรค 6 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵⁴ มาตรา 4 วรรค 7 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

การจัดทำทะเบียนราษฎรเพื่อประโยชน์ในการควบคุม และเพื่อทราบถึงลักษณะของราษฎรที่มีถิ่นอยู่อาศัยชนิดถาวรอยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีสัญชาติไทยหรือไม่มีสัญชาติไทยก็ตาม โดยข้อกำหนดของพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎรฉบับนี้ ต้องได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎร เพราะตามแนวคิดที่ว่า รัฐที่เป็นเจ้าของดินแดนย่อมมีอำนาจอธิปไตยเหนือบุคคลที่มีจุดเกี่ยวข้องกับดินแดนของตน กล่าวคือ บุคคลที่มี “ภูมิลำเนา” (domicile) ในดินแดนที่รัฐนั้น ๆ มีอำนาจอธิปไตย⁵⁵ ซึ่งหากบุคคลบนพื้นที่สูงหรือชาวเขาที่มี “บ้าน” อยู่ในดินแดนประเทศไทยในลักษณะถาวร ย่อมหมายความว่า บุคคลหรือชาวเขานั้นมีจุดเกาะเกี่ยวและความสัมพันธ์ที่แท้จริงกับรัฐไทยในบางส่วนหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นข้อยอมรับและข้อยุติในการปฏิบัติของนานารัฐ และไม่ว่าชาวเขาหรือบุคคลใดได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนไทย โดยจะได้รับอนุญาตหรือไม่ได้รับอนุญาตก็ตาม ชาวเขาหรือบุคคลนั้นย่อมมีภูมิลำเนาอยู่ดินแดนไทยตามกฎหมายธรรมชาติ ในทางกฎหมายบุคคลนั้นย่อมได้รับการยอมรับว่ามีภูมิลำเนาตามกฎหมายเอกชนในประเทศไทย เพราะถือว่าเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมายเอกชน⁵⁶ และในกรณีที่รัฐไทยซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนที่ชาวเขาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยได้ยอมรับในการมีสิทธิในการที่ชาวเขาจะอาศัยอยู่ในบ้านเรือนซึ่งตั้งอยู่ในดินแดนไทย บุคคลหรือชาวเขานั้น ก็ย่อมมีภูมิลำเนาในดินแดนไทยตามกฎหมายมหาชนและในทางกฎหมายบุคคลหรือชาวเขานั้นย่อมได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีภูมิลำเนาตามกฎหมายมหาชนและตามข้อสันนิษฐานในมาตรา 29 “ผู้ใดมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านใด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้นั้นอยู่และมีภูมิลำเนาอยู่ ณ ที่นั้น”⁵⁷

เมื่อมีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในลักษณะที่ถาวรมั่นคงแล้วและรัฐไทยยอมรับการตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในประเทศไทยและพิสูจน์ได้ว่าอยู่ในประเทศไทยจริง ชาวเขาหรือบุคคลนั้น ก็ย่อมมีสถานะเป็น “ราษฎรไทย” แต่ยังไม่ถือว่าเป็น “ราษฎรไทยโดยสมบูรณ์” เพราะการเป็นราษฎรไทยโดยสมบูรณ์จำเป็นต้องได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎร มีหมายเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก และมีทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรเสียก่อน หากได้รับแล้วจึงถือว่าเป็นราษฎรไทย ทั้งนี้การได้มาซึ่งเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก

⁵⁵ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตร์ สายสุนทร, สถานะบุคคลตามกฎหมายไทยและบุคคลบนพื้นที่สูงของประเทศไทย: การสำรวจข้อกฎหมาย บทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ, เสนอในที่ประชุมภายใต้โครงการสัมมนาร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาชุมชนบนพื้นที่สูง ประจำปี พ.ศ. 2546 ณ โรงแรมลิตเติ้ลคัท จังหวัดเชียงราย ฉบับวันจันทร์ที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2546, หน้า 15.

⁵⁶ เพิ่งอ้าง.

⁵⁷ มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

นั้น จะได้อีกต่อเมื่อได้ผ่านการจัดเก็บข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร ซึ่งผู้อำนวยการทะเบียนกลางจะกำหนดเลขประจำตัวแก่บุคคลที่อยู่ราชอาณาจักรคนละหนึ่งเลขโดยไม่ซ้ำกัน⁵⁸

การเกิดของบุคคลที่เป็นชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในงานทะเบียนราษฎร เพราะเมื่อมีเด็กทารกคลอดจากมารดาโดยการทำคลอดจากเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในสถานพยาบาลหรือโรงพยาบาล เด็กทารกนั้นจะต้องได้รับเอกสารรับรองการเกิด (ท.ร. 1/1) จากผู้ทำคลอดเพื่อนำไปขอสูติบัตรจากที่ว่าการอำเภอ⁵⁹ เมื่อบิดาหรือมารดาของเด็กทารกนั้นนำเอกสารรับรองการเกิดไปแจ้งเกิดต่อฝ่ายทะเบียนที่ว่าการอำเภอแล้ว ในกรณีที่เด็กที่เกิดนั้นเกิดจากบิดามารดาที่มีสถานะเป็นคนต่างด้าว เมื่อบิดาหรือมารดาได้เอกสารรับรองการเกิดจากเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ แล้วนำไปยื่นเพื่อขอแจ้งการเกิดของเด็กต่อที่ว่าการอำเภอ ผู้ปกครองก็จะได้รับสูติบัตรประเภท ท.ร. 3 ซึ่งเป็นสูติบัตรสำหรับผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทย ส่วนเด็กที่เกิดมีสัญชาติไทยจะได้รับสูติบัตรประเภท ท.ร.1 หรือประเภท ท.ร. 2 ถ้าหากเป็นการแจ้งเกิดเกินกำหนด

เอกสารรับรองการเกิดและสูติบัตรทุกประเภทถือว่าเป็นหลักฐานในการแสดงว่าเด็กนั้นเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย และกรณีการตายของบุคคลที่เป็นชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยที่ได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎรแล้ว ก็ต้องแจ้งการตายของบุคคลให้นายทะเบียนท้องถิ่นทราบตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎรเช่นกัน⁶⁰

การที่ชาวเขาจะได้มาซึ่งทะเบียนราษฎรเช่นข้างต้น ในประเทศไทยยังพบปัญหาอยู่ในอีกหลายพื้นที่ที่ชาวเขาไม่ได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎรเพราะอาศัยอยู่ในที่ห่างไกลหรือเป็นพื้นที่ที่อยู่พ้นจากการสำรวจพบของหน่วยงานราชการ (ในส่วนตัวผู้วิจัยเชื่อว่า การไม่ปรากฏการค้นพบชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงและที่ตกสำรวจในปัจจุบันคงมีอยู่ไม่มากนัก เพราะได้มีการสำรวจที่ตั้งชุมชนชาวเขาและชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูงมาอย่างยาวนานโดยตลอด และในกลุ่มผู้ที่ตกสำรวจส่วนมากจะเป็นกลุ่มผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่เมื่อไม่นานมานี้) และปัญหาที่สำคัญที่ยังปรากฏอยู่ ก็คือเด็กชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยโดยการแพทย์พื้นบ้านหรือที่เรียกว่า “หมอดำแย” นั้น ไม่ได้รับการออกเอกสารรับรองการเกิดหรือที่เรียกว่า “สูติบัตร” เพราะบิดามารดาไม่ไปแจ้งเกิด และยังพบว่าเมื่อบิดามารดาได้ดำเนินการแจ้งเกิดต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่แล้ว แต่ประสบปัญหาจากเจ้าหน้าที่ไม่รับลงทะเบียนแจ้งเกิดอีกด้วย ดังนั้น ปัญหาการตกสำรวจทะเบียนราษฎรของกลุ่มชาวเขาจึงเกิดจากบุคคลผู้ที่เป็นบิดามารดา และเกิดจากเจ้าหน้าที่ไม่รับลงทะเบียนแจ้งเกิดเป็นสำคัญ

⁵⁸ มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁵⁹ มาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

⁶⁰ มาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534.

การจัดทำทะเบียนราษฎรยังเป็นรูปหนึ่งในการกำหนดสถานะบุคคลอีกทางหนึ่งด้วย เพราะการจัดทำทะเบียนราษฎร ทำให้ทราบว่าบุคคลใดเป็นผู้ที่มี-ไม่มีสัญชาติไทยหรือมี-ไม่มีองค์ประกอบของผู้มีสัญชาติไทย ดังนั้น จึงอาจจำแนกชาวเขาและชนกลุ่มน้อยออกได้ 4 ประเภท⁶¹ คือ

1. ชาวเขาที่มีสถานะเป็นราษฎรไทยเพราะสัญชาติไทย

ในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของรัฐจะต้องลงรายการเกี่ยวกับบุคคลในทะเบียนบ้านประเภท ทร. 14 ซึ่งเป็นทะเบียนบ้านสำหรับผู้ที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น ทั้งนี้การตรวจสอบความเป็น “ไทย” ย่อมเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทยเท่านั้น

2. ชาวเขาที่มีสถานะเป็นราษฎรไทยเพราะเป็นคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร

เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของรัฐจะต้องลงรายการเกี่ยวกับบุคคลในทะเบียนบ้าน ประเภท ทร. 14 ซึ่งการตรวจสอบความเป็น “คนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร” ตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่จะต้องใช้กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองที่มีผลอยู่ในปัจจุบัน คือ มาตรา 41, 42, 43 และ 52 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 และ มาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว พ.ศ. 2493

3. ชาวเขาที่มีสถานะเป็นราษฎรไทยเพราะเป็นคนต่างด้าวซึ่งได้ผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของรัฐจะต้องลงรายการเกี่ยวกับบุคคลในทะเบียนบ้าน ประเภท ทร. 13 เนื่องจากความเป็น “คนต่างด้าวซึ่งมิได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักรแต่ได้รับการผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว” ย่อมเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองเท่านั้น ดังนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐดังกล่าวจึงจะต้องใช้กฎหมายดังกล่าวเพื่อกำหนดความเป็นต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

4. ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวเขาที่มีสถานะเป็นราษฎรไทยเพราะเป็นคนต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของรัฐจะต้องลงรายการเกี่ยวกับบุคคลในทะเบียนบ้าน ประเภท ทร. 13 เนื่องจาก “ความเป็นต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว”

⁶¹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานะบุคคลตามกฎหมายไทยและบุคคลบนพื้นที่สูงของประเทศไทย: การสำรวจข้อมูลกฎหมาย บทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ, หน้า 16-17.

ย่อมจะต้องเป็นไปภายใต้กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองเท่านั้น ดังนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงต้องใช้กฎหมายดังกล่าวเพื่อกำหนดความเป็นต่างด้าวซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

3.4 ชาวเขากับนโยบายด้านสถานะบุคคลและการสำรวจจัดทำทะเบียน

ในยุคแรก สถานะบุคคลของชาวเขาไม่ค่อยชัดเจนนักจึงทำให้ชาวเขาถูกมองว่าเป็นต้นปัญหาความมั่นคง เพราะเมื่อมีการกล่าวถึงชาวเขาย่อมกล่าวถึงความมั่นคงตามมา เพราะชาวเขาถูกมองว่าไม่ใช่คนไทย และไม่มีค่าสำเนาว่าเป็นคนไทย (ถึงแม้ว่าคนที่ถือว่าเป็นคนไทยล้วนแต่สืบเชื้อสายผสมผสานมาจากบรรพบุรุษที่อพยพโยกย้ายมาจากที่อื่นเช่นกัน) และยิ่งในยุคกระแสลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่กระจาย ประชาชนทั้งที่เป็นคนไทยในพื้นที่ราบและที่สูง รวมทั้งชาวเขาต่างถูกชักจูงให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองตามแนวความคิดลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งทางรัฐไทยมองว่ากลุ่มคนดังกล่าว โดยเฉพาะชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา อาชกจูงและเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศได้

รัฐบาลไทย ในปี พ.ศ. 2494 จึงได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและให้การช่วยเหลือชาวเขาในรูปการสงเคราะห์ โดยให้ตำรวจตระเวนชายแดนเป็นผู้บุกเบิก และกรมประชาสงเคราะห์ สนับสนุน ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งถือว่าเป็นคณะกรรมการระดับชาติคณะแรกที่มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นแก้ปัญหาในเรื่องชาวเขาโดยเฉพาะ⁶² ในปี พ.ศ. 2512-2513 โดยกรมประชาสงเคราะห์ จัดทำทะเบียนราษฎรชาวเขา (ทร.ชข. 1) เพื่อสำรวจจำนวนประชากรชาวเขา โดยไม่มีการติดรูปถ่ายและไม่ออกบัตรสิทธิใดๆ แต่ได้มอบเหรียญสำรวจชาวเขาให้แก่ผู้ที่ถูกสำรวจ⁶³ ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการออกระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา โดยให้สำนักทะเบียนต่าง ๆ ที่ชาวเขามีภูมิลำเนาอยู่เป็นหน่วยรับคำร้องและเสนอคำร้องที่รับมานั้นตามลำดับชั้น เพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้พิจารณาลงนามอนุมัติลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวเขา การพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านในครั้งนั้น สามารถลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขาจากจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 20 จังหวัด

⁶² กฤตยา อาชวนิจกุล และ พรสุข เกิดสว่าง, สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 10.

⁶³ คณะกรรมการคทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์, คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2544), หน้า 37.

ต่อมาโดยมติคณะรัฐมนตรี 24 เมษายน พ.ศ. 2527 กำหนดให้มีโครงการสำรวจประชากรชาวเขาโดยสำนักสถิติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรมตำรวจ กรมการปกครอง และกรมประชาสัมพันธ์ หรือที่เรียกว่า “โครงการสิงห์ภูเขา” ขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2528-2532 เรียกว่า “ทะเบียนสำรวจบัญชีบุคคลในบ้าน” ทะเบียนฉบับนี้ออกโดยกรมประชาสัมพันธ์และไม่มีการติดรูปถ่ายและพิมพ์ลายนิ้วมือ ทำให้การจำแนกตัวบุคคลได้ยากกว่าเป็นบุคคลที่ระบุในทะเบียนจริงหรือไม่ หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็เริ่มมีการสำรวจของแต่ละหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับชาวเขาและเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของตน

พ.ศ. 2532 มีมติคณะรัฐมนตรี 7 กุมภาพันธ์ 2532 ตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติดแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง 2535-2539 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงสถานการณ์ด้านสิ่งเสพติดที่ทะลักเข้าสู่ประเทศ และเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีคณะบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “กองทัพขุนสำ” เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตแดนประเทศไทยบริเวณบ้านหินแตกซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของอำเภอแม่จันในขณะนั้น (ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง) กลุ่มดังกล่าวได้ทำการค้ายาเสพติดเป็นหลัก จึงได้มีการชักจูงให้ชาวเขาปลูกฝิ่นเพื่อขายให้แก่คณะขุนสำ จึงส่งผลให้เกิดการตัดไม้บนพื้นที่สูงเป็นบริเวณกว้างเพื่อปลูกฝิ่น

พ.ศ. 2533-2534 กรมการปกครองจึงได้จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง ตามมติคณะรัฐมนตรี 5 มิถุนายน พ.ศ. 2533 ให้แก่ชนกลุ่มน้อยและชาวเขาบนพื้นที่สูงทั้งหมด ทะเบียนฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยกรมการปกครองเอง และในแบบพิมพ์ทะเบียนประวัติฯ มีการติดรูปถ่าย เพื่ออำนวยความสะดวกทราบตัวบุคคลและป้องกันการสวมตัวบุคคล พร้อมทั้งออกบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ให้แก่ผู้ที่ถูกสำรวจที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปี ขึ้นไป

พ.ศ. 2535 มีการออกระเบียบว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อ 16 กันยายน 2535 นั้น ทำให้ชาวเขาอีกจำนวนหนึ่งได้รับสัญชาติไทย

พ.ศ. 2542 จัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นเอกสารที่มีจัดทำโดยอำเภอหรือกิ่งอำเภอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงสถิติจำนวนของชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศในขณะนั้น และมอบบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) ให้แก่ผู้ที่ถูกสำรวจที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป

จากนโยบายและแนวทางที่มีการสำรวจจดทะเบียนชนกลุ่มน้อยและชาวเขาในประเทศไทยที่ผ่านมา ในระยะแรกเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก และต่อมาได้มีประเด็นด้าน

สิ่งเสพติดและการทำลายผืนป่าเพื่อปลูกพืชเสพติด และมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงจำนวนของประชากรชาวเขาและชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

โดยกรมการปกครองเน้นไปที่การควบคุมเป็นหลัก ผ่านการเร่งรัดการสำรวจจำนวน และออกบัตรประจำตัว รวมทั้งพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยให้ตามระเบียบฯ ปี 2535 และกำหนดสถานะบุคคลให้ชัดเจนตามกฎหมายที่กำหนดไว้ด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสามารถควบคุมได้ง่าย สกัคั่นการอพยพของชาวเขาจากนอกประเทศที่อาจจะมิมาภายหลัง และหยุดการอพยพย้ายถิ่นในไทย เพื่อป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าเป็นสำคัญ

หลังจากนั้น นโยบายเกี่ยวกับชาวเขาเป็นไปในรูปแบบการพัฒนาอาชีพแบบยั่งยืนผ่านโครงการพระราชดำริหรือโครงการหลวงต่าง ๆ ซึ่งโดยมากแล้ว โครงการคอยตุงจะเป็นผู้ที่รับผิดชอบในการพัฒนาอาชีพและให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ให้แก่กลุ่มชาวเขาทางภาคเหนือ และนโยบายด้านการให้สถานะบุคคลด้านกฎหมายโดยการอนุมัติสัญชาติไทยให้ ได้แล้ว เขาไป จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าชะงักงันและไม่มีความคืบหน้าเลยก็ว่าได้ แต่ได้มีกระแสเกี่ยวกับด้านความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนเข้ามามีเป็นปัจจัยผลักดันให้รัฐบาลไทยในยุค พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องด้วยมีการปรากฏตัวของกลุ่มคนไร้รัฐไร้สัญชาติที่บ่อยครั้งและมากขึ้นต่อสังคม ซึ่งการออกมาปรากฏต่อสาธารณะเป็นไปทั้งโดยตัวกลุ่มคนไร้รัฐไร้สัญชาติเอง และโดยการทำงานขององค์กรอิสระ (NGOs) และโดยการพยายามผลักดันนโยบายปฏิบัติและแก้ปัญหาเกี่ยวกับคนไร้รัฐไร้สัญชาติของกลุ่มนักวิชาการ ยังผลให้ในปี พ.ศ. 2548 โดยมีมติคณะรัฐมนตรี 18 มกราคม 2548 ได้อนุมัติให้จัดทำการศึกษาและจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลไร้สถานะที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยทุกกลุ่มตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ⁶⁴ นอกจากนี้ ยังมีส่วนของการความคิดที่ยอมรับว่า รัฐไทยไม่ได้ทราบถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริงของกลุ่มคนไร้รัฐไร้สัญชาติและไร้สถานะเหล่านี้ เพราะนโยบายดังกล่าวมีความต้องการที่จะทราบและแยกแยะว่าคนกลุ่มไหนคือใครและเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อใด เพราะหากไม่มีการกำหนดสถานะบุคคลที่ชัดเจนแล้ว ความเป็นคนไร้สถานะในปัจจุบันก็จะทำให้คนรุ่นต่อไปกลายเป็นคนไร้สถานะเช่นเดียวกัน และโดยการนำของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ได้สั่งการให้รับทำการแยกประเภทให้ชัดเจน เพื่อจะได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติสำหรับแต่ละประเภท แต่กระบวนการนี้ไม่ใช่กระบวนการพิจารณาเพื่อให้สัญชาติเป็นเพียงกระบวนการพิจารณาสถานะเท่านั้น ส่วนการ

⁶⁴ หนังสือสำนักทะเบียนกลาง ที่ มท. 0309.1/ว.28 ลงวันที่ 10 พฤษภาคม 2548 เรื่อง การสำรวจและจัดทำทะเบียนระวดีสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร.

ให้สัญชาติให้พิจารณาว่าบุคคลใดมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งรัฐบาลจะพิจารณาให้พอดีกับความสมดุลระหว่างมนุษยธรรมกับความมั่นคง⁶⁵

ดังนั้นในระยะหลังนี้ นโยบายที่ออกมาเป็นไปในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับด้านความมั่นคงของมนุษย์ (human security) และสิทธิความเป็นมนุษย์ (human rights) ซึ่งเป็นแนวทางการที่รัฐไทยพึงปฏิบัติต่อคนในประเทศที่มีสายตาจกานานาประเทศคอยจับจ้องอยู่

3.5 ชาวเขากับความเป็นชนกลุ่มน้อย

ชาวเขาในประเทศไทย ดังที่ได้ให้ข้อมูลไปแล้วในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับชาวเขาในตอนต้นของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะพบว่าในอดีตก่อนการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรในพื้นที่ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากประเทศจีนเรื่อยมาจนกระทั่งเข้ามาและมาสู่ประเทศไทยในปัจจุบัน ดังนั้น ความเป็นกลุ่มชนที่แปลกแยกไปจากชนกลุ่มใหญ่ (ซึ่งชนกลุ่มใหญ่ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไปแล้วโดย “สัญชาติ” และ “ความเป็นคนชาติ”) ของประเทศ และชาวเขาเหล่านี้ ยังไม่มีสถานะเป็นคนชาติ และถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ถึงแม้จะมีการศึกษาวิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศ อาจเป็นผู้ที่เข้ามาและอาศัยอยู่ในประเทศก่อนการสถาปนารัฐ-ชาติของไทยก็ตาม แต่ยังคงถูกมองว่าเป็น “คนอื่น” เพราะการเกิดรัฐสมัยใหม่มีส่วนสำคัญที่ทำให้ต้องกำหนดว่าใครเป็นใครให้ชัดเจนขึ้น⁶⁶

ดังนั้น สถานภาพทางสังคมของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีความแตกต่างในด้าน เชื้อชาติ (race) ต้นกำเนิด (national origin) ศาสนา (religion) ภาษา (language) ไปจากลักษณะเดียวกันกับของกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ (majority and dominant group) ในประเทศ และมีความชัดเจนและความแปลกแยกไปจากชนกลุ่มใหญ่ จนกระทั่งทำให้ภาพที่ปรากฏของชนกลุ่มน้อยปรากฏตัวขึ้นในสังคมใดสังคมหนึ่ง ด้วยการให้ความหมายดังนี้ ดังนั้น บุคคล ๆ หนึ่ง (ซึ่งจะเป็นไทยหรือต่างด้าวก็ตาม) จะมีสถานะเป็นชนกลุ่มน้อยก็ต่อเมื่อบุคคลเป็นสมาชิกของ “กลุ่มชน” ที่รวมกลุ่มกันอย่างชัดเจนและแปลกแยกไปจากชนกลุ่มใหญ่ กลุ่มชนนั้นเรียกว่า ชนกลุ่มน้อย (minority group) ในประเทศไทยหน่วยงานที่จำแนกประเภทของ “ชนกลุ่มน้อย” มีอยู่สองหน่วยงาน คือ สำนักทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และ กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

⁶⁵ นายกรัฐมนตรี 1.8 ล. คนไร้สัญชาติ ออกบัตรแยกสถานะ, มติชน(13 มกราคม 2548).

⁶⁶ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 138.

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ให้คำจำกัดความ “ชนกลุ่มน้อย” ที่หมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อคนไทย มีจำนวนน้อยกว่าเจ้าของประเทศและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป และอาศัยอยู่ในประเทศไทย อาจเป็นชนกลุ่มน้อยดั้งเดิม เช่น ชาวเขา หรือเป็นผู้ที่อพยพเข้ามา หลบหนีเข้าเมือง หรือเข้าพักชั่วคราว รวม 11 กลุ่มหลัก⁶⁷ จะเห็นได้ว่า กรมการปกครองไม่ได้แยกชาวเขาออกจาก “ความเป็นคนกลุ่มน้อย” ซึ่งกลุ่มชนที่กรมการปกครองให้คำจำกัดความว่าเป็นชนกลุ่มน้อยนั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มชนที่มีการปฏิบัติและมีสาเหตุการอพยพย้ายถิ่นที่เกี่ยวกับด้านการเมืองการปกครองในประเทศต้นทางที่จากมา ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่า กรมการปกครองมีแนวความคิดในการนำเอาการเมืองการปกครองมาเป็นสิ่งนิยามว่ากลุ่มชนใดถือว่าควรเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

สำหรับคำจำกัดความของกรมประชาสงเคราะห์จำแนกคำว่า “ชาวเขา” และ “ชนกลุ่มน้อย” ออกจากกัน และให้ความสำคัญการแบ่งตามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าสถานะทางกฎหมายหรือการจดทะเบียนใด ๆ โดยที่กรมประชาสงเคราะห์ให้คำจำกัดความ “ชนกลุ่มน้อย” ว่า หมายถึง กลุ่มชนชาติส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทยในลักษณะชั่วคราว มีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอระหว่างประเทศไทย พม่า และลาว ได้แก่ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ปะหล่อง (ดาระอั้ง-ปะลวง) และอื่น ๆ (ไม่มีการระบุชาติพันธุ์ไว้อย่างชัดเจน แต่เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศใกล้เคียง)⁶⁸ ซึ่งแนวความคิดในการให้คำจำกัดความชนกลุ่มน้อย โดยกรมประชาสงเคราะห์นี้ ก็มีหลักการคล้ายกับการกรมการปกครอง กล่าวคือนำเอาเหตุด้านการเมืองการปกครองในประเทศต้นทางเป็นเหตุสำคัญในการกำหนด นอกจากนี้ ชนกลุ่มน้อยที่เป็นแรงงานอพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยก็ถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยได้อีกเช่นกัน

ส่วน “ชาวเขา” ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ 9 กลุ่มหลัก ที่อาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนหมู่บ้านบนพื้นที่สูงทั้งหมดถูกกำหนดเป็น “ชุมชนบนพื้นที่สูง” หมายถึง ชุมชนที่ชาวเขาชาติพันธุ์ต่าง ๆ และชนกลุ่มอื่น ๆ ขึ้นไปอยู่อาศัยทำกินปะปนกับชาวเขา โดยที่ชาวเขาหมายถึงกลุ่มชนชาติส่วนน้อยที่อาศัยถาวรในพื้นที่สูงและทิวกันดานของภาคเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีภาษา ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวไทยพื้นราบ⁶⁹ และความเป็นชนกลุ่มน้อยเกิดจาก 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้เกิดในประเทศไทย แต่เป็นบุคคลที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศอื่น แล้วเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในรัฐต่างประเทศ บุคคลนั้นก็จะตกเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ใน

⁶⁷ กฤตยา อาชวนิจกุล และ พรสุข เกิดสว่าง, สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า

2.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

รัฐนั้น ซึ่งการกลายเป็นชนกลุ่มน้อยเช่นนี้ เป็นผลโดยตรงของการย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นเอง⁷⁰ และกลายเป็นชนกลุ่มน้อยรุ่นแรก (first generation) โดยที่ชนกลุ่มนี้ยังคงมีความสัมพันธ์กับรัฐเจ้าของดินแดนอันเป็นต้นทางของการย้ายถิ่น ซึ่งอาจทำให้ชนกลุ่มนี้มีความต้องการที่จะมีโอกาสในการกลับไปสู่ดินแดนที่จากมาอีกครั้ง

2. ชนกลุ่มน้อยที่เกิดในประเทศไทย บุคคลอาจจะตกเป็นชนกลุ่มน้อยได้ตั้งแต่เกิด โดยที่ความเป็นชนกลุ่มน้อยที่เป็นนั้น เกิดจากการสืบสายโลหิตจากบิดามารดาที่เป็นชนกลุ่มน้อย และไม่ได้เป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการย้ายถิ่นข้ามชาติ ซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยรุ่นที่สอง (second generation) หรือมากกว่านั้น ชนกลุ่มนี้มักจะไม่มีความสัมพันธ์ทางดินแดนโดยตรงระหว่างตนเองกับดินแดนหรือรัฐที่จากมาแต่จะมีความสัมพันธ์ผ่านทางบุพการี และโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีความสัมพันธ์กับดินแดนที่ตนเองเกิด

ในด้านหนึ่งชาวเขาถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ตามคำจำกัดความของ กรมการปกครอง เพราะ “ชนกลุ่มน้อย” คือ กลุ่มชนที่มีใช้คนไทย มีจำนวนน้อยกว่าเจ้าของประเทศ และอาศัยอยู่ในประเทศไทย มีวัฒนธรรมแตกต่างไปชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ และความเป็นชนกลุ่มน้อยของชาวเขาปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อนำไปพิจารณาในบริบทด้านกฎหมาย เพราะชาวเขาในยุคแรกรัฐไทยมองว่าเป็นกลุ่มผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศโดยไม่ได้รับการยินยอมและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ถือว่าเป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เป็นบุคคลที่มีสถานะบุคคลไม่ถูกต้องตามกฎหมายของรัฐไทย และถูกแยกว่าเป็น “พวกอื่น” โดยมองจากความเสถียรภาพของประเทศชาติ และที่สำคัญ คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” เป็นคำที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้านการเมืองการปกครองซึ่งมีเรื่องอำนาจแฝงอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีแนวคิดชาตินิยม (nationalism) และการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ (communism) ที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศไทย จึงทำให้เกิดการพยายามขยายฐานอำนาจและการแบ่งกลุ่มชนเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งการมองสมาชิกของประเทศชาติโดยการแบ่งเป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหญ่นี้เป็นการมองเชิงรัฐศาสตร์และอำนาจในการปกครอง และถูกนำมาใช้เมื่อต้องการแสดงอำนาจ⁷¹ และภาวะที่เหนือกว่า

ดังนั้น สถานะบุคคลของชาวเขาในทัศนะของรัฐบาลไทยจึงอยู่ในสถานะที่เป็นชนกลุ่มน้อยที่จำเป็นต้องได้รับการปกครองและควบคุม พร้อมกับการสร้างความสำนึกที่ดีต่อประเทศไทย โดยพยายามสร้างความรู้สึกว่าชาวเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่

⁷⁰ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 12.

⁷¹ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, หน้า 139.

3.6 ชาวเขากับสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง

ชาวเขา โดยความหมายที่สามารถอธิบายถึงความเป็นชาวเขา ย่อมหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ของภูเขาในระดับที่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ และชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ของภูเขาเช่นนี้ ในคำเรียกของทางราชการเรียกว่าเป็น “บุคคลบนพื้นที่สูง” หมายถึง กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 500 เมตรขึ้นไป และมีความลาดชันโดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่และอาจรวมไปถึงกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ชาวเขา แต่มีถิ่นที่อยู่บนพื้นที่สูงของประเทศไทย

ดังจะเห็นได้จากนโยบายที่รัฐไทยมีต่อกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงผ่านโครงการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (2533-2534) พบว่า รัฐไทยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่า เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงเกี่ยวกับชาวเขา การปลูกพืชเสพติด การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติดตามมติ คณะรัฐมนตรี 7 กุมภาพันธ์ 2532 โดยเริ่มทำในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และอำเภอแม่เฒ่า อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เป็นอันดับแรก เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบเข้าประเทศสูง แล้วจึงค่อยทำจังหวัดอื่น ๆ ตามมา⁷²

จากวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ชาวเขาจึงได้รับผลกระทบโดยตรงและถูกสงสัยว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้ เนื่องจากรัฐบาลไทยเริ่มให้ความสนใจต่อชาวเขาในฐานะเป็น “ปัญหา” และ สนใจใน “ปัญหาของชาวเขา” ซึ่งเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2495 เพราะรัฐบาลไทยเห็นว่าชาวเขาเป็นกลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลการคมนาคม และมีสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม เพื่อให้ความช่วยเหลือชาวเขา และต่อมา พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยกเลิกการเสฟฝิ่นและการจำหน่ายฝิ่นทั่วราชอาณาจักร และเมื่อมีปัญหาการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยในขณะนั้นจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นในปี พ.ศ. 2502⁷³

เมื่อก้าวถึงการปลูกฝิ่นในประเทศแล้ว ชาวเขาถูกมองว่าเป็นกลุ่มผู้ปลูก ซึ่งในความเป็นจริงชาวเขาก็คือผู้ปลูกอย่างแท้จริง แต่สิ่งที่สนับสนุนให้ชาวเขาปลูกฝิ่นไม่ได้เกิดจากความต้องการภายในของตัวชาวเขาเอง เพราะโดยธรรมชาติการดำรงชีพแล้ว ชาวเขาปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่

⁷² กฤตยา อาชวนิจกุล และ พรสุข เกิดสว่าง, สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 24.

⁷³ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, หน้า 187.

ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์เพื่อการเลี้ยงชีพมากกว่า แต่การที่ชาวเขาหันมาปลูกฝิ่นนั้น เพราะมีแรงจูงใจจากภายนอกและการสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจบางกลุ่มที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสู้รบกลับรัฐบาลพม่าเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ในเขตประเทศพม่า ซึ่งกลุ่มกองกำลังเหล่านี้มีส่วนในการค้ายาเสพติดเพื่อให้ได้เงินทุนที่จะนำไปใช้ในการบำรุงกองกำลังของตน และในการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์สำหรับการต่อสู้ ดังนี้แล้ว ความต้องการวัตถุดิบจากพืชเสพติด โดยเฉพาะฝิ่นจึงเป็นที่ต้องการอย่างมากและจำเป็นต้องมีการปลูกเพื่อทำผลผลิตให้ได้มากพอ การที่ชาวเขาอาศัยอยู่บนพื้นที่ห่างไกลการคมนาคมและการรับรู้สอดคล้องของรัฐบาลไทย และด้วยที่กลุ่มชาวเขาเป็นกลุ่มที่มีความชำนาญในการทำเกษตรบนพื้นที่สูง ดังนั้น ชาวเขาจึงถูกชักชวนให้ปลูกฝิ่นเพื่อขายฝิ่นดิบให้แก่กองกำลังดังกล่าว ซึ่งจากการสอบถามชาวบ้านบางคนในหมู่บ้านพบว่า ในอดีตกลุ่มชาวเขาเกือบทั้งหมดมีความสัมพันธ์อันดีกับกองกำลังขุนล่า เพราะกองกำลังขุนล่าจะซื้อสุกร ไก่ วัว ควาย และข้าว รวมทั้งฝิ่นดิบจากชาวเขา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน แต่เมื่อได้มีการปราบปรามและทำลายพื้นที่ปลูกฝิ่น จนกระทั่งมีการเข้ายึดพื้นที่และขับไล่กองกำลังขุนล่าออกนอกประเทศในปี พ.ศ. 2525 ของรัฐบาลไทย รวมไปถึงการเข้ามาของโครงการพัฒนาชาวเขาของโครงการหลวงต่าง ๆ ได้รณรงค์ให้ชาวเขาเข้าใจถึงพิษภัยของฝิ่นและจูงใจให้เลิกและปลูก โดยให้การสนับสนุนให้มีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่น ในปัจจุบัน ภาพข่าวที่มีปรากฏตามสื่อต่าง ๆ อาจจะไม่มีความเกี่ยวข้องกับฝิ่นมากนัก แต่ก็ไม่ได้เป็นการยืนยันว่าชาวเขาในปัจจุบันได้เลิกปลูกฝิ่นไปแล้ว เพราะภาพข่าวส่วนใหญ่ยังคงเสนอเนื้อหาว่าชาวเขายังคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอยู่เช่นเดิม เพียงแต่เปลี่ยนชนิดของยาเสพติดไปเป็นยาบ้าแทน และชาวเขาที่ถูกจับมักเป็นผู้รับจ้างขนส่ง ไม่ใช่ผู้ผลิตยาบ้า ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้เบื้องต้นว่าชาวเขามบนพื้นที่สูงยังคงได้รับการจับตามองจากทางการไทยในด้านปัญหาเสพติดอยู่ และยังคงพยายามจัดการต่อรูปแบบการสร้างอาชีพให้แก่ชาวเขาทั้งในรูปแบบการส่งเสริมการประกอบอาชีพจากการเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งไปที่พืชเศรษฐกิจที่สามารถนำรายได้เข้าประเทศ และในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม การนำเสนอขายภาพความเป็นชนเผ่าที่แปลกตา

จากเนื้อหาทั้งหมดในบทนี้ เป็นการอธิบายถึงความหมายของ ชาวเขา ที่หมายถึง กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่สูงกว่าระดับพื้นดิน ประมาณ 2,500-4,400 ฟุต แต่ไม่เกิน 10,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล มีภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผี (animism) รวมทั้งเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับความเป็นมาของชาวเขาในประเทศไทย

ในงานศึกษาชาวเขาในภาคเหนือของ Gordon Young นั้น ได้แบ่งกลุ่มของชาวเขาโดยใช้เส้นทางในการการอพยพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 1). กลุ่มธิเบต-พม่า ได้แก่ ลีซู ลาหู่ อาข่า กะเหรี่ยง และ

กลุ่มจีนเดิม ได้แก่ มั่ง เมียน จีนฮ่อ สองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อพยพจากทิศเหนือไปสู่ภูมิภาคทางใต้ และ 2). กลุ่มที่อพยพจากทิศใต้ไปสู่ภูมิภาคทางเหนือ เรียกว่า กลุ่มออสโตร-เอเชียติก ได้แก่ พวกชนชาติ มอญ-เขมร ชนกลุ่มนี้ ได้แก่ ว่า ละว้า ขมุ คะฉิ่น ผิทองเหลือง ข่าฮ่อ

ภายหลังจากการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยแล้ว สถานะบุคคลตามกฎหมายของกลุ่มชาวเขาเป็นไปตามตัวบทกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวเขากับรัฐ ในยุคแรกก่อนการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติ ชาวเขามีสถานะเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งชนกลุ่มน้อยที่วานี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้เกิดในประเทศไทยและชนกลุ่มน้อยที่เกิดในประเทศไทย สำหรับด้านด้านสถานะบุคคลแล้ว ชาวเขามีสถานะเป็นได้ทั้งชนกลุ่มน้อยและมีสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง ตามคำนิยามของกรมการปกครองและกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งนิยามต่าง ๆ กัน

ดังนั้น เบื้องต้นชาวเขาจึงเป็นบุคคลที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองและเป็นบุคคลต่างด้าวตามพระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าวและเป็นคนไร้รัฐและไร้สัญชาติอีกด้วย แต่เมื่อได้รับการจัดทำทะเบียนประวัติตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 ผ่านโครงการสำรวจจัดทำทะเบียนประเภทต่าง ๆ จากทางรัฐไทยแล้ว ชาวเขาที่ได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎรและได้รับเอกสารทางทะเบียนและเลขประจำตัวบุคคล 13 หลัก ชาวเขาได้กลายเป็นราษฎรไทยไม่มีสถานะเป็นบุคคลไร้รัฐแต่ยังเป็นบุคคลไร้สัญชาติ จนกระทั่งต่อมารัฐไทยได้มีการอนุมัติให้สัญชาติแก่ชาวเขางานบางส่วน ชาวเขาที่ได้สัญชาติไทยจึงกลายเป็นพลเมืองของประเทศไทยโดยสมบูรณ์ และในยุคแรกของการสำรวจปรากฏมีกลุ่มชาวเขางานกลุ่มที่ตกการสำรวจของรัฐ และการสำรวจจัดทำทะเบียน โดยรัฐนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการกำหนดสถานะบุคคลอีกด้วย

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า (อีโก้) ซึ่งเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยทางอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และเมื่อเข้ามาได้แล้ว กลุ่มชาวอาข่าได้ขยายและแบ่งกลุ่มอยู่อาศัยร่วมกันเป็นหมู่บ้านไปยังจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนในภายหลัง โดยได้ตั้งหมู่บ้านอยู่บนพื้นที่สูงของภูเขา สาเหตุหลักของการอพยพ คือ การหลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากประเทศจีนและหลบหนีภัยสงครามในประเทศพม่า

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา และอัตลักษณ์อาข่าหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

4.1 ประวัติหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

ในอดีตกลุ่มชาวบ้านพญาไพรเล่ามา มีการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจายไปตามแนวชายแดนไทย-พม่า ซึ่งบางกลุ่มเป็นผู้อพยพมาจากหมู่บ้านปางหนูน หมู่บ้านหัวแม่คำ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในแนวแบ่งเขตแดนประเทศไทยกับประเทศพม่า และบางกลุ่มเป็นผู้อพยพมาจากประเทศพม่า เนื่องด้วยเหตุการณ์การสู้รบระหว่างกองกำลังพม่า กองกำลังว้าแดง และกองกำลังไทยใหญ่ นอกจากการสู้รบแล้ว การถูกปล้นแย่งชิงทรัพย์สินก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มชาวบ้าน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 กลุ่มชาวบ้านประมาณ 40-50 ครอบครัวภายใต้การนำของนายอาจูลาเชกู่ ได้พากันอพยพมาตั้งหมู่บ้านอยู่ร่วมกับกลุ่มชาวอาข่าบ้านพญาไพร ลิทุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว และต่อมากลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ได้ขอตั้งหมู่บ้านขึ้นต่ออำเภอแม่จัน (ในขณะนั้นพื้นที่ยังขึ้นอยู่กับอำเภอแม่จัน) โดยมีนายเล่ามา ลาเชกู่ บุตรชายของนายอาจูลาเชกู่ เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน โดยใช้ชื่อว่า บ้านพญาไพรเล่ามา และต่อมากลุ่มชาวอาข่าหมู่บ้านพญาไพรลิทุ์ได้แยกตัวออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ทางทิศตะวันตกไม่ไกลจากพื้นที่เดิม

ปี พ.ศ. 2523 หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) ในฐานะหมู่บ้านฐานปฏิบัติการด้านการปกป้องและป้องกันตนเองชายแดนของกรมตำรวจตระเวนชายแดน และเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเองชายแดน (อ.พ.ป.) ในปี พ.ศ. 2534

4.2 สภาพทางด้านภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ตั้งอยู่พิกัดที่ NC 636465 เป็นหมู่บ้านสมาชิกจาก 16 หมู่บ้านของตำบลเทอดไทย อยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่จันประมาณ 55 กิโลเมตร หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ตั้งอยู่ระหว่างกลาง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านพญาไพรเล่าจอ หมู่ 6 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก และหมู่บ้านพญาไพรลิทุ์ หมู่ 11 อยู่ทางทิศตะวันตก บ้านพญาไพร ลิทุ์ หมู่ 11 เป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกไปหลังจากที่กลุ่มชาวบ้านพญาไพร เล่ามาได้อพยพเข้ามาสมทบภายหลังในปี พ.ศ. 2506 การสัญจรระหว่างหมู่บ้านมีถนนสายหลักตัดผ่านตามแนวสันเขาเป็นทางเชื่อมระหว่างหมู่บ้านทั้งสาม

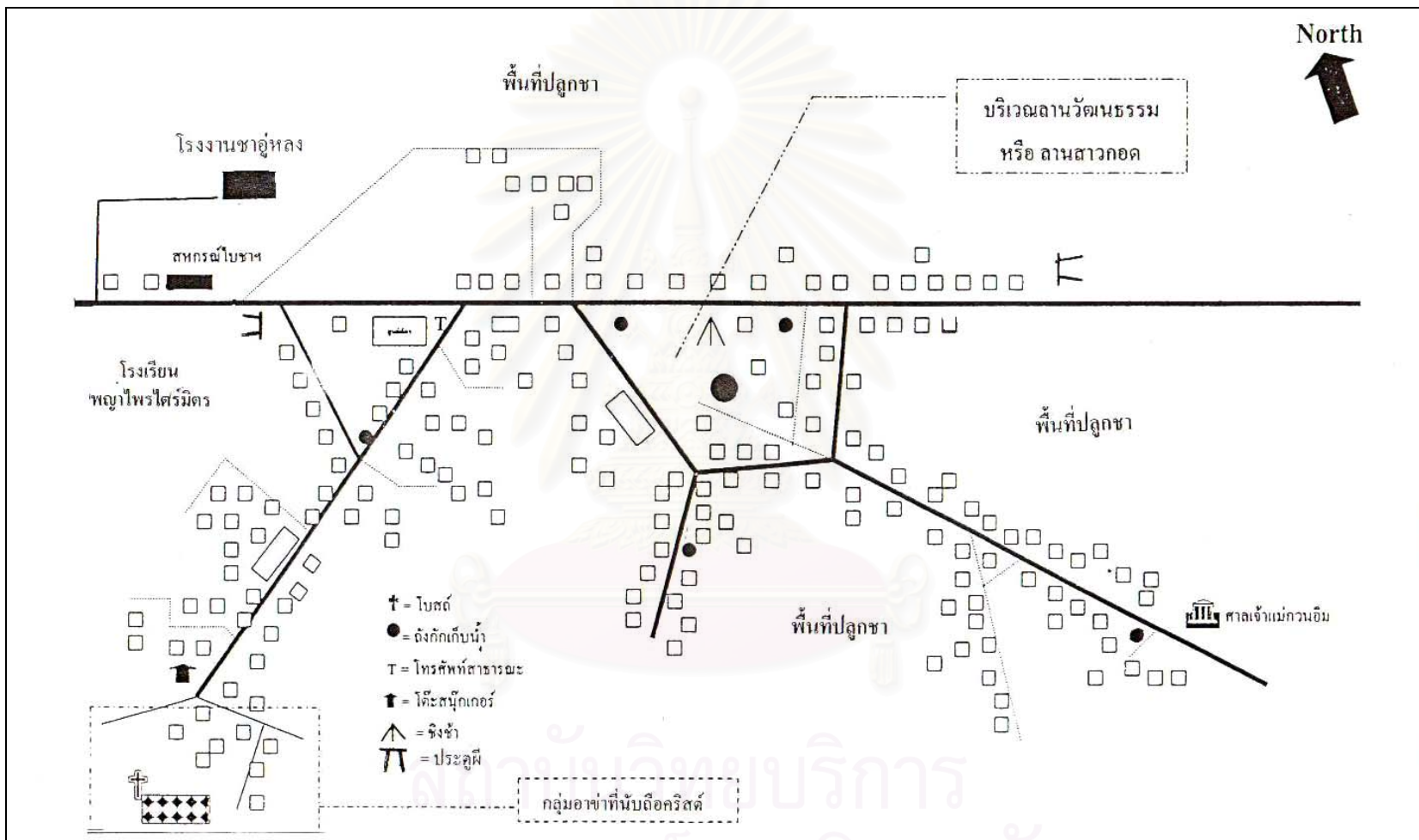
หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงบนภูเขาในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง ติดกับชายแดนไทย-พม่า การตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่ระหว่างสองฟากของสันเขาที่เป็นถนนและปลูกทดหล่นกันไปตามเชิงลาดของภูเขาแต่ไม่ถึงพื้นราบข้างล่าง บริเวณถัดลงไปจากเขตที่ปลูกบ้านเป็นพื้นที่ปลูกชา ส่วนพื้นที่ราบด้านล่างจะปลูกพืชผักสวนครัวอื่น ๆ ไว้บริโภค

รูปที่ 1 แผนที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและที่ตั้งหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

ถนนสัญจรภายในหมู่บ้านบางเส้นทางเป็นถนนคอนกรีต โดยงบประมาณพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย และในบางส่วนยังคงเป็นถนนดินที่ขรุขระและเป็นหลุม และมีถนนที่มีการเทคอนกรีตเป็นพื้นถนนเพียงสองแถวในช่วงความกว้างที่พอดีกับระยะห่างของล้อรถยนต์ ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง และบริโภคน้ำจากแหล่งน้ำบนภูเขา โดยการวางท่อน้ำพีวีซี (PVC PIPES) จากต้นน้ำมาสู่หมู่บ้านและภายในหมู่บ้านจะมีการสร้างถังเก็บกักน้ำปูนซีเมนต์ขนาดใหญ่เพื่อรองรับน้ำอีกทอดหนึ่ง ซึ่งน้ำที่ไหลมาตามท่อน้ำมานี้ส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งออกไปเป็นท่อน้ำสำหรับการเกษตรในไร่ชาอีกด้วย

ภายในหมู่บ้านมีศูนย์ดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียนอายุระหว่าง 2 ขวบครึ่งถึง 4 ขวบ ที่อาศัยอาคารศูนย์ประชุมประชารักษ์ถิ่นเป็นสถานที่ทำการศูนย์ดูแลเด็กเล็ก ศูนย์ดูแลเด็กเล็กทำหน้าที่ดูแลเด็กอาข่าเหล่านี้แทนผู้ปกครองที่ต้องออกไปทำงานในไร่ชาตลอดทั้งวัน หน้าที่ของศูนย์จะดูแลเด็กเล็กจนกระทั่งมีอายุครบกำหนดเข้ารับการศึกษาต่อในระดับอนุบาลที่โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร โรงเรียนประจำหมู่บ้าน ผ่านการประสานงานระหว่างครูประจำศูนย์และครูผู้สอนระดับอนุบาลเพื่อส่งและรับเด็กให้เข้าเรียนตามช่วงอายุต่อไป

แผนภาพที่ 2 แผนที่หมู่บ้านพญาไพโรเส้ามา

รูปที่ 2 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและสภาพถนนภายในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังมีโบสถ์คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่สร้างขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2548 ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ 1 หลัง ศาลเจ้าแม่กวนอิมที่ได้รับการสร้างโดยนักธุรกิจชาวไต้หวันที่ประกอบธุรกิจใบชาเพื่อเผยแผ่ศาสนาและสอนภาษาจีน 1 หลัง มีสหกรณ์ใบชาพญาไพรเล่ามา 1 แห่ง ร้านค้าของชำ 4 ร้าน โรงสีข้าว 2 โรงเป็นโรงสีข้าวที่ใช้น้ำมันและไฟฟ้าอย่างละ 1 แห่ง มีตู้โทรศัพท์สาธารณะที่ใช้ระบบบัตรพินโฟน (Pin Phone 108) 1 ตู้ โต๊ะสนุกเกอร์ (Billiard) 1 โต๊ะ ซึ่งเป็นจุดรวมตัวของเหล่าบรรดาวัยรุ่นชายในหมู่บ้านในตอนกลางวันและกลางคืน

รูปที่ 3 โรงงานชาอู่หลงที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดเชียงราย

ในปี พ.ศ. 2548 เดียวกันนั้น ทางหมู่บ้านได้รับงบประมาณเป็นเงินจำนวน 3,000,000 (สามล้านบาทถ้วน) จากจังหวัดเชียงราย เพื่อใช้ในการก่อสร้างโรงผลิตใบชาอบแห้ง รวมทั้งจัดซื้อเครื่องจักรและอุปกรณ์ในการผลิตชาอู่หลง และมีการถือหุ้นร่วมกันระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านในอัตราราคาหุ้นละ 1,000 บาท ทั้งนี้ จำนวนหุ้นที่ต้องการลงทุนขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้านและสถานภาพทางการเงิน และโรงงานชาแห่งใหม่นี้จะเป็นโรงงานสำหรับทำการผลิตใบชาพันธุ์อู่

หลงเท่านั้น ที่ตั้งของโรงงานอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือห่างจากหมู่บ้านไปประมาณ 200 เมตร เมื่อก่อสร้างเสร็จในเดือนพฤศจิกายน 2548 ได้มีการทำพิธีเปิดและเฉลิมฉลองโรงงานแห่งใหม่นี้ขึ้น นับว่าเป็นการส่งเสริมอาชีพปลูกชาให้เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่นำรายได้เข้าจังหวัด เชียงรายเป็นเม็ดเงินจำนวนมาก และแสดงถึงการให้การสนับสนุนจากทางภาครัฐราชการ

4.3 การประกอบอาชีพและระบบเศรษฐกิจ

ในอดีตชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาประกอบอาชีพทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด เลี้ยงวัวควาย ในปัจจุบัน ชาวอาข่าได้เปลี่ยนวิธีการประกอบอาชีพไปเป็นการทำไร่ชา โดยเริ่มปลูกขึ้นเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา โดยมีนายทุนจากประเทศไต้หวันเป็นผู้บุกเบิก ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่มีหน่วยงานจากประเทศไต้หวันเข้ามาให้การช่วยเหลือกลุ่มทหารจีนคณะชาติ (ก๊กมินตั๋ง) ที่เดินทางถอยร่นจากประเทศจีนและเข้ามาตั้งฐานที่มั่นในประเทศไทยบนดอยแม่สลอง¹ โดยพันธุ์ชาที่นำมาปลูกใน คือ พันธุ์อัสสัม (Assam tea หรือ *Cameillia sinensis* vav. *Assamica*) เป็นหลัก เนื่องจากเป็นชาพันธุ์พื้นเมืองที่ขึ้นอยู่แล้วในป่า การใช้ประโยชน์จากใบชานี้ คนพื้นราบภาคเหนือ (คนเมืองหรือคนเมียง) ใช้ทำ “เมียง” (ใบชาหมัก) ไว้รับประทานเป็นของว่าง แต่ชาวเขาไม่ได้นำใบชาดิบมาหมักเพื่อรับประทานเช่นคนเมือง แต่นำมาผัด อบ และตากให้แห้ง แล้วนำไปชงกับน้ำร้อนทำเป็นน้ำชาเพื่อดื่ม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น กลุ่มชาวเขาไม่มีกรรมวิธีในการผลิตใบชาหมักให้เป็นใบเมียงแต่อย่างใด

นอกจากชาพันธุ์อัสสัมที่ปลูกมาตั้งแต่เริ่มแรก ปัจจุบันยังมีการปลูกชาพันธุ์ที่ได้รับการสนับสนุนให้ปลูกจากทางจังหวัด ได้แก่ ชาพันธุ์อุหลง เบอร์ 12 เบอร์ 14 และเบอร์ 17 อันเป็นพืชเศรษฐกิจที่กำลังเป็นที่ต้องการของตลาดและมีราคาจำหน่ายสูงกว่าชาพันธุ์อัสสัม และในปัจจุบันอาชีพปลูกชาได้กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ไม่เพียงเฉพาะหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงกลุ่มชาวบ้าน หมู่บ้านพญาไพรเล่าจ้อ หมู่บ้านพญาไพรลิทุ และกำลังขยายไปสู่หมู่บ้านแม่ห้อม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ราบต่ำกว่าทั้งสามหมู่บ้านข้างต้น พื้นที่การปลูกชานี้ บ้านพญาไพรเล่าจ้อ มีพื้นที่ปลูกมากที่สุด ถัดมาคือ พื้นที่ของบ้านพญาไพรเล่ามา และบ้านพญาไพรลิทุเป็นอันดับสุดท้าย ทั้งนี้ไม่นับรวมที่บ้านสันติคีรี ตำบลแม่สลองนอก บนดอยแม่สลองที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับไร่ชาและใบชามานาน จากการสอบถามพบว่าผลิตภัณฑ์ชาส่วนหนึ่งเป็นผลิตผลจากทั้งสามหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วด้านคุณภาพของใบชาที่ผลิตได้ กลุ่มหมู่บ้านพญาไพร ถือกันว่าเป็นแหล่งปลูกชาและผลิตใบชาที่มีคุณภาพมากที่สุดในประเทศ

¹ กาญจนะ ประภาศวุฒิสาร, ทหารจีนคณะชาติ ก๊กมินตั๋ง ตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย, (เชียงใหม่ : สยามรัตน์ พรินต์ติ้ง, 2546, หน้า 343.

สำหรับการปลูกชานี้ ชาวอำเภอแต่ละครอบครัวเกือบทั้งหมดมีพื้นที่ปลูกชาเป็นของตนเอง สำหรับครอบครัวใดที่ไม่มีพื้นที่ปลูกชาก็จะทำงานรับจ้างในไร่ ด้วยการเก็บยอดใบชา ทั้งนี้งานเก็บยอดใบชา แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานผู้หญิง เพราะถือว่าเป็นงานที่ไม่ได้ออกแรงมากนักในการเก็บ สำหรับผู้ชายแล้วจะทำงานที่ใช้แรงงานที่หนักกว่า เช่น การขุด พรวนดินปรับพื้นที่เป็นขั้นบันไดเตรียมสำหรับการปลูกต้นกล้าชา การขนย้ายใบชา การรับจ้างตัดแต่งกิ่งต้นชา การถางหญ้าวัชพืชในไร่ ซึ่งค่าจ้างในงานลักษณะเช่นนี้จะตกอยู่ประมาณ 80 – 100 บาทต่อวัน นอกจากนั้นแล้ว ชาวบ้านที่มีไร่เป็นของตนเองก็สามารถจะทำงานรับจ้างในไร่ชาของผู้อื่นได้ ถ้าหากว่ายอดใบชาในไร่ของตนยังไม่ถึงเวลาที่จะทำการเก็บยอดชา

เมื่อเก็บยอดชาได้ในแต่ละวัน เจ้าของไร่ชาจะนำใบชาทั้งหมดมาขายให้กับ สหกรณ์ใบชาประจำหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของ พ่อหลวงธนาชัย ลาชี สหกรณ์ใบชาที่ทุกหมู่บ้านจะมีสหกรณ์ใบชาประจำหมู่บ้านของตนเอง สำหรับราคารับซื้อยอดใบชาดิบนี้รับซื้อกันในราคา กิโลกรัมละ 14 บาท โดยเมื่อขายได้แล้ว เงินจำนวน 1 บาทต่อกิโลกรัม จะถูกหักเข้าเป็นเงินรายได้ของสหกรณ์เพื่อใช้ในการดำเนินงานและเมื่อได้กำไรในแต่ละปี ก็จะนำเงินกำไรนั้นมาปันผลให้แก่ชาวบ้านผู้ถือหุ้นในสหกรณ์ จากการคำนวณจากราคารับซื้อในอัตราที่ 13 บาทต่อกิโลกรัม เจ้าของไร่ชาจะได้รับเงินจากการขายอยู่ที่ประมาณ 9 บาทต่อกิโลกรัม โดยอีก 4 บาทต่อกิโลกรัมนั้น จ่ายเป็นค่าจ้างในการเก็บยอดใบชา ในฤดูฝน ยอดใบชาที่นำมาขายจะถูกหักน้ำหนักหนึ่งกิโลกรัมจากทุก 10 กิโลกรัมของน้ำหนักใบชาที่ชั่งได้

รูปที่ 4 สหกรณ์ใบชาหมู่บ้านพญาไพรเล้ามาและเตาอบใบชา

สำหรับใบชาดิบที่สหกรณ์รับซื้อจากเจ้าของไร่จะนำไปขายให้แก่บริษัทเอกชนที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับการปลูก ค้าขาย ผลิตใบชาอบแห้ง ได้แก่ บริษัท นุยฟง จำกัด เป็นหลัก ซึ่งบริษัท นุยฟง จำกัด เป็นทั้งเจ้าของไร่ชาพันธุ์อัสสัม พันธุ์อู่หลง ที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่และสวยงามและ

ยังเป็นผู้ถือหุ้นในกิจการของสหกรณ์ใบชาบ้านพญาไพร เล่ามา รวมทั้งเป็นผู้หาตลาดให้กับสหกรณ์อีกด้วย

การขายผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นใบชานี้ กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ยังคงต้องอาศัยนายทุนซึ่งบุคคลภายนอกในการรับซื้อ เพราะกลุ่มชาวบ้านยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้ซื้อที่เป็นผู้แปรรูปและผลิตสินค้าจากวัตถุดิบใบชา ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มบริษัทผู้ผลิตเครื่องดื่มช้ำยี่ห้อต่าง ๆ หรือตลาดอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ดังนั้น ชาวบ้านจึงเป็นเพียงผู้ปลูกและขายวัตถุดิบ ซึ่งเป็นระบบตลาดชั้นเดียวเท่านั้น เพราะในหมู่บ้านไม่ได้มีการแปรรูปใบชาให้เป็นสินค้าประเภทอื่น

4.3.1 พื้นที่ปลูกชา

พื้นที่สำหรับการปลูกชาที่นี่ ใช้พื้นที่ปลูกตามเนินลาดชันของเชิงเขาลงไปจนถึงที่ราบด้านล่าง โดยจะมีการปลูกเป็นแบบขั้นบันได ลดหลั่นกันไปตามลำดับความลาดชัน ดังนั้นพื้นที่เชิงลาดภูเขารอบหมู่บ้านจึงเต็มไปด้วยพื้นที่ปลูกชาและต้นชาที่ปลูกไว้นานแล้ว และพื้นที่ที่เป็นเชิงลาดของภูเขาอีกอื่น ๆ อีกด้วย และได้มีการทดลองปลูกต้นชาลงในพื้นที่ราบด้านล่างซึ่งเป็นพื้นที่นาสำหรับปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค ผลปรากฏว่า ต้นชามีอัตราการเจริญเติบโตที่ดีและรวดเร็วกว่าตามเชิงลาดของภูเขา อาจจะเป็นเนื่องด้วยการทำนาข้าวที่ผ่านๆ มามีการใส่ปุ๋ยและแร่ธาตุจากปุ๋ยยังคงตกค้างอยู่ รวมทั้งแร่ธาตุที่ถูกชะล้างจากเนินลาดชันลงสู่พื้นที่ราบด้านล่าง การปลูกชาพันธุ์อู๋หลงมีอัตราการสิ้นเปลืองน้ำมากกว่าชาพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์อัสสัม และยังมีปัญหาจากการรบกวนของแมลงศัตรูของพืชมากกว่าอีกด้วย

รูปที่ 5 พื้นที่ปลูกชาพันธุ์อัสสัมและพันธุ์อู๋หลง

4.3.2 การเน้นย้ำถึงอัตลักษณ์ของเกษตรกรผู้ปลูกชาของชาวเขา

นอกจากการหันมาทำอาชีพเกษตรแบบยั่งยืนด้วยการปลูกชาพันธุ์อัสสัม (พันธุ์พื้นเมือง) จนกระทั่งได้รับการสนับสนุนให้ทดลองปลูกชาตามกระแสการตลาดได้แก่ ชาพันธุ์อู่หลงเบอร์ 12 และอู่หลงก้านอ่อน เป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนและชาวบ้านรวมทั้งของจังหวัดและประเทศในที่สุด ภาครัฐเห็นโอกาสและช่องทางจากอาชีพและความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์ของชาวเขา ไม่ว่าจะ กลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม จึงได้มีการออกนโยบายการเร่งพัฒนาเพื่อชักนำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ขยายและสร้างมูลค่ามหาศาล ผ่านการท่องเที่ยวและการพัฒนาเป็นหมู่บ้านชา ได้แก่ แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP: หมู่บ้านชา (TEA CITY) จังหวัดเชียงราย ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ว่า “เชียงรายจะเป็นแหล่งผลิตชาพันธุ์ดีและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับสากล” และมีคติพจน์ “จากแดนผืนลู่ถิ่นชา” (Chiang Rai: Tea City of Thailand) และผ่านคำขวัญประจำหมู่บ้านที่มีข้อความว่า “สวนชาสวยสด ชิมชาเลิศรส หมดจดน้ำใจ พญาไพรเล่ามา” ให้เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น และอีกประการหนึ่ง การจัดงานมหกรรมชาโลกที่จัดขึ้นที่อำเภอเชียงแสน ณ สามเหลี่ยมทองคำ เมื่อวันที่ 6 - 15 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ได้มีการนำเสนอถึงความเป็นชนเผ่ากลุ่มต่าง ๆ ผ่านการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า และนำไปผนวกเข้ากับผลิตผลทางการเกษตร คือ ใบชา จึงทำให้เกิดอัตลักษณ์ของชาวเขากับชาขึ้นและกลายเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางทั่วไป

การพยายามผลักดันและการแสวงหาประโยชน์จากอาชีพภาคเกษตรกรรมปลูกชาของกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ นี้ จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ยังได้วางแนวทางการพัฒนาและเป้าหมายที่ควรได้รับและบรรลุผล กล่าวคือ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2549–2551 ทางจังหวัดจะต้องได้รับ สามารถแสดงได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายในการพัฒนาที่เกิดจากการท่องเที่ยวและการปลูกชา

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย ปี 49-51	ปี 49	ปี 50	ปี 51
1. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของรายได้จากการท่องเที่ยว	ร้อยละ 12 / ปี	12	12	12
2. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของจำนวนผู้มาเยี่ยมชม	ร้อยละ 9 / ปี	9	9	9
3. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของรายได้จากการจำหน่ายสินค้า OTOP (ผลิตภัณฑ์ชา)	ร้อยละ 25 / ปี	25	25	25
4. จำนวนแหล่งเรียนรู้ด้านชา (หมู่บ้านท่องเที่ยวชา, พิพิธภัณฑ์ชา ฯลฯ) ที่เพิ่มขึ้น	4 แห่ง	2	1	1

ที่มา: สำนักงานจังหวัดเชียงราย, รายงานประจำปี 2548 จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่นำมาพิจารณาต่อจากการกำหนดแนวทางการพัฒนาข้างต้นของจังหวัดเชียงรายแล้ว การเพิ่มแหล่งเรียนรู้ด้านชานี้ หมายถึง การส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการหันมาใส่ใจปลูกชาให้มากขึ้นของหมู่บ้านชาวเขาอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นการขยายพื้นที่การปลูกชาโดยใช้ที่ดินทำกินเดิมที่ชาวเขามีอยู่ก่อนแล้ว และอาจเป็นเหตุให้เกิดการละทิ้งอาชีพการเกษตรอื่น ๆ และละทิ้งภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เนื่องด้วยการที่ภาครัฐมีมุมมองว่ากลุ่มชาวเขาควรได้รับการพัฒนาด้านการอาชีพและต้องการตั้งผนวกรวมวิถีการผลิตและระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชาวเขาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ

การขยายแหล่งเรียนรู้นี้ นอกจากหมู่บ้านชา (หมู่บ้านสันติคีรี) แห่งเดิมที่ตั้งอยู่บนดอยแม่สลอง ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จะเป็นพื้นที่แรกและดั้งเดิมแล้ว ยังได้มีการขยายมาสู่กลุ่มหมู่บ้านชาวเขาอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ได้แก่ หมู่บ้านชาบ้านพญาไพร ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง หมู่บ้านพญาไพรนี้หมายความรวมทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านพญาไพรเล่าจ้อ หมู่บ้านพญาไพรลิทุ และหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา อันเป็นพื้นที่เป้าหมายในการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ด้วย นอกจากนี้ หมู่บ้านข้างเคียง ได้แก่ หมู่บ้านแม่หม้อ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่นอกสุดติดกับถนนทางหลวงและอยู่ในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มหมู่บ้านพญาไพร 3 หมู่บ้านนี้ ปัจจุบันได้หันมาเริ่มปลูกชาพันธุ์อุหลงกันมากยิ่งขึ้นหลังจากที่เมื่อก่อนไม่ได้มีการปลูกชามากนัก นอกจากนี้แล้ว ตามแผนพัฒนาที่วางไว้มีโครงการที่จะทำขยายไปสู่หมู่บ้านชา ที่บ้านวาวิ หมู่ที่ 1 ตำบลวาวิ อำเภอแม่สรวย และจัดสร้างพิพิธภัณฑชา (Tea Museum) เพื่อนำเสนอเรื่องราวโดยเฉพาะ โดยมีความประสงค์ที่จะเชื่อมโยงกับหอฝิ่น (Opium Museum) ที่อำเภอเชียงแสน การสร้างพิพิธภัณฑชาที่อำเภอเชียงแสนนี้ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากการจัดงานมหกรรมชาโลกที่ผ่านมาและอำเภอเชียงแสนมีกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมากกว่าที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและบนดอยแม่สลอง รวมทั้งที่อำเภอเชียงแสนยังมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑชาที่ฝิ่นอยู่ก่อนแล้ว และโดยคตินัยที่มีอยู่ “จากแดนฝิ่นสู่ถิ่นชา” ก็ยังเป็นเหตุผลที่จำเป็นต้องสร้างพิพิธภัณฑชาที่อำเภอเชียงแสนมากกว่าจะสร้างในพื้นที่ที่เป็นแหล่งปลูกชา และโดยความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการจัดสร้างบนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เพราะในที่สุดผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นไม่ได้ตกแก่กลุ่มชาวเขาที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง แต่จะตกไปสู่กลุ่มชาวบ้านและนักธุรกิจที่มีกิจการอยู่ในอำเภอเชียงแสนเป็นหลัก หากมองตามความเป็นจริงแล้วควรจะเป็นของอำเภอแม่ฟ้าหลวง นอกจากนี้ ความภาคภูมิใจในความเป็นเกษตรกรผู้ปลูกชาและสร้างรายได้ให้จังหวัดและตนเอง รวมไปถึงประเทศชาติก็จะไม่เกิดขึ้นในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก ซึ่งสามารถนำไปถึงปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจของชาวอาข่า ณ บ้านพญาไพรเล่ามา นี้เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากภาคเกษตรกรรม และมีการปรับเปลี่ยนจากผู้ปลูกพืชไร่บนภูเขาโดยการทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด มาเป็นเกษตรกรผู้ปลูกชา และการปลูกชาได้ถูกผนวกเข้าในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดเชียงราย เนื่องจากเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถทำรายได้เข้าจังหวัดถึงปีละประมาณ 100 ล้านบาท²

4.4 ข้อมูลด้านประชากร

กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามานี้ คือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เรียกตนเองว่า โลมืออาข่า หรือ ลอมืออาข่า ทั้งหมด ซึ่งเป็นหนึ่งกลุ่มย่อยใน 8 กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด

4.4.1 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรทั้งหมดของบ้านพญาไพรเล่ามา ขณะที่ทำการรวบรวมในครั้งนี้ แบ่งเป็นประชากรชาย 524 คน ประชากรหญิง 538 คน รวมทั้งสิ้น 1,062 คน มีจำนวนครัวเรือน 168 ครัวเรือน ซึ่งนับว่าเป็นหมู่บ้านอาข่าที่เป็นกลุ่มย่อย “โลมืออาข่า” ที่อาศัยอยู่รวมกันมากที่สุดในประเทศไทย

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแยกเพศและวัย

ประเภทประชากร	เพศชาย	เพศหญิง	เด็กชาย	เด็กหญิง	รวม
จำนวน (คน)	326	348	196	192	1,062

ในจำนวนประชากรทั้งหมดนี้ บางส่วนมีสัญชาติไทยแล้ว และบางส่วนยังคงมีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” กล่าวคือ เป็นบุคคลไร้สัญชาติ ซึ่งจากการรวบรวมสามารถแสดงได้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 จำนวนประชากรที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทยโดยไม่แยกช่วงอายุ

ประเภทบุคคล / เพศ	ชาย	หญิง	รวม
มีสัญชาติไทย	271	253	524
ไม่มีสัญชาติไทย	251	285	536
ต่างด้าวถูกกฎหมาย	-	2	2
รวมจำนวนประชากรทั้งหมด (คน)	524	538	1,062

² กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานจังหวัดเชียงราย, [Online], 2549, กรุ่นกลิ่นใบชาในเทศกาลชาโลกที่เชียงราย, แหล่งที่มา: <http://www.chiangrai.net/Cpoc/miniWeb/tea/index8.htm>, [15/08/2549]

ผู้ที่มีสัญชาติไทย หมายถึง ผู้ที่ถือครองเอกสารสำคัญที่ออกโดยราชการ ได้แก่ สูติบัตร (ท.ร.1) สำเนาทะเบียนบ้าน(ท.ร. 14) บัตรประจำตัวประชาชน และเป็นผู้ที่ได้รับการเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543

ส่วนกลุ่มผู้ที่ไม่สัญชาติไทย หมายถึง บุคคลที่ถือบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) บัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) บุคคลที่มีชื่อในสำเนาทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 13 สูติบัตรประเภท ท.ร. 3 และบุคคลต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ซึ่งคนกลุ่มหลังนี้จะมียชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ประเภท ท.ร. 14 แต่ไม่ถือว่าเป็นคนมีสัญชาติไทย และบุคคลที่ไม่มีเอกสารแสดงตนใด ๆ

จากตารางข้างต้นแสดงถึงจำนวนประชากรที่มีและไม่มีสัญชาติไทยโดยแยกเพศชาย-หญิงเท่านั้น จะเห็นได้ว่ามีอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน ในตารางต่อไปจะเป็นการแสดงผลจำนวนประชากรที่มีและไม่มีสัญชาติไทยโดยแบ่งตามช่วงอายุและแยกเพศ ซึ่งสามารถแสดงได้ดังนี้

ตารางที่ 4 จำนวนประชากรที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทยโดยแยกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ	มีสัญชาติไทย (คน)		ไม่มีสัญชาติไทย (คน)	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
0 – 14 ปี	110	100	86	92
15 – 25 ปี	59	63	61	60
26 – 35 ปี	45	38	30	33
36 – 45 ปี	34	18	27	42
46 – 55 ปี	12	14	23	26
56-65 ปี	9	17	12	16
66-75 ปี	2	2	9	13
76-85 ปี	-	-	3	3
86 ขึ้นไป	-	-	-	2
รวม	273	251	251	286

จากข้อมูลตัวเลขที่นำมาแสดงไว้ในตารางนี้ พบว่าสัดส่วนจำนวนประชากรที่มีและไม่มีสัญชาติอยู่ช่วงที่ใกล้เคียงกัน แต่จำนวนประชากรในรุ่นบุตรหลานหรือในช่วงอายุ 0-14 ปี จะมีอยู่เป็นจำนวนมาก เหตุที่กำหนดช่วงอายุกลุ่มแรกไว้ไม่ถึง 15 ปี และกำหนดช่วงปีมากกว่าช่วงอายุอื่น ๆ ที่กำหนดไว้เป็น 10 ปี เพราะผู้วิจัยยึดหลักเกณฑ์การทำบัตรประจำตัวประชาชนของบุคคลที่มี

สัญชาติไทย และอายุเฉลี่ยของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนั้น สิ่งที่พบจากตารางข้างต้นได้แก่ จำนวนตัวเลขของประชากรที่อยู่ในวัยศึกษาและวัยแรงงานจะมีมาก และเป็นกลุ่มที่มีความต้องการในการเดินทางและการแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพมากที่สุด (ช่วงอายุ 0-45 ปี) และในจำนวนประชากรทั้งหมดนี้ มีบุคคลที่เป็นคนไทยจากจังหวัดอื่น ซึ่งได้ย้ายมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพราะเหตุสมรส เป็นผู้หญิงจำนวน 2 คน และมีบุคคลที่ถือใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ซึ่งเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองอย่างถูกกฎหมาย จำนวน 2 คน รวมอยู่ด้วย

4.4.2 ประเภทเอกสารทางทะเบียนราษฎร

ประเภทเอกสารทางทะเบียนที่กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาถือครองนั้น เป็นเอกสารที่ได้รับจากโครงการสำรวจต่าง ๆ ของภาครัฐที่ผ่านมา ในปัจจุบันด้วยที่สมาชิกของหมู่บ้านมีทั้งกลุ่มผู้ที่ได้สัญชาติไทยและที่ยังคงไม่ได้สัญชาติไทยอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้น เอกสารที่ถือครองอยู่จึงแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เอกสารของผู้ที่มีสัญชาติไทย และเอกสารของผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทย

1. เอกสารสำหรับผู้ที่มีสัญชาติไทย ได้แก่ เอกสารประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- (1) สำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) เป็นสำเนาทะเบียนบ้าน ใช้สำหรับคนที่มีสัญชาติไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว
- (2) สูติบัตร (ท.ร. 1) เป็น สูติบัตร ใช้สำหรับคนที่มีสัญชาติไทย และแจ้งเกิดภายในกำหนด
- (3) สูติบัตร (ท.ร. 2) เป็น สูติบัตร ใช้สำหรับคนที่มีสัญชาติไทย และแจ้งเกิดเกินกำหนด
- (4) บัตรประจำตัวประชาชน เป็น บัตรประจำตัวประชาชนที่ออกตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติว่าด้วยบัตรประจำตัวประชาชน

2. เอกสารสำรวจสำหรับผู้ไม่มีสัญชาติไทย ได้แก่ เอกสารประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- (1) ทะเบียนสำรวจบัญชีบุคคลในบ้าน เอกสารทางทะเบียนประเภทนี้จัดทำขึ้นโดยกรมประชาสงเคราะห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2528-2532 มีชื่อย่อเรียกว่า “ทร.ชช 1” เป็นการสำรวจชาวเขาตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2527 เรียกว่า “โครงการสำรวจข้อมูลประชากรชาวเขา หรือ โครงการสิงห์ภูเขา” ในการสำรวจครั้งนี้มีหลายหน่วยงานราชการร่วมกันสำรวจแต่กรมประชาสงเคราะห์เป็นหน่วยงานหลัก โดยทะเบียนชาวเขานับนี้จะไม่มีการติดรูปถ่ายและพิมพ์ลายพิมพ์นิ้วมือลงในทะเบียนแต่อย่างใด ทั้งนี้ ด้วยหลักวัตถุประสงค์ที่จัดทำก็เพื่อให้ทราบถึงจำนวนชาวเขาที่อยู่ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ในแต่ละพื้นที่ ไม่ได้มี

วัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นหลักฐานเอกสารในการยื่นเพื่อติดต่อกับทางราชการแต่อย่างใด แต่ภายหลังทางราชการยอมรับให้ใช้เป็นเอกสารเพื่อการติดต่อยื่นคำร้องบางอย่างกับทางราชการได้ แบบทะเบียนนี้ทางราชการถือว่ามีความน่าเชื่อถือในระดับที่ต่ำกว่าแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง เนื่องจากไม่มีการติดรูปถ่ายและพิมพ์ลายพิมพ์นิ้วมือ มีเพียงข้อมูลเบื้องต้นของบุคคลผู้ถูกสำรวจ ทำให้การจำแนกตัวบุคคลทำได้ยากกว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในทะเบียนจริงหรือไม่ อีกทั้งทางส่วนราชการยังตรวจพบอีกว่ามีการขายทะเบียนฯ ให้แก่บุคคลอื่น ซึ่งทำให้เกิดกรณีการสวมตัวบุคคลเกิดขึ้น

(2) **แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง(บัตรสีฟ้า)** จัดทำขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2533 จัดทำระหว่างปี พ.ศ. 2533-2534 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงนี้มีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากเป็นหลักฐานเบื้องต้นในการขอทะเบียนบ้านฉบับชั่วคราว (ท.ร. 13) และใช้ประกอบในการขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนราษฎร (ท.ร. 14) อีกทั้งยังเป็นเอกสารที่แสดงถึงระยะเวลาที่ได้อาศัยอยู่ในอาณาเขตประเทศไทยว่ายาวนานเพียงใด โดยหลักการแล้ว หลักฐานชั้นนี้มีความน่าเชื่อถือในระดับที่สูง เนื่องจาก 1). เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นโดยกรมการปกครอง 2). มีการติดรูปถ่ายของบุคคลที่ถูกสำรวจ (ที่มีอายุ 12 ปีขึ้นไป) 3). ในแบบพิมพ์มีการติดรูปถ่ายครอบครัวเอาไว้ 4). มีการพิมพ์ลายนิ้วมือของบุคคลที่ทำทะเบียนลงไปแบบพิมพ์ฯ และ 5). การทำบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงตามแบบพิมพ์ฯ ทางส่วนกลางจะไปเป็นผู้จัดทำโดยร่วมกับอำเภอให้มีการรับรองบุคคล และที่สำคัญ แบบพิมพ์ฯต้นฉบับถูกจัดเก็บไว้ที่ว่าการอำเภอและส่วนหนึ่งจะอยู่กับตัวผู้ถือ

(3) **ทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 และบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรเขียวขอบแดง)** ทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 เป็นเอกสารทางราชการที่มีความเป็นปัจจุบันมากที่สุดเนื่องจากจัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2542 โดยที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอเป็นผู้จัดทำ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลโครงการที่เกี่ยวกับการจัดทำทะเบียนดังกล่าว คือ สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชุมชนสิ่งแวดลอมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง (สส.นอศ.) และส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง

การจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 ในครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อจัดทำสถิติจำนวนชาวเขาที่อาศัยอยู่ภายในประเทศขณะที่ทำการสำรวจ และแยกประเภทสถานะบุคคลของชาวเขา เพื่อจัดทำนโยบายในเชิงปฏิบัติต่อไปในอนาคต ลักษณะต่าง ๆ และรายละเอียดของทะเบียนดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง

กล่าวคือ มีการติดรูปถ่ายของบุคคลและครอบครัวเอาไว้ด้วย และเมื่อทำทะเบียนประวัติเสร็จแล้วมีการออกบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูงมอบให้แก่บุคคลในทะเบียนที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ส่วนทะเบียนฯจะถูกนำไปเก็บไว้ที่ว่าการอำเภอ และในอนาคตเอกสารดังกล่าวมีความเป็นไปได้ในการใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงการอาศัยอยู่ภายในประเทศไทยอยู่ก่อนหน้าที่จะมีการสำรวจและอาจใช้เป็นเอกสารประกอบในการขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านก็เป็นไปได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น สถานะบุคคลของบุคคลที่ถูกสำรวจย่อมเป็นไปได้ตามกฎหมาย

3. ใบรับรองการเกิด และสูติบัตร

สำหรับกลุ่มประชากรที่เป็นเยาวชนอายุไม่ถึง 12 ปี หรือ 15 ปี ที่เป็นกลุ่มประชากรในกลุ่มผู้ที่เกิดในประเทศและบุตรของผู้ที่เกิดในประเทศก็จะมีเอกสารสำหรับรับรองตนด้วย ได้แก่ ใบรับรองการเกิด และสูติบัตร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระยะเวลาการไปแจ้งเกิดให้แก่บุตรของผู้ปกครอง

(1) **หนังสือรับรองการเกิด** ออกโดยผู้ทำคลอดประจำสถานพยาบาลที่เด็กเกิด (ตามมาตรา 23 พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534) เป็นหลักฐานหนึ่งที่มีน้ำหนักสูงพอสมควรในการเป็นพยานหลักฐานการแจ้งการเกิด แต่ในกรณีที่เป็นการแจ้งการเกิดที่เกิดกำหนดระยะเวลาทางส่วนราชการก็จะต้องให้ผู้แจ้งนำพยานบุคคลมาสืบเพิ่มเติมว่าบุคคลที่จะแจ้งเกิดนั้นเป็นบุคคล ๆ คนเดียวกันหรือไม่ เพื่อจะได้ออกหนังสือรับรองการเกิดให้ต่อไป หนังสือรับรองการเกิดนี้มีชื่อเรียกทางราชการว่า ท.ร. 1/1 (ถูกแบ่งออกเป็น 2 ตอน โดยตอนที่ 1 จะเก็บไว้ที่ตัวผู้ปกครองเด็กที่เกิดในโรงพยาบาล ส่วนตอนที่ 2 จะเก็บไว้ที่โรงพยาบาล)

(2) **สูติบัตร** โดยหลักแล้วถ้าปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีบุคคลที่เกิดในประเทศไทยจะต้องมีการรับแจ้งการเกิด ตาม พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 กำหนดไว้ ไม่ว่าบุคคลที่เกิดนั้นจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม สูติบัตรเป็นเอกสารที่ทางราชการให้ความเชื่อถือมากเพราะเป็นเอกสารที่ทางราชการเป็นผู้ออกให้โดยตรง และมีน้ำหนักมากที่สุดในการแสดงถึงว่า บุคคลนั้นได้เกิดภายในดินแดนของประเทศไทยและแสดงควมมีสัญชาติใด ๆ ของบุคคลที่เกิด สูติบัตรที่ใช้สำหรับคนที่ไม่ใช่สัญชาติไทย คือ สูติบัตรประเภท ท.ร. 3 เป็นสูติบัตรที่ใช้สำหรับบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย (ในทางปฏิบัติใช้สำหรับบุคคลที่ไม่มีข้อเท็จจริงที่ไม่ชัดเจนว่ามีสัญชาติไทยตามกฎหมายและยังมิได้มีการพิสูจน์ถึงควมมีสัญชาติไทยด้วย เช่น ชาวไทยภูเขาหรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ)

สูติบัตร ประเภท ท.ร. 1 ท.ร. 2 และ ท.ร. 3 นี้จะแบ่งเป็น 3 ตอน โดย ตอนที่ 1 จะมอบเป็นหลักฐานประกอบการแจ้งให้แก่ผู้แจ้ง ตอนที่ 2 จัดส่งไปยังสำนักทะเบียนกลางเพื่อลงในฐานข้อมูล แล้วสำนักทะเบียนกลางจะจัดส่งคืนมาให้ทางสำนักทะเบียนของท้องถิ่นเก็บรักษาไว้

(เป็นไปตามระเบียบข้อ 52 (5) และ ข้อ 133 ของระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534) ตอนที่ 3 จัดส่งให้หน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่

ตารางที่ 5 จำนวนประชากรที่มีและไม่มีสัญชาติไทยโดยการถือเอกสารและบัตรชนิดต่าง ๆ

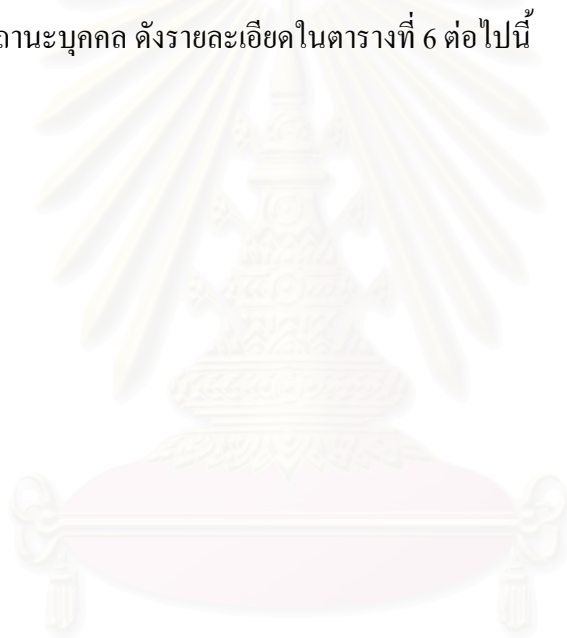
ประเภทเอกสาร / บัตร	ชาย	หญิง	รวม
สำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) / สูติบัตร (ท.ร.1) / บัตรประจำตัวประชาชน	271	253	524
สำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร. 13) / สูติบัตร (ท.ร. 3)	83	80	163
แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง บัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า)	133	143	276
ทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 และบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรเขียวขอบแดง)	27	46	73
ใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว	-	2	2
ไม่มีเอกสารใด ๆ	8	16	24
รวมจำนวนประชากรทั้งหมด (คน)	524	538	1,062

การถือครองเอกสารประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ในบางครอบครัว อาจมีผู้ที่มีสำเนาทะเบียนบ้านประเภท ท.ร.14 เพราะได้สัญชาติไทยแล้ว แต่สมาชิกคนอื่นในครอบครัวเป็นผู้ถือเอกสารทะเบียนบ้านประเภท ท.ร.13 และมีเอกสารทะเบียนสำรวจประเภทต่าง ๆ ที่ต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่ปรากฏและพบได้จากการเก็บข้อมูล คือ การที่บิดาเป็นผู้ที่มีรายชื่ออยู่แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) แต่บุตรกลับมีชื่ออยู่ในทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 (บัตรสีเขียวขอบแดง) หรือ กรณีที่บิดาและมารดามีสัญชาติไทยและถือสำเนาทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 14 แต่แจ้งการเกิดของบุตรต่อทางอำเภอและบุตรกลับไปมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 13 ซึ่งในกรณีนี้ เกิดจากความผิดพลาดของบิดามารดาเด็ก หรือเป็นความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ที่ไม่อาจทราบได้ แต่โดยส่วนใหญ่กลุ่มเด็กที่ได้สัญชาติไทยจะได้ตามบิดาหรือมารดาที่เป็นผู้มีสัญชาติไทย

เมื่อผ่านการจัดทำสำรวจทางทะเบียนแล้ว ผู้ที่ได้รับการสำรวจและทำประวัติบุคคลแล้วจะได้รับเลขประจำตัว 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 6 และเลข 7 การผ่านการสำรวจและการมีเลขประจำตัวบุคคล 13 หลักนี้ หมายความว่า บุคคลนั้นย่อมไม่เป็นบุคคลที่ไร้รัฐ (stateless person) เพราะรัฐไทยได้รู้จักพวกเขาโดยการจัดทำทะเบียนบุคคลและกำหนดเลขประจำตัว 13 หลักให้ แต่บุคคลนั้นยังคงไร้สัญชาติ จากจำนวนประชากรของหมู่บ้าน ปรากฏว่ามีกลุ่มชาวอาข่าจำนวน 24

คน ที่เป็นทั้งคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติ เพราะไม่มีเอกสารทางทะเบียนบุคคลและในมุมมองกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย

ส่วนกลุ่มชาวอาข่าที่ได้สัญชาติไทย มีทั้งกลุ่มคนที่หมายเลขหลักแรกของหมายเลข 13 หลัก เป็นเลข 5 หมายถึง คนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวอยู่แล้ว และได้รับการอนุมัติเพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้าน และเลข 8 หมายถึง คนต่างด้าวที่ได้รับการอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย หรือคนต่างด้าวที่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมาย ซึ่งเป็นการแบ่งประเภทสถานะบุคคล โดยสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำทะเบียนบุคคลโดยการกำหนดเลขประจำตัว 13 หลัก ให้กับทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยทั้งที่มีสัญชาติไทยและไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเลขประจำตัว 13 หลักนี้ถูกกำหนดขึ้นและเกี่ยวข้องกับสถานะบุคคล ดังรายละเอียดในตารางที่ 6 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ความหมายของหมายเลขหลักที่หนึ่งของหมายเลขประจำตัว 13 หลัก

ประเภทที่	ความหมายของประเภท
1	คือ คนที่เกิดและมีสัญชาติไทย โดยแจ้งการเกิดภายในกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนด (15 วัน) เริ่มใช้เลขประจำตัวประชาชนสำหรับเด็กที่เกิดตั้งแต่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2526
2	คือ คนที่เกิดและมีสัญชาติไทย แต่แจ้งการเกิดเกินกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนด (แจ้งเกิดเกิน 15 วัน)
3	คือ คนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านก่อนวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2527
4	คือ คนไทยและคนต่างด้าว ที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว และได้มีการย้ายเข้าในทะเบียนบ้าน ขณะที่ยังไม่มีเลขประจำตัวประชาชน (ระหว่าง 1 มกราคม – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2527)
5	คือ คนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวอยู่แล้ว และได้รับการอนุมัติเพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้าน
6	คือ คนต่างด้าวที่เข้าเมืองไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่มีมติคณะรัฐมนตรีให้เป็นบุคคลเข้าเมืองชอบด้วยกฎหมาย และได้สิทธิอยู่อาศัยชั่วคราว และคนต่างด้าวที่เข้าเมืองไม่ชอบด้วยกฎหมาย
7	คือ บุตรของบุคคลประเภทที่ 6 ซึ่งเกิดในประเทศไทย
8	คือ คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย หรือคนต่างด้าวที่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมาย
0	คือ บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ได้แก่บุคคลที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยแต่ไม่มีรายการในทะเบียน เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันถิ่นกำเนิด หรือประวัติของบุคคล หรือมีหลักฐานไม่เพียงพอที่นายทะเบียนจะพิจารณาเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน
00	คือ คนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ได้รับอนุญาต ได้แก่บุคคลสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ออกประกาศอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยเป็นกรณีพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรี

การเพิ่มประเภทบุคคล โดยใช้เลข 0 (ศูนย์) เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 ซึ่งเห็นชอบยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลไร้สถานะที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติให้ทำการสำรวจและจัดทำทะเบียนบุคคลที่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร เพื่อดำเนินการกำหนดสถานะให้ชัดเจนและพิจารณาให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายอย่างเหมาะสม³

สำหรับการจดทะเบียนสมรส ส่วนใหญ่จะเป็นการสมรสตามประเพณีอาช่า และไม่มีจดทะเบียนสมรสระหว่างคู่สามีภรรยา โดยที่จริงแล้ว สิทธิในการขอจดทะเบียนสมรส ถือว่าเป็นสิทธิที่สามารถกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ถือเอกสารประเภทใด ๆ ก็ตาม และเจ้าหน้าที่อำเภอต้องทำการจดทะเบียนสมรสให้แก่คู่สมรส โดยจะอ้างเหตุแห่งการไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนไม่ได้ สิทธิดังกล่าวเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว หมวด 2 เงื่อนไขแห่งการสมรส มาตรา 1448-1460⁴ และด้วยการที่ผู้ชายชาวอาช่าจำนวนหนึ่งมีภรรยา มากกว่า 1 คน ซึ่งการมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนเช่นนี้ ไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดในสังคมอาช่า เพราะการมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนนี้เป็นที่ยอมรับและนิยม และการมีภรรยาเกินกว่า 1 คนนี้ น่าจะส่งผลต่อการแจ้งเกิดและการรับรองบุตรก็เป็นได้

4.5 อัตลักษณ์อาช่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ (ethnic consciousness) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก เช่นเดียวกับความสำนึกในความเป็นคนไทย แต่ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์นี้ เป็นสิ่งที่ถูกปลูกถ่ายและมีอยู่ตั้งแต่เกิดและได้รับการบ่มฝังขัดเกลามากยิ่งขึ้นตามกาลเวลาที่ปัจเจกได้อาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ดังนั้น ปัจเจกชนนั้นจึงมีประสบการณ์และได้เรียนรู้ถึงรูปแบบลักษณะเฉพาะของความเป็นชาติพันธุ์ของตน (identity) ความสำนึกในด้านใดด้านหนึ่งของปัจเจกสามารถเปลี่ยนแปลงลดถอยหรือเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ภายใต้ระบบสังคม 2 แบบ เช่น กลุ่มชาวอาช่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา และชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินประเทศไทยและมีประสบการณ์ชีวิตร่วมในทั้ง 2 ระบบผ่านการดำรงชีพประจำวัน

ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์โดยมีคำถามเกี่ยวกับเพื่อหาคำตอบในด้านการมองตัวตนของชาวอาช่า และด้านไหนคือความเป็นอาช่า จากคำตอบที่ได้รับ ผู้วิจัยพบว่า สิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ หมู่บ้าน

³ หนังสือสำนักทะเบียนกลาง ที่ มท. 0309.1/ว.28 ลงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 เรื่อง การสำรวจและจัดทำทะเบียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะบุคคลทางทะเบียนราษฎร.

⁴ คณะกรรมการคทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์, คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานะภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง, หน้า 130, 132, 134, 135-136.

พญาไพรเล่าได้นิยามความเป็นอาช่าผ่านสิ่งต่าง ๆ กล่าวคือ 1). การสืบสายเลือด 2). การมีชื่อเป็นอาช่า 3). ภาษาอาช่า 4). ระบบความเชื่อ โดยแยกในรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

1. การสืบสายเลือด

การสืบสายเลือดในส่วนหนึ่งคือ สิ่งที่ “ให้มา” (given) และมีอยู่ในตัวตั้งแต่เกิด (primordial attachment) ซึ่งผู้ให้สัมพันธภาพทั้งหมดต่างตอบอย่างเดียวกันว่า ตนเองเป็นอาช่าเพราะสายเลือด เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นอาช่าและเลือดของอาช่าก็ไหลเวียนอยู่ในร่างกาย

“อีกอย่าง ผมก็เกิดในหมู่อาช่า เป็นอาช่ามาตั้งแต่เกิด ทั้งเชื้อชาติและสายเลือด”⁵

“ผมเป็นอาช่า เพราะผมเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นอาช่า และมีสายเลือดของอาช่า”⁶

“สำหรับตัวผมแล้ว ก็จะเป็นสายเลือดอาช่าอยู่แล้ว ผมเกิดจากสายเลือดอาช่า พ่อแม่เป็นอาช่า...ก็เลย เป็น อาช่า คือ เราเป็นมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าแล้ว ผมคิดว่าเป็นอาช่ามากกว่าคนไทย”⁷

จากการให้คำตอบต่อคำถามเกี่ยวกับด้านใดที่ถือว่ามีความเป็นอาช่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนว่า การนิยามความเป็นตัวตนว่าตนเองเป็นชนกลุ่มใด ย่อมนิยามจากการสืบสายเลือด (descent) เป็นสำคัญอันดับแรก เพราะความแนบแน่นในเรื่องสายเลือด เป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นตัวตนของปัจเจกบุคคลได้เป็นอย่างดี และเป็นสิ่งที่กำหนดให้เกิดการมองข้ามองเรา อีกทั้งเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ภายใต้ระบบทางชีวภาพที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ จนกระทั่งเกิดการนิยามให้ลักษณะแห่งตนขึ้นมาได้

2. การมีชื่ออาช่า

ชื่อ หรือ นาม (name) เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกได้ว่าบุคคล ๆ นั้น เป็นกลุ่มใด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อที่ถูกตั้งตามความเป็นชาติพันธุ์ (original, ethnically identifiable name) เพราะชื่อย่อมสอดคล้องกับระบบภาษาของกลุ่มด้วย การมีชื่ออาช่าที่ใช้คำในภาษาอาช่า จึงเป็นตัวแทนของความเป็นอาช่า และชาวอาช่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เลือกลงชื่ออาช่าของตนมาเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอาช่า

⁵ สัมภาษณ์ นายญาป่า ลาชี่, ไร่สัตบุชาติ อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁶ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัตบุชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

⁷ สัมภาษณ์ นายลีของ เลเซอ, สัตบุชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

“...ชื่อ ก็เป็นชื่ออาข่า และชื่ออาข่า ก็ไม่ได้ทำให้รู้สึกว่าจะไม่ได้เป็นคนไทย และการมีชื่อเป็นคนไทยก็ไม่ได้ทำให้เป็นคนไทยมากขึ้น...แล้วที่ ลูก ๆ มีชื่อภาษาไทยนั้น เพราะว่า เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเป็นคนตั้งให้ แต่อย่างไรก็ตาม ลูก ๆ ก็ต้องมีชื่ออาข่าด้วย”⁸

“ในส่วนตัวผมเป็นอาข่าเพราะ ผมมีชื่อเป็นอาข่า”⁹

“อาและ” และ “ลีซอง” สามารถสื่อถึงได้ทั้งชื่อและตัวบุคคล ไม่เพียงแค่ชื่อของบุคคลทั้งสองที่เป็นผู้ให้ข้อมูลนี้เท่านั้น ชื่ออาข่าอื่น ๆ เช่น หมี่โอะ หมี่จุ่ม หมี่ยุม อาฟา อาโล๊ะ และอีกมากมาย ที่เป็นชื่อในคำของภาษาอาข่า ล้วนแต่บ่งบอกถึงตัวตนและความเป็นกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี และสำหรับผู้ที่ยังคุ้นเคยกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศไทย ย่อมสามารถแยกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ทันที เมื่อได้ยินหรือได้อ่านชื่อที่เป็นชื่อที่ถูกตั้งมาตามความเป็นชาติพันธุ์ และโดยความสำคัญของชื่อแล้ว “ชื่ออาข่า” จำเป็นต้องถูกตั้งให้สำหรับ “ลูกอาข่า” ทุกคน เพราะชื่ออาข่าจะถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ชื่ออาข่าจึงเป็นตัวแทนที่แสดงถึงอัตลักษณ์อาข่าได้ หลักการการตั้งชื่อของชาวอาข่าจะตั้งชื่อให้เด็กอาข่าที่เกิดใหม่ โดยการนำเอาชื่อของผู้เป็นพ่อมาไว้หน้าชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่ของเด็ก ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผู้เป็นพ่อ คือ *เสี่ยวจ้อง* ลูกที่เกิดมาจะได้รับชื่อเป็น *จ้องหม่า* หรือ *จ้องหล่อง* (ในที่นี้ “หม่า” และ “หล่อง” เป็นชื่ออาข่าที่ตั้งขึ้นใหม่ และถูกนำมาเรียกโดยเติมคำว่า “อา” คล้ายการเรียกชื่อในภาษาจีน เป็น “อาหม่า” “อาหล่อง” เป็นต้น) การตั้งชื่อโดยการนำเอาชื่อผู้เป็นพ่อมาตั้งร่วมด้วยเช่นนี้ ทำให้กลุ่มชาวอาข่าสามารถนับชื่อบุคคลที่อยู่ในสายสกุลเดียวย้อนขึ้นไปได้หลายสิบชั่วคน และเป็นรูปแบบของการนับสายสกุลทางฝ่ายชาย (patrilineage) การนับสายสกุล (lineage) ที่ว่านี้ ในภาษาอาข่า เรียกว่า “อาข่าจี” ซึ่งในยอดปลายสุดของชื่อเริ่มต้นเป็นชื่อของเทพเจ้าผู้สร้างฟ้าดิน คือ “อึมหม่า”

3. ภาษาอาข่า

ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ และภาษาเป็นเครื่องมือในการการสนทนาตอบสนองความต้องการด้านการสื่อสารของมนุษย์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ และ/หรือเพื่อได้รับประโยชน์ด้านต่าง ๆ แล้ว ภาษา คือ สิ่งที่เป็นตัวแทน บ่งบอก และกำหนดของความเป็นกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งเป็นการเฉพาะได้อีกทางหนึ่งด้วย

⁸ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

⁹ สัมภาษณ์ นายลีซอง เลเซอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

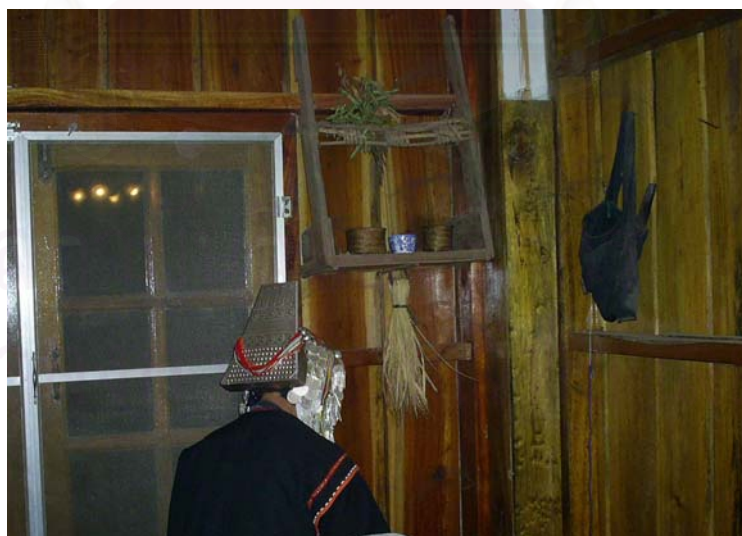
“...และที่สำคัญที่สุดคือ การพูดภาษาอาข่า เวลาที่เราอยู่ด้วยกัน เป็นภาษาเฉพาะของอาข่า...”¹⁰

“...อะไรที่เป็นอาข่าหรือครับ? ผมคิดว่า อาข่า คือกลุ่มที่ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง แต่เรามีภาษาอาข่า ที่เราพูดเป็นของเราเอง....ผมมีชื่อเป็นอาข่า เกิดจากสายเลือดอาข่า พ่อแม่เป็นอาข่า พูดภาษาอาข่า”¹¹

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาพูดเป็นของตนเอง แต่ไม่มีภาษาเขียน และภาษาอาข่า ได้ถูกนำมาอ้างเพื่อนิยามความเป็นตัวตนของความเป็นอาข่า

4. ระบบความเชื่อ

ทุกสังคมย่อมมีความเชื่อเป็นของตนเอง และความเชื่อ คือ ตัวแทนของความเป็นชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น นักคิดส่วนหนึ่งเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มที่มีระบบความเชื่อเดียวกันในกลุ่มและเป็นระบบความเชื่อที่เฉพาะกลุ่ม และถึงแม้ว่า นักคิดอีกกลุ่มหนึ่งจะอ้างว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องมีระบบความเชื่อเพียงระบบเดียว แต่สามารถมีความเชื่อหลายระบบที่ต่างกัน และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นยังคงมองหรือนิยามตนเองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น กลุ่มกะเหรี่ยงที่มีทั้ง กะเหรี่ยงคริสต์ กะเหรี่ยงพุทธ และกะเหรี่ยงที่นับถือผี เป็นต้น แต่ว่า จากการพูดคุยสอบถามเกี่ยวกับความเป็นอาข่าต่อกลุ่มชาวอาข่าของผู้วิจัย ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลยังคงเชื่อว่าเป็นอาข่าที่แท้จริงแล้ว คือการนับถือ “อาฟิปอเลาะ” และ การนับถือผี

รูปที่ 6 หิ้งอาฟิปอเลาะ และ อาหม่อกรรยาเจ้าของบ้าน

¹⁰ สัมภาษณ์ นายสมาน เลขอ, ไร่สัณฐาน อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

¹¹ สัมภาษณ์ นายลีซง เลขอ, สัณฐานไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

การที่ชาวอาข่าตอบว่า “ตนเองยังนับถือผีอยู่” หมายถึง ตนเองยังยึดถือขนบธรรมเนียมและความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าอยู่

“สำหรับตัวผมแล้ว...การนับถือศาสนา ก็คือ ยังนับถือผี (และ) ถือ
ธรรมชาติอยู่...”¹²

“นับถือสายสกุลและนับถือบรรพบุรุษ เหมือนกับที่พ่อแม่ นับถือ”¹³

“ที่สำคัญ เครื่องครัดมาก ๆ ก็คือ การนับถือ อาฟิปอเลาะ เพราะ อาฟิปอเลาะ
มีความสำคัญสำหรับความเป็นอาข่ามาก...”¹⁴

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อที่เคยยึดถือและสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงชนอาข่า
รุ่นปัจจุบันก็ไม่อาจต้านทานการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อได้ และการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ
เช่นนี้ได้ปรากฏขึ้นในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ด้วย การเปลี่ยนแปลงความเชื่อมักเริ่มจาก
หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจเปลี่ยนแปลงความเชื่อก่อนเป็นอันดับแรก ดังเช่น กลุ่มชาวอาข่า
จำนวน 22 ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านพญาไพรเล่า ได้เปลี่ยนแปลงความเชื่อจากการนับถือผี
“อาฟิปอเลาะ” มาเป็นคริสเตียน และสมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนมานับถือตามหลักศาสนาคริสต์
ด้วย การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อการนิยามความเป็นอาข่าข้างต้น
เพราะได้มีการล้มเลิกการนับถือ “อาฟิปอเลาะ” มาเป็นคริสเตียน และได้ทำลายตัวแทนของระบบ
ความเชื่อเดิมทิ้งด้วยการเผาไฟแล้วจึงอันเชิญพระเจ้า พระเยซู เข้าไปในเรือนอาศัยแล้วหันมายึดถือ
ตามระบบความเชื่อตามศาสนาคริสต์ ดังนั้น กลุ่มชาวอาข่าที่เปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าว จึงได้
กำหนดสิ่งที่นิยามถึงความเป็นอาข่าของตนใหม่ว่า

“การเปลี่ยนศาสนาจากนับถือผี มาเป็นนับถือ เยชู ผมเห็นว่า การนับถือ เยชู
ไม่ได้ทำให้ความเป็นอาข่าลดลง แต่เห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อมากกว่า อีก
อย่าง ผมก็เกิดในหมู่บ้าน เป็นอาข่ามาตั้งแต่เกิด ทั้งเชื้อชาติและสายเลือด ดังนั้น
การนับถือ เยชู ไม่ได้ทำให้ผมล้มเลิกเชื่อสาย เชื้อชาติของผมได้”¹⁵

“เป็นคริสต์มาได้ 10 กว่าปี มาเป็นคริสต์ที่นี่ ตอนนั้นมีอาจารย์จากบ้านเล่า
จอมาชวน ผมก็เลยตัดสินใจเปลี่ยน ผมเป็นคนแรก ๆ ของหมู่บ้านเลยที่เปลี่ยนมานับ
ถือคริสต์ พอเป็นแล้วก็มีอาข่าอีกคนหนึ่งที่ย้ายมาจากฝั่งพม่า ซึ่งเขาเป็นคริสต์อยู่

¹² สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, ไร่สัตยชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

¹³ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัตยชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

¹⁴ สัมภาษณ์ นายลีซอง เลเชอ, สัตยชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

¹⁵ สัมภาษณ์ นายญาปา ลาซี, ไร่สัตยชาติ อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

แล้วตั้งแต่อยู่นานมาแล้ว... ในความเชื่อของผม แม่ผมไม่ค่อยสบาย ป่วย และทำพิธีบ่อย ก็ไม่หายสักที แม่ก็เลยคิดว่าถ้าเป็นคริสต์คงจะหายและสบายดี พอแม่เปลี่ยนมาเป็นคริสต์ อาการป่วยของแม่ก็ดีขึ้น ลูก ๆ ก็เลยเปลี่ยนตามอีกที... เมื่อเปลี่ยนมาแล้ว ก็ไม่ได้คิดถึงความเชื่อแบบเดิม เพราะถ้าพ่อแม่ตายไปแล้ว ไม่ได้อยู่กับเรา เรื่องของพิธีต่าง ๆ เราทำกันไม่ได้ ก็เลยนับถือคริสต์ สบายใจกว่า... การถือคริสต์เป็นเรื่องปกติ ไม่ได้ทำให้คิดว่าตนเองจะเหมือนคนไทยมากขึ้น เป็นเพียงอีกหนึ่งความเชื่อที่เลือกนับถือ เท่านั้นเอง”¹⁶

การเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อเช่นนี้ กำลังเป็นประเด็นที่กลุ่มผู้อาวุโสและบรรดาแกนนำหมู่บ้านวัดก้งวอลอย่างยิ่ง เพราะต่างก็เห็นพร้อมกันว่า “ความเป็นอาข่าแท้” อยู่ที่การนับถือผี และมีหิ้ง “อาพิปอเลาะ” ในบ้าน หากมีการละทิ้งหรือทำลาย “อาพิปอเลาะ” แล้ว ถือว่าความเป็นอาข่าแท้ได้ถูกทำลายลงไปด้วย และด้วยเหตุที่มีชาวบ้านบางกลุ่มเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากเดิมไปสู่การนับถือตามหลักศาสนาคริสต์ จึงทำให้มีการกำหนดข้อห้ามในการเข้าร่วมปฏิบัติพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามที่เป็นของกลุ่มอาข่า นับถือผีและถูกห้ามไม่ให้เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญตามสายเครือญาติ รวมถึงการกำหนดพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านให้เป็นพื้นที่สำหรับสร้างบ้านอยู่ร่วมกันเองภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์และออกกฎว่าถ้าหากครอบครัวใดต้องการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาเดิมมาเป็นคริสต์ จะต้องย้ายบ้านออกจากพื้นที่ที่เป็นส่วนที่อยู่ของกลุ่มชาวอาข่าที่นับถือบรรพบุรุษในหมู่บ้าน โดยไปสร้างบ้านใหม่ในบริเวณที่กำหนดไว้เฉพาะสำหรับกลุ่มชาวบ้านที่นับถือคริสต์ ซึ่งพื้นที่บริเวณที่กำหนดไว้นั้นเป็นบริเวณที่ไม่มีพื้นที่ว่าง และเป็นพื้นที่ที่มีผู้ครอบครองและใช้ประโยชน์โดยการปลูกชา

รูปที่ 7 ป้ายชื่อของ โบสถ์คริสเตียนประจำหมู่บ้านพญาไพรเลาะมา

¹⁶ สัมภาษณ์ นายอาวูย แอส่อ, สัญชาติไทย อายุ 33 ปี, 15 มกราคม 2550.

การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อด้านศาสนาเช่นนี้เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไปและมีแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น และในฝ่ายของผู้เปลี่ยนความเชื่อแล้ว ก็มีความพยายามที่จะให้กลุ่มความเชื่อของตนมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยพยายามเจรจาขอซื้อที่ดินจาก *อาผ่า* ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ที่ชาวอาข่าคริสต์ในหมู่บ้านของอนุญาตยืมใช้เป็นที่สร้างโบสถ์อยู่ขณะนี้ ยินยอมขายที่ดินดังกล่าว (เป็นการซื้อขายที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ) ซึ่งผู้นำกลุ่มคริสเตียนในหมู่บ้านได้เข้าพบและพูดคุยปรึกษาเรื่องนี้กับ *อาผ่า* อยู่หลายครั้งหลายครา แต่ก็ยังไม่เป็นผลสำเร็จ จนกระทั่งในที่สุดกลุ่มชาวอาข่าคริสต์ในหมู่บ้านได้ประชุมตกลงกันว่า จะขอซื้อที่ดินของ *อาโละ* ผู้นำของกลุ่มอาข่าคริสต์หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาที่อยู่ในบริเวณเดียวกันโดยห่างจากพื้นที่ของ *อาผ่า* ไปประมาณ 20 เมตรในราคา 200,000 บาท พร้อมกับก่อสร้างโบสถ์ขนาดใหญ่ที่มั่นคงถาวรใหม่กว่าเดิม โดยมีเงินทุนสนับสนุนสำหรับซื้อที่ดินและสร้างโบสถ์จากกลุ่มคริสเตียนชาวใต้หวัน และมีพิธีเปิดอาคารโบสถ์หลังใหม่เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2550 ซึ่งกลุ่มคริสเตียนจากประเทศใต้หวันที่เป็นกลุ่มคริสเตียนทั่วไปและกลุ่มที่เป็นแพทย์ พยาบาล เดินทางมาร่วมพิธีเปิดพร้อมให้บริการตรวจสุขภาพและจ่ายยาให้กับกลุ่มชาวอาข่าในงานนี้ด้วย

รูปที่ 8 พิธีเปิดอาคาร โบสถ์หลังใหม่และการให้บริการตรวจสุขภาพโดยแพทย์ชาวใต้หวัน

นอกจากนี้ ระบบความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งความยากง่ายในการยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อให้ถูกต้องนั้นเป็นส่วนที่ทำให้ชาวอาข่าบางกลุ่มหันมาให้ความสนใจต่อศาสนา

พุทธ เพราะเห็นว่ารูปแบบวิธี พิธีกรรมและการปฏิบัติคนของผู้นับถือศาสนาพุทธมีลักษณะที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกับการนับถือบรรพบุรุษของพวกคน เช่น มีการกราบไหว้เซ่นสรวงแก่ดวงวิญญาณผู้ตาย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะอิทธิพลของโครงการธรรมจาริกที่เคยถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อันเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการสร้างความเป็นไทยให้กลุ่มคนบนพื้นที่สูงมาในอดีต

“ถ้ามันจำเป็นก็ต้องเปลี่ยนศาสนาที่เป็นบรรพบุรุษแบบอาข่านี้...การนับถือศาสนาอาข่านี้มีข้อห้ามและกีดกันตอนที่เยอะเยอะไปหมด ถ้าจะทำอะไร...อาข่าเนี่ย...ต้องทำให้ถูกต้อง ผิดไม่ได้ แล้วอย่างผม รุ่นผมนี้ ก็ไม่ค่อยรู้เกี่ยวกับพิธีว่าเขาทำอะไรยังไงบ้าง ส่วนมากก็พ่อกับแม่เป็นคนทำ ผมไม่ค่อยได้ทำ...ถ้าจะเปลี่ยน ก็คงเปลี่ยนไปเป็นนับถือพุทธ เพราะว่ามีกรณีนับถืออะไรที่คล้าย ๆ กันกับของอาข่า”¹⁷

ถึงแม้ว่า ภายในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจะไม่มียุทธ แต่ในทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านพญาไพรที่มีวัดพุทธอยู่แห่งหนึ่งมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่หนึ่งรูป โดยปกติพระสงฆ์รูปนี้จะออกบิณฑบาตเกือบทุกวัน โดยเส้นทางเดินบิณฑบาตก็เดินไปทั้งสามหมู่บ้าน การมีอยู่ของวัดพุทธและพระภิกษุรูปนี้เป็นที่รับรู้ของชาวอาข่าในหมู่บ้าน แต่ไม่ค่อยมีใครนิยมใส่บาตรในยามที่พระภิกษุท่านออกบิณฑบาตเท่าใดนัก

การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ โดยการละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมเช่นนี้ ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดภาวะกดดันต่อบรรดาผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นห่วงว่าวัฒนธรรมอาข่าจะสูญหายหรือไม่มีผู้สืบทอด เพราะรากฐานความเชื่อที่มีต่อความลึกลับของธรรมชาติและเคารพต่อบรรพบุรุษนั้นถือว่าเป็นรากฐานดั้งเดิมของสังคมอาข่า ทั้งนี้ การเปลี่ยนศาสนาเนื่องมาจากเหตุผลหลัก คือ ความยุ่งยากและขั้นตอนที่มากมายของพิธีกรรม รวมทั้งการที่ผู้นำครอบครัวไม่สามารถจดจำขั้นตอนแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมได้ เพราะถ้าหากมีการประกอบพิธีกรรมโดยไม่ถูกวิธี อาข่าเชื่อว่าจะนำมาซึ่งความโชคร้าย และสิ่งที่ไม่ดีต่อผู้ประกอบพิธีและคนในครอบครัว และเกิดจากความเชื่อที่ว่าเมื่อตนเองยังคงนับถือผีหรือบรรพบุรุษอยู่นั้น มีแต่ความป่วยไข้และโชคร้าย แต่เมื่อเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างกลับกลายเป็นสิ่งที่ดี ความป่วยไข้ก็หายไป

¹⁷ สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พายอกู่, สัญชาติไทย อายุ 32 ปี, 16 เมษายน 2549.

รูปที่ 9 การอธิษฐานนมัสการพระเจ้าของกลุ่มชาวอาข่าคริสต์ในวันเปิดโบสถ์หลังใหม่

ในปัจจุบัน ชาวอาข่ามักจะใช้คำเรียกสำหรับระบบความเชื่อดั้งเดิมของตนเองว่าเป็น “การนับถือบรรพบุรุษ” หรือ “ศาสนาบรรพบุรุษ” แทนการใช้คำว่า “นับถือผี” และสำหรับชาวอาข่าที่นับถือศาสนาคริสต์ก็จะเรียกว่า “เยซู”

ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบการนิยามความเป็นอาข่าของกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์กับความเป็นอาข่าของกลุ่มที่นับถือบรรพบุรุษ ความเป็นอาข่าของอาข่าคริสตังคงเหลือเฉพาะ ชาติกำเนิด สายเลือด เครื่องญาติ ภาษา การแต่งกาย และการอยู่ร่วมในสังคมอาข่าเท่านั้น ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะผู้วิจัยสังเกตจากการเข้าร่วมในพิธีสมรสของหนุ่มสาวชาวอาข่าที่ฝ่ายชายนับถือคริสต์ และฝ่ายหญิงมาจากครอบครัวที่นับถือบรรพบุรุษ ในงานพิธีสมรสครั้งนี้ จัดขึ้นอย่างเรียบง่ายและมีผู้มาร่วมแสดงความยินดีจำนวนหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เป็นเครือญาติของฝ่ายชายในหมู่บ้านเดียวกันมากกว่า ในงานสมรส ฝ่ายชายได้เชิญกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านทั้งชายและหญิง ทั้งที่นับถือบรรพบุรุษและที่นับถือคริสต์มารับประทานอาหาร เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านที่นับถือคริสต์ไม่สามารถเข้าร่วมพิธีอื่น ๆ ตามความเชื่อเดิมได้ แต่กลุ่มผู้อาวุโสเหล่านี้ไม่ได้นับถือคริสต์เหล่านี้สามารถเข้าร่วมพิธีตามความเชื่อคริสต์ได้

การแต่งกายของกลุ่มสาวสาว ทั้งคู่แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า ซึ่งฝ่ายเจ้าสาวแต่งตัวอย่างครบถ้วน เต็มไปด้วยเครื่องประดับร่างกายที่ทำจากโลหะเงิน (silver) เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีสมรส กลุ่มสาวสาวจะนั่งบนเก้าอี้คู่กันอยู่ภายในบ้านท่ามกลางผู้ที่มาร่วมงาน

รูปที่ 10 เจ้าบ่าวคริสต์และเจ้าสาวบรรพบุรุษที่แต่งกายเต็มยศในพิธีแต่งงาน

การประกอบพิธีมงคลสมรส เริ่มขึ้นโดยให้ “สลา” หรือ “ศิษยาภิบาล” เป็นชายอาช่า กลุ่มอูโล้อาช่าและเป็นผู้ดูแลชุมชนอาช่าที่นับถือศาสนาคริสต์ กล่าวต้อนรับและอวยพร เมื่อเสร็จแล้ว “สลา” เชิญให้ “เล่าซือ” เป็นคนจีนจากหมู่บ้านพญาไพรเล่าจ้อซึ่งเป็นหัวหน้าศิษยาภิบาลและเป็นผู้รับผิดชอบดูแลในกลุ่มหมู่บ้านพญาไพรทั้ง 3 หมู่บ้าน ลูกขึ้นกล่าวคำสอนตามพระคัมภีร์ไบเบิลและนำผู้เข้าร่วมพิธีอธิษฐานต่อพระเจ้าเพื่อคู่บ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี การสื่อสารระหว่างหัวหน้าศิษยาภิบาลกับกลุ่มชาวอาช่าคริสต์ใช้ภาษาจีนโดยให้ “สลา” แปลเป็นภาษาอาช่าอีกทอดหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงความเชื่อยังส่งผลต่อข้อห้ามในชีวิตประจำวันด้านหนึ่งของการอาศัยอยู่ด้วยกันระหว่างคู่สามีภรรยาอาช่า ได้แก่ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงสามารถหลับนอนด้วยกันได้โดยไม่จำเป็นแยกห้องนอนเป็นห้องนอนผู้หญิงและห้องนอนผู้ชาย เพราะโดยข้อกำหนดด้านความเชื่อแบบเดิมแล้ว อาช่าที่เป็นคู่สามีที่นับถือบรรพบุรุษจะต้องนอนแยกกัน โดยมีแผ่นไม้ที่ทำด้วยฟากไม้ไผ่หรือผืนที่ทำจากไม้ฝ่า โดยกั้นแบ่งระหว่างส่วนที่หลับนอนของชายและหญิงออกจากกัน เพราะชาวอาช่าเชื่อว่าถ้าหากชายหญิงนอนด้วยกันแล้ว ฝ่ายชายจะถูกผีตนหนึ่งที่คอยติดตามฝ่ายหญิงอยู่ตลอดเวลาจะดูดกลืนเอาพลังและความแข็งแกร่งของผู้ชายไปจนหมดสิ้น และเป็นสาเหตุให้ฝ่ายชายล้มป่วยลงจนกระทั่งเสียชีวิต

รูปที่ 11 กลุ่มผู้ร่วมงานแต่งงานร่วมหลับตออธิษฐานขอพรจากพระเจ้าแก่คู่บ่าวสาว

ดังนั้น สิ่งที่ยังบอกถึงความเป็นอาช่าของชาวอาช่าคริสต์ ไม่ได้อยู่ที่ระบบความเชื่อ แต่อยู่ที่เชื้อชาติ การแต่งกาย ภาษา และสังคม ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว เพราะพิธีกรรมที่จะต้องประกอบขึ้นในการสมรสแบบความเชื่อเดิมได้ถูกตัดออกไป โดยหันมาใช้วิธีปฏิบัติตามธรรมเนียมของชาวคริสต์แทน ซึ่งเรียบง่ายและไม่ยุ่งยากซับซ้อน และกลายเป็นคู่สามีภรรยาแบบผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ตามข้อกำหนดในพระคัมภีร์ไบเบิล (The Holy Bible)

5. อัตลักษณ์อาช่าผ่านลักษณะโครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนอาช่าที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง โครงสร้างการปกครองโดยกลุ่มผู้นำทางสังคม และโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบที่โดดเด่นเฉพาะของหมู่บ้านอาช่า

โครงสร้างการปกครองโดยกลุ่มผู้นำทางสังคม ที่ประกอบด้วยบุคคลสำคัญ ได้แก่ อาเบ๊ะเจ๊ะมา (ผู้นำศาสนาสูงสุด) อาหู่หม่อ (หมอผี) อาเบาะฮี้ (ช่างตีเหล็ก) อาพีฮ่า (หมอหรือคนทรง)

“คนอาช่า นี้เวลาจะทำพิธีกรรมอะไรที่สำคัญ ๆ ประจำปี จะต้องให้ อาเบ๊ะเจ๊ะมา เป็นคนเริ่มก่อน ทุกครั้ง...แล้วอาหม่อผีนี้ อาช่าต้องมี ไม่มีไม่ได้ เพราะเมื่อเราจะประกอบพิธีอะไร ๆ ก็ต้องเอาหม่อผีเป็นคนทำ...ตอนนี้บ้านเราไม่มีหม่อผี เราก็กำลังหา ๆ อยู่ว่าจะไปเอามาจากไหน ตอนนั้น ว่าจะไปอาที่บ้านแม่หม้อ ก็ไปคุย ๆ กันไว้ ว่าถ้ามาจริง ทางเราจะให้ไร่ชา ให้บ้าน และให้ข้าวสาร... แต่ก็ไม่ทันคน (อาช่า) ที่บ้านคอยซ่าง เขาเอาไปแล้ว เห็นว่าให้ไร่กาแฟ...นี่ก็กำลังคุยกันใหม่ว่าจะไปหามาจากไหนกันดี”¹⁸

¹⁸ สัมภาษณ์ นายธนาชัย ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 45 ปี, 24 มกราคม 2549.

จากคำให้สัมภาษณ์ของ *พ่อหลวงธนาชัย ลาชี* อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ่งบอกถึงความสำคัญของบุคคลสำคัญตามโครงสร้างการปกครองสังคมอาข่า เพราะหลังจากที่หมอผีประจำหมู่บ้านเสียชีวิตไป ก็ไม่มีใครสืบทอดตำแหน่ง ซึ่งโดยข้อกำหนดแล้วคนในครอบครัวจะต้องเป็นผู้สืบทอดตำแหน่ง แต่ก็ไม่มีการสืบทอดตำแหน่งต่อได้เพราะทายาทของหมอผีคนเก่าอ้างว่าไม่มีใครเก่งในเรื่องบทสวดและพิธีกรรม

การขาดหมอผีประจำหมู่บ้านเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความลำบากแก่สมาชิกของหมู่บ้านที่มีความจำเป็นต้องประกอบพิธีสำคัญและผู้ที่ประกอบพิธีได้ก็ต้องเป็นหมอผีเท่านั้น เมื่อมีความจำเป็นหรือมีความต้องการจะประกอบพิธีกรรมใด ๆ ดังนั้น การไปรับหมอผีจากหมู่บ้านอาข่าหมู่บ้านอื่นเลยเป็นทางออกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และในการไปรับหมอผีมาประกอบพิธีครั้งหนึ่งก็ย่อมมีค่าใช้จ่ายที่มากกว่าการมีหมอผีประจำหมู่บ้าน ด้วยความลำบากที่เกิดจากการขาดบุคคลสำคัญทางโครงสร้างสังคมเช่นนี้ ชาวอาข่าในหมู่บ้านจึงได้ตกลงกันว่าจะเชิญหมอผีจากหมู่บ้านอื่นมาเป็นหมอผีประจำหมู่บ้าน พร้อมกับยื่นข้อเสนอเป็นที่ดินปลูกชาประมาณ 4 ไร่ ที่นาปลูกข้าว 1 ไร่ สร้างบ้านให้อยู่ในบริเวณกลางของหมู่บ้านและให้ข้าวในปริมาณที่เพียงพอการบริโภคในหนึ่งปี แต่สุดท้ายหมอผีที่ไปทาบตามไ้จากหมู่บ้านแม่หม้อไม่ได้มาเป็นหมอผีประจำหมู่บ้านตามที่เจรจากันไว้ เพราะมีชาวอาข่าจากหมู่บ้านหนึ่งที่คอยซ้างได้ให้เสนอข้อแลกเปลี่ยนกับการไปเป็นหมอผีที่หมู่บ้านที่ดีกว่า ดังนั้น การขาดหมอผีประจำหมู่บ้านดังที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่าความเป็นอาข่ายังแสดงผ่านโครงสร้างทางสังคมนี้ด้วย

ประการต่อมา องค์ประกอบที่โดดเด่นของหมู่บ้านอาข่าที่ประกอบไปด้วยสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ 5 แห่งนั้น ประกอบด้วย ประตูนุ้ยและตุ๊กตาผี (ลกข่อ) ศาลเจ้าหมู่บ้าน (มิซ้อลือ) ซิงซ้ออาข่า (หละเถอะ/กาหล่าหละเถอะ) บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (อิเซาะเถาะเถอะ) และ ลานวัฒนธรรมหรือที่ทราบกันดีว่า “ลานสาวกอด” (แดงออง) องค์ประกอบของหมู่บ้านเหล่านี้ ได้ถูกนำมาเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์อาข่าในระดับชุมชนและเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมในอีกลักษณะหนึ่ง ดังเช่นที่ *สมาน* และ *ลีซง* กล่าวไว้ว่า

“ว่าชุมชนไหนเป็นอาข่าหรือไม่เป็น มีการบ่งบอกได้ว่า จะมีการทำสัญลักษณ์ (ในที่นี่คือเจลาว) ไว้ที่ต้นไม้อัน¹⁹

“...แล้วถ้าจะมองว่าหมู่บ้านไหนเป็นหมู่บ้านอาข่า ก็คือ ให้สังเกตว่ามีประตูนุ้ยหรือไม่ ต่อมาก็คือ ซิงซ้ออาข่า หรือจากจั่วของหลังคาบ้าน บ้านอาข่าจะมี

¹⁹ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, ไร่สัตยชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

ไม้ซัดกันเรียกว่า “บ้ำห่า” สำหรับประตูลี้ ถ้าหมู่บ้านไหนยังนับถือบรรพบุรุษอยู่จะมีประตูลี้...”²⁰

องค์ประกอบของหมู่บ้านอาข่า ที่ สมาน อ่างถึง และโครงสร้างของตัวบ้านชาวอาข่า ซึ่งส่วนปลายหน้าจั่วของหลังคาบ้านจะมีส่วนเกินของไม้ที่ยาวยื่นขึ้นไปบนอากาศที่เรียกว่า “บ้ำห่า” ดังที่ สีซอง กล่าว ก็ถูกนำมาเป็นตัวแทนของความเป็นอาข่าอีกเช่นเดียวกัน

รูปที่ 12 ประตูลี้ของหมู่บ้าน ตู้กตาผีที่แสดงอวัยวะเพศชาย-หญิง และชิงช้าอาข่า

²⁰ สัมภาษณ์ นายสีซอง เลขขอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

6. การอาศัยอยู่ในสังคมอาช่า

การอาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมอาช่าเป็นอีกเหตุผลหนึ่งในการนำมาอธิบายถึง ความเป็นอาช่า เพราะการอยู่ท่ามกลางสังคมอันเป็นลักษณะเฉพาะเช่นนี้ได้กลายเป็นเบ้าหลอมความคิดความอ่าน กำหนดคุณค่าในความนิยมด้านต่าง ๆ วิถีชีวิต มุมมอง โลกทัศน์ต่อตนเองและผู้อื่น และการซึมซับเอาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะอย่างของอาช่าตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

“...แล้วก็การที่ผมได้อยู่ในสังคมอาช่า มีความเชื่อแบบอาช่า ยึดถือข้อห้ามต่าง ๆ ของอาช่า ทำให้ผมเป็นอาช่า...แล้วอย่างเวลาที่เข้าร่วมพิธีกรรมของอาช่านี้ผู้ชายจะต้องสวมหมวกนะ ไม่สวมไม่ได้ เราเชื่อว่ามันจะไม่ดี”²¹

“ก็เป็นอาช่าคะ เพราะยังงั้นหนูก้อยู่กับคนอาช่า เวลาเขาพูดอะไรก็เป็นอาช่าอีกอย่างพ่อแม่ก็สอนสอนว่าอย่างนั้น ไม่ใช่ออย่างนี้ไม่ดี ห้ามทำ อาช่าเขาถือ”²²

ลีซอง และ หมี่ยุม ต่างเห็นว่าการดำรงอยู่ร่วมในสังคมอาช่าทำให้ตนเองเป็นอาช่าและเห็นว่าข้อห้ามต่างๆ ที่เป็นจารีตวิถีของอาช่าเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือด้วยตนเองและต้องปฏิบัติตาม การอาศัยอยู่ในสังคมสังคมอาช่าเช่นนี้ เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ที่หล่อหลอมบุคลิกภาพ และความสำนึกของปัจเจกบุคคลให้เป็นบุคคลตามที่สังคมต้องการและเป็นการถ่ายทอด ปลูกฝังลักษณะเฉพาะของสังคมอาช่าไว้ในตัวบุคคล

7. การแต่งกายของสตรีอาช่า

การแต่งกายของบรรดาสตรีอาช่าในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีอาช่าที่เป็นผู้สูงอายุจะแต่งกายด้วยชุดอาช่าอยู่เสมอ ดังนั้น นอกจากในการมองความเป็นอาช่าในระดับของบุคคลแล้ว การแต่งกายประจำกลุ่มจึงถูกนำมาเป็นสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์อาช่า

“แล้วถ้าจะดูว่าใครคืออาช่าให้ดูที่ผู้หญิง การแต่งตัวของเขา ชุดของเขา เพราะ อาช่าผู้หญิงจะสวมหมวก “อู่เซ้ะ” นุ่งกระโปรง และใส่ถุงน่อง...ถ้าเป็น ลอมินะ...ให้ดูตรงที่เป็น อู่เซ้ะ ของผู้หญิง มันจะเป็นแบบแบน ๆ แต่ถ้าเป็นของอูโด้ จะ เป็นแบบแหลม ๆ”²³

²¹ สัมภาษณ์ เพ็งอ้าง.

²² สัมภาษณ์ นางสาวหมี่ยุม ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2549.

²³ สัมภาษณ์ เพ็งอ้าง.

กลุ่มโลมืออาข่า เป็นกลุ่มที่ผู้หญิงจะมีการแต่งกายที่แตกต่างเด่นชัดมากกว่าการแต่งกายของผู้ชายชาวอาข่า ทั้งนี้ ด้วยรายละเอียดปลีกย่อยในการตกแต่ง และการเย็บปักด้วยด้ายสีต่าง ๆ ลงบนเนื้อผ้าให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ก็ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงหัตถศิลป์ที่มีความจำเพาะของแต่ละกลุ่มย่อยที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งหมายความว่า มีความคล้ายคลึงกันกับลวดลายการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่าง ๆ ของกลุ่มชาวบ้านในชนบทต่าง ๆ ของแต่ละภาคของประเทศไทย ที่ได้กลายมาเป็นตัวแทนในการกำหนดว่า ลวดลายเช่นใดคือลวดลายประจำท้องถิ่น และเป็นการประดิษฐ์ของกลุ่มไหนนั่นเอง

การแต่งกายของกลุ่มโลมืออาข่า หากดูผิวเผินโดยไม่พิจารณาจากลวดลายการเย็บปักบนผืนเสื้อ สามารถพิจารณาได้จากเครื่องประดับส่วนที่เป็นหมวกของสตรี (อู่เซ่) ซึ่งจะมีลักษณะที่ชัดเจนอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม กล่าวคือ หมวกของสตรีชาวโลมืออาข่าจะมีแผ่นแร่เงินตีแผ่เป็นแผ่นบางคุณลายแล้วนำมาหุ้มแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมคางหมูมาเป็นส่วนประดับศีรษะด้านท้ายทอยและเครื่องประดับแร่เงินแบบเหรียญ ลูกเงินทรงกลม และลูกปัดสีต่าง ๆ ร้อยเข้าด้วยกันเป็นเส้น เป็นสำคัญ ด้วยลักษณะของหมวกของสตรีโลมืออาข่าที่มีลักษณะเป็นแผงตั้งอยู่ด้านท้ายทอยเช่นนี้ จึงมีผู้เรียกอาข่ากลุ่มนี้ว่า “อาข่าเรดาห์”

ส่วนการแต่งกายของกลุ่มอูโลอาข่า จากการสังเกตพบว่า เครื่องประดับศีรษะของสตรีอูโลอาข่าจะมีส่วนประกอบที่เป็นแร่เงินน้อยกว่า ทั้งนี้ทั้งนั้นย่อมขึ้นอยู่กับฐานะของผู้นั้น และมีลักษณะเป็นรูปกรวยปลายแหลมชี้ขึ้นไปและประดับตกแต่งด้วยเม็ดโลหะเงินหรือลูกปัดสีต่าง ๆ และขนไก่ ขนนก หรือขนหางชะนีข้อมลี

สำหรับสังคมอาข่าแล้ว การแต่งกายของสตรีไม่ได้ถูกนำมาเพื่อบ่งบอกถึงความเป็นอาข่าเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่ถูกนำมาแสดงถึงความเป็นกลุ่มย่อยของอาข่าแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไปภายใต้โดมของความเป็นชาติพันธุ์อาข่า

การแต่งกายของสตรีอาข่าในแต่ละกลุ่มนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มย่อย และความแตกต่างนี้ ชาวอาข่าต่างทราบดีว่าแต่ละกลุ่มแต่งกายกันในลักษณะไหนและเป็นกลุ่มไหนอย่างกรณีของกลุ่มสตรีโลมืออาข่า / โลมืออาข่า บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ รายละเอียดของเครื่องแต่งและจำนวนชิ้น มีดังต่อไปนี้

(1) การแต่งกายของบุรุษอาข่า เครื่องแต่งกายของผู้ชายอาข่ามักจะไม่มียอดประกอบอะไรมากนัก ซึ่งประกอบไปด้วย

ก. หมวกหรือผ้าคาดหัว ทำจากผ้าสีดำหรือสีแดงก็ได้ โดยนำมาคาดหัวให้มีลักษณะคล้ายหมวก และหมวกที่เป็นหมวกจริง ซึ่งจะมีการประดับไปด้วยขนนกข้อมลี อาจมีการปักลายด้วยด้ายสีปะผ้าสีต่าง ๆ

ข. เสื้ออาข่าสำหรับผู้ชาย มีสองแบบ คือ แขนกุดคล้ายเสื้อกั๊ก และเสื้อแขนยาว เสื้อทั้งสองแบบนี้ มีการปักลายด้วยด้ายสีและประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ รวมทั้งการนำกระดุมเงิน เม็ดเงินและเหรียญเงินอินเดียมาประดับตกแต่งเพิ่มเติมด้วย ซึ่งลวดลายที่ปรากฏและการตกแต่งด้วยเงินนี้ ก็ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้นั้น

ค. กางเกงอาข่า มีลักษณะเดียวกับกางเกงเล ซึ่งมีทั้งที่เป็นขาทรงตรงและทรงที่ปลายแคบ โดยส่วนใหญ่ไม่มีการปักประดับลวดลายใด ๆ

(2) **การแต่งกายของสตรีอาข่า** เครื่องแต่งกายสำหรับสตรีอาข่า นั้น โดยส่วนใหญ่มีจำนวนใกล้เคียงกัน ประกอบไปด้วย

ก. ส่วนเครื่องประดับศีรษะ ที่ทำจากโลหะเงินทั้งที่มีลักษณะเป็นรูปทรงกลมกลวง และเป็นกระดุมเล็ก ๆ ประดับไปด้วยเหรียญเงินอินเดียที่สะสมไว้หรือที่ซื้อมาจากตลาดท่าจี่เหล็ก ประเทศพม่า และตลาดในประเทศไทย หรือจากกลุ่มพ่อค้าที่นำมาขายในพื้นที่ และมีการประดับด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ ร้อยด้วยกันเป็นเส้น หรือไม่กี่หางชะนิ้อย้อมสีแดง รูปทรงและลักษณะของเครื่องประดับศีรษะของสตรีอาข่านี้ จะแตกต่างกันไปตามความเป็นกลุ่มย่อย เรียกว่า “อู่เซะ”

ข. เสื้อชั้นในอาข่า จะมีลักษณะเป็นผืนผ้าที่เย็บชายผ้าด้านขวางให้ติดกันเป็นคล้ายผ้าถุง ที่มีขนาดพอสำหรับปิดหน้าอกถึงท้อง มีเชือกผ้าที่เย็บติดริมตรงกลางด้านหลังและโยงเฉียงบ่ามาด้านหน้าติดเม็ดกระดุมเงินเพื่อผูกหรือคล้องไว้กันหลุด เสื้อชั้นในนี้จะถูกปักและตกแต่งด้วยไปด้วยผ้าสีและการปักลายด้วยด้ายสีต่าง ๆ แต่ไม่มากเท่ากับเสื้อนอก

ค. เสื้อนอกสตรี มีความยาวกว่าเสื้อของบุรุษ และโดยส่วนมากมีแขนยาว เสื้อนอกจะได้รับการปักด้วยผ้าสีและด้ายสีต่าง ๆ มากที่สุด พร้อมทั้งการนำเหรียญเงินหรือเม็ดกระดุมเงินมาประดับเพิ่มเติมอีกด้วย ซึ่งการปักเสื้อนอกเช่นนี้ใช้เวลาที่ยาวนาน และมักจะมีการปักตกแต่งเพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นส่วนหลังและส่วนแขนของเสื้อ สดแล้วแต่ว่าใครจะมีจินตนาการในการสร้างสรรค์ลวดลายและนำผ้าสี ด้ายสีต่าง ๆ มาปักลงบนตัวเสื้อได้ขนาดไหน

ง. กระโปรงอาข่า มีลักษณะคล้ายกับกระโปรงจิบเล็ก ๆ ที่เห็นโดยทั่วไป แต่มีลักษณะแตกต่างไป คือ การจับจีบของกระโปรงส่วนมากจะเป็นจีบหลัง ส่วนด้านหน้าจะไม่มีการจับจีบ ทั้งนี้ อาจจะมีลักษณะที่เป็นกระโปรงจิบทั้งตัวก็ได้ และกระโปรงอาข่าจะไม่มีความกว้างของขอบกระโปรงส่วนเอวที่พอดีกับรอบเอวของผู้สวม แต่จะมีลักษณะที่หลวมและหลุดต่ำลงมาจนอาจเห็นเนินสะโพกได้ ในส่วนของกระโปรงไม่มีการปักหรือตกแต่งด้วยผ้าสีและด้ายสีต่าง ๆ และในปัจจุบัน กระโปรงสำหรับสตรีอาข่าอาจจะใช้วิธีการซื้อกระโปรงจิบคล้ายลักษณะกระโปรงนักศึกษาหญิงมาสวมแทน

จ. ผ้าผืนทับหน้ากระโปรง เป็นชิ้นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ได้รับการปักและตกแต่งอย่างประณีตบรรจงเช่นกัน มีความกว้างประมาณ 1 คืบและส่วนปลายจะมีการร้อยถ่วงน้ำหนักด้วยลูกปัดสี การร้อยลูกปัดให้เกิดน้ำหนักนี้ เพราะป้องกันการพลิวของกระโปรงเวลาเดินและลูกนั่ง เรียกว่า “โย๊ะจั่ง” เวลาสวมใส่จะใช้วิธีผูกมัดไว้ด้านหลังรอบเอว

ฉ. ถูงน้องอาข่า เป็นส่วนที่ใช้สำหรับห่อหุ้มหน้าแข็งและน้องของสตรี เรียกว่า “คิยะ” จะเป็นผ้าทรงกระบอกปลายเปิดทั้งสองข้าง มีการปักและประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ เช่นเดียวกับตัวเสื้อ การสวมใส่จะใช้เชือกด้ายที่เย็บติดกับตัวถูงน้องแล้วมัดให้แน่นกันหลุดบริเวณใต้หัวเข่าเหนือกล้ามเนื้อน่อง

รูปที่ 13 การแต่งกายของสตรีอาข่าในกลุ่มโลมื่ออาข่า อูโล้อาข่าและโลมื่ออาข่าตามลำดับ

ดังนั้น การแต่งกายตามแบบอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นการแสดงถึงความเป็นอาข่า และเป็นอัตลักษณ์อาข่าตามความเป็นกลุ่มย่อยที่แตกต่างกันไป

8. อัตลักษณ์อาข่าผ่านพิธีกรรม

นอกจากนี้ ความเป็นอาข่า หรือการสำแดงความเป็นอาข่าจะเด่นชัดมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การฆ่าหมูเพื่อสังเวทแก้ววิญญาณเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย การประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีของกลุ่มในรอบปี ล้วนแต่เป็นรูปแบบของการสำแดงถึงความเป็นอาข่าแทบทั้งสิ้น การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในที่นี่ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจากกรณีการเจ็บป่วยของ *อาเบ๊าะเล่มา* ผู้นำในการอพยพย้ายถิ่นฐานและการตั้งหมู่บ้านของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่มา ซึ่ง *อาเบ๊าะเล่มา* มีอาการปวดข้อเข้าเท้าและกระดูกแข็งทั้งสองข้าง และเคยเข้ารับการรักษาอาการปวดที่โรงพยาบาลเอกชนในตัวเมืองจังหวัดเชียงราย แต่อาการไม่ทุเลา *อาเบ๊าะเล่มา* และลูก ๆ เลยตัดสินใจไม่ทำการรักษาต่อที่โรงพยาบาล โดยกลับมารักษาอาการปวดที่

บ้านตนเองตามความเชื่อ ซึ่งการรักษาในแต่ละครั้งนั้น จะเริ่มต้นด้วยการสอบถามถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยผ่านการเข้าทรงของ *อาพิยิผ่า* ที่เป็นผู้หญิงคนหนึ่งในหมู่บ้าน และจากการเข้าทรงเพื่อตรวจถึงสาเหตุการเจ็บป่วยทุกครั้ง ลูกของ *อาเบ๊าะเล่มา* จะได้รับการบอกกล่าวถึงสาเหตุและวิธีการรักษา รวมถึงตัวยาสมุนไพรที่ต้องใช้ในการรักษา ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของ *อาเบ๊าะเล่มา* โดยการทำพิธีกรรมตามระบบความเชื่อนี้ ทำการรักษาอาการปวดด้วยการฆ่าหมูดำ ซึ่งที่ผ่านมามีหมูดำไปแล้วทั้งหมด 12 ตัว (หมายถึงได้ประกอบพิธีกรรมนี้มาแล้ว 12 ครั้ง) การประกอบพิธีรักษาในแต่ละครั้งจะมีการรวมตัวกันของเครือญาติในสายสกุลของและเป็นผู้ที่ทำพิธีกรรมให้ สำหรับขั้นตอนของพิธีกรรมที่เชื่อว่าเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยของ *อาเบ๊าะเล่มา* นี้ จะทำโดยการเชือดหมูที่ดำสนิทไม่มีดำหนหรือจุดดำขาว และผู้ลงมือเชือดหมูในพิธีนี้จะใช้มีดปลายแหลมแทงกรีดเข้าที่บริเวณคอหมู ให้เลือดตกลงสู่ภาชนะรองรับอยู่ได้เจียง ต้องเป็นผู้ชายและเป็นทายาทสายตรงเท่านั้น

การฆ่าหมูดำในกรณีนี้ต้องทำต่อหน้าผู้ป่วย ในการทำพิธีในครั้งนั้น เสียงโหยหวนของหมูดำที่ดังขึ้น ชาวอาข่าเชื่อกันว่าเป็นเสียงที่เรียกให้วิญญาณที่ทำให้ *อาเบ๊าะเล่มา* มีอาการเจ็บป่วยมารับการเช่นสังเวทและจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย เมื่อสุกรถูกเชือดที่คอแล้ว เลือดหยุดไหลแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการผ่าชำแหละหมูดำเพื่อตรวจดูคำทำนาย โดยดูจากส่วนที่เป็นเส้นเลือดที่ติดอยู่กับตับของหมู ซึ่งตรงนี้ชาวอาข่าเชื่อว่าเป็นส่วนที่เผยให้เห็นถึงคำพยากรณ์เกี่ยวกับอาการป่วยของผู้ป่วยว่าจะหายหรือไม่ ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเช่นนี้ ถ้าหากมีผู้หญิงที่เป็นญาติเข้าร่วมพิธีด้วย ผู้หญิงคนนั้นจะต้องแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า แต่ไม่จำเป็นต้องแต่งเต็มยศก็ได้

รูปที่ 14 หมูดำที่ถูกฆ่าเพื่อประกอบพิธีกรรมและการดูคำทำนายจากการดูตับหมู

นอกจากพิธีกรรมการรักษาอาการเจ็บป่วยข้างต้นแล้ว ในเทศกาลปีใหม่ไข่มวง (ยาอุเนะอาเผ่วเส๊ะ) กลุ่มผู้อาวุโสอาข่าในหมู่บ้านทั้งชายและหญิงจะนัดรวมตัวกันเดินทางเป็นหมู่คณะพร้อมด้วยกลอง ฉาบ ฉิ่ง เข้าอวยพรผู้นำศาสนาสูงสุด “อาเบะเจ๊ะมี๊ะ” เป็นอันดับแรกและตามมาด้วยการเข้าอวยพรกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านตามลำดับ ในการเข้าร่วมพิธีที่เป็นทางการเช่นนี้ สตรีอาข่าจะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าแบบเต็มยศ และมีการนำผ้าสีแดงผืนยาวพอประมาณเกินฝ่ามือเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามาคลุมหมวกสตรีที่ทำจากแร่โลหะเงิน “อู่ชะ” โดยพาดตามความยาวของผืนผ้าจากกลางศีรษะไปจนถึงแผ่นเงินที่อยู่ด้านหลังทอย การแต่งกายด้วยชุดอาข่าเช่นนี้ไม่เพียงเฉพาะแต่เพื่อเข้าร่วมในพิธีกรรมข้างต้นนี้เท่านั้น แต่ทุกพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อและมีสตรีอาข่าเป็นผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม สตรีผู้นั้นจะต้องแต่งกายด้วยชุดสตรีอาข่าเสมอ

รูปที่ 15 การประกอบพิธีกรรมที่บ้านของ “อาพิยี่ผ้า”

ในปัจจุบันการแต่งกายในลักษณะนี้ อาจถูกกำหนดให้แต่งในโอกาสที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อใดเลยก็ได้ เพราะอัตลักษณ์อาข่าผ่านการแต่งกายได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่เป็นทางการ (formal) ในสถานการณ์อื่นที่สำคัญ เพราะบ่อยครั้งที่มีคำสั่งหรือประกาศแจ้งจากทางที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงหรือหน่วยงานราชการระดับต่าง ๆ ประกาศให้กลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ด้วยการแต่งกายในชุดประจำเผ่า เช่น วันพ่อแห่งชาติ (5 ธันวาคม) หรือการเข้าร่วมในพิธีการปฏิญาณตนไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งเหตุการณ์การแต่งกายด้วยอาข่าเกิดขึ้นระหว่างการอยู่ในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย คือ การเข้าร่วมพิธีสาบานตนไม่ทำลายต้นไม้แหล่งต้นน้ำและเฉาป่าของโครงการพัฒนาคลองที่เนิน 987 เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2549 กลุ่มตัวแทนชาวอาข่าในหมู่บ้านภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้านประมาณ 10 คนเดินทางไปเข้าร่วมพิธีสาบานตน โดยมีประกาศสั่งจากที่ว่าการอำเภอให้แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเข้าร่วมพิธีสาบานตนในครั้งนี้ หรือในการเข้าร่วมเฝ้ารับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยาม

บรมราชกุมารีที่เสด็จทอดพระเนตร โครงการปลูกต้นชาน้ำมัน ณ พื้นที่บ้านปางหนูน ชาวอาข่าในหมู่บ้านต่างถูกเชิญชวนและพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าอย่างคับคั่ง ที่สำคัญบรรดากลุ่มผู้นำท้องถิ่น เช่น นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ผู้นำหมู่บ้านซึ่งเป็นชาวอาข่า ก็แต่งกายด้วยชุดอาข่าในการเข้าเฝ้ารับเสด็จในครั้งนี้ ในด้านหนึ่งในฐานะที่ทั้งสองคนเป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนฝ่ายรัฐ และเป็นลูกจ้างรัฐ แต่เลือกที่จะแต่งกายด้วยชุดอาข่า แทนการแต่งกายด้วยชุดข้าราชการ และอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ชาวบ้านได้ทำข้อตกลงร่วมกันว่า ในวันงานเปิดโรงงานชาแห่งใหม่ของหมู่บ้าน ชาวอาข่าทุกคนที่จะไปร่วมงานจะต้องแต่งกายด้วยชุดอาข่า ถ้าหากใครไม่แต่งกายด้วยชุดอาข่าจะไม่อนุญาตให้เข้าร่วมงาน เพราะการทำพิธีเปิดโรงงานชาแห่งใหม่นี้ได้เชิญบรรดาแขกผู้ใหญ่ในระดับจังหวัด อำเภอ และท้องที่มาเป็นจำนวนมาก และแน่นอนว่า พิธีเปิดโรงงานชาแห่งใหม่นี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมใด ๆ แต่ “อัตลักษณ์โลมอาข่า” ได้ถูกนำมาใช้เพื่อและความสำคัญของกลุ่มและแสดงถึงตัวตน และเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง

โดยสรุป การนิยามถึงตัวตนและความเป็นอาข่าของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดข้างต้นสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีระบบความเชื่อและนับถือบรรพบุรุษ (ผี) และกลุ่มที่เปลี่ยนความเชื่อเป็นคริสเตียน ต่างให้มุมมองที่ชัดเจนว่าความเป็นอาข่าของคณนั้น ตนเองมองจากด้านใดบ้างและมีความแตกต่างกันในด้านใด ซึ่งกลุ่มชาวอาข่าที่มีระบบความเชื่อและนับถือบรรพบุรุษ (ผี) มองตนเองในความเป็นอาข่าว่า ตัวตนของความเป็นอาข่า อยู่ที่สายเลือด เครือญาติ การถ่ายทอดทางพันธุกรรม ชาติกำเนิด และสิ่งที่ได้รับภายหลังได้แก่ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และการได้อยู่ท่ามกลางสังคมที่เป็นสังคมเฉพาะของอาข่า ส่วนกลุ่มชาวอาข่าที่เปลี่ยนความเชื่อเป็นคริสเตียนได้บอกถึงความเป็นอาข่าของตนว่าเกิดจากสายเลือด เชื้อชาติ เครือญาติ การแต่งกาย ภาษา และการอยู่ท่ามกลางสังคมอาข่า เช่นกัน แต่มีความต่างกันที่ระบบความเชื่อเท่านั้น และมีการนิยามถึงความเป็นสังคม/กลุ่มอาข่า (group identity) โดยอ้างถึงการมีกลุ่มผู้นำการปกครองในตำแหน่งสำคัญ 4 ตำแหน่งและนำเอาองค์ประกอบอันโดดเด่นของหมู่บ้านถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม

รูปที่ 16 ลักษณะบ้านของชาวอาข่าในปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาวะไร้สัญชาติและกระบวนการได้สัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีสถานภาพเป็น “คนต่างด้าว” ที่หมายความว่า “ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย” ตามคำนิยามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ภาวะไร้สัญชาติดังกล่าวเกิดจาก 3 ด้าน ได้แก่ ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง เกิดจากบุคคลที่เป็นคนไร้สัญชาติและเกิดจากพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ

5.1 ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง

การทำงานเกี่ยวกับสถานะบุคคลในส่วนของรัฐ บุคคลที่มีความใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความไร้สัญชาติและไร้รัฐมากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทั้งฝ่ายนโยบายและฝ่ายปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติถือว่าเป็นบุคคลที่มีส่วนใกล้ชิดมากที่สุดที่

1. ความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาการให้สถานะบุคคลที่ขอด้วยกฎหมาย

ความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง ความล่าช้าในกรณีการพิจารณาลงรายการสัญชาติในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูงตามระเบียบว่าด้วยการพิจารณาสถานะบุคคลบนพื้นที่สูงในทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2543 และจากการสัมภาษณ์หาข้อมูลจากกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา สามารถกล่าวสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลและคำร้องเกี่ยวกับการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน หรือการติดต่อด้านอื่น ๆ กับทางเจ้าหน้าที่อำเภอ เป็นไปอย่างล่าช้าและไม่ทราบถึงความคืบหน้าของขั้นตอน ซึ่งอาจเกิดจากในส่วนของติดตามความคืบหน้าของชาวบ้านเองและส่วนหนึ่งอาจต้องยอมรับว่าเกิดจากการปฏิบัติงานตามระบบราชการจริง

อย่างไรก็ตาม ความล่าช้าในการดำเนินการต่อคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติหรือสถานะบุคคลนั้น กระทรวงมหาดไทยเองก็ทราบคืออยู่แล้ว และจากเอกสารที่ นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ หัวหน้าสำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำขึ้นเผยแพร่เพื่อสร้างความเข้าใจต่อภาพลักษณ์ของหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับด้านนี้โดยตรงว่า

“การดำเนินงานที่ผ่านมาถือได้ว่ายังไม่พบอุปสรรคปัญหาใดมากนัก มีเพียงแต่ภาพลักษณ์ที่ประชาชนผู้ยื่นคำขอมักกล่าวหาว่าหน่วยงานของรัฐทำงาน

ล่าช้าและไม่โปร่งใส ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องนั้น มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบ แต่ละหน่วยงานก็ต้องทำตามขั้นตอนและกฎระเบียบของตนเอง ดังนั้น เมื่อมีหน่วยงานหลายหน่วยงาน มีขั้นตอนหลายขั้นตอน ก็ย่อมจะต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม การติดตามงานสามารถกระทำได้ โดยคุณเลขรับ-เลขออกของหน่วยงานหรือสอบถามจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ เรื่องจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับเอกสารหลักฐานที่ผู้ยื่นคำขอนำมาประกอบ เรื่องว่าครบหรือไม่ ต้องตรวจสอบเพิ่มเติมอีกหรือไม่ ถ้าต้องตรวจสอบหรือแก้ไขก็ต้องเพิ่มระยะเวลาในการดำเนินการเข้าไปอีก นอกจากนี้ อัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ขณะนี้มีไม่เพียงพอ บางครั้งเมื่อมีการโยกย้ายหรือเลื่อนตำแหน่ง หรือเมื่อมีเจ้าหน้าที่คนใหม่มาดำเนินการต่อก็ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้งานระยะหนึ่งจึงจะเกิดความชำนาญและความคล่องตัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดในที่ทำงานทุกที่ไม่ว่ารัฐหรือเอกชน แต่ในงานเกี่ยวกับสัญญาติและการกำหนดสถานะของชนกลุ่มน้อย เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรู้ในระเบียบกฎหมาย จึงต้องหาเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถพอสมควรด้วย และสำคัญสุด คือ ความโปร่งใสของเจ้าหน้าที่ งานจะมีปัญหาหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ถ้าได้รับมาแล้วนำมาเก็บไม่ยอมดำเนินการอย่างทันที่ อาจดูมองว่ากำลังทุจริตหรือไม่โปร่งใส ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาจะต้องสอดส่องพฤติกรรมดังกล่าวอย่างเข้มงวด มีกฎระเบียบควบคุมแต่ละขั้นตอน มีกำหนดเวลาในการดำเนินการ แต่ทั้งนี้ เพื่อให้การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพนั่นเอง¹

จะเห็นได้ว่าความล่าช้าในการทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง โดยที่ผู้บังคับบัญชาหน่วยงานในระดับที่สูงกว่าระดับอำเภอเองต่างก็ทราบถึงความล่าช้าในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดี และความล่าช้าที่กล่าวถึงนี้เป็นที่รับทราบในระดับคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายออกนโยบายเกี่ยวกับงานด้านสถานะบุคคลสำหรับกลุ่มชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ด้วยมีมติที่กล่าวถึงความล่าช้าในการดำเนินการเกี่ยวกับงานด้านสถานะบุคคลตามมติคณะรัฐมนตรีที่ผ่านมาซึ่งไม่อาจเสร็จทันตามกำหนดระยะเวลาตามที่มติจากคณะรัฐมนตรีซึ่งมีมติผ่อนผันให้กลุ่มบุคคลที่จัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) และผู้ที่จัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) ทั้งหมดที่ได้จัดทำทะเบียนประวัติไว้กับ

¹ สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, สัญชาติไทย: ขั้นตอนและความโปร่งใส, [Online], 2549, แหล่งที่มา:

ทางราชการแล้วได้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวต่อไป เพราะในการทำงานมีความล่าช้าดังที่กล่าวไว้แล้ว ทั้งที่เกิดจากการขาดเจ้าหน้าที่ในจำนวนที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้ เพราะมีคำร้องเป็นจำนวนมากที่ยื่นไว้และที่เกิดจากความผิดพลาดในการขั้นตอนการทำงานอีกด้วย*

2. การตกลงทางทะเบียนราษฎรเพราะเจ้าหน้าที่ไม่ยอมแจกบัตรและทะเบียนประวัติที่สำรวจไว้แล้วให้

การตกลงทางทะเบียนราษฎรเช่นนี้ อาจเป็นการตกลงในอดีตก่อนที่กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจะได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงในปี พ.ศ. 2534 เพราะงานด้านการสำรวจจัดทำทะเบียนเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. 2517 อันเป็นช่วงเวลาที่กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ได้ย้ายมาอาศัยเป็นชุมชนในพื้นที่แห่งนี้แล้ว กระทรวงมหาดไทยได้ออกระเบียบว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา พ.ศ. 2517 ขึ้นเป็นครั้งแรก และต่อมา ก็ได้มีการออกระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 โดยยกเลิกระเบียบว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา พ.ศ. 2517 แต่จากข้อมูลเกี่ยวกับการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ที่ได้สัญชาติไทยด้วยระเบียบข้างต้นนี้ (การได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่า มีขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2536)

ในปัจจุบันกรณีการตกลงทางทะเบียนราษฎรไม่ได้เกิดขึ้นในกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ เพราะว่ากลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา มีเอกสารที่ออกโดยทางราชการที่เป็นเอกสารทางทะเบียนประเภทต่างๆ เช่น ทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 13 ใบสูติบัตรประเภท ท.ร. 3 แบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงพร้อมบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 พร้อมบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) ไว้แสดงตน ซึ่งจะมีเพียง 24 คน ที่เป็นผู้สูงอายุและเด็กอายุต่ำกว่า 10 ที่ไม่มีเอกสารแสดงตนใด ๆ ซึ่งเชื่อว่า การไม่มีเอกสารทางทะเบียนใด ๆ ของกลุ่มบุคคลดังกล่าวเกิดจากเหตุผลบางประการและเกิดจากความไม่ใส่ใจของบุคคลมากกว่า

---

* การมีมติผ่อนผันให้อาศัยอยู่เป็นการชั่วคราวต่อไปแบบปีต่อปีเช่นนี้ เป็นมติจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2544, วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2545, วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2546, เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2547 และเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 ก็มีมติให้ทำการจัดทำสำรวจจำนวนและคัดแยกประเภทบุคคลใหม่อีกครั้ง

3. ความไม่ใส่ใจต่อการจัดการคำร้องของเจ้าหน้าที่อำเภอ

ลักษณะของความไม่ใส่ใจต่อคำร้องของเจ้าหน้าที่อำเภอนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด และมักจะได้อุทธรณ์มาแล้วเพื่อถ่ายทอดถึงความไม่ใส่ใจของเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เสมอ จากคำบอกเล่าของ นายอาโด้ (นามสมมติ) ตัวแทนกลุ่มคนไร้สัญชาติที่เข้าร่วมในการประชุมย่อยที่จัดขึ้นในงาน “ตลาดนัดสิทธิมนุษยชนของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไร้รัฐและไร้สัญชาติ” ที่เล่าถึงประสบการณ์ในการติดตามคำร้องเพื่อทราบถึงความคืบหน้าของคำร้องที่ได้ยื่นไว้ว่า

“ผมเองถึงกับเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อติดตามหาคำร้องของตนเองที่กระทรวงมหาดไทย แต่กลับพบว่า คำร้องที่ผมยื่นไว้ไม่ได้ถูกส่งตามขั้นตอนมายังหน่วยงานที่กรมการปกครอง ผมเลยกลับไปติดต่อที่ว่าการอำเภออีกครั้งหนึ่งเพื่อทวงถามถึงคำร้องและขอค้นหาคำร้อง ในที่สุด ผมก็พบว่าคำร้องของผมถูกเก็บใส่ไว้ในกล่องเอกสารในห้องเก็บเอกสารของที่ว่าการอำเภอนั้นแหละ”²

จากเหตุการณ์เช่นนี้ ทำให้ทราบได้ถึงความไม่ใส่ใจต่อคำร้องของคนไร้สัญชาติที่ได้ยื่นไว้ของเจ้าหน้าที่อำเภอ จากกรณีของ อาโด้ สามารถมองเห็นได้ว่า ระดับความใส่ใจต่อคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอนั้นมีลักษณะเช่นไร และในกรณีของ นายปีเตอร์ (นามสมมติ) ที่เล่าว่า

“ผมก็เลยเข้าไปติดต่อขอขึ้นเรื่องกับทางอำเภอ พอไปติดต่อ ก็โดนต่อว่า ว่าไม่มีคำสั่งของนาย (นายอำเภอ) มาแบบนี้ เป็นปลัด ซี 7 นะครับ มาต่อว่าเรา ว่ามาทำไม ผมไม่ได้เรียกให้คุณมา และไม่รู้ว่าคุณเขาสั่งมาให้ผมทำแบบนี้ ผมรับผิดชอบเรื่องของงานทะเบียนและบัตรก็จริง แต่นายไม่ได้บอกให้ผมว่า คนที่จบ ม.6 แล้วสามารถยื่นเรื่องและได้รับสิทธิแบบนี้’ เขาบอกอย่างนั้น ผมก็เลยไม่พอใจ ก็เลยกลับไปบอกให้พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ว่า ไหนว่าทางนายเขาจะให้กับคนที่มีการศึกษาและสามารถเรียนต่อได้ ผมก็เลยไปบอกกับพ่อหลวงแบบนี้ พ่อหลวงก็เลยบอกว่าขอคุยกันก่อน และในคืนนั้นผมก็เลยคุยกับพี่นายก (นายก อบต.) ว่าเราต้องหาวิธีการที่จะเข้าไปหาและคุยกับนายให้ได้”³

² มหาวิทยาลัยพายัพและเครือข่าย, คณะนิติศาสตร์, วันเด็กไร้สัญชาติ [CD-ROM], 2549. และจากการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ “ตลาดนัดสิทธิมนุษยชน” ณ โรงเรียนท่ามะแก ตำบลท่าตอน อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 15-17 มีนาคม 254 ดำเนินงานโดย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

³ สัมภาษณ์ นายปีเตอร์ (นามสมมติ), สัญชาติไทย, 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

จากคำเล่าของ นายปีเตอร์ ในการเข้าไปติดต่อกับทางที่ว่าการอำเภอเพื่อยื่นคำร้องในครั้งนั้น เป็นการดำเนินการตามนโยบายที่ออกมาจากที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง เพราะมีประกาศจากทางที่ว่าการอำเภอผ่านทางผู้ใหญ่บ้านให้ผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทย ที่กำลังศึกษาและที่จบการศึกษาแล้ว ให้ไปติดต่อดำเนินการเกี่ยวกับสัญชาติไทยของตนได้ ซึ่งนโยบายเช่นนี้ ย่อมเป็นประกาศที่ชัดเจน แต่สิ่งหนึ่งที่ได้จากคำเล่าของ นายปีเตอร์ ในครั้งนี้ พบว่า “ปลัด ซี 7” ที่ นายปีเตอร์ เรียก ซึ่งก็คือเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนประจำที่ว่าการอำเภอได้ปฏิเสธการรับรู้ถึงนโยบายดังกล่าว และในตอนท้ายของการสัมภาษณ์ นายปีเตอร์ เล่าให้ฟังอีกว่า หลังจากกลับไปติดตามเรื่องเป็นครั้งที่สอง ก็ได้รับการแจ้งว่าคำร้องของ นายปีเตอร์ และคนอื่น ๆ ได้ถูกนำไปจัดเก็บไว้ที่ไหนซักแห่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่แจ้งว่า “จำไม่ได้ ว่านำไปเก็บไว้ที่ตรงไหน” การปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ อาจเข้าข่ายต่อกรละเลยการปฏิบัติหน้าที่ที่พึงกระทำและปราศจากความใส่ใจต่อคำร้องที่ได้ยื่นไว้ แต่ นายปีเตอร์ และคณะที่เดินทางไปยังที่ว่าการอำเภอในครั้งนั้น ต่างก็ยืนยันที่จะขอค้นหาคำร้องของตนเองให้ได้ ซึ่งในที่สุดก็พบคำร้องโดยนายทะเบียนเป็นผู้นำมาให้ พร้อมกับดำเนินการต่อคำร้องไปตามขั้นตอนจนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการ

4. เจ้าหน้าที่รัฐขาดความรู้และความเข้าใจในกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถานะบุคคลตามกฎหมาย

ปัญหาสำคัญปัญหาสุดท้ายจนอาจนำมาสู่การปฏิเสธที่จะรับคำร้องเพื่อแก้ไขปัญหการไร้สัญชาติหรือปฏิเสธการรับแจ้งลงรายการสถานะบุคคลได้ ซึ่งปัญหานี้หากไม่มีหน่วยงานใดหรือภายในหน่วยงาน ๆ นั้น ไม่มีการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ว่า ในความเป็นจริงแล้วเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำหน้าที่ฝ่ายทะเบียนมีความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบต่าง ๆ ของกระทรวงมหาดไทยที่กำหนดไว้หรือไม่ เพราะในความเห็นหนึ่งของ รศ. ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร นอกจากการเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายแล้ว ยังเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับงานด้านสถานะบุคคลทางกฎหมายมาอย่างยาวนานได้เล็งเห็นว่า

“การสอนรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ไม่ค่อยเน้นกฎหมาย จึงเป็นเหตุให้หนักปกครองมักไม่ค่อยให้ความสำคัญกับกฎหมาย”⁴

⁴ สัมภาษณ์ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, รองศาสตราจารย์ ดร., 20 มิถุนายน 2549. ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการทำวิทยานิพนธ์ หัวข้อ “คนชายขอบไร้สัญชาติ: สิทธิพลเมืองและอัตลักษณ์” ณ ห้องประชุมสมาคมศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จากความเห็นข้างต้นนี้เป็นการแสดงทัศนะของนักกฎหมายที่สื่อถึงการทำงานของฝ่ายนักปกครองว่าไม่ได้ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาตามระเบียบที่กำหนดไว้หรือบางครั้งก็มีการละเลยหลักกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวกับกลุ่มบุคคลผู้ไร้สัญชาติอย่างแท้จริง และการไม่เน้นและให้ความสำคัญต่อหลักกฎหมายน้อยเกินไปทำให้นักปกครองอาจมีความรู้ในด้านกฎหมายน้อยกว่าที่ควรจะทราบ ซึ่งความอ่อนด้อยในด้านกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการถูกมองจากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ นักปกครองหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เพราะในเอกสารเผยแพร่ที่จัดทำโดย นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ได้ยอมรับว่าการทำงานเกี่ยวกับสัญชาติและการกำหนดสถานะของชนกลุ่มน้อยนั้น ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในระเบียบกฎหมายเป็นอย่างดีด้วย ดังนั้น จึงต้องหาเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถพอสมควรด้วย⁵ ซึ่งทำให้สังเกตเห็นว่าในความเป็นจริงแล้วความรู้ความเข้าใจในตัวบทกฎหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของภาครัฐนั้น ยังมีความรู้ที่ไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับคำร้องจึงทำให้เกิดความไม่แน่ใจ ดังเล และก่อให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคำร้องในที่สุด

อนึ่ง ในอดีตสถานการณ์ในประเทศไทยที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2516-2523 คู่แข่งของรัฐ คือ ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้พยายามแย่งชิงมวลชน และเผยแพร่อุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งก็คือกลุ่มชาวเขาและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ที่อยู่ตามแนวชายแดนและในพื้นที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐให้เข้าเป็นพวก และในขณะเดียวกัน ฝ่ายรัฐไทยก็ได้พยายามแย่งชิงและป้องกันโดยการจัดทำโครงการต่าง ๆ ซึ่งขณะนั้นรัฐไทยได้ดูแลคนชายขอบอย่างดี ทั้งให้ความช่วยเหลือ และประนีประนอมด้านสัญชาติ แต่ต่อมา หลังปี พ.ศ. 2523 เรื่องความมั่นคงตามแนวชายแดนลดน้อยลง การดูแลคนไร้สัญชาติก็น้อยลงไปด้วย โครงการเรื่องสัญชาติเริ่มถูกละเลย ประกอบกับนโยบายการต่างประเทศของไทยยังไม่สามารถเจรจากับประเทศเพื่อนบ้านในการป้องกันคนใหม่เข้าประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงเกิดเป็นปัญหาของคนไร้สัญชาติ⁶

5.2 ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากตัวบุคคลผู้ไร้สัญชาติ

นอกจาก ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็ย่อมเกิดจากตัวบุคคลไร้สัญชาติเองด้วย เพราะทั้งสองฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องกันในฐานะผู้ยื่นคำร้องขอเกี่ยวกับสัญชาติ และอีกฝ่ายเป็นผู้พิจารณาตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏแล้วอนุมัติให้หรือไม่ให้สัญชาติ

1. ความเป็นคนไร้สัญชาติเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้อพยพ

⁵ สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, สัญชาติไทย: ขั้นตอนและความโปร่งใส, แหล่งที่มา: แหล่งเดียวกัน.

⁶ เจ้าหน้าที่รัฐกับคนไร้สัญชาติ, มติชน(17 มกราคม 2550): 33.

เนื่องด้วยโดยข้อเท็จจริงที่ปรากฏและทราบกันอยู่แล้วว่า กลุ่มชาวเขา คือ กลุ่มผู้ที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศพม่า และเหตุที่มีการเดินทางเคลื่อนย้ายอยู่ตลอดเวลาในอดีต จึงเป็นเหตุให้ประเทศพม่าเองก็ไม่ยอมรับว่ากลุ่มชาวเขาเป็นพลเมืองของประเทศตน ถึงแม้จะมีหลักฐานในการตั้งถิ่นฐานอย่างยาวนานในอดีตก่อนที่จะเกิดการอพยพย้ายถิ่น เข้ามาสู่ประเทศไทย ดังเช่น กลุ่มอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ ซึ่งถ้าหากว่า ประเทศพม่าไม่ยอมรับกลุ่มชนที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยนั้นเป็นพลเมืองของตน ประเทศพม่าเองก็จะเกิดความพยายามที่จะผลักดันชาวเขาเหล่านี้ออกนอกประเทศและป้องกันการอพยพกลับเข้าสู่ประเทศในภายหลัง ดังนั้น กลุ่มคนที่อพยพมาจากประเทศพม่าหรือประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ จำเป็นต้องแสวงหาพื้นที่ในการตั้งรกรากและอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน การเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเช่นนี้ โดยกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองแล้วถือว่าเป็นการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และรัฐไทยสามารถกระทำการผลักดันออกนอกประเทศได้ แต่ทั้งนี้ จำเป็นต้องจำแนกด้วยว่า การปรากฏถึงการอยู่อาศัยของกลุ่มชาวเขานบนพื้นที่สูงนั้น ชาวเขาส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่ในบนพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้อพยพเข้ามาก่อนที่รัฐชาติของไทยจะถูกสถาปนาขึ้นหรือไม่ เพราะในระยะแรกของการอพยพเข้ามา กลุ่มชาวเขาเหล่านี้ไม่ได้มีการติดต่อกับทางหน่วยงานด้านการปกครองท้องถิ่น ด้วยเหตุผลที่เกิดจากความไม่รู้ ความกลัว และระยะทางที่ห่างไกล แต่สิ่งสำคัญที่สุด คือ สาเหตุด้านความกลัว ถือว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้กลุ่มชาวเขาไม่ออกมาแสดงตนต่อรัฐไทย ทำให้ขาดลักษณะของการรู้จักซึ่งกันและกันระหว่างผู้อพยพเข้าประเทศที่เป็นชาวเขากับรัฐไทย

การอพยพเข้ามาอยู่บนพื้นที่สูงในประเทศไทยที่มีลักษณะไม่เป็นที่ปรากฏเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งการไม่มีเอกสารแสดงตนใด ทั้งจากประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง และด้วยตระหนักดีว่าถ้าหากรัฐไทยพบพวกตนแล้วอาจจะนำมาสู่การผลักดันออกนอกประเทศ ซึ่งจากการสอบถามพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้าน ผู้วิจัยพบว่า ชาวอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามา แห่งนี้ มีความเกรงกลัวต่อการถูกผลักดันออกนอกประเทศมากที่สุด และชาวบ้านจำนวนไม่น้อย ต่างเห็นว่า การที่ตนได้อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยนี้ ถือได้ว่าเป็นความสงบสุขของชีวิตที่สุดแล้วและมีความต้องการที่จะอาศัยอยู่จนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต และยังตระหนักดีว่าประเทศพม่าเองก็ไม่ได้เป็นแผ่นดินเกิดแต่อย่างใด

2. ความไร้สัญชาติที่เกิดจากการไม่ไปยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเมื่อเจ้าหน้าที่เปิดรับคำร้อง

การไม่ไปยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเมื่อเจ้าหน้าที่เปิดรับคำร้องเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความไร้สัญชาติที่เกิดขึ้น ชาวเขาส่วนใหญ่มักจะไม่เห็นความสำคัญต่อการยื่นคำร้องแสดงตน เพราะเห็นว่าวิถีชีวิตของพวกตนโดยส่วนใหญ่แล้ววนอยู่กับการทำไร่ ปลูกพืชและล่าสัตว์ป่า

เป็นหลัก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ทำให้พวกเขาดำรงชีพอยู่ได้ท่ามกลางป่าเขาและบนพื้นที่สูง ดังนั้น ความสำคัญในการแสวงหาอาหารเพื่อยังชีพจึงจำเป็นมากกว่าการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเมื่อเจ้าหน้าที่เปิดรับคำร้อง หรือในอีกรณีหนึ่ง คือ การไม่ใส่ใจต่อการกลับมาดำเนินการตามกระบวนการการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านให้แล้วเสร็จ ด้วยสาเหตุที่ได้เดินทางออกจากหมู่บ้านไปทำงานที่อื่น ดังเช่นในกรณีของ ลีซอง

“มีอยู่ครั้งหนึ่ง พ่อเสียใจมากเลย ตอนทำบัตรครั้งแรก พ่อเรียกยังงี้ ผมก็ไม่กลับมาทำ เพราะไม่เชื่อว่าจะได้และคิดว่าจะทำไฉน และในครั้งนั้นพ่อเสียเงินก็เยอะ พ่อผมนี้ได้ชุดแรก ๆ น่าจะเป็นชุดเดียวกับพ่อหลวงอาผ่า ส่วนผมได้ทีหลัง”⁷

การไม่ให้ความสนใจเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาวเขาที่มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ระยะทางการเดินทางติดต่อซึ่งกันและกันมีความสะดวกมากขึ้นสำหรับการเดินทางเพราะเกือบทุกชุมชนบนพื้นที่สูงมีถนนที่สะดวกเพียงพอสำหรับใช้สัญจรแก่ทั้งสองฝ่ายในการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน และในปัจจุบัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเป็นสิ่งที่รู้และเข้าใจมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งกลุ่มชาวเขาเองก็เห็นความสำคัญในการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลของตนเองและครอบครัวมากยิ่งขึ้น เพราะทราบถึงสิทธิที่ตนเองจะได้จากการได้สัญชาติไทย ดังนั้น การละเลยต่อการยื่นคำร้องจึงเป็นการละเลยที่ไม่ปรากฏขึ้นได้อีกต่อไป

3. ความไม่รู้เกี่ยวกับสถานะบุคคลของตนเองและวิธีการยื่นคำร้อง

ความไม่รู้และไม่เข้าใจเกี่ยวกับสถานะบุคคลที่แท้จริงของตนเอง นับว่าเป็นสาเหตุใหญ่ที่เกิดจากกลุ่มชาวบ้านไร้สัญชาติโดยตรง สำคัญประการแรก คือ ความไม่รู้ถึงสถานะบุคคลที่แท้จริงของตน ซึ่งเป็นสถานะบุคคลตามกฎหมายที่ระบุไว้ ได้แก่ สถานะความเป็นบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งตกหล่นทางทะเบียนราษฎรในอดีต และดังที่ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ได้ให้ทัศนะแก่ผู้วิจัยไว้ว่า

“โดยส่วนใหญ่ชาวเขามักเข้าใจว่าตนเองไม่ใช่คนไทยและเป็นผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทยมาโดยตลอดเวลา และที่สำคัญชาวเขาเองก็เชื่อเช่นนั้น เนื่องด้วยขาดการพิสูจน์ทราบสถานะบุคคลที่แท้จริงตามกฎหมาย และสำหรับผู้ที่เมื่อพิสูจน์ทราบ

⁷ สัมภาษณ์ นายลีซอง เลขขอ, สัญชาติไทย, อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

แล้วว่าเป็นคนไทยจริง คำว่าสัญชาติไม่จำเป็นต้อง ขอ เพราะพวกเขามีอยู่แล้ว เพียงแต่ไปดำเนินวิธีให้ถูกทางแค่นั้นเอง”⁸

ทั้งนี้ ในระหว่างที่ผู้วิจัยยังคงดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย ข้อมูลที่ได้รับจากการสอบถามจากชาวอาข่าทั่วไปในหมู่บ้าน ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มชาวอาข่าที่ยังไม่ได้สัญชาติไทยต่างก็เชื่อว่าเป็นตนเองเป็นผู้ที่ไม่มีสัญชาติไทย ดังที่ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร กล่าวไว้ และบ่อยครั้งที่ผู้วิจัยเฝ้าเพื่อพยายามถามกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านถึงสาเหตุของการที่ยังไม่ได้สัญชาติไทยนั้น เป็นเพราะเหตุใด ผลปรากฏว่าชาวอาข่าไม่สามารถตอบหรือหาคำตอบได้ ซึ่งกลุ่มชาวอาข่าที่พูดภาษาไทยไม่ได้ก็จะตอบคำถามนี้ต่อผู้วิจัยว่า “มะ ลี ยะ” (ไม่รู้สิ-แปลโดยผู้วิจัย) สำหรับผู้ที่พูดภาษาไทยก็จะตอบคำถามนี้ด้วยคำตอบที่มากกว่า คือ “ไม่รู้สิ ทางอำเภอบอกให้รอ ก็ต้องรอ” หรือ “ก็ไม่รู้เหมือนกัน อยากรู้เหมือนกันว่า ทำไม่ได้สักที”

ข้อสำคัญต่อมา คือ การไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและขั้นตอน วิธีการ ระเบียบวิธีที่ดำเนินการต่อคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคล (ในกรณีนี้หมายถึงคำร้องที่เกี่ยวกับเรื่องสัญชาติ) ดังเช่น เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยประสบ คือ การที่ชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาซึ่งทราบกันดีว่า ผู้วิจัยกำลังทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับกลุ่มคนไร้สัญชาติไปพร้อมกับการศึกษาวัฒนธรรมอาข่า ผู้วิจัยถูกถามด้วยคำถามที่นำมาถามอยู่บ่อยครั้งในทำนองที่ว่า

“พวกผมยื่นคำร้องไปนานแล้ว แต่ทำไมไม่ได้กับเขาลักที คนอื่น ๆ ที่ยื่นไป พร้อมกันตอนนั้น ก็ได้กันไปหมดแล้ว”

คำถามเช่นนี้ ในส่วนตัวของผู้วิจัยก็ไม่อาจให้คำตอบได้ว่าเพราะเหตุใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีคำถามกลับไปยังกลุ่มชาวบ้านด้วยเช่นกันว่า แท้จริงแล้วในส่วนของกลุ่มชาวอาข่าเองรู้หรือไม่ว่า การยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติที่ได้ยื่นไปนั้นเป็นการยื่นคำร้องประเภทใด คำตอบที่ได้รับจากคำถามนี้ แบ่งออกเป็น 2 ทาง คือ 1.) ไม่รู้ และ 2.) รู้แต่ไม่สามารถทำอะไรได้หลังจากที่ยื่นแล้ว

ในส่วนคำตอบของชาวบ้านที่ว่า “ไม่รู้” หรือ “มะ ลี ยะ” ในภาษาอาข่า นั้น เป็นเพราะความไม่รู้อย่างแท้จริง เพราะการยื่นคำร้องที่ผ่านมาเป็นลักษณะที่ยื่นตาม ๆ กันไปเมื่อทางที่ว่าการอำเภอประกาศให้ยื่นคำร้องได้ ซึ่งไม่รู้เลยว่าตนเองได้ยื่นคำร้องประเภทใดไว้และในส่วนที่รู้ว่าตนเองได้ยื่นคำร้องประเภทใด ก็จะตอบว่า “ยื่นตามระเบียบ 43” และจะมีคำถามตามมาเกี่ยวกับการอนุมัติให้สัญชาติไทยตามคำร้องของตนเองและคนอื่นที่ยื่นพร้อมกันว่า

⁸ สัมภาษณ์, พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, รองศาสตราจารย์ ดร., 20 มิถุนายน 2549.

“ทำไมคนอื่นที่ยื่นไว้พร้อมกันคราวที่แล้วได้ แต่พวกผมยังไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ยื่นตามระเบียบ 43 เหมือนกัน พอไปติดต่อสอบถามก็จะได้รับคำตอบว่าให้รอ และถ้ามีอะไรก็รีบหน้าจะเรียกมาให้ไปที่อำเภออีกที พวกเราก็เลยรอ และรอมานจนจนทุกวันนี้ ก็ยังไม่ได้”

สำหรับชาวอาชากลุ่มนี้ ซึ่งรู้ว่าตนเองได้ยื่นคำร้องที่เรียกว่า “ระเบียบ 43” ซึ่งหมายถึงการยื่นคำร้องขอลงรายการในทะเบียนบ้านตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 และกลุ่มชาวอาชากลุ่มนี้รู้และเข้าใจอีกด้วยว่า คำร้องที่เรียกว่า “ระเบียบ 43” นี้ เป็นคำร้องสำหรับบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งเป็นผู้ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูงและถือบัตรสีฟ้าที่จัดทำในช่วงปี พ.ศ. 2533-2534 โดยจะเรียกตนเองว่าเป็น “กลุ่มชาวเขาค้างเคิม” การสำรวจจัดทำทะเบียนประเภทนี้เกิดก่อนการจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บท ฉบับที่ 2 ซึ่งจัดทำโดยกิ่งอำเภอและอำเภอในปีพ.ศ. 2542

ดังนั้น ในความเข้าใจของกลุ่มชาวอาชากลุ่มนี้จึงเข้าใจถึงสถานะบุคคลของตนเองว่าเป็น “คนค้างเคิม” ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานก่อนที่จะมีการจัดทำสำรวจครั้งต่าง ๆ ที่มีขึ้น และคำร้องตาม “ระเบียบ 43” ที่กล่าวถึงนี้ เป็นคำร้องสำหรับ “บุคคลบนพื้นที่สูง” ที่เป็นกลุ่มชาวเขาค้างเคิมตามที่กลุ่มชาวอาชากลุ่มนี้เข้าใจ นอกจากนี้ “บุคคลบนพื้นที่สูง” ยังหมายความถึง บุคคลซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา คนไทย และกลุ่มชนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง และให้หมายความรวมถึงบุคคลบนพื้นที่สูงที่อพยพลงมาอาศัยอยู่บนพื้นราบด้วย⁹

4. ความไร้สัญชาติเกิดจากการไม่พยายามติดตามข่าวสารและความคืบหน้าของคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของตน

สิ่งสำคัญในการที่จะทำให้ตนเองทราบว่า คำร้องเกี่ยวกับสัญชาติที่ตนเองยื่นไว้แล้วนั้น ได้ผ่านกระบวนการใดบ้างและได้ถูกดำเนินไปถึงขั้นตอนใด เกิดจากการติดตามความคืบหน้าอยู่เสมอ และการติดตามก็เป็นสิทธิของผู้ยื่นคำร้อง การติดตามข่าวสารและความคืบหน้าของคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของตนในลักษณะนี้ โดยส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มชาวเขาหรือกลุ่มชนบนพื้นที่สูงทุกเกือบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่เห็นความสำคัญในการติดตามด้วยตนเอง ซึ่งต่างคิดว่าการดำเนินการในการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติเพียงครั้งเดียว ถือว่าเป็นสิ่งที่ตนเองได้กระทำแล้ว และเห็นว่าหลังจากการยื่นคำร้องแล้วถือว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อำเภอหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเป็น

⁹ ข้อ 6 แห่ง ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543.

ผู้ดำเนินการต่อ โดยที่ตนเองไม่ได้กระทำใด ๆ นอกจากการรอคอย และหวังว่าถ้าหากคำร้องได้รับการอนุมัติทางเจ้าหน้าที่รัฐจะเป็นผู้แจ้งให้ทราบเอง หรือหากมีการติดตามความคืบหน้าของคำร้อง มักเป็นการติดตามที่ขาดหลักการและไม่ได้ยึดตามข้อกำหนดที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543

ความเข้าใจเช่นนี้ ในทางปฏิบัติของผู้ยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติถือว่ายังไม่ค่อยถูกต้องนัก เพราะโดยส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับการอนุมัติให้สัญชาติและลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านมักเกิดจากการเอาใจใส่ติดตามคำร้องของตนอยู่เสมอ

การติดตามคำร้องโดยผู้ที่เป็นเจ้าของคำร้องสามารถติดตามได้ตามหลักการที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางฯ ซึ่งมีการกำหนดจำนวนวันไว้สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละขั้นตอนว่าควรกระทำไปแล้วเสร็จภายในกำหนดกี่วันนั้น ตามที่ปรากฏใน ข้อ 17 แห่ง ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ความว่า

“ข้อ 17 ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งมีความประสงค์จะยื่นคำร้องของลงรายการสัญชาติให้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียน และเมื่อนายทะเบียนได้รับคำร้องแล้ว ให้ดำเนินการดังนี้

- 1) ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำร้องและเอกสารหลักฐานต่าง ๆ
- 2) ตรวจสอบไปยังสำนักทะเบียนจังหวัด สำนักทะเบียนอื่น ๆ ที่อยู่ในโครงการเชื่อมโยงระบบเครือข่ายระบบทะเบียนราษฎรด้วยคอมพิวเตอร์ หรือฐานข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎรว่าผู้ร้องและบุคคลที่มีชื่อตามคำร้องมีชื่อและรายการบุคคลในทะเบียนบ้านแห่งอื่นหรือไม่
- 3) รวบรวมหลักฐานทั้งหมด โดยรวบรวมรายชื่อเป็นรายครอบครัวลงในแบบพิมพ์บัญชีการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทย ตามที่กำหนดท้ายระเบียบนี้ พร้อมเสนอความเห็นที่เป็นหนังสือ โดยสรุปข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อนายอำเภอแห่งท้องที่ ภายใน 30 วันทำการ นับแต่วันที่รับเรื่อง

ในกรณีตรวจสอบพบความไม่ถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้อง ให้นายทะเบียนแจ้งให้แก่ผู้ร้องทราบเป็นหนังสือภายใน 15 วัน นับแต่ที่ได้รับคำร้อง

เมื่อผู้ยื่นคำร้องได้แก้ไขความไม่ถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้องแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการต่อไปตามระเบียบ”

“ข้อ 19 ในกรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับคำร้องโดยไม่แจ้งเหตุหรือแจ้งเหตุ แต่เหตุแห่งการนั้นผู้ยื่นคำร้องสามารถพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น ผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำสั่งของนายทะเบียนไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นหนังสือ”

“ข้อ 21 เมื่อได้รับความเห็นของนายทะเบียน ให้นายอำเภอแห่งท้องที่ที่มีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้ลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงที่ร้องขอ ทั้งนี้ การดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 30 วันทำการ

ผลการพิจารณาเป็นประการใด ให้แจ้งนายทะเบียนทราบเพื่อดำเนินการต่อไป

กรณีที่ตรวจสอบพบความไม่ถูกต้องหรือความไม่สมบูรณ์ของคำร้องหรือเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการหรือเงื่อนไขที่กำหนด ให้นายอำเภอแจ้งให้ผู้ร้องทราบเพื่อแก้ไขให้ถูกต้องหรือจัดส่งเอกสารเพิ่มเติมให้ครบถ้วน ถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการให้แก่ผู้ร้องได้ ให้แจ้งนายทะเบียนทราบภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้มีการวินิจฉัยสั่งการพร้อมเหตุผล”

“ข้อ 22 เมื่อนายทะเบียนได้รับแจ้งผลการพิจารณาแล้ว ให้แจ้งผู้ยื่นคำร้องทราบเป็นหนังสือภายใน 5 วัน ในกรณีที่มิมีคำสั่งไม่อนุมัติให้แจ้งเหตุผลแห่งการนั้นไปยังผู้ยื่นคำร้องด้วย”

โดยระเบียบฯแล้วภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ผู้ยื่นคำร้องมีส่วนในการติดตามความคืบหน้าได้โดยตลอดกระบวนการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านสำหรับผู้ที่มีสัญชาติไทยที่ตกหล่นทางทะเบียนอยู่แล้ว นอกจากนี้ ความไม่รู้เกี่ยวกับระเบียบการติดตามคำร้องดังที่ได้กล่าวมานี้ เกิดจากความกลัวที่เกิดขึ้นในลักษณะผู้มีอำนาจเหนือกว่า คือ ที่ว่าการอำเภอ และความเป็นผู้อยู่ภายใต้อำนาจ คือ กลุ่มผู้ไร้สัญชาติ ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่ส่งผลต่อการเข้าไปติดตามคำร้อง ซึ่งความกลัวที่ว่านี้เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ปรากฏในพื้นที่วิจัย ซึ่งเคยเกิดขึ้นและกลายมาเป็นต้นเหตุแห่งความกลัว เนื่องจากมีกลุ่มคณะทำงานอิสระ (Non Government Organization) กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มทำงานเกี่ยวกับคนชายขอบกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มคนไร้รัฐและไร้สัญชาติ ได้เดินทางมาที่หมู่บ้าน แล้วได้จัดทำวิดีโอเรื่องราวของตัวอย่างครอบครัวคนไร้สัญชาติครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้าน โดยไม่ได้รับการเห็นชอบอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านและได้นำวิดีโอที่จัดทำนั้นไปฉายแสดงให้กับที่ว่าการอำเภอและได้พยายามต่อสู้แทนกลุ่มชาวบ้านถึงสิทธิด้านสัญชาติที่ควรได้ และกลุ่มเอ็นจีโอกลุ่มดังกล่าวได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังที่กระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการปฏิบัติ

หน้าที่ของที่ว่าการอำเภอ จนในที่สุดทางกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาได้มีหนังสือสอบถามมายังที่ว่าการอำเภอเพื่อให้ชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และประเด็นนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของที่ว่าการอำเภอกับหมู่บ้านในลักษณะที่ไม่ค่อยดีนัก โดยทางอำเภอได้เรียกให้ผู้นำหมู่บ้านเข้าพบเพื่อพูดคุยในเรื่องดังกล่าวที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการพูดคุยกับชายชาวอาข่า (สงวนนาม) หนึ่งในกลุ่มผู้นำหมู่บ้านที่ได้เล่าถึงการที่ชาวอาข่าในหมู่บ้านไม่ได้รับสัญชาติไทยเช่นคนอื่น ๆ เขา เหตุการณ์นี้ก็มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน ซึ่งชายชาวอาข่าคนดังกล่าวได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“เรื่องมันเกิดอย่างนี้ ตอนนี้อยู่หมู่บ้านเราเนี่ย ถูกจับตาเป็นพิเศษ เพราะทางอำเภอเขาบอกว่าเขาถูกร้องเรียนว่าละทิ้งหน้าที่โดยมิชอบ ไม่ยอมอนุวัติสัญชาติให้กับคนที่ได้ขอไว้ แล้วทางอำเภอก็ได้รับหนังสือจากกระทรวงว่าจริงหรือไม่ตามที่มีผู้ร้องเรียนมา...แล้วที่มันเป็นอย่างนี้ เพราะว่ามียุทธ เอ็น จี โอ เข้ามาสำรวจอะไรในหมู่บ้านนี้แหละ แล้วก็เอาไปให้อำเภอดู ทางอำเภอก็เลยตำหนิว่าถ้าเป็นอย่างนี้หมู่บ้านนี้จะระงับไว้ก่อนแล้วอาจจะได้รับการพิจารณาเป็นอันดับท้าย...แล้วก็มีแกนนำเยาวชนในหมู่บ้านของเราเข้าร่วมด้วย พอมันเกิดอย่างนี้ขึ้น พวกเราก็กลัว ๆ อยู่เหมือนกัน เพราะมันมีผลกระทบทั้งหมู่บ้าน”

เหตุการณ์นี้เป็นที่ทราบทั่วกันทั้งหมู่บ้าน ครอบครัวผู้ที่ยินยอมให้ถ่ายทำวิดีโอและแกนนำกลุ่มเยาวชนหมู่บ้านที่ถูกกล่าวหาว่าให้ความร่วมมือก็โดนตำหนิว่าเป็นคนสร้างและนำปัญหามาสู่หมู่บ้าน

การให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ที่ว่าการอำเภอนี้ เป็นสิ่งที่กลุ่มชาวอาข่าตระหนักถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งการให้ความสำคัญและความกังวลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ถูกกระทบจากกลุ่มบุคคลภายนอกหมู่บ้านนี้ เคยถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงในการประชุมหมู่บ้านในคืนวันที่ 6 มกราคม 2549 และผู้วิจัยได้อยู่ในเหตุการณ์การประชุมครั้งนั้นด้วย โดยการประชุมในครั้งนั้นมีวาระหลายเรื่องหลายประเด็น แต่มีประเด็น ๆ หนึ่งที่ กลุ่มแกนนำหมู่บ้านขอความร่วมมือจากกลุ่มชาวบ้านให้มีความระมัดระวังในการให้ความร่วมมือกับกลุ่มคนภายนอกที่อาจจะเข้ามาทำการชักชวนให้ต่อต้านนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ต. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เพราะจะมีการกวาดล้างกลุ่มคนต่อต้านเหล่านี้ในอนาคต (หลังจากวันที่ประชุม) และถ้าหากชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว อาจทำให้เกิดปัญหาตามมาได้ และจะเป็นปัญหาไม่เฉพาะตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่อาจจะมีผลกระทบทั้งหมู่บ้านได้ ถึงแม้การประชุมหมู่บ้านในครั้งนั้นกลุ่มผู้ดำเนินการประชุมจะใช้ภาษาอาข่าในการสื่อสาร แต่ผู้วิจัยได้รับการแปลความเป็นภาษาไทยจากกลุ่มวัยรุ่นที่ผู้วิจัยนั่งอยู่ด้วย ซึ่งวัยรุ่นอาข่าคนดังกล่าวแปลให้ฟังอีกว่า ความระวังที่วันนี้ไม่เฉพาะให้มีการระวังเกี่ยวกับการต่อต้าน

นโยบายรัฐดังกล่าว แต่ยังไม่ให้กลุ่มชาวบ้านระวังเรื่องการให้ความร่วมมือกับกลุ่มที่มาทำงานด้านสถานะบุคคลและสัญชาติด้วย นอกจากนี้ ยังมีการแจ้งให้ทราบถึงการให้บริการ “อำเภอเคลื่อนที่” ของที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงจะเปิดให้บริการที่หมู่บ้านจะดี (หมู่บ้านลาหู่ที่อยู่ห่างไปไม่ไกล) เป็นการบริการรับเรื่องต่าง ๆ ในพื้นที่และให้บริการข้อมูลด้านทะเบียน ยกเว้นการให้บริการเกี่ยวกับเรื่องสัญชาติ ซึ่งถ้าหากใครมีฐานะสำคัญด้านการทะเบียนหรืออื่น ๆ ก็สามารถเดินทางไปรับบริการได้

จากเหตุการณ์ข้างต้น การที่บุคคลของหน่วยงานการปกครองของรัฐมีข้อดำเนินและเตือนกลุ่มชาวบ้านผ่านมาทางผู้นำหมู่บ้านเช่นนี้ได้ทำให้เกิดภาวะกดดันและกลัว เป็นความกลัวที่เกิดจากภายในและภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งความกลัวเช่นนี้ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวอาข่าในหมู่บ้านไม่มีความกล้าพอที่จะติดตามทางถามอย่างเต็มที่เกี่ยวกับสัญชาติของตนเอง

5. ความเป็นคนไร้สัญชาติเนื่องจากตกหล่นจากทะเบียนประวัติหรือทะเบียนราษฎร

การตกหล่นทางทะเบียนต่าง ๆ ที่ ทางราชการได้จัดทำการสำรวจขึ้นนั้น โดยส่วนมากกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ เกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่ได้เข้ารับการสำรวจและบันทึกลงในแบบทะเบียนประเภทต่าง ๆ และโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีเอกสารทางทะเบียนที่เป็นแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและมีบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ซึ่งมีการระบุในเอกสารดังกล่าวว่าเป็นการจัดทำแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงที่จัดขึ้นในปีพ.ศ. 2534 ณ หมู่บ้านเล่า ลิว และต่อมาได้มีการจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 และบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรเขียวขอบแดง) ในปีพ.ศ. 2542 ณ โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร (เดิมชื่อโรงเรียนพญาไพรเล่ามา)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้กลุ่มชาวอาข่าที่หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจะผ่านช่วงเวลาแห่งการสำรวจจัดทำทะเบียนมาแล้ว แต่ก็ยังปรากฏว่ามีกลุ่มผู้ที่ไม่ม่มีเอกสารทางทะเบียนใด จำนวน 24 คน ซึ่งอาจเกิดจากสาเหตุหลายประการในขณะนั้น เช่น การไม่ได้อยู่ในพื้นที่ระหว่างที่มีการสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคล หรือด้วยเพราะเป็นผู้สูงอายุไม่สามารถเดินทางระยะไกลเพื่อไปเข้ารับการสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลที่หมู่บ้านเล่าลิวได้ หรืออาจเกิดจากความไม่ใส่ใจอย่างแท้จริงของตัวบุคคลเองก็เป็นไปได้ เพราะจะเห็นได้ว่า ในขณะที่เป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารทางทะเบียนบุคคลนั้น ในปีพ.ศ. 2542 ได้มีการจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 ณ โรงเรียนพญาไพร ไตรมิตรซึ่งการสำรวจครั้งนี้ก็ไม่ได้ทำให้กลายเป็นผู้มีเอกสารทางทะเบียนบุคคลได้ เพราะถือว่าการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 นี้เป็นการสำรวจล่าสุดหลังจากการสำรวจทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูงในปี พ.ศ. 2534 แต่ก็ยังคงปรากฏมีกลุ่มบุคคลที่ถือว่าตกหล่นทางทะเบียนอยู่เช่นเดิม

นอกจากนี้ ความเป็นคนไร้สัญชาติที่ไม่เกี่ยวกับการตกหล่นทางทะเบียนในลักษณะอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ เช่น การเป็นนักโทษอยู่ในเรือนจำเพราะกระทำความผิด ก็เป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้กลายเป็นผู้ที่ไม่ได้ร่วมอยู่ในรายชื่อของสมาชิกในครอบครัวคนอื่นที่ยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติ เพราะปรากฏว่ามีชาวอาชญากรบางคนในหมู่บ้านที่ต้องโทษและถูกจำคุกอยู่ระหว่างดำเนินการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติ ทำให้ไม่สามารถแสดงตนในกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของบุคคลได้ ในที่สุดก็ตกเป็นคนไร้สัญชาติเช่นเดิมขณะที่สมาชิกคนอื่นในครอบครัวเป็นผู้ได้สัญชาติไทยทั้งหมด หรือเกิดจากการไม่ดำเนินการแจ้งเกิดของผู้ปกครองเพื่อขอรับสูติบัตรจากฝ่ายทะเบียน ที่ว่าการอำเภอ การไม่ดำเนินการแจ้งเพิ่มชื่อเข้าในเอกสารทางทะเบียนของครอบครัว รวมทั้งการไม่แจ้งชื่อเข้าในทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 13 ในกรณีที่ไม่สามารถแจ้งชื่อเข้าในเอกสารทางทะเบียนของครอบครัวได้ เนื่องจากเป็นผู้ที่เกิดภายหลังการสำรวจ สิ่งเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อสถานะบุคคลตามกฎหมายที่ถูกต้องของบุคคลและยังทำให้กลายเป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารสำคัญของรัฐชนิดต่าง ๆ ในการพิสูจน์ตัวบุคคลเมื่อยื่นคำร้องอีกด้วย

6. ความเป็นคนไร้สัญชาติจากการแจ้งขอทำทะเบียนประวัติที่ไม่ถูกต้องตรงตาม ข้อเท็จจริงของสถานะบุคคล

ความสับสนในการแจ้งขอเพิ่มบุคคลในทะเบียนประวัติหรือแบบสำรวจต่าง ๆ ผิดประเภท เกิดขึ้นอย่างไม่น่าเป็นไปได้ อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะความไม่รู้ของผู้ปกครองหรือความผิดพลาดที่ขาดการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนก็เป็นไปได้ เช่น ในกรณีครอบครัวของ นาย สีทอง มายอะ ผู้เป็นพ่อและเป็นผู้ได้สัญชาติไทยและมีเอกสารทางทะเบียน ได้แก่ สำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) แต่ทว่า ลูกของ สีทอง กลับเป็นผู้มีชื่อในทะเบียนบ้านสำหรับบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย (ท.ร. 13) และไม่ได้สัญชาติไทย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วลูกของ สีทอง เป็นผู้ได้สัญชาติไทย โดยหลักสืบสายโลหิตจาก สีทอง ผู้เป็นบิดา หรือในกรณีอื่น เช่น บิดาเป็นผู้มีชื่อในแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงแต่ลูกมีชื่ออยู่ในทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 เป็นต้น

นอกจากนี้ การถูกเรียกให้เข้ารับการจัดทำทะเบียนที่ไม่ตรงตามสถานะและข้อเท็จจริงของบุคคล โดยให้เข้ารับการลงทะเบียนเป็นคนต่างด้าวพร้อมรับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวแทน ก็เป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังเช่นกรณีของ นางวาสนา หมือแลกู หรือ หมี่ซุ้ง หญิงชาวอาข่าผู้พิการหลังค่อม มีลูกชาย 1 คนอายุ 3 ปี โดย หมี่ซุ้ง เล่าเป็นภาษาไทยว่า

“เมื่อก่อน ก็มีบัตรสีฟ้า และในเอกสารเขียนไว้ว่าเกิดที่แม่จัน แต่พอมามี 43 ถูกทางอำเภอเรียกให้ไปทำบัตรต่างด้าว ก็เลยไปทำ ตอนนั้นก็ยังมีเอกสารที่เป็นบัตรสี

ฟ้ายู่ แต่พอไปทำบัตรต่างด้าว ทางอำเภอก็ยึดบัตรสีฟ้าไป...แล้วก็ คนอื่น ๆ พ่อ แม่ พี่น้อง ที่อยู่ด้วยกัน ก็มีบัตรสีฟ้ากันหมด”¹⁰

เมื่อถามถึงเหตุผลในการเรียกให้ไปขึ้นทะเบียนเป็นคนต่างด้าว หมี่ซุ้ง ตอบว่าไม่ทราบ เพราะทางผู้ใหญ่บ้านและทางอำเภอบอกให้ไปทำ หมี่ซุ้ง ก็เลยเข้ารับการจดทะเบียนคนต่างด้าว ซึ่งถ้าหากว่า หมี่ซุ้ง ยังคงเป็นบุคคลที่มีเอกสารทางทะเบียนเป็นทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและถือบัตรสีฟ้าอยู่ในปัจจุบัน หมี่ซุ้ง สามารถยื่นคำร้องขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านและได้สัญชาติไทย และในฐานะที่ หมี่ซุ้ง เป็นผู้พิการ หมี่ซุ้ง ยังสามารถได้รับเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พิการอีกด้วย

ต่อมาเป็นที่ปรึกษาของ นางสาวพ่องพรรณ แยซอ หรือ หมี่เพื้อะ ซึ่งทุกคนในครอบครัว หมี่เพื้อะ ตั้งแต่พ่อแม่ พี่และน้อง ทั้งหมดเป็นผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้ว เหลือแต่ หมี่เพื้อะ เพียงคนเดียวในครอบครัวที่ยังเป็นคนไร้สัญชาติ

“หนูก็ไม่รู้ว่าทำไม ไม่ได้ รู้แต่ว่า หนูอยู่คนละทะเบียนกับพ่อ เพราะชื่อหนู ไปอยู่ที่ทะเบียนของย่า และย่าก็ไม่ได้สัญชาติ หนูเองก็ไม่ได้ เพราะในทะเบียนย่าไม่มีใครได้”¹¹

ทั้งนี้เพราะว่า ในขณะที่มีการจัดทำสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลบนพื้นที่สูงนั้น พ่อของ หมี่เพื้อะ ได้นำตัว หมี่เพื้อะ ไปฝากเข้าในทะเบียนสำรวจของผู้เป็นแม่ (ย่าของหมี่เพื้อะ) และได้รับการลงรายการความสัมพันธ์ระหว่าง หมี่เพื้อะ กับผู้เป็นย่าว่าเป็น มารดาและบุตร จึงทำให้ หมี่เพื้อะ เป็นผู้ที่ไม่อาจได้สัญชาติไทยตามบิดามารดาที่แท้จริงได้ เพราะย่าของ หมี่เพื้อะ ยังคงเป็นคนไร้สัญชาติอยู่ในปัจจุบัน

กรณีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นลักษณะของการมีชื่อในทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริงทางสถานะบุคคล ซึ่งทำให้เกิดข้อขัดแย้งในเรื่องของการเกิด ความสัมพันธ์ทางสายเลือด และการมีจุดเกาะเกี่ยวกับดินแดน อันจะนำไปเป็นข้อมูลในการพิจารณาลงรายการสัญชาติในอนาคต ถึงแม้ว่า โดยข้อเท็จจริงที่บุคคลมีจะเป็นผู้ที่เกิดในราชอาณาจักรไทย แต่ถ้าหากได้รับการจัดทำทะเบียนผิดประเภทย่อมส่งผลกระทบต่อสถานะบุคคลที่ปรากฏตามประเภทของเอกสารได้

7. ความเป็นคนไร้สัญชาติ เนื่องมาจากนโยบายด้านความมั่นคงของประเทศมองว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เสี่ยงต่อความมั่นคง

¹⁰ สัมภาษณ์ นางวาสนา หมื่อแลกู, ต่างด้าวถูกกฎหมาย อายุ 27 ปี, 16 มกราคม 2550.

¹¹ สัมภาษณ์ นางสาวพ่องพรรณ แยสอ, ไร้สัญชาติ อายุ 15 ปี, 10 ธันวาคม 2548.

การคงสถานะบุคคลเป็นคนไทยไว้สัญชาติของกลุ่มบุคคลที่เป็นชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและอาศัยอยู่ตามเขตชายแดนประเทศ และการที่กลุ่มชนเหล่านี้ยังไม่ได้รับการพิจารณาลงรายการสัญชาติในทะเบียนราษฎรหรือการอนุมัติให้สัญชาติไทย สิ่งหนึ่งที่ไม้อาจปฏิเสธได้เลยคือ มุมมองด้านความมั่นคงของประเทศของรัฐ และรัฐไทยใช้ความมั่นคงเป็นเหตุผลในการชี้แจงถึงกรณีที่ยังไม่มีการพิจารณาเกี่ยวกับการให้สัญชาติแก่กลุ่มชาวเขาอยู่เสมอ โดยให้เหตุผลว่าการดำเนินงานด้านนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึงความมั่นคงของประเทศไปพร้อม ๆ กับการให้ความสำคัญในด้านมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชน¹² แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น รัฐมักเน้นไปที่ความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก

5.3 ความเป็นคนไทยสัญชาติเพราะพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ¹³

หลักการทางกฎหมายว่าด้วยการได้สัญชาติของประเทศไทย ประกอบด้วยหลักการที่ยินยอมให้บุคคลสามารถได้สัญชาติไทย คือ การได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิต (jus sanguinis) และโดยหลักดินแดน (jus soli) ถ้าหากพิจารณาเฉพาะหลักการข้างต้น การได้สัญชาติไทยไม่ใช่สิ่งที่ยุ่งยากและทุกคนสามารถเป็นผู้ที่ได้สัญชาติของประเทศไทย แต่ด้วยพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ที่บังคับใช้ในปัจจุบันเป็นพระราชบัญญัติสัญชาติที่ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่มีการบัญญัติมาตรา 7 ทวิ เพิ่มเติมเข้าไปอีกหนึ่งมาตรา ซึ่งเป็นมาตราที่ได้ปฏิเสธการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนของผู้ที่เกิดในประเทศไทยที่มีบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าว อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ก็ยังคงยินยอมให้สัญชาติไทยแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยโดยหลักดินแดน แต่เป็นการให้สัญชาติไทยโดยมีเงื่อนไข ดังความใน (2) ต่อไปนี้

“มาตรา 7 บุคคลดังต่อไปนี้ย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

- (1) ผู้เกิดโดยบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- (2) ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย ยกเว้นบุคคลตามมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง”

เห็นได้ว่า มาตรา 7 (1) แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ฉบับที่มีผลบังคับในปัจจุบันได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการได้สัญชาติไทยของบุคคล และบุคคลผู้ที่เกิดจากบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยย่อมได้สัญชาติไทยทั้งโดยหลักสืบสายโลหิตและโดยหลักดินแดน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เกิดในหรือนอกประเทศก็ตาม เพราะโดยผลของกฎหมายถือว่าเป็นผู้ที่ได้สัญชาติไทยทั้งสิ้น แต่มี

¹² สุทธิพงษ์ จุลเจริญ, สัญชาติไทย: ขั้นตอนและความโปร่งใส, แหล่งที่มา: อ้างแล้ว.

¹³ ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535.

ข้อยกเว้นสำหรับบุคคลที่เกิดในประเทศและเมืองประกอบของบุคคลตามมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง ที่ขยายเพิ่มจาก มาตรา 7 (2) ความว่า

“มาตรา 7 ทวิ ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่าง
 ค้าว ย่อมไม่ได้สัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการ
 สมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ในกรณีเห็นสมควรรัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งเฉพาะรายให้บุคคลตาม
 วรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

ให้ถือว่าผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยซึ่งไม่ได้สัญชาติไทยตามมาตรา 7 เป็น
 ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้า
 เมือง เว้นแต่จะมีการสั่งเป็นอย่างอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น”

ด้วยข้อยกเว้นการได้สัญชาติไทยตามความในมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง “ผู้เกิดใน
 ราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างค้าว ย่อมไม่ได้สัญชาติไทย” ดังนั้น ผู้ที่เกิดใน
 ประเทศไทยจากบิดาและมารดาที่เป็นคนต่างค้าว (ไม่มีสัญชาติไทย) นั้นไม่อาจได้สัญชาติไทยโดย
 หลักดินแดน ถึงแม้จะมีหลักฐานพิสูจน์ได้จริงว่าผู้นั้นเกิดในประเทศไทยและถือว่ามีจุดเกาะเกี่ยวที่
 แท้จริงด้านดินแดนกับรัฐ (ประเทศไทย) ก็ตาม

กล่าวได้ว่า ด้านหนึ่งของพระราชบัญญัติสัญชาติไทย พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง
 นั้นได้สร้างความเป็นคนไร้สัญชาติของบุคคลที่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่ และ
 มาตรา 7 ทวิ นี้ถือว่าเป็นข้อยกเว้นทางกฎหมายของการได้สัญชาติไทยโดยการเกิดและโดยหลัก
 ดินแดน ทั้งนี้ การได้สัญชาติไทยของผู้ที่เกิดจากบิดาและมารดาที่เป็นคนต่างค้าวอาจได้สัญชาติไทย
 โดยการยื่นคำร้องขอสัญชาติตามมาตรา 7 ทวิ ซึ่งการพิจารณาอนุมัติให้สัญชาติไทยแก่ผู้ที่ยื่นคำร้อง
 นั้นเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

สำหรับกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา โดยข้อเท็จจริงแล้ว บางส่วนของผู้ที่อาศัยอยู่
 ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย โดยเฉพาะชาวอาข่าชั้นบุตรหลานที่อาศัยอยู่
 ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาในขณะนี้ เกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่เกิดในแผ่นดินไทย ในกลุ่มที่เกิดก่อนปี
 พ.ศ. 2534 ย่อมเป็นกลุ่มผู้ที่ได้ผ่านการสำรวจจัดทำทะเบียนประเภทต่าง ๆ มาแล้วและเป็นผู้ที่มี

พยานเอกสารเป็นหลักฐานในการระบุว่าเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย แต่ถ้าหากว่า กลุ่มอาชารุ่นบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยนี้ เป็นผู้ที่เกิดจากบิดามารดาเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย (ถึงแม้ในข้อเท็จจริงของบุคคลที่เป็นบิดามารดา เมื่อทำการสืบค้นประวัติแล้ว พบว่าเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยอยู่แต่เดิมแล้ว ให้นำว่าเป็นคนไทยติดแผ่นดิน เป็นคนไทยที่ไม่ได้สัญชาติไทย เพราะไม่ได้รับการพิจารณาพระราชบัญญัติสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ดังนี้แล้ว บุคคลดังกล่าวมีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” อยู่เช่นเดิม) ได้ส่งผลให้พวกเขากลายเป็นคนไร้สัญชาติไทย ทั้งที่เป็นผู้ที่เกิดในแผ่นดินไทย ซึ่งควรจะ ได้สัญชาติไทยตามมาตรา 7 (1) และ (2) แต่ไม่อาจได้สัญชาติไทยเพราะเป็นผู้ที่มีองค์ประกอบของข้อเท็จจริงภายใต้ข้อยกเว้นของการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดน และองค์ประกอบที่ว่านี้มีอยู่ 3 ประการ¹⁴ คือ

- 1) เกิดในราชอาณาจักรไทย
- 2) บิดามารดาตามกฎหมายหรือบิดาตามข้อเท็จจริง และมารดาเป็นคนต่างด้าว หรือในกรณีไม่ปรากฏตัวบิดา มารดาเป็นต่างด้าว
- 3) ลักษณะการเข้าเมืองของบิดาเป็นไปตามข้อกำหนดของมาตรา 7 ทวิ วรรค 1 หรือถ้าไม่ปรากฏตัวบิดา ลักษณะการเข้าเมืองของมารดาเป็นไปตามข้อกำหนดของมาตรา 7 ทวิ วรรค 1¹⁵

บุคคลเหล่านี้ตกเป็นคนไร้สัญชาติตามมาตรา 7 ทวิ วรรค 1 ดังที่อ้างไปแล้ว เพราะสาเหตุลักษณะการเข้าเมืองของบิดามารดา ซึ่งโดยทางกฎหมายแล้วถือว่าเป็นคนต่างด้าวและเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

นอกจากนี้ การเกิดในประเทศไทยของเด็กชาวอาช่าที่เกิดจากบิดาหรือมารดาที่เป็นคนต่างด้าวและตกอยู่ภายใต้มาตรา 7 ทวิ นอกจากทำให้ไม่อาจได้สัญชาติไทยตามที่ระบุไว้ในมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่งแล้ว เด็กชาวอาช่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา (และในพื้นที่อื่น) ยังกลายเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ในประเทศหรือคนเข้าเมืองโดยไม่ได้รับอนุญาตและผิดกฎหมายและเป็นผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาตั้งแต่แรกเกิดอีกด้วย

แม้ว่าบรรดาเด็กเยาวชนอาช่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจะเป็นผู้ที่เกิดในราชอาณาจักรไทยจริง แต่ก็ไม่อาจจะได้รับสัญชาติไทยโดยหลักดินแดน เพราะมาตรา 7 ทวิ วรรค 1 และโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ นี้ ได้ก่อให้เกิดคนไร้สัญชาติไทยอีกจำนวนมากมายขึ้นในประเทศไทย ถึงแม้จะมีหนทางในการได้มาซึ่งสัญชาติไทยโดยการอนุญาตของรัฐ

¹⁴ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2548), หน้า 83-90.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

ไทยต่อกลุ่มผู้ที่เกิดในประเทศไทยจากบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าว โดยการยื่นคำร้องขอสัญชาติไทยตามมาตรา 7 ทวิได้ แต่ทั้งนี้ รัฐบาลไทยก็ยังไม่ได้มีแนวทางหรือมติในการดำเนินการผ่านกระบวนการอนุมัติสัญชาติไทยให้แก่บุคคลไร้สัญชาติภายใต้เงื่อนไขของมาตรา 7 ทวิ แต่อย่างใด

5.4 กระบวนการได้สัญชาติไทย

ในการดำเนินการเกี่ยวกับการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของกลุ่มชาวเขาในอดีตเป็นการได้สัญชาติไทยผ่านกระบวนการพิจารณาลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา โดยยื่น “คำร้องขอลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้าน” ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกต้องขั้นใช้และที่มีผลบังคับใช้ในแต่ละช่วงที่ผ่านมา ได้แก่ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการพิจารณาลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา พ.ศ. 2517 ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้ลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวเขา ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการพิจารณาลงสัญชาติในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา พ.ศ. 2517 ฉบับนี้ถูกโต้แย้งจากนักวิชาการที่เห็นว่า “หละหลวมปราศจากการกำหนดเงื่อนไขที่รัดกุม” และเห็นว่ากลุ่มชาวเขาในยุคนั้นยังขาดความสำนึกในเรื่องชาติเป็นการขัดแย้งสัญชาติไทยให้โดยถือตามกฎหมายสัญชาติ จึงเป็นความหวังอันเลื่อนลอยที่จะทำให้กลุ่มชาวเขามีความสำนึกเรื่องชาติและจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยฯ ฉบับนี้ถูกนำมาใช้จนถูกยกเลิกในปี พ.ศ. 2535 เพราะมีการประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 เป็นผลให้ระเบียบกระทรวงมหาดไทยฯ ฉบับนี้ถูกยกเลิกไปด้วย และระเบียบต่อมา ได้แก่ ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นระเบียบที่ออกจากหน่วยงานระดับสำนักงานในสังกัดของกรมการปกครอง และเป็นระเบียบที่มีการกำหนดอย่างชัดเจนถึงชาวเขาที่เป็น “ชาวไทยภูเขา” ต้องเป็น “บุคคลดั้งเดิมซึ่งเป็นชาวเขาตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงที่เป็นป่าเขาในประเทศไทย” เท่านั้น และเป็นระเบียบฯ ที่ระบุพื้นที่อย่างชัดเจน ที่ระเบียบฯ ฉบับนี้มีผลบังคับใช้และมีการกำหนดพื้นที่ แต่มีปัญหาหลายประการในการบังคับใช้ตามระเบียบนี้ จึงมีการแก้ไขระเบียบฯ โดยระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2539¹⁶ และมีผลบังคับใช้มาจนถึงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 โดยยกเลิกระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2539 และใน

¹⁶ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, รายงานการวิจัยหมายเลขที่ 1 โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2541, หน้า 47-62.

ปัจจุบัน ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎร ให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 หรือที่เรียกว่า “ระเบียบ 43” ซึ่งเป็นรูปแบบการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติเฉพาะกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงที่เป็น “ชาวไทยภูเขา” เท่านั้น ซึ่งคำว่า “ชาวไทยภูเขา” ที่กล่าวถึงนี้ ตามความหมายของคำนิยามที่กำหนดไว้ใน “ระเบียบ 43” นี้ว่า “ชาวไทยภูเขา” หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยทำกินหรือบรรพชนอาศัยทำกินอยู่บนพื้นที่สูงในราชอาณาจักร ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษาและการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประกอบด้วย 9 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่ ลีซู ลัวะ ขมุ มลาบรี และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับชาวไทยภูเขา ซึ่งผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนดเพิ่มเติม และกลุ่ม “บุคคลบนพื้นที่สูง” ที่หมายความว่า บุคคลที่เป็นชาวไทยภูเขา คนไทย หรือกลุ่มชนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งรัฐบาลไม่ได้มีนโยบายดูแลดำเนินการเป็นการเฉพาะ และให้หมายความรวมถึงบุคคลบนพื้นที่สูงที่อพยพลงมาอาศัยอยู่บนพื้นราบด้วย¹⁷

“ชาวไทยภูเขา” ทั้ง 9 กลุ่มที่ถูกกำหนดให้เป็น “บุคคลบนพื้นที่สูง” ตามนิยามศัพท์ในข้อ 6 ที่จะได้รับการลงรายการสัญชาติไทยโดยการเพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้านประเภท ท.ร.14 จะต้องเป็นบุคคลที่ทางราชการได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไว้แล้วและต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ¹⁸ สำหรับข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับบุคคลที่ถือว่าเป็นคนไทยหรือไม่นั้น ในระเบียบ 43 นี้ได้ระบุไว้ในภาค 2 การลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ลักษณะ 3 การยื่นคำร้องและการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ข้อ 11 วรรคสาม เอาไว้ว่า

“ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรระหว่างวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2456 จนถึงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 เป็นบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น”

และความในข้อ 11 วรรคสี่ ได้ระบุถึงพยานหลักฐานที่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อสันนิษฐานถึงความเป็นคนไทย (ความเป็นผู้มีสัญชาติไทยอยู่แล้ว) ของบุคคลที่ยื่นคำร้องโดย “ระเบียบฯ 43” นั้นสามารถพิจารณาสันนิษฐานได้จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่ออกโดยราชการหรือพยานหลักฐานแวดล้อมอื่น ๆ โดยอาศัยการพิสูจน์ทางประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ หรือชาติพันธุ์วรรณา เป็นต้น

¹⁷ ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านราษฎร ให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543, ข้อ 6.

¹⁸ เอกสารเดียวกัน, ข้อ 11.

ทั้งนี้ บุคคลที่จะได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) จำเป็นต้องเป็น มีความเป็น “ชาวเขาดั้งเดิม” ที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 9 กลุ่มที่ระบุไว้ และต้องเป็น “บุคคลบนพื้นที่สูง” ที่ผ่านการสำรวจมาแล้วเท่านั้น และควรเป็นผู้ที่เกิดก่อนวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ถึง จะได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านได้ แต่ในความเป็นจริงอาจมีกลุ่มผู้ที่ตกสำรวจที่ขาดเอกสารการสำรวจในการแสดงตัวก็เป็นไปได้

เมื่อบุคคลมีเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาพิสูจน์ตนดังกล่าว สามารถดำเนินการยื่นคำร้องเพื่อขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่อาศัยอยู่ (ที่ว่าการอำเภอ) ได้ทันที โดยขั้นตอนของกระบวนการเริ่มตั้งแต่

1. การติดต่อขอแบบคำร้อง กรอกข้อมูล จัดเตรียมเอกสารพยานหลักฐาน

การติดต่อขอแบบคำร้องสำหรับการลงรายการสถานะบุคคลหรือสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) นี้ เป็นแบบพิมพ์ที่กำหนดขึ้นโดยสำนักทะเบียนกลางและมีที่ฝ่ายทะเบียนของที่ว่าการอำเภอ เพื่อนำมากรอกข้อมูลบุคคลของผู้ร้อง แต่ถ้ามีมากกว่าหนึ่งคน ให้แจ้งชื่อบุคคลในครอบครัวของผู้ร้องพร้อมด้วยข้อมูลรายละเอียดส่วนบุคคลให้ครบถ้วน และให้แนบเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ถือไว้ได้แก่

- (1) สูติบัตรหรือหนังสือรับรองการเกิดของผู้ยื่นและของบิดาหรือมารดา (ถ้ามี)
- (2) สำเนาแบบพิมพ์ทะเบียนประวัติ (แล้วแต่ประเภทบุคคล) ของผู้ยื่นและของบิดาหรือมารดา (ถ้ามี)
- (3) สำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.13) ของผู้ยื่นและของบิดาหรือมารดา (ถ้ามี)
- (4) สำเนาทะเบียนสำรวจบัญชีบุคคลในบ้าน ของผู้ยื่นและของบิดาหรือมารดา (ถ้ามี)
- (5) สำเนาบัตรประจำตัวของผู้ยื่นและของบิดาหรือมารดา (ถ้ามี)
- (6) หรือในบางกรณี ผู้ยื่นสามารถใช้พยานบุคคลเป็นพยานหลักฐานประกอบคำร้องได้ โดยให้พยานบุคคลลงนามรับรองในคำร้องด้วย
- (7) สำเนาบัตรประจำตัวของพยานบุคคล
- (8) พยานหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งสามารถจะนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ว่า ผู้ยื่นเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายสัญชาติ (ถ้ามี)

ในการกรอกข้อมูลในแบบพิมพ์คำร้องนั้น ผู้ยื่นสามารถให้องค์กรพัฒนาเอกชนหรือคณะกรรมการชุมชนช่วยเหลือในการกรอกแบบพิมพ์ได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ตามข้อที่ 20 วรรคหนึ่งของระเบียบฉบับนี้

2. การยื่นแบบคำร้องต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่

เมื่อกรอกข้อมูลรายละเอียดบุคคลที่จะยื่นคำร้องครบถ้วนแล้ว ก็นำไปยื่นต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ ณ ที่ว่าการอำเภอ เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้อง เมื่อนายทะเบียนได้รับคำร้องแล้ว นายทะเบียนจะต้องดำเนินการตามระเบียบที่กำหนดไว้ในข้อ 17 ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขออนุญาตจดทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ซึ่งระบุให้นายทะเบียนปฏิบัติดังนี้

(1) ให้นายทะเบียนที่รับคำร้องตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำร้อง ว่าการยื่นคำร้องเป็นการยื่นคำร้องที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ และตรวจสอบเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่ผู้ยื่นนำมาประกอบคำร้องที่ยื่นต่อนายทะเบียน

(2) ให้นายทะเบียนทำการตรวจสอบข้อมูลบุคคลของผู้ยื่นคำร้อง ไปยังสำนักทะเบียนจังหวัด สำนักทะเบียนอื่นๆ ที่อยู่ใต้อำนาจของกรมทะเบียนราษฎรด้วยคอมพิวเตอร์ หรือตรวจสอบจากฐานข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎรว่าผู้ร้องและบุคคลที่มีชื่อตามคำร้อง เป็นผู้ที่มีชื่อและรายการบุคคลในทะเบียนบ้านแห่งอื่นหรือไม่

(3) ให้นายทะเบียนรวบรวมหลักฐานทั้งหมด เมื่อทำการตรวจสอบแล้ว เห็นว่าเป็นคำร้องที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นคำร้องที่ประกอบด้วยหลักฐานพยานเอกสารนั้น เป็นคำร้องที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ให้นายทะเบียนรวบรวมรายชื่อเป็นรายชื่อรายครอบครัวลงในแบบพิมพ์บัญชีการพิจารณาขออนุญาตสัญชาติไทยตามที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งเสนอความเห็นเป็นหนังสือโดยสรุปข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อนายอำเภอแห่งท้องที่ภายใน 30 วันทำการ นับแต่วันที่รับเรื่อง

ถ้าหากผู้ยื่นคำร้องใช้พยานหลักฐานที่เป็นบุคคล นายทะเบียนมีอำนาจในการเรียกตัวพยานตัวบุคคลมาให้ข้อมูล เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ให้ไว้ในคำร้องด้วย

ในวันที่ยื่นคำร้อง คำร้องจะต้องได้รับการลงทะเบียนเลขที่คำร้องและลงวันที่รับคำร้องจากนายทะเบียน เพื่อเริ่มนับกำหนดระยะเวลาจำนวนวันในการดำเนินการเกี่ยวกับคำร้อง และในส่วนผู้ยื่นคำร้องจะได้รับส่วนฉีกมุมกระดาษคำร้องหน้าแรกส่วนมุมบนด้านขวาไว้เป็นหลักฐานการยื่นคำร้องของลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน และเพื่อผู้ยื่นคำร้องสามารถที่จะทราบถึงกำหนดระยะเวลาในการติดตามความคืบหน้าของคำร้องของตนต่อที่ว่าการอำเภอได้

แต่ถ้าหากในขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้องและเอกสารพยานหลักฐาน ให้นายทะเบียนแจ้งให้แก่ผู้ยื่นทราบเป็นหนังสือภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับคำร้อง และเมื่อผู้ยื่นคำร้องได้แก้ไขความไม่ถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้องแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการต่อไปตามระเบียบ กล่าวคือ ยื่นคำร้องที่ได้รับการลงความเห็นเป็นหนังสือและสรุปข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายจากนายทะเบียนต่อนายอำเภอ

3. นายทะเบียนยื่นต่อนายอำเภอ

เมื่อนายทะเบียนได้ยื่นคำร้องที่ได้รับการตรวจสอบ ลงความเห็นต่อนายอำเภอแล้ว ในข้อ 21 ระบุว่า “เมื่อได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียน ให้นายอำเภอแห่งท้องที่มีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้ลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 4) แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงที่ร้องขอ ทั้งนี้ การดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 30 วันทำการ” ซึ่งหมายถึงกำหนดระยะเวลาที่นายอำเภอจะต้องดำเนินการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติคำร้องนั้นให้แล้วเสร็จภายใน 30 วันทำการตามที่กำหนดไว้ในระเบียบฯ โดยก่อนการอนุมัติ ให้นายอำเภอพิจารณาและตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของคำร้องที่ได้รับจากนายทะเบียนอีกครั้ง ถ้าหากเป็นคำร้องที่ไม่ถูกต้องสมบูรณ์ ให้นายอำเภอแจ้งแก่ผู้ยื่นคำร้องทราบเพื่อทำการแก้ไขให้ถูกต้องหรือจัดส่งเอกสารเพิ่มเติมให้ครบถ้วน แต่ถ้าในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องได้ ให้นายอำเภอแจ้งต่อนายทะเบียนทราบภายใน 15 วัน พร้อมเหตุผลต่อกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการนี้ได้

4. การแจ้งผลการพิจารณาคำร้อง

เมื่อคำร้องได้รับการอนุมัติหรือไม่อนุมัติจากนายอำเภอ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจตามระเบียบข้อที่ 22 แห่งระเบียบฯ ฉบับนี้ ระบุให้นายทะเบียน เมื่อได้รับการแจ้งผลการพิจารณาจากนายอำเภอแล้ว ให้นายทะเบียนแจ้งผลการพิจารณาแก่ผู้ยื่นคำร้องทราบเป็นหนังสือ ภายใน 5 วัน และในกรณีที่คำร้องไม่ได้รับการอนุมัติ ก็ให้นายอำเภอแจ้งเหตุผลของการไม่อนุมัตินั้นเป็นหนังสือต่อผู้ยื่นด้วยเช่นกัน เมื่อคำร้องได้รับการอนุมัติจากนายอำเภอ นายอำเภอส่งคำร้องที่ได้รับการอนุมัติให้นายทะเบียนดำเนินการ ดังต่อไปนี้

5. กำหนดเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก

เป็นการดำเนินการตามข้อ 23 (1) แห่งระเบียบฯ ฉบับนี้ “กำหนดเลขประจำตัวประชาชนให้แก่ผู้ได้รับอนุมัติโดยกำหนดเลขประจำตัวเป็นบุคคลประเภท 8 ตามแบบพิมพ์ ท.ร.98 ค. โดย แบบ ท.ร. 98 ค. สำนักทะเบียนขอเบิกจากสำนักทะเบียนกลางโดยตรงเท่านั้น” การกำหนดเลขประจำตัวประชาชนเป็นกลุ่มเลข 13 หลัก ตามที่กำหนดไว้โดยสำนักทะเบียนกลาง โดยที่ตัวเลขแต่ละตัวจะมีความหมายในด้านรายละเอียดของสถานะบุคคลผู้นั้น แต่ถ้าผู้ที่ได้รับการอนุมัติลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน เป็นผู้ที่มิใช่เลขประจำตัวประชาชนเดิม ให้ดำเนินการจำหน่าย (ยกเลิก) เลข 13 หลักเดิม โดยใช้เลข 13 หลักชุดใหม่ ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่ได้รับอนุมัติการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) เดิม (อาจ) เป็นผู้ที่มิใช่เลข 13 หลักอยู่เดิม เพราะได้รับการจัดทำสำรวจทะเบียนประวัติไว้แล้วก่อนหน้านี้ ซึ่งในการจัดทำสำรวจทะเบียนที่ผ่านมาได้มีการกำหนดเลขประจำตัวบุคคล 13 หลักให้แก่ผู้ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลเช่นกัน

6. การเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14)

หลังจากกำหนดเลขประจำตัวประชาชน 13 หลักแล้ว ให้ดำเนินการตาม ข้อ 23 (2) “เพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) พร้อมทั้งหมายเหตุในช่องย้ายเข้ามาจากว่า “ชาวเขา หรือ บุคคลบนพื้นที่สูง (.....) ตามคำร้องเลขที่.....ลงวันที่.....และนายอำเภออนุมัติ เมื่อวันที่.....” แล้วให้นายทะเบียนลงลายมือชื่อและวันเดือนปีกำกับไว้ หากบุคคลดังกล่าวมีสูติบัตร ให้หมายเหตุการณืได้สัญชาติไทยไว้ด้านหลังสูติบัตรด้วย...โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 10 วันทำการ เว้นแต่มีเหตุขัดข้องอันเกิดจากตัวผู้ร้อง”

7. ขั้นตอนการทำบัตรประจำตัวประชาชน

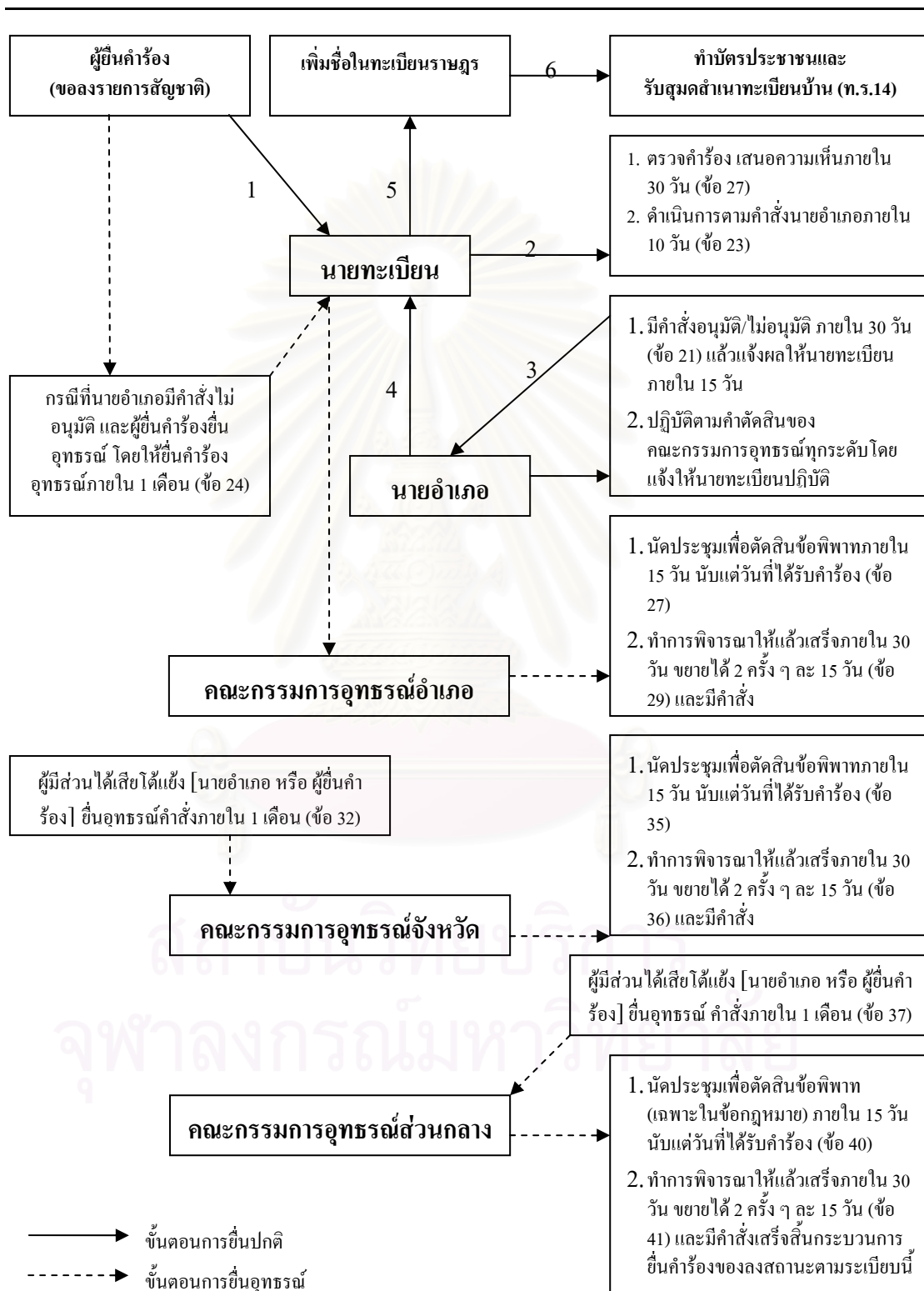
เมื่อผ่านขั้นตอนการพิจารณาอนุมัติและได้เลขประจำตัวประชาชน 13 หลักแล้ว ผู้ยื่นคำร้องก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการถ่ายรูปติดบัตรประจำตัวประชาชนและรับบัตรประจำตัวประชาชนไว้เป็นหลักฐานเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไปที่ต้องมีบัตรประจำตัวประชาชนไว้แสดงถึงความเป็นพลเมืองไทย เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนการทำบัตรประจำประชาชนแล้ว เป็นการสิ้นสุดของกระบวนการยื่นคำร้องการลงรายการสัญชาติตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 (ระเบียบ 43)

นอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน จะได้รับสำเนาเอกสารคำร้อง “ระเบียบ 43” จำนวน 1 ชุด เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน และได้รับสมุดสำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) จำนวน 1 เล่ม

ขั้นตอนที่ได้นำเสนอมาทันทีข้างต้น เป็นขั้นตอนที่เป็นไปตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 และเป็นลักษณะที่ดำเนินไปโดยราบรื่นตามขั้นตอน แต่ทั้งนี้ ยังมีส่วนของขั้นตอนที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างที่ดำเนินการเกี่ยวกับคำร้อง ซึ่งผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิในการอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้อีกด้วย เช่น

กรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับคำร้องจากผู้ยื่นคำร้อง โดยไม่แจ้งสาเหตุแห่งการไม่รับคำร้องนั้นหรือถ้านายทะเบียนแจ้งเหตุผลให้ผู้ยื่นทราบและผู้ยื่นสามารถพิสูจน์ได้ว่านายทะเบียนควรรับคำร้องของตน ในกรณีนี้ ผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิในการยื่นอุทธรณ์คำสั่งของนายทะเบียนต่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ภายใน 30 วัน นับแต่ได้รับหนังสือรับแจ้งคำสั่ง(ไม่รับยื่นคำร้อง) เป็นหนังสือจากนายทะเบียน ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ยื่นคำร้องที่ระบุไว้ข้อ 19 แห่งระเบียบฯ ฉบับนี้

แผนภาพที่ 3 กระบวนการและขั้นตอนในการลงรายการสัญญาชาติไทยตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543

————> ขั้นตอนการขึ้นปกติ
 - - - - -> ขั้นตอนการยื่นอุทธรณ์

หมายเหตุ : ดัดแปลงจาก คณะกรรมการคatholicเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์, คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานะทางกฎหมายที่ถูกต้อง (กรุงเทพฯ: เดือนตุลา, 2544), หน้า 101.

5.5 กระบวนการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

กระบวนการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา แยกเป็น 2 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. การได้สัญชาติไทย

การสัญชาติไทยของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ คาดว่าเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2536 หลังจากมีการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงปี พ.ศ. 2534 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถึงรายละเอียดการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่า ณ บ้านพญาไพรเล่ามา พบว่าในระยะแรกมีกลุ่มบุคคลจำนวน 3 คนที่ได้รับสัญชาติไทย โดยแต่ละคนเป็นผู้ที่ทำงานในหน่วยงานท้องถิ่นของรัฐ เช่น การเป็นลูกจ้างประจำของสถานีอนามัย กระทรวงสาธารณสุข หรือการทำงานเป็นครูอาสา เป็นต้น กลุ่มบุคคลที่ได้สัญชาติไทยในครั้งนั้น ทุกคนได้รับเลขประจำตัวประชาชน 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 5 หมายความว่า บุคคลเหล่านี้เป็นคนไทยที่ตกหล่นทางทะเบียนและขอเข้าชื่อในทะเบียนบ้านภายหลังการเกิด

ต่อมาในราวปีพ.ศ. 2539 ได้มีการอนุมัติให้ลงรายการสัญชาติไทยให้แก่กลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาอีกครั้ง แต่มีจำนวนไม่มากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543-2544 กลุ่มชาวอาข่าจำนวนหนึ่งก็ได้รับการอนุมัติสัญชาติไทยเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้ครบหมดทุกคนที่ยื่นคำร้องในเวลานั้น

“ตอนนั้น ก็ดำเนินการอยู่ ก็ยื่น ๆ กันอยู่ ไม่รู้ว่าเขา (ที่ว่าการอำเภอ) คิด ยังไง ได้กันเยอะเหมือนกัน”¹⁹

การได้สัญชาติในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 นี้ กลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านต่างกล่าวในทำนองเดียวกันกับ ลีซอง ที่แสดงถึงความแปลกใจที่มีการอนุมัติสัญชาติไทยให้แก่คนไร้สัญชาติที่ได้ยื่นคำร้องไว้เป็นจำนวนมาก และเห็นว่าการได้สัญชาติไทยครั้งนั้น เป็นการได้สัญชาติที่ไม่มี ความยุ่งยากมากนัก เพราะมีการอนุมัติให้สัญชาติโดยการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านที่รวดเร็วและต้องการให้มีการอนุมัติลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านสำหรับคำร้องที่ค้างอยู่

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2549 ได้มีการอนุมัติสัญชาติไทยซึ่งลงนามโดย พล.อ.อ. คงศักดิ์ วันทนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้พิจารณาอนุมัติสัญชาติไทยให้แก่กลุ่มบุคคล 2 ประเภท²⁰ คือ

¹⁹ สัมภาษณ์ นายลีซอง เลเซอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

²⁰ ชนกลุ่มน้อยที่ได้สัญชาติ มท. 1 เช่น แจก 1.3 หมิ่น, มติชน (3 มกราคม 2549): 1.

ประเภทที่ 1 กลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดสถานะให้เป็นบุคคลต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย อาศัยอำนาจตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 จำนวน 4,277 คน

ประเภทที่ 2 กลุ่มบุคคลรุ่นบุตร-หลานของกลุ่มบุคคลประเภทที่ 1 ที่ขอมีสัญชาติไทย ตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติ โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 7 ทวิ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เนื่องจากเกิดในราชอาณาจักรไทย จำนวน 4,272 คน ในจำนวนนี้ เป็นกลุ่มชาวเขา 9 เผ่า จำนวน 287 ราย แต่ไม่ปรากฏว่ามีชาวบ้านคนใดในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ได้รับอนุมัติสัญชาติไทยหรือให้สถานะบุคคลต่างด้าวถูกกฎหมายในครั้งนี้

ต่อมา ขณะที่ทำการเก็บข้อมูลการวิจัย ในราวเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงได้มีนโยบายลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ให้แก่กลุ่มบุคคลที่จบการศึกษาระดับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ โดยการยื่นคำร้อง “ระเบียบ 43” ที่กรอกข้อมูลและจัดเตรียมเอกสาร พยานหลักฐานใหม่ทั้งหมด โดยคำร้องที่ทำขึ้นใหม่นี้เป็นคำร้องที่ไม่เกี่ยวกับคำร้อง “ระเบียบ 43” ที่ยื่นไว้ก่อนหน้านี้ ผลจากนโยบายดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวจากหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จำนวน 18 คน ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย ที่ขึ้นต้นด้วยเลข 8 ตามข้อกำหนดที่ระบุไว้ในข้อ 23 (1) แห่งระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 และได้กลายเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์

2. กระบวนการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติไทยของกลุ่มชนอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

ในการดำเนินการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติไทยของกลุ่มคนไร้สัญชาติหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จากการสอบถามผู้วิจัยพบว่า ในหมู่บ้านเคยมีการยื่นสัญชาติแบบเป็นทางการผ่านมาแล้ว 2 ครั้ง โดยครั้งแรกที่ทำการยื่นอย่างเป็นทางการต่อที่ว่าการอำเภอนั้นเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2539 และต่อมาในปี พ.ศ. 2543

จากการให้ข้อมูลของ นายปีเตอร์ (นามสมมติ) อายุ 24 ปี เกี่ยวกับการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของกลุ่มชาวอาข่าทั้งหมดหมู่บ้านว่า

“ยื่น(คำร้อง)มาแล้วก็ครั้ง ในครอบครัวหรือครับ? เอ่อ...แต่จะเป็นของกลุ่ม
ผมทั้งหมดบ้านเลยนะครับ ครั้งนี้ที่ยื่นจริง ๆ แล้ว เป็นครั้งที่สอง”²¹

²¹ สัมภาษณ์ นายปีเตอร์ (นามสมมติ), อายุ 24 ปี ไร้สัญชาติ, 20 มิถุนายน 2549.

นายปีเตอร์ ได้เล่าถึงการดำเนินการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลในปี พ.ศ. 2543 ว่า มีการเข้ามาของคณะบุคคลเข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับการยื่นคำร้องของกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้าน โดย คณะบุคคลที่ชาวอาข่าได้รับแจ้งว่าเป็นตัวแทนของที่ว่าการอำเภอและมาจากส่วนกลาง ได้ขึ้นมาให้ความรู้เกี่ยวกับการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติและการรวบรวมเอกสาร รวมไปถึงการพิมพ์คำร้อง ซึ่ง ตัวแทนชาวอาข่าในหมู่บ้านทำให้การสัมภาษณ์กล่าวว่า

“ตอนนั้น มีการยื่นสัญชาติกันครับ ก็มีคนมาจากอำเภอขึ้นมารับคำร้อง ก็ทำกันไป เห็นเขาบอกว่าเป็นคนที่มาจากอำเภอ อำเภอเขาส่งมา เป็นพวกนักศึกษา ที่เจ้าหน้าที่อำเภอเป็นผู้ติดต่อมาช่วยงาน แล้วตอนนั้นมีการเก็บเงินค่าพิมพ์คำร้อง คำร้องละ 300 บาท แล้วก็ค่าถ่ายรูปอีก คิดเป็นเงิน 200 หรือ 300 บาทนี่แหละครับ ก็ ทำคำร้องไปครอบครัวละ 1 คำร้อง แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีเห็นมีอะไร เจียบไปเลย”

การดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ อาจ เกิดขึ้นหลายครั้ง หากมุ่งไปที่การยื่นคำร้องในลักษณะเป็นการเฉพาะส่วนตัว แต่การดำเนินการด้าน คำร้องที่เป็นระดับหมู่บ้านน่าจะเกิดขึ้น 2 ครั้ง ดังที่ นายปีเตอร์ อ้าง

จากการสอบถามถึงความร่วมมือในต่อกระบวนการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติของกลุ่ม ชาวอาข่าไร้สัญชาติ พบว่ากลุ่มชนอาข่าไร้สัญชาติ ณ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ต่างให้ความร่วมมือ ในการจัดเตรียมเอกสารและให้ข้อมูลในการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติต่อเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการ ที่ขึ้นไปเปิดให้บริการถึงหมู่บ้านเป็นอย่างดี

หลังจากนั้นกลุ่มชาวอาข่าที่ได้ยื่นคำร้องไว้ในครั้งนั้น ต่างรอคอยฟังข่าวความคืบหน้า ด้วยความหวังว่าเรื่องราวของตนเองได้ดำเนินการ ไปถึงขั้นตอนไหนแล้ว แต่ก็ไม่มีข่าวคราวใดๆ จึง เป็นอันเข้าใจกันเองว่าบรรดาเอกสารและคำร้องที่จัดทำในครั้งนั้น ไม่ได้รับการพิจารณาและไม่มี ใครได้สัญชาติไทยโดยการยื่นคำร้องในครั้งนั้น

2.1 การติดต่อขอแบบคำร้อง กรอกข้อมูล จัดเตรียมเอกสารพยานหลักฐาน

การได้มาซึ่งแบบคำร้องขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านตาม ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่ บุคคลบนพื้นที่สูงพ.ศ. 2543 นั้น จากการสอบถามผู้วิจัยพบว่า เป็นการได้แบบคำร้องดังกล่าวมาจากการเข้ามาให้บริการในพื้นที่ของหน่วยบริการจากที่ว่าการอำเภอ ส่วนการกรอกข้อมูลรายละเอียด ของบุคคลในแบบคำร้องมีทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากตัวแทนชาวอาข่าในหมู่บ้านและในส่วน ที่เป็นบุคลากรของหน่วยงานให้บริการจากที่ว่าการอำเภอ ในการดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องในครั้ง

ล่าสุดนั้นเป็นการยื่นคำร้องโดย “ระเบียบ 43” และฝ่ายกลุ่มชาวอาข่าที่ยื่นคำร้องเป็นผู้จัดเตรียมเอกสารต่าง ๆ ที่จะนำมาเป็นพยานหลักฐานสำหรับคำร้องของตนและครอบครัว

2.2 ยื่นแบบคำร้องต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่

ขั้นตอนการยื่นคำร้องต่อนายทะเบียน ตัวแทนชาวอาข่ากล่าวว่า ในการยื่นคำร้องที่ได้ยื่นไปแล้วนั้น ตนเองไม่ทราบว่าคำร้องได้ถูกดำเนินการไปในลักษณะใด ทราบเพียงแต่ว่าทางอำเภอแจ้งให้พวกตนรอคอยฟังข่าวจากทางอำเภอ ซึ่งจะแจ้งมาให้ทราบในภายหลัง ดังนั้น ในขั้นตอนการยื่นคำร้องต่อนายทะเบียน จึงไม่ได้เป็นการกระทำด้วยตนเองโดยตรง แต่เป็นลักษณะของการรวบรวมคำร้องทั้งหมดที่ได้รับจากการออกพื้นที่ให้บริการ

ฉะนั้น ขั้นตอนการตรวจสอบคำร้องนี้ได้รับการดำเนินการหรือไม่กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติผู้ยื่นคำร้องไม่อาจทราบได้อีกเช่นกัน แต่จากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรู้ถึงสถานะคำร้องของตนเอง ผู้วิจัยพบว่า ชาวอาข่าส่วนใหญ่ที่ได้ยื่นคำร้องไปแล้ว มักมีคำถามในลักษณะที่ว่า ในการตรวจสอบคำร้องของตนว่ามีความสมบูรณ์ถูกต้องหรือไม่นั้น ทำไมไม่มีการตรวจสอบให้ครบถ้วนครอบคลุมและไม่มีการแจ้งให้ทราบถึงความไม่สมบูรณ์ของคำร้อง ซึ่งกลุ่มผู้ยื่นคำร้องต่างเห็นว่า ถ้าหากมีการแจ้งให้ทราบถึงความไม่สมบูรณ์ของคำร้องให้ตนทราบ พวกตนก็จะได้จัดการแก้ไขคำร้องให้สมบูรณ์ในคราวเดียว ดังเช่นในคำเล่าของ นายอาร์ท (นามสมมติ) อายุ 32 ปี ว่า

“บางทีก็เป็นค่าแก้ไขจุดที่ผิด เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดในคำร้อง ก็เราไม่รู้ว่าจะตรงไหนมันผิด ทางอำเภอเขาก็ไม่บอกตั้งแต่แรก แต่พอตรวจพบที ก็บอกว่าผิดตรงนี้ที เราก็ไปแก้ไข พอตรวจไปอีกก็พบอีกว่าผิดตรงนี้อีก ก็แก้กันไป ทีละจุด ๆ อย่างนี้ทำให้เราเสียเงินในการแก้พวกนี้เยอะ ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่ไม่มีใบเสร็จ และรวมเป็นยอดเงินก็เยอะอยู่เหมือนกัน”²²

นอกจากนี้ การเก็บเงินสำหรับค่าใช้จ่ายที่อ้างถึงความไม่สมบูรณ์ของคำร้องและเอกสารพยานต่างของคำร้องก็มีอยู่บ่อยครั้ง เพราะกลุ่มคนไร้สัญชาติในหมู่บ้านได้เล่าถึงการเก็บเงินจากคนที่ได้ยื่นคำร้องไว้ ครั้งละ 100-200 บาท ซึ่งผู้ที่ดำเนินการเก็บเงินจำนวนนี้มักเป็นกลุ่มบุคคลในหมู่บ้านที่เป็นผู้ประสานงานกับทางที่ว่าการอำเภอ แต่เมื่อให้ไปแล้วก็ไม่เห็นความคืบหน้าของคำร้องว่าจะได้รับการอนุมัติลงรายการสัญชาติไทยเสียที ดังเช่นที่ นายเจมส์ (นามสมมติ) เคยกับผู้วิจัยว่า

²² สัมภาษณ์ นายอาร์ท (นามสมมติ), สัญชาติไทย อายุ 32 ปี, 16 เมษายน 2549.

“บางทีก็มาเก็บเงินไป ครั้ง 100 บ้าง 200 บ้าง มาเก็บบ่อยอยู่เหมือนกัน เขาบอกว่าเอาไปเป็นค่าเอกสาร หรือค่าอะไรบ้างก็ไม่รู้ แต่ว่า เราก็ให้ไป แต่ก็ไม่เห็นมีอะไรขึ้นมา บางทีก็มาบอกเราว่า อำเภอบอกว่าคำร้องของเราหาย”²³

สำหรับขั้นตอนของการยื่นคำร้องต่อนายทะเบียนนี้ นอกจากการตรวจสอบคำร้องโดยนายทะเบียนแล้ว การดำเนินการจัดการต่อคำร้องที่ยื่นไว้ ซึ่งโดยข้อระเบียบปฏิบัติแล้ว นายทะเบียนจะต้องลงเลขที่คำร้องและวันที่ที่รับคำร้อง แล้วจึงฉีกส่วนมุมบนของหน้าแรกของคำร้องคืนให้แก่ผู้ที่ยื่นคำร้องเก็บไว้เป็นหลักฐาน แต่ในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยสอบถามถึงคำร้องที่ยื่นไปนั้น ได้รับหลักฐานการยื่นหรือเอกสารอื่นบ้างหรือไม่ และ นายปีเตอร์ (นามสมมติ) เล่าถึงขั้นตอนนี้ว่า

“ไม่มีครับ ไม่มี ไม่ได้อะไรสักอย่าง...ครั้งแรกนั้น ยื่นไป แต่ก็...ผมไปดูเอกสารที่ว่า เวลาเขา (ชาวบ้าน) ยื่นขึ้นไป เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนต้องถาม ตอนนั้น ก็ไม่มีคำถามอะไร หมายถึงว่า เอกสารที่พวกผมยื่นไป ยังไม่ถึงเจ้าหน้าที่เลยสักอัน... พอครั้งที่ 2 นี้ ผมยื่นไป ก็มีการปัม (ประทับตรา) ไว้ ผม (ตาม) ไปดูเอกสารตรงที่ปัมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนที่ดูแลในแต่ละตำบล เขา (ก็) ปัม ไว้ แต่ว่าเขา (บอกว่า) จะพยายามทำไปเรื่อย ๆ”²⁴

ข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของ นายปีเตอร์ ทราบได้ว่าในการยื่นคำร้องนั้น ไม่ได้รับเอกสารใด ๆ ที่เป็นส่วนฉีกจากคำร้อง จึงทำให้คำร้องไม่สามารถเริ่มนับระยะเวลาวันที่กำหนดตามระเบียบฯ และไม่อาจติดตามความก้าวหน้าได้อย่างเป็นขั้นตอน และต่อมาหลังจากได้เข้าไปติดตามความคืบหน้าของคำร้องพบว่า ได้มีการประทับลงวันที่รับคำร้องไว้ และคาดว่าน่าจะยังไม่ได้รับส่วนฉีกของคำร้อง แต่คำร้องก็ยังคงไม่ได้ถูกดำเนินการตามระยะเวลาที่กำหนดตามระเบียบฯ เพราะจากคำบอกเล่าที่เล่าว่าเมื่อตนเองตามไปดูเอกสารที่ว่าการอำเภอและได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนว่าจะพยายามทำไปเรื่อย ๆ นั้น มีลักษณะของการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนดในระเบียบฯ อีกเช่นกัน ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดความไร้สัญชาติต่อบุคคล และทำให้บุคคลนั้นยังคงเป็นคนไร้สัญชาติต่อไป เพราะคำร้องไม่ได้รับการดำเนินการอยู่แท้จริงและไม่อาจติดตามความคืบหน้าดังที่กล่าวมาแล้วในส่วนของกระบวนการที่ถูกกำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางฯ พ.ศ. 2543

2.3 การตรวจสอบพยาน การติดตามความคืบหน้าของคำร้อง

²³ สัมภาษณ์ นายเจมส์ (นามสมมติ), สัญชาติไทย อายุ 41 ปี, 16 มกราคม 2550.

²⁴ สัมภาษณ์ นายปีเตอร์ (นามสมมติ), ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

สำหรับในขั้นตอนการเรียกพยานบุคคลเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ยื่นคำร้องก็ไม่มีมีการเรียกพยานบุคคลไปสอบถามเช่นเดียวกัน รวมไปถึงการแจ้งถึงผลการพิจารณา รับคำร้องว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่จากนายทะเบียน ก็ไม่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ คำร้องที่ได้ยื่นไปจึงเป็นเพียงการยื่นคำร้องที่ไม่มีการดำเนินการตามขั้นตอนวิธีการที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางฯ พ.ศ. 2543 แต่อย่างใด ดังนั้น กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่า มา ที่ได้ยื่นคำร้องไว้ จึงไม่ได้รับการดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับคำร้อง เพราะกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า พวกตนไม่ได้รับการแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับคำร้องที่ได้ยื่นไว้ แต่เมื่อเดินทางไปสอบถามถึงความคืบหน้าของคำร้องของตนยังที่ว่าการอำเภอ ก็ได้รับคำตอบว่า ยังไม่มีการพิจารณาใด ๆ หรือยังไม่ได้รับการลงนามจากนายอำเภอ ดังนั้น ให้รอดูติดตามข่าวซึ่งจะแจ้งผ่านทางผู้ใหญ่บ้านให้ทราบในภายหลัง

“ก็ไปถามอยู่เหมือนกันว่า คำร้องของผมถึงไหนแล้ว แต่ทางอำเภอเขาก็บอกว่า ยังไม่ได้ทำอะไร เพราะยังไม่มีการเซ็น เดียวไว้ถ้านายเซ็นแล้ว จะบอกมาทางพ่อหลวงอีกที ซึ่งบางที่เราไปอำเภอนี้ มันไม่ใช่ใกล้ ๆ ไปทีเป็นวัน ๆ ไม่ได้ทำมาหากินอะไรเลย เสียเงินก็เยอะ มาหลัง ๆ ก็เลยเบื่อ ไม่ได้ไปถามอะไรที่อำเภออีก ถ้าเขาให้เมื่อไหร่ ก็คงได้เมื่อนั้น”²⁵

โดยแท้จริงแล้ว ในประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยพยายามถามอยู่บ่อยครั้งต่อกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ยื่นคำร้องไว้กับที่ว่าการอำเภอว่า “ทราบหรือไม่เกี่ยวกับการยื่นคำร้อง การติดตามความคืบหน้าของคำร้องนั้น ผู้ที่ยื่นคำร้องควรได้รับเอกสารอะไรบ้างจากการยื่นคำร้อง และทราบหรือไม่ว่าผู้ยื่นคำร้องสามารถติดตามความคืบหน้าได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด 30 วัน และถ้าหากคำร้องไม่ได้รับการพิจารณาอนุมัติภายใน 30 วันแล้ว ผู้ยื่นคำร้องสามารถยื่นคำร้องอุทธรณ์ต่อคำร้องของตนได้” ชาวอาข่าส่วนใหญ่ตอบคำถามนี้ว่า “มะ ลี ยะ” (ไม่รู้-แปลผู้วิจัย) หรือสำหรับผู้ที่สามารถพูดภาษาไทยได้ ก็จะตอบคำถามนี้ด้วยคำตอบในลักษณะที่ว่า “ไม่รู้สิครับ ทางอำเภอบอกให้รอก็ต้องรอ”

ในคำเล่าทั้งหมดข้างต้นนี้ มองให้เห็นถึงกระบวนการติดตามความคืบหน้าของคำร้องของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ แต่เป็นการติดตามคำร้องที่ไม่ได้เกิดจากความรู้ความเข้าใจตามสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางฯ พ.ศ. 2543 แต่เป็นการติดตามที่เกิดจากความต้องการทราบถึงความคืบหน้าของคำร้องในลักษณะการติดตามแบบทั่วไปของผู้ที่ยื่นคำร้อง และการ

²⁵ เพิ่งอ้าง.

ติดตามความคืบหน้าของคำร้องที่ไม่ได้รับการลงเลขที่คำร้องและวันที่รับคำร้อง การไม่ได้รับ ส่วนอีกของคำร้องจากนายทะเบียนที่รับคำร้อง ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่จะทำให้คำร้องได้รับการ ดำเนินการตามระเบียบขั้นตอนวิธีที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณา ลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ดังนั้น การติดตาม ความคืบหน้าของคำร้องจึงไม่ได้เกิดจากการติดตามตามขั้นตอนของกระบวนการที่กำหนดไว้ใน ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณา ลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่ บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 แต่อย่างไร

เมื่อคำร้องที่ยื่นไว้ต่อที่ว่าการอำเภอไม่ได้ถูกดำเนินการตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ใน กระบวนการพิจารณาตรวจสอบคำร้องและความชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น การลงความเห็นต่อคำ ร้อง ตามข้อ 21 แห่งระเบียบฯ 43 ของนายทะเบียนเพื่อเสนอต่อนายอำเภอ ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก เช่นกัน ดังนั้น กระบวนการยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ของกลุ่ม ชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จึงมาถึงจุดสุดท้ายโดยปราศจากความคืบหน้าใด ๆ หลังจากที่คำ ร้องได้ถูกนำไปที่ที่ว่าการอำเภอแล้ว ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการดำเนินการที่ไม่เป็น ไป ตามขั้นตอนวิธีการที่ถูกต้องที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณา ลงรายการ สถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543

2.4 การยื่นคำอุทธรณ์คำร้องต่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ

ในขั้นตอนนี้โดยข้อกำหนดในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณา ลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ข้อ 19 ความว่า

“ในกรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับคำร้องโดยไม่แจ้งเหตุ หรือแจ้งเหตุแต่ เหตุแห่งการนั้นผู้ยื่นคำร้องสามารถพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น ผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิยื่น อุทธรณ์คำสั่งของนายทะเบียนไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นหนังสือ”

ดังที่กลุ่มชาวอาข่าให้ข้อมูลถึงกรณีการได้รับแจ้งจากนายทะเบียนแห่งท้องที่ เกี่ยวกับคำร้องที่ผ่านมานั้น กลุ่มตนไม่เคยได้รับการแจ้งใด ๆ จากที่ว่าการอำเภอ ซึ่งโดยสิทธิของผู้ ยื่นคำร้องย่อมสามารถยื่นคำร้องอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอำเภอได้ภายใน 30 วัน แต่ในความเป็น จริงแล้ว กลุ่มชาวอาข่าต่างไม่ทราบถึงสิทธิข้อนี้ ดังนั้น การยื่นอุทธรณ์คำร้องต่อคณะกรรมการ อุทธรณ์อำเภอจึงไม่มีทางเกิดขึ้นได้และไม่เคยเกิดขึ้น ดังนั้น ในเมื่อไม่เคยผ่านการยื่นอุทธรณ์ต่อ คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอแล้ว ในขั้นตอนของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานะบุคคลที่ถูกต้อง

ตามกฎหมายในระดับสูงขึ้นไป ได้แก่ การยื่นคำร้องอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด และสุดท้ายที่คณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลาง ก็ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

5.6 การได้สัญชาติไทยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะการดำเนินการเกี่ยวกับกระบวนการได้สัญชาติไทยว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลดำเนินการอย่างไร ได้สัญชาติไทยด้วยหลักการใดและได้สัญชาติไทยในปีใด ซึ่งจะนำเสนอประสบการณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คนมานำเสนอ ดังนี้

1. กรณี นายเจมส์ (นามสมมติ)

นายเจมส์ อายุ 41 ปี เป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตถึงกระทั่งปัจจุบันเป็นทำงานในหน่วยงานรัฐแห่งหนึ่ง นายเจมส์ ได้สัญชาติไทยในปีพ.ศ. 2536 เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ที่ได้สัญชาติไทยกลุ่มแรกของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา นายเจมส์ ได้สัญชาติไทย โดยการยื่นคำร้องของลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านต่อที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวงในขณะนั้น และ นายเจมส์ เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงสาเหตุที่ตนเองได้สัญชาติไทยว่า

“ตอนนั้นทำไม่ถึงได้....เพราะว่า เราเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นลูกจ้างประจำของรัฐมาหลายปีแล้ว เป็นลูกจ้างประจำมาได้ 4-5 ปีแล้ว ทางสาธารณสุขเขาก็เลยรับผิดชอบ ช่วยรับรองไปทางอำเภอ แล้วก็ได้มา...ตอนที่ได้สัญชาติไทยนี้ ได้จากแม่ฟ้าหลวง ตอนนั้นยังเป็นกิ่งอำเภออยู่เลย...คนที่ได้รุ่นเดียวกันนั้น ที่ผมรู้แน่นอนนี้ ได้กัน 3 คนที่เป็นรุ่นแรก ๆ นะ ต่อมาก็มีคนได้ตามมาอีกตอนหลัง”²⁶

ในการยื่นคำร้องในครั้งนั้น ด้วยที่ นายเจมส์ เป็นลูกจ้างประจำของหน่วยงานรัฐ นายเจมส์ จึงมีโอกาสและความสะดวกต่อกระบวนการยื่นคำร้องของตน เพราะได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่รู้จักที่เป็นข้าราชการในการเซ็นรับรองสถานะบุคคลของ นายเจมส์ เพราะในสมัยนั้น การจะให้บุคคลเซ็นรับรองในคำร้องเช่นนี้เป็นที่ยากยิ่งนักของบรรดากลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้าน เพราะด้วยฐานะของหมู่บ้านเองยังเป็นแค่หมู่บ้านบริวารที่ขึ้นอยู่กับหมู่บ้านอื่น ไม่มีผู้นำหมู่บ้านในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นของตนเอง ดังนั้น เวลาที่ต้องการจะให้ผู้นำท้องถิ่นลงนามรับรองในคำร้องจึงประสบกับความยุ่งยากลำบากยิ่งนัก

²⁶ สัมภาษณ์ นายเจมส์ (นามสมมติ), สัญชาติไทย อายุ 41 ปี, 16 มกราคม 2550.

สำหรับการติดตามคำร้อง นายเจมส์ ก็ไม่ได้ประสบกับปัญหาอะไรมากนัก เพราะทุกอย่างเป็นไปตามขั้นตอนและใช้เวลาไม่นานนัก และ นายเจมส์ ได้หมายเลข 13 หลักที่หลักแรกเป็นหมายเลข 5

นอกจากนั้น นายเจมส์ ได้เล่าเพิ่มเติมถึงอุปสรรคของขั้นตอนกระบวนการยื่นคำร้องของลงรายการสถานะบุคคลและความลำบากของกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้าน คือ การขาดบุคคลรับรองในคำร้องเพื่อรับรองผู้ยื่นคำร้อง นายเจมส์ เล่าว่า ในอดีตมีหน่วยงานพัฒนาด้านการเกษตรขึ้นมาดูแลพื้นที่สูงแต่ละหน่วยจะดูแลพื้นที่ที่ครอบคลุมหมู่บ้านประมาณ 4-5 หมู่บ้าน ซึ่งในครั้งนั้นผู้ที่ทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยแต่ละคนจะอยู่ในพื้นที่ดูแลอย่างน้อย 4-5 ปีถึงจะย้ายไปประจำที่หน่วยอื่นซึ่งคนเหล่านี้สามารถเป็นผู้เซ็นรับรองในคำร้องได้และมีความน่าเชื่อถือเพราะเป็นบุคคลของฝ่ายรัฐ แต่สิ่งที่เกิดขึ้น คือ การปฏิเสธในการเซ็นชื่อรับรอง เมื่อกลุ่มชาวบ้านไปขอให้เซ็นชื่อรับรองในคำร้อง โดยมีข้ออ้างว่ายังไม่รู้จักกลุ่มชาวบ้านดีพอและมาอยู่ในพื้นที่ได้ไม่นาน จึงไม่สามารถเซ็นรับรองให้ได้ ไม่เพียงแต่กลุ่มบุคคลที่เป็นบุคคลของรัฐที่กล่าวถึงเท่านั้น กลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันเอง ก็ไม่ค่อยให้ “ความสำคัญ” (ซึ่งอาจหมายถึงความร่วมมือ) สำหรับกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้าน เพราะเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่คนอาข่า ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีผู้นำหมู่บ้านที่เป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นของตนเอง การได้สัญชาติไทยก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะการได้หรือไม่ได้สัญชาติไทยนั้นขึ้นอยู่กับว่าการอำเภอเป็นสำคัญ

2. นายอาโละ แยส่อ

อาโละ แยส่อ อายุ 40 ปี สมรสแล้ว มีบุตร 3 คน แต่เดิมนับถือศาสนาผี (บรรพบุรุษ) แต่ปัจจุบันหันมานับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ เพราะบิดาของตนได้เสียชีวิตไปแล้ว ทำให้เกิดความยุ่งยากในการจดจำขั้นตอนการประกอบพิธี และความกลัวว่าถ้าตนเองทำผิดข้อห้ามตามความเชื่อต่าง ๆ จะเป็นสาเหตุที่นำพาความเจ็บป่วยและสิ่งที่ไม่ดีเกิดแก่ครอบครัวของตน เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ ขณะที่ตนเองนับถือบรรพบุรุษอยู่นั้น ได้เกิดอาการเจ็บป่วยอยู่เสมอ แต่เมื่อหันมานับถือศาสนาคริสต์แล้ว อาการเจ็บป่วยเหล่านั้นก็หายไป

อาโละ ได้รับสัญชาติไทยแล้วโดยการยื่นคำร้องของลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ในปี พ.ศ. 2542 เป็นการยื่นคำร้องในคราวเดียวกันกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ในการยื่นคำร้องในครั้งนั้น ไม่ประสบอุปสรรคใด ๆ มากนัก และได้รับสัญชาติในวันที่ 7 มกราคม 2543 จากที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง ก่อนหน้านั้นได้รับการสำรวจขึ้นทะเบียนในแบบพิมพ์ประวัติบุคคลพื้นที่สูง และได้รับหมายเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นเลข 8

3. นายอาและ อ่วยแม

นายอาและ อ่วยแม อายุ 36 ปี เป็นบุตรชายคนโต เกิดในประเทศไทย มีพี่น้องรวมทั้งตนเอง 4 คน แต่งงานแล้ว มีบุตรทั้งหมด 4 คน คนโตเป็นผู้หญิง ถัดมาเป็นผู้ชาย ผู้หญิงและคนสุดท้ายเป็นผู้ชาย รุ่นพ่อแม่เป็นผู้อพยพมาจากหัวแม่คำในปี พ.ศ. 2506 ซึ่งเป็นรุ่นเดียวกับกลุ่มผู้อพยพรุ่นแรกในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบัน

ก่อนได้สัญชาติไทย อาและ มีเอกสารทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ต่อมา อาและ ได้ยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านต่อที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงพร้อมกับชาวอำเภอครอคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน โดยยื่นคำร้องครั้งแรกในปี พ.ศ. 2538 แต่ไม่ได้รับการอนุมัติลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านในครั้งนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 อาและ ได้ยื่นคำร้องอีกครั้งและในครั้งนี้อันได้ยื่นไว้ได้รับการอนุมัติ มีผู้ที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทย ประกอบด้วย อาและ และลูกอีก 3 คน อาและ ได้รับหมายเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 5

ด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเกี่ยวกับการยื่นคำร้องในตอนนั้น อาและ กล่าวว่า มีค่าใช้จ่ายในการขอสัญชาติประมาณ 25,000 บาท เป็นค่าธรรมเนียมและค่าติดต่อ เดินทางต่าง ๆ แต่ไม่มีค่าใช้จ่ายส่วนพิเศษต่อเจ้าหน้าที่ใด ๆ

ในด้านการติดตามความคืบหน้าของคำร้องที่ได้ยื่นไว้ อาและ กล่าวว่าไม่ได้ติดตามอะไรมากนัก ซึ่ง อาและ เห็นว่าในการได้สัญชาติไทยจากการยื่นคำร้องครั้งหลังนี้ได้โดยไม่ยากลำบากอะไร เพราะเมื่อได้ยื่นไว้แล้วทางอำเภอก็นำมติและได้รับการแจ้งให้ไปทำบัตรประชาชนและรับเอกสารที่เป็นสมุดสำเนาทะเบียนบ้าน

4. นายวิวัฒน์ โชติบุรุษกุล

วิวัฒน์ หรือ อวู้ อายุ 31 ปี เกิดที่หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา พ่อแม่เป็นรุ่นที่ย้ายมาจากหัวแม่คำ วิวัฒน์ จบการศึกษาระดับชั้น ม. 3 จากโรงเรียนบ้านเทอดไทย ปัจจุบันแต่งงานแล้ว ภรรยาเป็นคนจังหวัดชัยนาท และได้พาภรรยามาอยู่ในหมู่บ้าน มีลูก 2 คน

ก่อนการได้สัญชาติไทย วิวัฒน์ มีเอกสารเป็นทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) วิวัฒน์ เคยยื่นคำร้องเกี่ยวกับสัญชาติ ทั้งหมด 3 ครั้ง เป็นการยื่นโดยใช้คำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านของกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง และเป็นการยื่นคำร้องพร้อมกันกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ซึ่ง วิวัฒน์ กล่าวว่าหลังจากที่ได้ยื่นคำร้องไว้แล้ว ตนได้พยายามเดินทางไปที่ว่าการอำเภอเพื่อติดต่อสอบถามถึงคำร้องอยู่บ่อยครั้ง และเชื่อว่าการที่ตนเองได้รับการพิจารณาอนุมัติลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านนี้ เป็นเพราะการพยายามติดตามที่ผ่านมาของตน และในที่สุด จากการยื่นคำร้องในครั้งที่ 3 วิวัฒน์ ได้รับการอนุมัติลงรายการ

สัญชาติในปี พ.ศ. 2544 และมีบัตรประจำตัวประชาชน ถือสำเนาทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 14 มีหมายเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 8

5. กรณี นางสาวหมียอม ลาเซ

หมียอม ลาเซ วัยรุ่นหญิงชาวอาข่า อายุ 24 ปี เป็นผู้ที่เกิดที่หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ บิดาเสียชีวิตแล้ว เป็นลูกคนที่ 4 ก่อนการได้สัญชาติไทย หมียอม ถือเอกสารทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) หมียอม เล่าว่าตอนที่ตนยังเป็นเด็กตัวเล็กพอจำความได้ว่า ตนเคยเดินทางไปเข้ารับการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงที่หมู่บ้านแล้วพร้อมกับแม่และพี่สาว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 หมียอม แม่ พี่สาวได้ยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านหนึ่งคำร้อง ในขณะนั้น หมียอม กำลังเรียนอยู่ระดับชั้น ปวช. ซึ่งการยื่นคำร้องในครั้งนั้น ยื่นกับเจ้าหน้าที่จากอำเภอที่ขึ้นมาให้บริการรับคำร้องในพื้นที่ ณ โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ขณะที่ หมียอม กำลังเรียน ปวช. ปีสุดท้าย ก็ทราบว่าคำร้องที่ได้ยื่นไว้ได้รับการอนุมัติและแม่ก็ได้เรียกให้กลับหมู่บ้านเพื่อไปถ่ายบัตรประจำตัวประชาชน หมียอม กล่าวว่าในการยื่นคำร้องในครั้งนั้น ทางครอบครัวเป็นธุระในการดำเนินการเสียมากกว่า ตนเองไม่รู้รายละเอียดอะไรมากนัก เพราะหลังจากที่ครอบครัวยื่นคำร้องไว้ก็เดินทางไปเรียนหนังสือต่อ

6. กรณี นายปีเตอร์ (นามสมมติ)

นายปีเตอร์ อายุ 24 ปี เป็นลูกชายคนโตในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 3 คน เป็นผู้ที่เกิดในหมู่บ้านโดยหมอดำแย (คนทำคลอดในหมู่บ้าน) ไม่มีเอกสารรับรองการเกิดใดที่เป็นเอกสารของราชการ แต่ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและมีบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) จบการศึกษาระดับประถมจากโรงเรียนพญาไพรเล่ามา (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร) และจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยระบบการศึกษาทางไกลในการยื่นคำร้องขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านเป็นการยื่นคำร้องขอลงรายการในทะเบียนบ้านตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ได้ยื่นคำร้องพร้อมกันทั้งครอบครัวแต่ไม่ได้รับการพิจารณาขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านในครั้งนั้น

ในราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2549 อยู่ในช่วงระหว่างก่อนการเลือกตั้งครั้งใหม่ นั่นหลังจากคณะรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ต. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นรัฐบาล ได้หมดวาระลง กลุ่มคนไร้สัญชาติในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ประกอบไปด้วย นายปีเตอร์ และกลุ่มชาวอาข่าอีก 17 คน รวมเป็น 18 คน ได้รับสัญชาติไทยผ่านนโยบายที่ออกจากที่ว่ากรมอำเภอแม่ฟ้า

หลวงเกี่ยวกับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่กลุ่มคนไร้สัญชาติที่มีวุฒิการศึกษา และที่กำลังศึกษาอยู่ โดยใช้คำร้อง “ระเบียบ43” และเมื่อทราบเช่นนั้นจึงได้ตัดสินใจที่จะเข้าไปดำเนินการต่อเกี่ยวกับสถานะภาพของตนเองต่อที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง

สำหรับในกรณีของ นายปีเตอร์ ก่อนที่ นายปีเตอร์ จะเข้าไปติดต่อกับที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง นายปีเตอร์ ได้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นในสถานะวิทยากรพิเศษ* โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนั้น ผู้วิจัยในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการประชุม ได้เรียนเชิญ รองศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับกลุ่มคนไร้รัฐไร้สัญชาติมาอย่างยาวนานเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการด้วย และในฐานะที่ นายปีเตอร์ เป็นผู้ที่มาจากพื้นที่วิจัยและเป็นคนไร้สัญชาติด้วย รองศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ทิพย์ จึงได้ซักถามเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว การเกิด สถานที่เกิด และสิ่งที่ได้ทำไปแล้วเกี่ยวกับการยื่นคำร้องเพื่อสถานะบุคคลที่ถูกต้อง จากการสอบถามในครั้งนั้น นายปีเตอร์ มีความเข้าใจถึงสถานะบุคคลของตนเองที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และได้จุดประกายความคิดและเป็นแรงผลักดันแก่ นายปีเตอร์ เป็นอย่างมาก

หลังจากนั้น นายปีเตอร์ จึงตัดสินใจที่จะเข้าไปติดตามคำร้องของตนที่ได้ยื่นไว้อีกครั้ง ประกอบกับเป็นช่วงที่ที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงได้มีนโยบายการให้สถานะบุคคลที่ได้ยื่นคำร้องเพื่อขอรับการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูงดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น นายปีเตอร์ จึงตัดสินใจเดินทางจากกรุงเทพฯ โดยลาออกจากงานที่ทำอยู่กลับไปยังหมู่บ้าน เพื่อไปดำเนินการติดต่อกับที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง และสอบถามถึงนโยบายดังกล่าวจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง ในครั้งนั้น นายปีเตอร์ เล่าให้ฟังว่า

“แน่นอน ผมได้รับแรงกระตุ้น (จากการเข้าร่วมการประชุมที่จัดขึ้น) และ เป็นช่วงที่มีนโยบายสำหรับผู้ที่ยื่น ม. 6 ด้วย จากตรงจุดนั้น ก็เลยมีแรงผลักดัน ผมก็เลยเข้าไปติดต่อขอยื่นเรื่องกับทางอำเภอ พอไปติดต่อ ก็โดนต่อว่า ว่าไม่มีคำสั่งของ นาย (นายอำเภอ) มาแบบนี้ เป็นปลัด ซี 7 นะครับ มาต่อว่าเรา ว่ามาทำไม ผมไม่ได้เรียกให้คุณมา และไม่รู้ว่าคุณมาสั่งมาให้ผมทำแบบนี้ ผมรับผิดชอบเรื่องของการงาน

---

* เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการกลุ่มหัวข้อวิจัย เรื่อง “พหุลักษณะในสังคมไทย” ที่ประกอบด้วยงานวิจัย 3 เรื่อง และได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยชุดโครงการทุนวิจัยมหัศจรรย์ สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ โดยทีมงานวิจัยทุกเรื่องต้องจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนอและติดตามความก้าวหน้าในการทำวิจัย สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ณ ห้องประชุมสมาคมศิษย์เก่าคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้เชิญบุคคลในพื้นที่วิจัยและนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมด้วย.

ทะเบียน บัตรก็จริง แต่นายไม่ได้บอกให้ผมว่า คนที่จบ ม.6 แล้วสามารถยื่นเรื่อง และได้รับสิทธิแบบนี้' เขาบอกอย่างนั้น ผมก็เลยไม่พอใจ ก็เลยกลับไปบอกให้ พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ว่า 'ไหนว่าทางนายเขาว่าจะให้กับคนที่มีการศึกษาและสามารถเรียนต่อได้ ผมก็เลยไปบอกกับพ่อหลวงแบบนี้ พ่อหลวงก็เลยบอกว่าขอคุยกันก่อน และในคืนนั้นผมก็เลยคุยกับพี่นาย (นายก อบต.) ว่าเราต้องหาวิธีการที่จะเข้าไปหาและคุยกับนายให้ได้'

แล้ววันหนึ่งมี ปลัดท่านหนึ่งขึ้นมาที่บ้าน ผมก็เลยไปหาท่านปลัดฯ เล่าเรื่องและถามถึงนโยบายนี้ ท่านก็บอกว่าจะให้นายฯ กับผู้ใหญ่บ้านเข้าไปคุย แล้ววันนั้น ถ้าจำไม่ผิด วันที่ 12 กรกฎาคม 2549 มีเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจเงินของผู้ว่า ซีอีโอ มาตรวจโรงงานของหมู่บ้านและผมก็ได้เป็นตัวแทนของนักศึกษาวิทยาลัยเกษตร พา นักศึกษาเข้าชมและแนะนำวิธีการผลิตชาที่โรงงานใหม่ ในวันนั้นได้คุยกันและได้เกริ่นเอาไว้ว่าประมาณวันที่ 19 กรกฎาคม (เกริ่นไว้กับปลัดคนก่อน) และปลัดท่านนี้บอกว่าให้มาเจอนายในวันนั้น (วันที่ 19 กรกฎาคม) แต่พอถึงวันนั้น นายเขาเลื่อนเพราะติดธุระ หลังจากนั้น 2 วันก็เข้าไปใหม่ นายก็บอกว่า โอ.เค. แต่ขอนัดสัมภาษณ์อีกวันหนึ่ง ผมก็ตอบตกลงและกลับมาเล่ารายชื่อทั้งหมดว่ามีใครบ้าง มีกี่คน มีวุฒิการศึกษาระดับไหน และกำลังเรียนระดับไหน และนายเองก็เปิดใจแบบเต็มที่กับคนที่มาที่มีความตั้งใจจะเรียนต่อ และที่ได้ตั้งใจมา นายก็อนุญาติให้ หลังจากนั้นไม่กี่วันก็อนุมัติมา จริง ๆ แล้วเขาควรอนุมัติในวันที่ 6 กันยายน นายเซ็นอนุมัติลงวันที่ 2 กันยายน แต่ทางเจ้าหน้าที่เขาแจ้งว่า เครื่องเสีย และไม่สามารถจะลงบันทึกข้อมูล และรู้สึกว่าจะออนไลน์ (online) ไม่ได้ หลังจากนั้น ก็เลื่อนมาเป็นวันที่ 19 กันยายน และในวันที่ 19 นั้น ก็ยังไม่ได้สักเพราะเครื่องมันเสียอีก ผมได้จริง ๆ แล้ว ผมได้วันที่ 26 กันยายน แต่คำสั่งนายอำเภอลงวันที่ 6 กันยายนแล้ว ในวันที่ 19 กันยายน มีการปฏิรูปใช้ใหม่ครับ และวันต่อมาทางราชการเขาปิดหมดและหยุดทำการ แล้วในที่สุดวันที่ 26 ก็ทำได้"²⁷

เรื่องที่ นายปีเตอร์ เล่ามาทั้งหมด เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะได้รับการอนุมัติ สัญชาติไทยและเป็นการพยายามในการที่จะติดตามนโยบายดังกล่าวและมีความพยายามที่จะเข้าพบพูดคุยกับ “นาย” (นายอำเภอ) เพื่อให้ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนราษฎร ซึ่งในที่สุดก็ได้รับการอนุมัติลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้าน

²⁷ สัมภาษณ์ นายปีเตอร์ (นามสมมติ), สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

นโยบายการอนุมัติให้สัญชาติไทยโดยการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) ให้แก่กลุ่มคนไร้สัญชาติที่มีวุฒิการศึกษา และที่กำลังศึกษาอยู่ของที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงนี้ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากนโยบายที่ได้รับมาจากกระทรวงมหาดไทย ซึ่งพลอากาศเอก คงศักดิ์ วันทนา รักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ลงนามอนุมัติให้สัญชาติไทยแก่ชนกลุ่มน้อย กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและชุมชนบนพื้นที่สูง ตามมาตรา 7 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เพราะในช่วงเวลาเดียวกันนี้ การอนุมัติให้สัญชาติไทยให้แก่กลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้น ในพื้นที่ของอำเภอแม่จันก็เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน²⁸ และเป็นช่วงก่อนการเลือกตั้งครั้งใหม่ในปี พ.ศ. 2549 หรืออาจเป็นนโยบายเฉพาะที่ออกโดยที่ว่าอำเภอแม่ฟ้าหลวงเอง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านโยบายดังกล่าวจะเป็นนโยบายจากระดับใดก็ตาม นับว่าเป็นโอกาสและนโยบายที่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วคำร้องเดิมที่ได้ยื่นไว้แล้วก่อนการยื่นคำร้องใหม่ตามนโยบายในครั้งนี้ *นายปีเตอร์* ยื่นไว้ต่อที่ว่า การอำเภอแม่ฟ้าหลวงแล้วนั้นก็เป็นการยื่นคำร้องประเภทเดียวกัน คือ การยื่น “ระเบียบ 43” ซึ่งเป็นคำร้องที่ใช้สำหรับกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงที่เป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติและเป็นบุคคลที่ทางราชการได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไว้แล้ว โดยสรุปก็คือ เป็นคำร้องที่ยื่นเพื่อลงรายการสัญชาติสำหรับคนที่เป็นคนไทยอยู่แล้ว แต่อาจจะยังไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติเนื่องจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ดังนั้น เมื่อบุคคล ๆ นั้นมีคุณสมบัติตามที่กำหนดก็สามารถยื่นคำร้อง “ระเบียบ 43” นี้ได้ และควรได้รับการพิจารณาขอลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) โดยไม่จำเป็นต้องถูกรวมเข้าในนโยบายใดนโยบายหนึ่งเพื่ออ้างความชอบธรรมหรือสร้างคุณค่าในการกระทำ

7. กรณี นายพิทยา เลเชอ

พิทยา เลเชอ อายุ 19 ปี เป็นลูกคนที่ 3 มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน เกิดในหมู่บ้านแห่งนี้ ก่อนได้สัญชาติไทย *พิทยา* มีเอกสารเป็นทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง และบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ครอบครัวของ *พิทยา* มีผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้วเป็น พี่ชายคนโต (เป็นลูกคนที่สอง) ซึ่งได้นานแล้วและพี่ชายได้หมายเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 5 *พิทยา* เล่าว่า พี่ชายเป็นคนที่ฉลาดหัวไว อ่านเขียนภาษาไทยได้คล่องแคล่ว และเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือกิจการในหมู่บ้านรวมทั้งการให้ความช่วยเหลือคนละบุคคลที่เข้ามาทำการสำรวจต่าง ๆ ในหมู่บ้านจึงทำให้พี่ชายได้รับสัญชาติไทยก่อนสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ในส่วนตัวของ *พิทยา* เป็นคนหนึ่งใน 18 คนที่เพิ่งได้สัญชาติไทยจากนโยบายการอนุมัติลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านสำหรับกลุ่มผู้ที่มีวุฒิการศึกษาและที่กำลังศึกษาอยู่ของที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงพร้อมกันกับกลุ่มชาวอาข่าคนอื่น ๆ ใน

²⁸ ชาวเขาเชียงรายเฮ! ได้สัญชาติ-บัตร ปชช. ก่อนเลือกตั้ง, ผู้จัดการ (14 สิงหาคม 2549).

หมู่บ้านที่ได้รับการลงรายการสัญชาติเช่นกัน ประเภทคำร้องที่ พิทยา ยื่นเป็นคำร้องขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 (ระเบียบฯ 43) โดยไม่เกี่ยวกับคำร้องที่ได้ยื่นไว้ร่วมกับครอบครัว การยื่นคำร้องเป็นไปตามขั้นตอนและมีการขอให้คนในหมู่บ้านเป็นผู้ลงนามรับรองในคำร้อง และก่อนที่จะได้รับการทำบัตรประจำตัวประชาชน พิทยา ก็ประสบปัญหาเดียวกับกับ นายปีเตอร์ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเข้าไปติดต่อ แต่ก็ผ่านพ้นมาได้ พิทยา ได้รับหมายเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 8 และ พิทยา ก็แปลกใจว่าทำไมถึงได้หมายเลขที่ไม่เหมือนกับหมายเลขของพี่ชายของตน การได้สัญชาติของ พิทยา และ นายปีเตอร์ ถึงแม้จะเจออุปสรรคอยู่บางประการ แต่ก็ถือว่ายุ่งยากมากนัก ทั้งนี้ เพราะเป็นการได้สถานะคนไทยโดยการลงรายการสัญชาติที่เป็นผลมาจากนโยบาย

5.7 สิ่งที่ต้องการจากการได้สัญชาติไทย

สิ่งที่ชาวอาข่าตอบคำถามของผู้วิจัยที่ถามถึงสิ่งที่ต้องการจากการได้สัญชาติไทยหรือการมีบัตรประจำตัวประชาชนนั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งคำตอบที่ได้รับนั้นค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ 6 ด้าน คือ

1. การเข้าถึงและได้รับรัฐสวัสดิการ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคของรัฐบาลซึ่งโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคนี้นั้นเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่ง ด้วยคำถามที่ถามว่า “อยากได้สัญชาติไทย ถ้าได้สัญชาติไทยแล้ว คิดว่าตนเองจะได้รับอะไรจากการได้สัญชาตินั้น?” ไม่ว่าจะเป็นการถามแบบเจาะจงผ่านการสัมภาษณ์หรือการถามแบบไม่เป็นทางการ คำตอบที่ได้รับคือ

“(ถ้า)มีบัตร(ประชาชน)แล้ว สามารถได้บัตรทอง 30 บาท”²⁹

“ไปโรงพยาบาลแล้ว เสียเงินเยอะ อยากได้สัญชาติ ทำบัตรทอง”³⁰

“ดีใจ ไปโรงพยาบาล ไม่เสียค่าใช้จ่ายมากนัก เพราะมีบัตรทอง 30 บาท”³¹

ความต้องการได้รับสิทธิจากโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคนี้นั้นเกิดจากการรับรู้ถึงนโยบายหาเสียงทางการเมืองในสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย นำมาเป็นนโยบายหาเสียงในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2541 ได้ชูประเด็นเกี่ยวกับการให้บริการด้านสุขภาพที่

²⁹ สัมภาษณ์ นางบุญเพอล ลาเซกู, ไร้สัญชาติ อายุ 35ปี, 29 ธันวาคม 2548.

³⁰ สัมภาษณ์ นางบุญกือ ลาเซกู, ไร้สัญชาติ อายุ 35 ปี, 4 มกราคม 2549.

³¹ สัมภาษณ์ นางบุญแอ่ ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 48 ปี, 29 ธันวาคม 2548.

ประชาชนคนไทยจะได้รับ และด้วยสภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บนที่สูง ซึ่งมีอาชีพในการทำเกษตรกรรมและมีรายได้ที่ไม่สูงมากนัก ความต้องการการรองรับด้านค่าใช้จ่ายกรณีเจ็บป่วยจึงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่ง ซึ่งหากตนเอง “มีบัตร” แล้ว จะทำให้ตนเองสามารถได้รับรัฐสวัสดิการด้านนี้ได้

“ถ้าได้บัตร ก็จะได้เงินเดือนผู้สูงอายุ เดือนละ 300 บาท”³²

“อยากมีเงินเดือนผู้สูงอายุ ถ้ามีอายุครบ 60 ปี”³³

สวัสดิการของรัฐ อีกประเภทหนึ่งที่เป็นที่ต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุชาวอาข่า คือ เงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่รัฐบาลจ่ายให้เป็นเงินเดือนทุกเดือนแก่ผู้ที่มีอายุครบ 60 ปี ขึ้นไปทุกคนที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุเหล่านั้นก็มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุจำนวนนี้ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น ดังนั้น สิ่งที่กลุ่มชาวอาข่าสูงอายุ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ต่างมีความต้องการที่จะได้รับสิทธิด้านสวัสดิการของความเป็นคนไทยเช่นเดียวกันคนไทยสูงอายุอื่น ๆ ในพื้นที่ราบ

2. โอกาสให้แก่ตนเองและชั้นบุตรหลาน

ความต้องการด้านนี้เป็นผลมาจากการมีรายได้น้อยและรายได้ที่ได้รับนั้น ไม่สามารถนำมาจุนเจือครอบครัวได้อย่างพอเพียง ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลทางด้านค่าใช้จ่ายผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดทั้งปีหรือเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจกระแสหลักที่นำพาวิถีชีวิตบริโภคนิยมความทันสมัยต่าง ๆ ทั้งด้านความเป็นอยู่และเทคโนโลยีก็ตาม ล้วนแต่เป็นสาเหตุผลักดันให้กลุ่มชนชาวอาข่าต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย จากอดีตไม่มีไฟฟ้าใช้และไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการใช้ไฟฟ้า ในปัจจุบันทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้และสิ่งที่ตามมาคือ ค่าไฟฟ้า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ชาวอาข่าหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะต้องหาเงินมาจ่ายค่าไฟฟ้าทุกเดือน ถึงแม้จะไม่มากนัก แต่เมื่อคำนวณจากรายได้ที่ได้จากการรับจ้างเก็บใบชาในแต่ละวัน ก็ตกอยู่ราว ๆ วันละ 60 – 70 บาท (คำนวณจากความสามารถในการเก็บใบชาในแต่ละวัน คนหนึ่งจะเก็บใบชาได้ประมาณ 15 – 20 กิโลกรัม ซึ่งค่าจ้างในการเก็บชากิโลกรัมละ 4 บาท) ซึ่งเงินจำนวนนี้จำเป็นต้องเจียดสำหรับเงินค่าขนมไปโรงเรียนของลูก ๆ และค่ากับข้าวในแต่ละวัน และด้วยที่ครอบครัวชาวอาข่าเป็นครอบครัวแบบขยายและอาศัยอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีหลากหลายชีวิต ดังนั้น รายได้ที่เสาะหามาได้นั้นยังถือว่าไม่

³² สัมภาษณ์ นางบุญเชอะ ลาหมือ, ไร่สัญชาติ อายุ 54, 26 ธันวาคม 2548.

³³ สัมภาษณ์ นางบุญเจ แซพากู, ไร่สัญชาติ อายุ 58 ปี, 25 ธันวาคม 2548.

เพียงพอ และรายได้ส่วนหนึ่งต้องเก็บออมไว้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลต้นขาในไร่ที่ถือว่าเป็นรายจ่ายที่เกิดขึ้นทุกเดือนตลอดทั้งปี

สาเหตุด้านรายได้ไม่พอเพียงจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้กลุ่มหนุ่มสาวอาข่าต้องการเดินทางออกนอกพื้นที่ไปหางานทำหารายได้แล้วส่งมาจุนเจือครอบครัว ฉะนั้น “ถ้าได้บัตรก็จะได้ไปทำงานรับจ้างที่ไหนก็ได้” เป็นคำตอบที่ชาวอาข่าในหมู่บ้านนำมาตอบกันมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มีโอกาสเดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน ที่ดูเหมือนเป็นค่านิยมของสังคมหมู่บ้านที่ต้องการให้บุตรหลานของตนไปทำงานที่ไต้หวันมากกว่าการทำงานภายในประเทศ เนื่องด้วยในปี พ.ศ. 2544 ได้มีครอบครัวหนึ่งหลังจากได้สัญชาติไทยแล้วได้ส่งลูกชายไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน ด้วยเชื่อว่าจะมีรายได้มากกว่าการปลูกชาและการทำงานอยู่ในประเทศ ผลจากการไปทำงานที่ประเทศไต้หวันของลูกชาย ลูกชายก็ได้ส่งเงินมาให้พ่อแม่ และสร้างบ้านใหม่ด้วยวัสดุที่แข็งแรงทนทานและทันสมัย พื้นบ้านปูด้วยกระเบื้องปูพื้น หลังคามุงด้วยกระเบื้องแทนหญ้าคา และส่วนตัวของลูกชายเองก็สามารถเก็บออมเงินได้เป็นหลักแสน เมื่อหมดสัญญาการจ้างงานที่ประเทศไต้หวันแล้ว ในปี พ.ศ. 2547 จึงเดินทางกลับมาที่หมู่บ้าน นำเงินที่เก็บออมไว้ไปซื้อรถกระบะ และจัดพิธีแต่งงานที่ใหญ่โต มีงานเลี้ยงอย่างเอิกเกริก ซึ่งชาวอาข่ามองว่าลูกชายครอบครัวดังกล่าวเป็นผู้ที่มีความสำเร็จอย่างสูง สามารถสร้างฐานะให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัวในระยะเวลาอันสั้นเพียง 3 ปี จึงกลายเป็นกรณีตัวอย่างสำหรับครอบครัวอื่น และครอบครัวอื่น ๆ ก็ปรารถนาที่จะส่งลูกหลานของตนไปทำงานที่ประเทศไต้หวันบ้าง ซึ่งในปัจจุบันค่านิยมเช่นนี้ก็ยังคงเป็นสิ่งที่โหยหาและปรารถนาอย่างมาก ไม่ว่าครอบครัวนั้นจะเป็นผู้ได้รับสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม ผู้ที่ยังไม่มีสัญชาติไทยมีความต้องการที่จะมีสัญชาติไทยหรือมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย เพื่อเปิดโอกาสให้ตนเองหรือลูก ๆ ได้ออกไปทำงานนอกพื้นที่ที่สามารถได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าการทำไร่ทำนาและการปลูกชา และโดยส่วนใหญ่ก็ยังมีความเชื่อมั่นว่า การปลูกชาสามารถทำให้ระบบเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ได้ แต่ความต้องการส่วนลึกแล้ว กลับมีความต้องการที่จะให้ลูกหลานของตนเองได้มีโอกาสไปทำงานที่อื่นบ้าง

ความต้องการของผู้ที่เป็นพ่อแม่ที่จะส่งลูกไปทำงานที่ต่างประเทศนี้ เห็นได้ชัดแม้กระทั่งในครอบครัวของ นายธนาชัย (อาผ่า ลาชี่) หากเปรียบไปแล้วในสังคมหมู่บ้าน ถือเป็นครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจดีและร่ำรวย แต่ อาผ่า ก็ได้วางแผนให้ลูกชายคนที่สองไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน โดยการให้ นายชวลิต (อาบั้ง) ลูกชายคนที่สองไปเรียนภาษาจีนในโรงเรียนต้าถงวิทยาคม (โรงเรียนจีน) ที่หมู่บ้านเทอดไทยจนจบระดับมัธยมปีที่ 3 เพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางภาษาจีนให้กับลูกของตน เมื่อถึงเวลาไปทำงานที่ไต้หวันแล้ว อาบั้ง สามารถที่จะสื่อสารภาษาจีนได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่ง อาผ่า เคยกล่าวว่า

“ถ้าได้ อាប់ ไปทำงานที่ได้หัววัน อាប់ ก็จะสามารถหาตลาดรองรับชาติ
ในวันข้างหน้า”³⁴

ในด้านของ อាប់ เองก็เห็นด้วยกับการวางแผนของผู้เป็นพ่อ โดย อាប់ พูดว่า

“ผมอยากไปทำงานที่ได้หัววัน และเก็บเงินสักก้อน เอามาให้พ่อลงทุนเปิด
โรงงานชาเป็นของตัวเอง”³⁵

ขณะที่งานวิจัยฉบับนี้อยู่ระหว่างการศึกษาระหว่างการเก็บข้อมูล อាប់ ได้เดินทางไปทำงานที่
ประเทศไต้หวันในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมา

ดังนั้น โอกาสสำหรับการเดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศนี้ ย่อมขึ้นกับการได้สัญชาติ
ไทย เพราะถ้าหากครอบครัว อาผ่า ไม่ได้รับสัญชาติไทย อាប់ ก็ไม่มีโอกาสที่จะเดินทางออกนอก
ประเทศไทยเพื่อไปทำงานหาเงินและทำตามความฝันได้ นอกจากนี้ การเดินทางไปทำงาน
ต่างประเทศถือว่าการนำเงินตราเข้าสู่ประเทศอีกด้วย และถ้าหากเป็นไปได้ตามที่ อาผ่า คาด
ฝันไว้ว่าตนเองอาจหาตลาดชาที่ประเทศไต้หวันได้ โดยมี อាប់ เป็นคนกลางหาตลาด ก็จะเป็นการ
ช่วยขยายตลาดชาและเศรษฐกิจของประเทศชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย

ตัวอย่างข้างต้นถือว่าเป็นตัวอย่างของครอบครัวที่ได้สัญชาติไทยแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็
ตาม เมื่อผู้วิจัยถามถึงประเด็นความคาดหวังจากการได้สัญชาติไทยต่อกลุ่มครอบครัวที่ไร้สัญชาติ
เสียงแห่งความต้องการของผู้เป็นพ่อแม่ที่กล่าวถึง โอกาสการเดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศของลูก
ๆ นี้ ก็ดังออกมาเช่นเดียวกัน

“ถ้ามีบัตร ถ้าลูก ๆ จบ ม.3, ม.6 (สามารถ) ไปทำงานต่างประเทศได้”³⁶

“อยากได้สัญชาติไทย เพราะอยากให้มืผลต่อลูก ลูกจะได้ไปทำงานที่อื่นได้
ไม่ยอมให้ลูก ๆ ลำบากเช่นเดียวกับตนเอง”³⁷

“ก่อนที่จะได้บัตร ผมอยากไปทำงานที่ได้หัววัน แต่พอได้แล้ว ไม่ได้ไปทำ ก็
ไม่เป็นไร”³⁸

ในกลุ่มชาวอาข่ารุ่นใหม่ ก็มีความต้องการเช่นกัน

³⁴ สัมภาษณ์ นายชนาชัย ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 44 ปี, 25 มกราคม 2549.

³⁵ สัมภาษณ์ นายชวลิต ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 25 มกราคม 2548.

³⁶ สัมภาษณ์ นายญาป่า ลาซี, ไร้สัญชาติ อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

³⁷ สัมภาษณ์ นางบุซอ เชิดใจคู่, ไร้สัญชาติ อายุ 34 ปี, 29 ธันวาคม 2548.

³⁸ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549..

“อยากมีโอกาส (การเดินทางไป) ทำงานที่ต่างประเทศ เพราะอาศัยรายได้
จากการทำไร่ชาไม่พอเพียง”³⁹

นอกจากนี้ ถ้าหากพิจารณาในด้านการมี/ไม่มีสัญชาติไทยกับการกักขังแล้ว จะพบว่า ความต้องการมีสัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาช้ำซึ่งโดยส่วนมากเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มผู้สูงอายุมีความ ต้องการในการเดินทางออกนอกพื้นที่มากที่สุด เพราะจากการที่เห็นว่ากลุ่มเพื่อนที่มีสัญชาติไทยมี ความสะดวกในการเดินทางไปต่าง ๆ และสามารถลงไปเที่ยวในตัวจังหวัดเชียงรายหรือมีโอกาส เดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ ได้

3. สิทธิอันเท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่ของประเทศในฐานะพลเมืองที่ถูกกฎหมาย

ในด้านนี้เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสถานภาพบุคคลที่ถูกกฎหมายและเมื่อมี สถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมายกำหนดแล้ว ก็หมายถึงว่าตนเองนั้นสามารถได้รับสิทธิอันเท่าเทียม กับคนกลุ่มใหญ่ของประเทศในฐานะพลเมืองที่ถูกกฎหมาย ซึ่งในประเด็นนี้ มีผู้กล่าวว่า “ความเป็น พลเมือง คือ สิทธิ (citizenship as rights)” และความเป็นพลเมืองสามารถถูกอธิบายความว่าเป็นได้ ทั้งชุดของการปฏิบัติ (a set of practices) ในทางวัฒนธรรม ทางสัญลักษณ์ และทางเศรษฐกิจ (cultural, symbolic and economic) และเป็นห่อบรรจุของสิทธิต่าง ๆ และ หน้าที่ (a bundle of rights and duties) ที่อยู่ในระดับของพลเมือง การเมืองและสังคม (civil, political and social) ที่นิยามถึง ความเป็นสมาชิกภาพของปัจเจกบุคคลในระบอบการเมืองการปกครองของประเทศ⁴⁰ ซึ่งหากกล่าว อย่างเช่นนี้แล้ว ความเป็นพลเมืองจึงเป็นเรื่องที่ถูกผูกโยงเข้ากับระบอบการเมืองในประเทศ เพราะ ในขณะที่กลุ่มคนเหล่านี้อาศัยอยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย และอยู่ภายใต้ระบอบการปกครอง ของประเทศ จึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า คนเหล่านี้ต้องการมีส่วนร่วมในการมีสิทธิทางการเมือง ผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย และสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการ ปกครองในประเทศก็สงวนสิทธิเฉพาะผู้ที่มีสัญชาติไทยเช่นกัน

จากการสัมภาษณ์ นายอาโละ แย่สอ ซึ่ง นายอาโละ ได้แสดงถึงสิ่งที่ต้องการจากการ ได้รับสัญชาติไทยของตนโดยมุ่งประเด็นไปที่การมีสิทธิทางการเมืองในทันทีที่ถูกถาม และ มองเห็นถึงความช่วยเหลือผ่านการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะได้รับจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่

³⁹ สัมภาษณ์ นายลีเตอ ลาทมื่อ, ไร้สัญชาติ อายุ 28 ปี, 26 ธันวาคม 2548.

⁴⁰ Engin F. Isin and Patricia K. Wood. *Citizenship and Identity* (London, Thousand, Oaks New

ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งในพื้นที่เขตเลือกตั้งของตน⁴¹ หรือในกรณีของ นายอาและ อ่วยแม อายุ 36 ปี กล่าวว่า พอตตนเองได้บัตรประจำตัวประชาชน (ได้สัญชาติไทย) มาแล้ว มีความภูมิใจและถือว่าตนเองได้เป็นคนไทยแล้ว และยังได้รับสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งต่าง ๆ ตนเองมีสิทธิเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น การได้สัญชาติไทยยังทำให้ตนเองมีโอกาสลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย ในครั้งที่ผ่านมา และได้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล⁴²

ความต้องการทางเข้าไปมีบทบาททางด้านการเมืองนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะฝ่ายผู้ที่ไร้สัญชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นความต้องการที่จะดึงให้กลุ่มผู้ที่ไร้สัญชาติในตอนแรกและเมื่อได้รับอนุมัติสัญชาติไทยในภายหลังให้เข้าไปอยู่ในระบบการเมืองโดยกลุ่มนักรการเมืองอยู่เสมอ

การเดินทางลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ของนักรการเมืองในระดับต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง และการลงพื้นที่เช่นนี้อาจน้อยหนึ่งเกิดขึ้นหนึ่งครั้งในรอบหนึ่งปี ซึ่งลักษณะการเดินทางเข้ามาของนักรการเมืองและคณะนี้ ในทัศนะส่วนตัวของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการลงพื้นที่ของนักรการเมืองเพื่อรักษาฐานคะแนนเสียงของตนไว้และเป็นการทำประชานิยม เพราะการลงพื้นที่แต่ละครั้งของนักรการเมืองและคณะมักจะมีการแจกสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ดังเช่นการเดินทางขึ้นมาของคณะบุคคลนักรการเมืองท่านหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในวันที่ 25 ธันวาคม 2548 ได้นำผ้าห่มเครื่องกันหนาวและอุปกรณ์การกีฬา ชุดเครื่องเสียงให้แก่ชาวบ้าน ข้าวสารบรรจุถุงขนาด 5 กิโลกรัม และมีการกล่าวทักทายต่อกลุ่มชาวบ้านที่มาเข้าแถวรับแจกสิ่งของโดยพยายามอ้างถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและคำถามที่ว่ากลุ่มชาวบ้านว่ายังจำตนเองได้หรือไม่ และพยายามสร้างความสนิทสนมให้ได้มากที่สุดและในคำกล่าวบางตอนมีการอ้างถึงสิ่งของที่นำมาแจกนั้น เป็นสิ่งของที่จัดสรรมาด้วยงบประมาณส่วนตัวของนักรการเมือง ไม่ได้เกี่ยวกับทางจังหวัด

นอกจากนี้ จากการได้สนทนากับชาวอำเภอลดหลาย ๆ คนที่สามารถพูดภาษาไทยได้ ทุกคนชอบที่จะแสดงทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองของประเทศและมีความสนใจเป็นอย่างมากต่อการบริหารราชการแผ่นดินของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดตามข่าวเกี่ยวกับสัญชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านทุกคนต่างรอคอยติดตามด้วยความต้องการที่จะทราบถึงนโยบายเกี่ยวกับสัญชาติและสถานะบุคคลจากรัฐบาล

⁴¹ สัมภาษณ์ นายอาโละ แอสอ, สัญชาติไทย อายุ 40 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁴² สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

รูปที่ 17 การแจกสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่ชุมชนและกลุ่มชาวเขาของนักการเมือง

4. สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร

การอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร หมายความว่า ไม่ต้องการให้เกิดการอพยพโยกย้ายไปที่แห่งอื่นใด เหมือนเช่นในอดีตที่ต้องเดินทางโยกย้ายอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากมุมมองที่ชาวอาข่า ณ บ้านพญาไพร เล่ามา มองว่า บริเวณผืนแผ่นดินไทยที่ตนเองได้อาศัยอยู่ขณะนี้มีความสงบสุขและสามารถตอบสนองด้านเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

“เกิดที่นี่ โตที่นี่ (ก็) เป็นคนไทย และ ไม่ต้องการย้ายไปที่อื่น”⁴³

“เกิดที่ประเทศไทย และอยู่ที่นี่มานาน อยากตายที่ตรงนี้ ไม่อยากย้ายไปที่ไหน”⁴⁴

ความต้องการในระดับปัจเจก หรืออาจเป็นความต้องการของชุมชนเลยก็ได้ ต้องการไม่อยู่ให้มีการอพยพโยกย้ายอีก และความกลัวที่จะถูกทางการส่งตัวออกนอกประเทศไปสู่ประเทศพม่า นั้น ยังเป็นสิ่งที่ชาวบ้านส่วนที่ไม่มีสัญชาติไทยหวั่นวิตกอยู่ แม้จะไม่สามารถกล่าวถึงความกลัวในกรณีนี้ ต่อผู้วิจัยระหว่างการสนทนา แต่สิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นกิริยาอาการและเสียงหรือป้ายเบี่ยงที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่เดิมก่อนที่จะมาอาศัยอยู่ ณ พื้นที่แห่งนี้ ของกลุ่มผู้อาวุโสบางคน ก็ทำให้พอจะจินตนาการได้ว่า หนึ่ง ถิ่นที่อยู่ที่แสดงไว้ตามแบบทะเบียนสำรวจต่าง ๆ นั้น เป็นการสร้างหลักฐานเท็จ และสอง เกิดความกลัวเกี่ยวกับการผลักดันออกนอกประเทศ จึงไม่ต้องการตอบคำถาม ถึงแม้จะเนื่องด้วยเหตุผลใดก็ตามในการพยายามหลีกเลี่ยงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับถิ่นฐานเดิม สำหรับกลุ่มผู้ที่ยังเป็นคนไร้สัญชาติที่เป็นผู้ได้รับจัดทำสำรวจทะเบียนประวัติบุคคลบน

⁴³ สัมภาษณ์ นางบุเพอล ลาเซกู, ไร้สัญชาติ อายุ 35ปี, 29 ธันวาคม 2548.

⁴⁴ สัมภาษณ์ นางบุเชอะ ลาหมื่อ, ไร้สัญชาติ อายุ 54, 26 ธันวาคม 2548.

พื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) และทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรสีเขียวขอบแดง) ต่างก็เป็นเพียงผู้มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยในลักษณะชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งถ้าหากรัฐบาลไทยมีมติใด ๆ ที่เกี่ยวกับการไม่ให้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศสำหรับต่อกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงแล้ว การถูกผลักดันออกนอกประเทศอาจเกิดขึ้นได้เสมอ

5. การได้รับความเป็นธรรมและการปกป้องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

การได้รับความเป็นธรรม การไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่รัฐก็เป็นประเด็นที่ถูกนำมาเป็นข้อสนับสนุนต่อการได้สัญชาติไทย เช่น การมีบัตรอนุญาตขับขี่ทั้งรถจักรยานยนต์และรถยนต์ เพราะโดยส่วนใหญ่ชาวอาข่าที่มียานพาหนะมักจะเดินทางเข้าไปในตัวอำเภอแม่จันและตัวจังหวัดอยู่เสมอ แต่ด้วยความที่ไม่มีบัตรประชาชน ก็ไม่สามารถสอบเอาใบอนุญาตขับขี่ได้ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการถูกจับและปรับเงิน รวมทั้ง การถูกเรียกเงินเก็บจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรได้

การถูกจับ ถูกปรับ และการจ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อถูกตรวจพบว่าการขับขี่รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ของชาวเขาเป็นการขับขี่โดยไม่มีใบอนุญาตขับขี่

“อย่างพวกผม เวลาออกไปข้างนอก มักไปประสบปัญหาหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะกับตำรวจ มักเจอบ่อย และเสียค่าปรับบ่อย...เขา (ตำรวจ) ไม่ยอมรับรู้อะไรเลยว่า ที่เราไม่มีใบขับขี่เพราะเราไม่มีสัญชาติ ไปสอบไม่ได้”⁴⁵

“ถ้ามีสัญชาติ จะได้ช่วยให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นในการเดินทางไปทำธุระต่าง ๆ ในอำเภอ และทำให้ไม่โดนจับ ถูกปรับเงิน เพราะไม่มีใบขับขี่”⁴⁶

ความรู้สึกมั่นใจในการเดินทางจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อตนเองมีสัญชาติไทยและมีใบอนุญาตขับขี่

“ได้บัตรแล้ว เวลาเดินทางไปไหนมาไหนก็สะดวก ไม่ต้องกลัวตำรวจ แต่เวลาไม่มีบัตร เดินทางไปไหนไกล ๆ ไม่ได้ เจอตำรวจแล้ว หน้าแดง”⁴⁷

อาและ หน้าแดง ไม่ใช่เพราะอารมณ์โกรธ แต่ที่เกิดความกลัว โดยกลัวว่าตนเองจะถูกจับ ถูกปรับ และถูกดำเนินคดี นอกเหนือไปจากข้างต้นแล้ว ความอุ่นใจในการได้รับการปกป้องการพึ่งพิงขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ทหาร หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องการอีกด้วย

⁴⁵ สัมภาษณ์ นายสมาน เลขอ, ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

⁴⁶ สัมภาษณ์ นายอาโละ แอสอ, สัญชาติไทย อายุ 40 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁴⁷ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

“ถ้ามีบัตร แล้วเกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ไม่ว่าจะเกิดในหมู่บ้านหรือว่าที่อื่น จะได้อาศัยความช่วยเหลือจากทหาร ดำรงไว้”⁴⁸

นายญาป่า ลาดิ เห็นว่า ถ้าหากตนเองเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย การเข้าหาเจ้าหน้าที่ บ้านเมืองเพื่อขอความช่วยเหลือหากประสบกับปัญหาใด ๆ ก็ตาม เป็นสิ่งที่ทำได้และไม่จำเป็นต้องเกรงกลัวว่าจะถูกเจ้าหน้าที่เรียกร้องหรือจับ เพราะตนเองมีสัญชาติไทยแล้ว และสัญชาติทำให้เกิดความอุ่นใจและมั่นใจในสถานะภาพบุคคลในทางกฎหมายของตนเองนั้นถูกต้องโดยไม่ผิดต่อกฎหมายใด ๆ

6. โอกาสในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป

นับว่าเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่ง และกลุ่มบุคคลที่มองในด้านนี้มักเป็นกลุ่มเยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ณ โรงเรียนบ้านพญาไพรที่บ้านพญาไพร เล่าจ้อ โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร และโรงเรียนตำรวจชายแดนการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเนื่องในโอกาสทรงพระชนมายุครบ 4 รอบ 2 เมษายน พ.ศ. 2546 (ร.ร. ดชด. ทอท. เฉลิมพระเกียรติฯ)

“ผมจะใกล้จบแล้ว ไม่รู้จะทำยังไง เพราะไม่มีบัตร จะกู้เงินเรียน ก็กู้ไม่ได้ เขาไม่ให้กู้ เพราะไม่มีบัตรครับ”⁴⁹

นายพิทยา เลเชอ หรือ อาลี โง๊ะ เป็นอีกคนหนึ่งที่มีมองอนาคตที่ก้าวหน้ามาจากการศึกษา ปัจจุบัน พิทยา เรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่วิทยาลัยเทคโนโลยีการเกษตร เชียงราย ที่หมู่บ้านพญาไพร เล่าจ้อ และมีความต้องการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป โดยอยากจะทำเงินกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาสำหรับการเรียนต่อ แต่พิทยาที่ทราบดีว่าถ้าตนเองไม่มีสัญชาติไทย ก็ไม่สามารถได้รับสิทธิด้านนี้ได้

การขาดโอกาสในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปของเหล่าเยาวชนอาข่า และชนชาวเขากลุ่มอื่น ๆ ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ได้กลายเป็นปัญหาสิทธิด้านการศึกษาที่บรรดานักวิชาการ นักพัฒนา และนักสิทธิมนุษยชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เช่น กลุ่มเยาวชนอาข่าในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในครั้งที่ยังไม่มีโครงการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

⁴⁸ สัมภาษณ์ นายญาป่า ลาดิ, ไร้สัญชาติ อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁴⁹ สัมภาษณ์ นายพิทยา เลเชอ, ไร้สัญชาติ อายุ 20 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2549.

ต่อมาเมื่อโครงการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาได้เริ่มขึ้น โรงเรียนพญาไพรไตรมิตรซึ่งเป็นสาขาของโรงเรียนพญาไพรอีกที่หนึ่ง ได้เปิดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้น ทำให้กลุ่มเยาวชนอาชังก็ได้รับโอกาสการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น คือ จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเมื่อจบการศึกษาในระดับชั้นนี้แล้ว ส่วนใหญ่ก็จะหยุดการเรียนไว้เพียงแค่นี้ ด้วยเหตุผลด้านการเงินที่บิดามารดาไม่สามารถส่งเสียให้เรียนต่อได้ และต้องทำงานหาเงินจุนเจือครอบครัว และถึงแม้จะมีโครงการกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ของรัฐบาล แต่กลุ่มเด็กนักเรียนอาชังไร้สัญชาติเหล่านี้ก็ไม่อาจได้เข้าถึงสิทธินั้นได้ เพราะกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา มีไว้เฉพาะนักเรียนที่เป็นผู้มีสัญชาติไทยเท่านั้น

ถึงแม้ว่า การเปิดโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นของโรงเรียนในพื้นที่และทำให้บรรดาเด็กนักเรียนชาวอาชังในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ จากหมู่บ้านใกล้เคียงที่เข้าเรียนในโรงเรียนพญาไพรไตรมิตรจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นก็ตาม แต่ทว่าด้วยวุฒิการศึกษาที่ได้รับมานั้นยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน เพราะวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือจบแค่ ม.ต้นนั้น ในปัจจุบันยังถือว่าเป็นการศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น เมื่อไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น โอกาสในการได้งานที่ดีย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากสำหรับคนไร้สัญชาติ นอกจากงานในลักษณะของลูกจ้างในโรงงานหรือแรงงานกรรมกรและสิ่งที่สามารถกระทำได้ในทันที คือ การหันเข้าสู่ตลาดแรงงานในท้องถิ่นและแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ และสิ่งที่เลวร้ายไปกว่านั้นคือ การเข้าไปเป็นสินค้าในธุรกิจค้ามนุษย์ (human trafficking) โดยการค้าประเวณี การค้าประเวณี ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มเด็กสาวอีกต่อไป แต่ในยุคปัจจุบันการค้าประเวณีของกลุ่มเด็กหนุ่มก็มีเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ถึงแม้ว่า การตกเป็นเหยื่อค้าประเวณี หรือการเดินทางไปค้าประเวณีไม่มีปรากฏอยู่ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ก็ตาม

“หนูก็อยากเรียนนะคะ แต่ว่า ไม่มีตังค์ พ่อก็ไม่รู้จะทำอย่างไร หนูก็ไม่รู้จะทำอย่างไรเหมือนกัน ถ้ามีตังค์หนูอยากเรียนสูง ๆ จะได้ทำงานดี มีเงินให้พ่อแม่...ถ้าไม่ได้เรียนต่อ หนูก็ต้องหางานทำ...พ่อจะให้ไปทำงานที่ได้หัวน หนูคงทำงานไปด้วยเรียนไปด้วยที่นั่น”⁵⁰

นางสาววนิดา แอส้อ หรือ หมี่โอะ เด็กสาวอาชัง อายุ 19 ปี ปัจจุบันเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และใกล้จบการศึกษา หมี่โอะ เรียนที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนการทำอากาศยานแห่งประเทศไทยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีเนื่องในโอกาสทรงพระชนมายุครบ 4 รอบ 2 เมษายน พ.ศ. 2546 (รร. ดชด. ทอท. เฉลิมพระเกียรติฯ) หมี่

⁵⁰ สัมภาษณ์ นางสาววนิดา แอส้อ, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 10 ธันวาคม 2548.

ไอ้ะ เคยเปรยให้ผู้วิจัยฟังถึงความหวังที่อยากจะเรียนต่อให้สูงขึ้น แต่ครอบครัวของ หมี่ไอ้ะ ไม่มีเงินมากพอในการส่งให้เรียน แต่ในด้านหนึ่ง หมี่ไอ้ะ ยังถือว่าโชคดี เพราะเป็นผู้มีสัญชาติไทย ดังนั้น การหันเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นไปได้ง่ายกว่าเด็กเยาวชนอาชญากรคนอื่น ๆ ที่ไม่มีสัญชาติไทย

ในความต้องการของกลุ่มบิดามารดาที่เห็นความสำคัญของการศึกษา ก็เช่นเดียวกัน ล้วนแต่ต้องการที่จะได้สัญชาติเพื่อผลประโยชน์ที่ลูก ๆ ของตนจะได้รับ

“ถ้าเราได้สัญชาติ ลูก ๆ ก็จะได้มีโอกาสเรียนและมีโอกาสที่ดีและมีมากขึ้น (มีฐานะเงินทอง) ในชีวิตอนาคต”⁵¹

“ถ้าได้สัญชาติแล้ว ลูก ๆ จะได้ใช้ในการเรียนและทำงานได้”⁵²

การศึกษา คือ โอกาสแห่งชีวิต หากจะกล่าวนี้ก็คงจะไม่ผิดนัก ดังนั้น เหล่าพ่อแม่ชาวอาชญากรเหล่านี้ จึงทราบดีว่า สัญชาติ ไม่ได้ให้แค่ความเป็นพลเมืองไทยเท่านั้น แต่ยังให้โอกาสในการมีชีวิตที่ดีกว่าในปัจจุบันอันอาจเกิดขึ้นในอนาคต หากบุตรหลานของตนได้ร่ำเรียนหนังสือและมีวุฒิการศึกษาที่สูงพอสามารถนำไปเป็นหนทางทำงานประกอบอาชีพได้

ความต้องการด้านการศึกษานี้ เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการจัดการศึกษาและปฏิรูปการศึกษา การขยายโอกาสการศึกษา และการที่กลุ่มชาวเขาสามารถรู้ได้ด้วยตนเองว่า การที่ตนเองไม่สามารถต่อสู้เรียกร้องในสิทธิของตนได้เพราะตนเองขาดความรู้ไม่ได้รับการศึกษาที่เพียงพอ ดังนั้น การมีโอกาสดำเนินการศึกษาที่สูงขึ้น ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถทำให้ตนเองมีความรู้และมีอาวุธใช้ในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นมนุษย์และสิทธิอันพึงมีพึงได้ของพวกเขา

โดยสรุป ภาวะไร้สัญชาติของกลุ่มอาชญากรหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เกิดจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ การพิจารณาคำร้องที่ยื่น โดยแบบคำร้องการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ที่ล่าช้า รวมไปถึงระดับความรู้เกี่ยวกับระเบียบกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งทำให้เกิดความล่าช้าในการทำงานและการจัดการคำร้องที่ไม่เป็นไปตามระเบียบวิธีขั้นตอนตามที่กำหนดไว้ในระเบียบปฏิบัติ และการที่รัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงด้านความมั่นคงของชาติและการมีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานเข้าร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนมุมมองของรัฐที่มีต่อกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในฐานะชนกลุ่มน้อย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การพิจารณาให้สัญชาติไทยเป็นไปอย่างค่อย

⁵¹ สัมภาษณ์ นางบุญม แอส่อ, สัญชาติไทย อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁵² สัมภาษณ์ นางบุษมา มาเยอะ, ไร้สัญชาติ อายุ 29 ปี, 18 มกราคม 2549.

เป็นค้อยไป โดยรัฐมักอ้างถึงความรอบคอบและต้องใช้ระยะเวลาในการพิจารณาให้ถูกต้องและเหมาะสม

ในส่วนของฝ่ายผู้ไร้สัญชาติ ได้แก่ ความไม่เข้าใจในสถานะบุคคลที่แท้จริงของตนเองว่าเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยหรือไม่ โดยที่กลุ่มชาวเขาถูกทำให้เชื่อและเชื่อว่าตนเองเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย ดังนั้น การดำเนินการเกี่ยวสถานะบุคคลที่ถูกต้องให้แก่ตนเองจึงมีลักษณะการดำเนินการแบบเชิงรับและปราศจากเชิงรุก จึงทำให้คำร้องที่ตนเองได้ยื่นไปนั้นไม่ได้รับการใส่ใจเท่าที่ควร ผนวกกับความไม่รู้ในขั้นตอนวิธีการและสิทธิที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 และความกลัวต่ออำนาจรัฐในการติดตามความคืบหน้าก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เป็นผู้ที่ยังไร้สัญชาติอยู่เช่นเดิม

อีกประการหนึ่ง ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากข้อกฎหมายว่าด้วยการได้สัญชาติไทยหรือไม่ได้สัญชาติไทยตามความในมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 กลายเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความไร้สัญชาติและปฏิเสธการให้สัญชาติโดยหลักดินแดนแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยที่เกิดจากบิดาหรือมารดาเป็นคนต่างด้าว (ไม่มีสัญชาติไทย) อย่างกว้างขวาง

ข้อสรุปเกี่ยวกับการได้สัญชาติไทยและกระบวนการได้สัญชาติไทยของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 คน เป็นการได้สัญชาติไทยโดยการยื่นคำร้องขอลงรายการในทะเบียนบ้านทั้งสิ้น การได้สัญชาติไทยในลักษณะนี้เป็นลักษณะของการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเพื่อให้ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ของผู้ที่เป็น “ชาวไทยภูเขา” ที่มีสถานะบุคคลเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยอยู่แล้ว และเป็นลักษณะของการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านที่ผ่านมาด้วย และในกรณีของ นายปีเตอร์ นายพิทยา และกลุ่มผู้ที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านจากนโยบายที่ออกจากรัฐว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงทั้ง 18 คนนั้น ถือได้ว่าเป็นการได้สัญชาติไทยที่เป็นผลจากนโยบายเฉพาะมากกว่าการได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) ที่เป็นการดำเนินการยื่นคำร้องตามสิทธิแห่งสถานะของบุคคลที่สามารถยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านได้

โดยกระบวนการแล้ว การดำเนินการย่อมเป็นไปตามขั้นตอนและระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ และโดยสิทธิของผู้ยื่นคำร้องสามารถติดตามความคืบหน้าของคำร้องของตนเองได้ แต่ทว่า ในความเป็นจริงแล้ว การดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องไม่ได้เป็นไปตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ เพราะในการยื่นคำร้องที่ผ่านมา คำร้องที่ได้ยื่นไว้ ไม่ได้รับการลงเลขที่คำร้อง และวันที่รับคำร้อง ทำให้กลุ่มผู้ยื่นคำร้องไม่ได้รับเอกสารใด ๆ ไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการติดตามความก้าวหน้าคำร้องของตน และการไม่ได้รับการติดต่อแจ้งกลับจากฝ่ายทะเบียนในท้องที่ ก็ไม่อาจนำไปสู่ขั้นตอนของการอุทธรณ์คำร้องได้

และสิ่งที่ต้องการจากการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ มุ่งไปในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การเข้าถึงและได้รับสวัสดิการของรัฐ 2) เพื่อโอกาสด้านอาชีพให้แก่ตนเองและชั้นบุตรหลาน 3) การได้รับสิทธิอันเท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่ของประเทศในฐานะพลเมืองที่ถูกกฎหมาย 4) การได้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร 5) การได้รับความเป็นธรรมและการปกป้องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ และ 6) โอกาสในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

ในอดีตกลุ่มประชากรเป็นกลุ่มที่อพยพย้ายถิ่นมาจากหมู่บ้านปางหนุนเมื่อปีพ.ศ. 2506 เพื่อหลบหนีเหตุการณ์ด้านการต่อสู้ของกองกำลังทหารของพม่าและกองกำลังว้า และได้มาตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ปัจจุบัน ต่อมาชาวบ้านได้ยื่นขอจดทะเบียนหมู่บ้านต่อที่ว่าการอำเภอแม่จัน (ในขณะนั้น) ซึ่งเป็นการขอมอบกรรมสิทธิ์เข้าอยู่ในหน่วยของการปกครองส่วนท้องถิ่นและมีระบบการปกครองหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน ที่มีการจัดตั้งเพิ่มขึ้นมาจากโครงสร้างการปกครองตามจารีตดั้งเดิมของอาข่าที่ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและควบคุมดูแลสังคมตนเองแล้ว

การได้รับการจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างถูกต้องนี้ ถือได้ว่าเป็นลักษณะของการมีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้ง ต้องอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมดูแลของนายอำเภอแห่งท้องที่ (กล่าวคือ ตกอยู่ภายใต้กรอบแห่งอำนาจของรัฐ)

การย้ายมาตั้งถิ่นฐานและการปรากฏตัวของกลุ่มชาวบ้านในระยะแรกนั้น ยังคงถือได้ว่าเป็นการปรากฏตัวที่ไม่เป็นทางการ (แต่เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับขณะที่ยังอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปางหนุน นับว่าเป็นการปรากฏตัวต่อทางการที่เด่นชัดกว่า) และยังไม่ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนใด ๆ เนื่องจากขณะนั้นเป็นช่วงเวลาก่อนที่จะมีนโยบายการสำรวจ และการจัดทำทะเบียนชาวเขา ซึ่งการสำรวจจัดทำทะเบียนชาวเขาเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2512

หลังจากที่ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่พื้นที่แห่งนี้ กลุ่มชาวอาข่าเริ่มได้รับการสำรวจทำทะเบียนตามนโยบายของรัฐไทยภายใต้ความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ในยุคนั้น ซึ่งเป็นการสำรวจจัดทำทะเบียนที่ได้จัดขึ้น ณ หมู่บ้านเล่าถั่ว ในปี พ.ศ. 2534 และชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ก็ได้เดินทางไปเข้ารับการสำรวจในครั้งนั้น โดยการเดินเท้า

การสำรวจในครั้งนั้นทำให้กลุ่มชาวบ้านได้ปรากฏตัวต่อทางการไทย และถือได้ว่ารัฐไทยก็ได้รู้จักพวกเขา การจัดทำทะเบียนในครั้งนั้นได้ทำให้สถานะความเป็นคนไร้รัฐได้หมดไป และกลายเป็นราษฎรของประเทศไทย และจากการสำรวจจัดทำทะเบียนในครั้งนั้น ทำให้ชาวอาข่าแต่ละคนต่างได้รับเลขประจำตัวราษฎร 13 หลัก ที่ขึ้นต้นด้วยเลข 6 และได้รับเอกสารทางทะเบียนราษฎรที่รัฐไทยมอบให้เก็บไว้เป็นหลักฐาน แต่ยังคงมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติอยู่เช่นเดิม เพียงแต่ไม่เป็นคนไร้รัฐ เพราะในครั้งนั้นยังไม่มีกรอบมติให้สัญชาติไทย

นอกจากนี้ การสำรวจในครั้งนั้น รัฐไทยได้นำ “คำนำหน้านามตามเพศของบุคคล” ได้แก่ “นาย” “นาง” “นางสาว” “เด็กชาย” และ “เด็กหญิง” มาใช้ในการบันทึกชื่อของบุคคลที่เข้ารับการ

สำรวจทางทะเบียนในครั้งนั้น ซึ่งเป็นการกำหนดความเป็นตัวตนของบุคคลตามระบบการจัดการ “ข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร” ของรัฐไทยเฉกเช่นเดียวกับกับราษฎรไทยคนอื่น ๆ

สำหรับการได้สัญชาติไทยเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2536 และเป็นการได้สัญชาติไทยเฉพาะชาวอาข่าเพียงจำนวนหนึ่ง เหตุที่ได้สัญชาติไทยในครั้งนั้น เพราะว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ที่ได้เรียนหนังสือไทยและเป็นผู้ที่สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยได้และเป็นผู้ที่ทำงานเป็นลูกจ้างในหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ ประการสำคัญของการได้สัญชาติ คือ การได้สัญชาติไทยที่เกิดจากฝ่ายปกครองซึ่งมีความต้องการบุคคลที่สามารถเป็นตัวแทนทั้งของภาครัฐและของชาวบ้าน

หลังจากนั้น ในราวปีพ.ศ. 2539 มีกลุ่มชาวอาข่าได้สัญชาติไทยเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากนัก การได้สัญชาติไทยที่มากที่สุดของกลุ่มชาวอาข่าเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2544 และหลังจากนั้นไม่มีการอนุมัติสัญชาติอีก จนกระทั่งปัจจุบันทางอำเภอแม่ฟ้าหลวงมีนโยบายลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) สำหรับผู้ที่จบการศึกษาและที่กำลังศึกษาอยู่ โดยการยื่นคำร้องตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ที่เรียกว่าการยื่นคำร้องตาม “ระเบียบ43” การมีนโยบายให้สัญชาติไทยโดยการลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านครั้งนี้ ทำให้ชาวอาข่าหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ประกาศกลายเป็นผู้มีสัญชาติไทยเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 18 คน

เมื่อชาวบ้านได้อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ การทำอาชีพแบบตัดถางต้นไม้และทำไร่เป็นบริเวณกว้าง โดยการปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ เริ่มได้รับผลกระทบที่เกิดจากนโยบายการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำและต้นน้ำบนภูเขา การกวาดล้างทำลายไร่ปลูกพืชเสพติดบนพื้นที่สูง และมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปลูกชาเป็นอาชีพ

ด้านการศึกษา กลุ่มชาวบ้านเริ่มได้รับโอกาสการศึกษาและเรียนรู้ภาษาไทย ปัจจุบันมีโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร ซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา คือ โรงเรียนบ้านพญาไพร ที่ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านพญาไพรเล่าจ้อ โรงเรียนพญาไพรไตรมิตรเป็นโรงเรียนที่รับเด็กนักเรียนจากหมู่บ้านพญาไพรเล่ามาและหมู่บ้านพญาไพรลือทุ่เป็นหลัก เพื่อเข้าเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนี้ กลุ่มชาวอาข่าอยู่ท่ามกลางการเฝ้ามองและอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐไทย โดยในปีพ.ศ. 2523 หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) ในฐานะหมู่บ้านฐานปฏิบัติการด้านการปกป้องและป้องกันตนเองชายแดนของกรมตำรวจตระเวนชายแดน และในปีพ.ศ. 2534 เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเองชายแดน (อ.ป.พ.) ซึ่งหมายถึงการอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดโดย

รัฐไทยรวมไปถึงได้รับการพัฒนาขยายด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไปสู่หมู่บ้าน เช่น การสร้างถนนเพื่อเข้าสู่หมู่บ้าน การมีไฟฟ้าใช้ เป็นต้น

6.1 ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการได้สัญชาติไทย

ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการได้รับสัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เพราะการได้สัญชาติไทยมีส่วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความสำนึกแห่งตัวตน และเป็นการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นพลเมืองไทย การได้สัญชาติไทยเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มชาวอาข่าที่ได้สัญชาติได้รับโอกาสเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ของประเทศ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้สัญชาติไทย และผลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลออกทั้งหมด 6 ด้านดังต่อไปนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นพลเมืองของรัฐ

ความเป็นพลเมืองของรัฐ (citizen of state) ย่อมเกิดจากสิ่งที่ผูกมัด (bond / obligate) บุคคลเข้ากับรัฐเพราะความเป็นพลเมือง (citizenship) คือ สิ่งที่ถูกแสดงเป็นเครื่องหมายระดับบรรทัดฐานที่เป็นเรื่องของกฎหมายและที่ถูกต้องตามกฎหมาย (juridical and legal norms) ซึ่งความเป็นพลเมืองได้กำหนดถึงเรื่องสิทธิของสมาชิกในด้านการเมืองและการปกครอง¹

การก้าวเข้าสู่ความเป็นพลเมืองของรัฐไทย คือ การเปลี่ยนแปลงของสถานะบุคคล กลายมาเป็นคนมีสัญชาติของรัฐไทย (Thai citizen) และจากเดิมที่มีเลขประจำตัวบุคคล 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วย เลข 6 ซึ่งหมายถึง “คนต่างด้าว” มาสู่การได้เลขประจำตัวประชาชน 13 หลักใหม่ที่ขึ้นต้นด้วยเลข 5 และเลข 8 ตามที่ถูกระบุโดยระเบียบที่มีมติ เลขนำทั้งสองนี้ต่างก็หมายถึง “คนไทย” และการเปลี่ยนการถือเอกสารและบัตรประจำตัวบุคคลใหม่จากเดิมถือทะเบียนประวัติบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) มาเป็นสมุดสำเนาทะเบียนบ้าน 3 (ท.ร. 14) และบัตรประจำตัวประชาชนไทยแทน สิ่งเหล่านี้ได้เป็นการเชยิบจากสถานะเดิมไปสู่สถานะใหม่ เป็นลักษณะของการยอมรับในความเป็นพลเมืองของประเทศไทย

¹ Engin F. Isin and Patricia K. Wood, *Citizenship and Identity*, (London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 1999), p.19.

การได้รับเอกสารใหม่ บัตรประจำตัวบุคคลใหม่พร้อมเลขประจำตัวประชาชนใหม่นี้ ผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ต่างได้เหมือนกันทุกคนรวมถึงคนที่ได้สัญชาติไทยคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านด้วย

ฉะนั้น หลักฐานของความเป็นพลเมืองของรัฐไทย หลังจากที่คนไร้สัญชาติได้ผ่านขั้นตอนของกระบวนการการได้สัญชาติไทยตามวิธีการที่กำหนดโดยกฎหมายแล้ว คือ หลักฐานที่ยืนยันถึงความเป็นพลเมืองที่แท้จริง ได้แก่ บัตรประจำตัวบุคคลใหม่พร้อมเลขประจำตัวประชาชนใหม่ สมุดสำเนาทะเบียนบ้านใหม่

จากการสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การได้เป็นพลเมืองของรัฐไทยตามกฎหมายด้วยการได้สัญชาติไทยนั้น ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ต่อตนเองอย่างไรบ้าง สมาน กล่าวว่า

“ก็เมื่อเราไปทางไหน เราสามารถยืนยันว่าเป็นคนไทยได้”²

“ที่ผมได้บัตรมา เหมือนผมได้รับวุฒิความเป็นคนไทยเลยนะครับพี่ เพราะวุฒิใบนี้ทำให้ผมไปไหนมาไหนได้ มีโอกาสด้านการงานและการเรียน”³

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างบนนี้ เห็นได้ว่า เอกสารที่ได้รับจากการได้สัญชาติไทยและกลายเป็นพลเมืองไทยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะ บัตรประจำตัวประชาชนไทยที่ได้รับ อดีตคนไร้สัญชาติอย่างเช่น สมาน และ พิทยา หรือคนอื่น ๆ ต่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะสิ่งที่สามารถนำมาแสดงถึง “ความเป็นคนไทย” และเป็นสิ่งที่ทำให้คนไร้สัญชาติเช่นพวกเขา กลายเป็น “คนไทย” อย่างแท้จริง

2. ความเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นใจในสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมาย

สถานะบุคคลที่ถูกต้องย่อมส่งผลต่อเจ้าของสถานะนั้น สามารถกระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่งตนภายใต้กรอบของกฎหมาย วิถีจารีตสังคม และความชัดเจนของสถานะบุคคล ทำให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นใจปลอดภัยต่อการละเมิด และมั่นใจในตนเอง ดังเช่นในกรณีของ สมาน หลังจากที่ได้สัญชาติไทยแล้ว สมานตัดสินใจเดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่เป็นคนที่มีสัญชาติไทยแล้วเดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน และครั้งที่สมานยังเป็นบุคคลไร้สัญชาติอยู่นั้น สมานได้ทำงานในฐานะเป็นตัวแทนของชาวบ้านคอยช่วยเหลือดำเนินการและติดตามความคืบหน้าเกี่ยวกับข่าวคราวเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาสถานะบุคคลจากทางราชการให้สำหรับตนเองและชาวบ้าน ซึ่งสมานบอกว่าสถานภาพขณะที่ยัง

² สัมภาษณ์ นายสมาน เลขขอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

³ สัมภาษณ์ นายพิทยา เลขขอ, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 15 ธันวาคม 2550.

เป็นคนที่ไม่มีบัตร ไม่มีสัญชาติไทยนั้น ทำให้ทำงานด้านนี้ได้อย่างไม่เต็มที่ เพราะสถานภาพของคุณ ถือว่ายังด้อยกว่าและยังต้องยอมจำนนต่อบุคคลผู้ซึ่งเป็นตัวแทนรัฐและมีอำนาจของรัฐในมือ และด้วยในสถานการณ์เช่นนั้น สมานจำเป็นต้องยอมให้เป็นไปตามอารมณ์ความรู้สึกและคำพูดของเจ้าหน้าที่รัฐ

“แน่นอนครับ พอได้สัญชาติแล้ว อยู่ในประเทศไทยแล้ว ไม่มีความกังวลว่า แต่เดิมเราต้องหลีกเลี่ยงอะไรบ้าง เราต้องเลี่ยงกับอะไรบ้าง และใครจะมาริดไถไรได้บ้าง และสารพัดปัญหา แต่ในปัจจุบัน (มีสัญชาติไทย) ถ้าเราไม่ได้ทำผิดเอง เขาก็ไม่สามารถเอาผิดอะไรเราได้ แต่เมื่อก่อน ถึงแม้เราไม่ทำผิด เขาก็เอาผิดเราได้”⁴

คำให้สัมภาษณ์ข้างบนนี้ ได้สะท้อนถึงความไม่มั่นใจ ความกลัว การถูกเลือกปฏิบัติ และการตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้มีอำนาจเหนือกว่า เช่น ตำรวจ ข้าราชการอำเภอ

ความมั่นใจในสถานะบุคคลที่แท้จริงถูกต้องนี้ จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์ทราบทั้งในระดับการวิเคราะห์ด้วยตนเองและ/หรือการวิเคราะห์ช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญด้านสถานะบุคคลตามกฎหมาย เพราะส่วนหนึ่งการที่สมานได้รับความรู้เกี่ยวกับการศึกษาและเข้าใจเกี่ยวกับสถานภาพของตนเองจากการพบปะผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสถานะบุคคลและกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ เช่น รองศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์สอนวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้สมานมีความรู้และความกล้าหาญในการที่จะเข้าไปเรียกร้องสถานะบุคคลที่ถูกต้องแก่ตนเองจากทางอำเภอได้ ซึ่งหากเป็นเมื่อก่อน สมานคงไม่มีความกล้าพอ และคงจะเป็นเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสภาพแบบเดียวกันกับสมานขณะที่ยังไม่ได้สัญชาติ ก็คือ การรอคอยให้ทางการเป็นผู้ตัดสินใจ

อีกประการหนึ่ง และเมื่อสมานได้สัญชาติไทยแล้ว สมานมีความกล้ามากขึ้นที่จะเผชิญต่อกรกับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมจากระดับความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะผู้มีอำนาจและผู้ด้อยอำนาจ ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ผู้ให้และผู้รับ ซึ่งสมานมองว่าในเมื่อได้เป็นหนึ่งในจำนวนพลเมืองไทยและได้ย้ายจากฝ่ายตรงข้ามมาอยู่ฝ่ายเดียวกัน การกระทำใด ๆ ย่อมมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และความเป็นคนอื่นที่เคยมีก็ได้กลายมาเป็นพวกเดียวกัน และด้วยผลของการได้สัญชาติที่สมานได้ ทำให้สมานได้หลุดพ้นจากความเป็นชนกลุ่มน้อย และสามารถที่จะก้าวข้ามผ่านความเป็นชายขอบได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลุดจากความเป็นคนไร้สัญชาติในประเทศไทย แต่ขณะที่สมานได้สัญชาติไทยและหลุดพ้นจากความเป็นต่างด้าวในประเทศไทย สมานซึ่งกำลังจะเดินทาง

⁴ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

ไปทำงานประเทศไต้หวัน สมานกำลังจะมีสถานะบุคคลเป็น “ต่างด้าว” สำหรับประเทศไต้หวันอีกครั้ง เพียงแต่ว่าเป็น “ต่างด้าว” ที่มีสังกัด เพราะเป็นต่างด้าวที่มีประเทศไทยเป็นเจ้าของตัวบุคคล

3. ความเปลี่ยนแปลงด้านการมีสิทธิด้านการเมือง

การได้สิทธิด้านการเมืองการปกครองในการเลือกตั้ง เป็นสิ่งที่กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา กล่าวถึงและต้องการมีส่วนร่วมในด้านนี้อย่างเหลือล้น เพราะว่า การได้สัญชาติหมายถึง บุคคล ๆ คนหนึ่งมีสิทธิในการเรียกร้อง หรือเป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเองผ่านการมีตัวแทนเพื่อเข้าไปทำงานในรัฐสภาได้ ซึ่งผู้วิจัยถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับด้านสิทธิว่า ขณะนี้ สมานได้ใช้สิทธิความเป็นคนไทยด้านไหนบ้าง

“แน่นอน อย่างเช่น เรื่องการเลือกตั้ง นอกจากการมีสิทธิในการเลือกตั้งแล้วยัง (ได้) มีส่วนร่วมของการเป็นพลเมืองคน แต่ไม่ใช่ว่า ขณะที่ยังไม่มีบัตรนั้น ยังทำไม่ได้นะครับ แต่ในหลาย ๆ ด้านนี้ เราสามารถเป็นสิทธิ์เป็นเสียง (เป็นตัวแทนชาวบ้านได้) และก็เมื่อเราไปทางไหน เราสามารถยืนยันว่าเป็นคนไทยได้และช่วยเหลือ (คนในหมู่บ้าน) ได้ ซึ่งจริงๆ ที่ผ่านมา ผมได้ช่วยเหลือก็จริง แต่ที่ไม่เหมือนกับที่ตนเองได้เป็นคนไทย (โดยสมบูรณ์) แล้วไปช่วยเหลือเขา เพราะเมื่อก่อน เราจะไปติดต่อหน่วยงานอะไร เมื่อเอาของเรา (บัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง) ไปยื่นให้เขาดูนี้ เขาไม่ยอมรับ และสิ่งที่ตนเองรับรู้มากขึ้นก็คือว่า ตนเองกว้างไกลมากขึ้น และได้เพิ่มหนทางการทำมาหากินของผมได้ และก็หลาย ๆ อย่างที่ผมสามารถชี้จุดแนะแนวทางให้แก่พวก (ที่ยังไม่ได้สัญชาติ) ที่อยู่ข้างหลังได้”⁵

หรือในกรณี อาและ ที่ให้มุมมองด้านความเปลี่ยนแปลงที่ตนเองได้รับจากการได้สัญชาติไทยว่าตนเองได้รับสิทธิการลงคะแนนเลือกตั้งและตนเองสามารถลงรับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ นอกจากนี้ หมี่yum และ พิทยา กล่าวอีกว่า

“...แล้วยังมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งอย่างหวังไว้ และยังทำให้หนูกลายเป็นคนที่คอยติดตามข่าวสารของราชการมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม”⁶

“สิทธิ หรือครับ ผมว่ามันก็ได้หลายอย่างนะครับ เช่น จะได้เลือกคนดี ๆ มาทำงาน มาบริหารประเทศ ได้(ลงสมัครและลงคะแนนเสียง)เลือกตั้ง..”⁷

⁵ สัมภาษณ์ นายสมาน เลขอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

⁶ สัมภาษณ์ นางสาวหมี่yum ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2549.

⁷ สัมภาษณ์ นายพิทยา เลขอ, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 15 ธันวาคม 2550.

คนต่อมา *อาวูย* เป็นอีกคนหนึ่ง ที่เห็นความสำคัญของสิทธิทางการเมืองที่ได้รับ โดยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของตนเองว่า

“พอได้บัตรมา ผมก็เคยไปเลือกตั้ง แล้วการเลือกตั้งนี้ ผมไปทุกครั้งไม่เคยขาด...”⁸

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นที่ได้นำมาเสนอไว้นี้ ทุกคนต่างมองถึงการมีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทางการเมืองเป็นสิ่งที่ต้องการและเป็นสิ่งที่เติมเต็มความหวังที่หวังไว้ โดยเฉพาะ *หมี่ยุม* ที่ความหวังด้านการมีส่วนร่วมในการเมืองที่ตนเองต้องการนั้นเป็นจริง หรือในกรณีของ *สมาน* ที่ตระหนักได้ทันทีว่า เมื่อตนเองได้สัญชาติไทยแล้วตนเองกลายเป็นผู้มีสิทธิทางการเมืองอย่างเต็มที่และไม่เพียงแค่ว่าจะได้มีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองเท่านั้น การได้สัญชาติไทย ทำให้ *สมาน* เห็นว่าตนเองเป็น “หนึ่งพลังแผ่นดิน” และสามารถเป็นประโยชน์ช่วยเหลือต่อผู้อื่นได้ทั้งในระดับหมู่บ้านหรือระดับประเทศ ซึ่งโดยปกติ *สมาน* ก็เป็นผู้หนึ่งที่คอยทำงานช่วยเหลือกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านอยู่แล้ว หรือในกรณีของ *อาวูย* หลังจากการได้สัญชาติไทย *อาวูย* เห็นว่า สิทธิด้านการเมืองที่ตนเองได้รับนั้น เป็นสิ่งที่ต้องรักษาและใช้สิทธิอย่างเต็มที่ โดยการไปใช้สิทธิทางการเมืองทุกครั้งที่มีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

4. ความเปลี่ยนแปลงด้านการเดินทางได้โดยเสรี

การเดินทางเป็นการออกไปสู่โลกใบใหญ่เพื่อแสวงหาโอกาส และเพื่อเรียนรู้ และเพื่อเผชิญกับประสบการณ์ใหม่ ในอดีตกลุ่มคนไร้สัญชาติเหมือนถูกกักขังอยู่แต่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง การเดินทางที่ไกลที่สุดขณะที่ยังไร้สัญชาตินั้นคงเป็นเพียงในประเทศและการเดินทางออกจากพื้นที่ในแต่ละครั้งก็จำเป็นต้องมีการติดต่อขอใบอนุญาตเดินทางออกนอกพื้นที่ทุกครั้งไป แต่เมื่อได้รับสัญชาติไทยและมีบัตรประจำตัวประชาชนไทยแล้ว บัตรประจำตัวประชาชนไทยได้ทำหน้าที่เหมือนเป็นใบเบิกทาง (passport) ไปสู่ที่ต่าง ๆ ได้ ไม่ใช่เฉพาะแค่ในประเทศไทยเท่านั้นแต่สามารถเดินทางไปได้ไกลถึงต่างประเทศ ดังที่ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกับการออกไปทำงานนอกพื้นที่ของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ที่เดินทางไปไกลถึงประเทศไต้หวันเพื่อทำงานและหารายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

การเดินทางไปไหนมาไหนของบุคคล ด้านหนึ่งไม่ใช่สิ่งที่ยากเข็ญ แต่ในขณะที่เป็นคนไร้สัญชาติ ความรู้สึกไม่มั่นใจและไม่ปลอดภัย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ อย่างในกรณีของ *อา* และ กล่าววว่า

⁸ สัมภาษณ์ นายอาวูย แอส่อ, สัญชาติไทย อายุ 33, 15 มกราคม 2550.

“พอได้สัญชาติมาแล้ว เดินทางไปไหนมาไหนได้สบายขึ้น ไม่ต้องกลัว
เจ้าหน้าที่ตำรวจ เหมือนที่ผมว่า...เวลาไม่มีบัตรเดินทางไปไหนมันก็กลัว พอเจอ
ตำรวจแล้ว หน้าแดง (กลัว)”⁹

ในกรณี สมาน ที่กลายเป็นผู้ได้สัญชาติไทยขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษาวัยอยู่ในพื้นที่
ผู้วิจัยได้ถามถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่ สมาน ได้สัญชาติและมีบัตรประจำตัว
ประชาชน สมานตอบว่า

“หนทางก็มีขึ้นเยอะครับที่ มันทำให้เรามีความมั่นใจ มันรู้สึกเหมือนกับ
ตัวเองปลอดภัยมากขึ้น ปลอดภัยในแง่ที่ ปกติเราไปไหนมาไหน มันหวาดหวั่น คือ
จริง ๆ แล้วนี่ ถึงแม้ว่าจะ (บอกว่า) ไม่กลัว แต่ก็ยังหวั่น ๆ อยู่ดี”¹⁰

การเดินทางของ สมาน ไม่ใช่สิทธิการเดินทางที่สะดวกเฉพาะในจังหวัดหรือประเทศ
เท่านั้น แต่ สมาน ยังมีสิทธิในการเดินทางไปต่างประเทศอีกด้วย เพราะหลังจากที่สมานได้
สัญชาติไทย การได้สัญชาติไทยได้กลายเป็นแรงผลักดันให้มีโอกาสในสิ่งที่ สมาน เคยคิดว่าไม่อาจ
เกิดขึ้นได้และไม่สามารถจะทำได้ คือ สมาน ได้เดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน เช่นที่อดีตกลุ่ม
คนไร้สัญชาติที่ได้สัญชาติไทยเดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวันก่อนหน้า หรือในกรณี วิวัฒน์
ที่เล่าถึงการเดินทางของตนว่า

“...แล้วก็เวลาไปไหนมาไหน ไม่ค่อยกลัวตำรวจแล้ว...พอได้สัญชาติแล้วก็
รีบไปสอบเอาใบขับขี่เลย เดี่ยวนี้ขับมอเตอร์ไซค์ไปไหนก็สบาย ไม่กลัวโดนตำรวจ
จับ”¹¹

สิทธิการเดินทางออกนอกพื้นที่ไปยังที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศเป็นสิทธิที่ได้
ในทันทีที่ได้สัญชาติไทยและเป็นการเดินทางที่เต็มไปด้วยความปลอดภัยไร้กังวล หลังจาก
เมื่อก่อนการเดินทางถูกจำกัดสิทธิเอาไว้โดยข้อบังคับของกฎหมายและเป็นการเดินทางที่เต็มไปด้วย
จากความเกรงกลัวต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่หลังจากที่ได้สัญชาติไทยและมีบัตรประจำตัวประชาชน
ไทยแล้ว ความรู้สึกเหล่านี้ก็เลือนหายไป พร้อมทั้งเกิดความรู้สึกมั่นใจกล้าที่จะเผชิญหน้ากับ
เจ้าหน้าที่ตำรวจได้อย่างมั่นใจ

⁹ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

¹⁰ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

¹¹ สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ โชติรักษ์กุล, สัญชาติไทย อายุ 31 ปี, 4 มกราคม 2549.

5. ความเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก

ความเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างทันทีเช่นกัน เมื่อทราบว่าตนเองได้สัญชาติไทยหลังจากที่คาดหวังและรอคอยมานาน ความรู้สึกที่เกิดขึ้นทั้งในด้านความรู้สึกดีใจอย่างท่วมท้น เพราะก่อนการได้สัญชาติไทย กลุ่มคนไร้สัญชาติมีภาวะด้านอารมณ์ที่ตึงเครียดที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่เราติดต่อสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการได้สัญชาติ ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือแม้กระทั่งการพูดคุยถึงความไร้สัญชาติไทยขณะที่ยื่นคำร้องไว้แต่ยังไม่ได้รับการพิจารณาอนุมัติ ซึ่งเป็นช่วงที่มีความรู้สึกสับสน ไม่เข้าใจ และสงสัยอยู่ตลอดเวลา

“ด้านอารมณ์ครับที่ เปลี่ยนไปเยอะ อารมณ์เย็นลง เพราะเมื่อก่อนเราทำงาน
ด้านนี้มานานแล้ว เราเผชิญหน้ากับสิ่งเหล่านี้มาเยอะแล้ว”¹²

สมาน กล่าวถึงความรู้สึกของตนเอง หลังจากได้สัญชาติไทย ทั้งนี้ เพราะ สมาน เป็นบุคคลหลักคนหนึ่งทำงานด้านสถานะบุคคล โดยการสำรวจ เก็บข้อมูลกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้าน และเป็นผู้คอยดำเนินการและติดตามเรื่องเกี่ยวกับคำร้องร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน และบ่อยครั้งที่ สมาน มีข้อพิพาทกับเจ้าหน้าที่อำเภอที่เข้าไปติดต่อด้วย โดยส่วนมาก สมาน บอกว่ามักจะถูกปฏิบัติในการดำเนินการตามความประสงค์ที่ต้องการทั้งเกี่ยวกับตนเองและคนอื่น และสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงกดดันต่อสภาพอารมณ์ความรู้สึกว่าไม่ค่อยได้รับความเป็นธรรมและไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมจากทางราชการ

นอกจากนี้ ความรู้สึกดีใจ ก็เป็นอีกความรู้สึกหนึ่งที่เกิดขึ้น เช่น กรณีของ วิวัฒน์ ที่พูดถึงความรู้สึกของตนหลังจากที่ทราบว่าได้สัญชาติไทย

“หลังจากที่รู้ว่าเขาให้สัญชาติแล้ว มันก็รู้สึกดีใจมาก ๆ เพราะผมลุ้นและ
ติดตามด้วยตนเองตลอด”¹³

“มีความรู้สึกรักประเทศไทยมากขึ้น รักมาก ๆ เลยนะครับ และใน
ความรู้สึก เราจะไม่ทำให้แผ่นดินไทยหรือว่าคนไทยเดือดร้อน จะไม่ทำอะไรที่มัน
เลวร้าย สร้างความยุ่งยากแก่ประเทศ และรักในหลวง”¹⁴

อารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นและที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลข้างต้นกล่าว เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก และเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ถูกผนวกเข้าในความนึกคิดเบื้องต้นในด้าน

¹² สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

¹³ สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ โชติรักษ์กุล, สัญชาติไทย อายุ 31 ปี, 4 มกราคม 2549.

¹⁴ สัมภาษณ์ นายอาวูย แยกสอ, สัญชาติไทย อายุ 33 ปี, 15 มกราคม 2550.

ความจงรักภักดี (royalty) ต่อชาติและสถาบันการปกครองโดยมุ่งไปที่พระมหากษัตริย์ และความรู้สึกที่ช่วยเพิ่มเติมความเป็น “คนไทย” ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6. ความเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสแห่งชีวิต

โอกาสเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหาไม่ว่าจะเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนได้สัญชาติก็ตาม และโอกาสแห่งชีวิตไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงาน อาชีพ การได้เข้าร่วมสมาคมในกิจการหรือรูปแบบการทำงานแบบอื่นที่อาจได้รับการเป็นคนไทยโดยสัญชาตินี้ ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการได้รับโอกาสที่คาดหวังหรือเกินคาดหวัง ดังเช่นในกรณีของ อาและ เพราะในปัจจุบัน อาและ ยังได้เข้าไปมีส่วนและมีโอกาสในการทำงานด้านการเมืองท้องถิ่น โดยการเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

“ที่ผมได้เป็น อบต. เพราะผมมีบัตรและบัตรได้ให้โอกาสนี้แก่ผม เมื่อก่อนได้แต่ลงคะแนนให้คนอื่น...อีกอย่างพอผมมีบัตรแล้ว ลูกๆ ก็ได้สัญชาติไปด้วย”¹⁵

อาและ ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขตไทย และได้รับเลือกจากกลางสมัครในครั้งนั้น ด้วยตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นอยู่ ทำให้อาและได้รับโอกาสการทำงานที่นอกเหนือไปจากการดูแลพื้นที่ในท้องถิ่นและการเป็นตัวแทนของชาวบ้านในท้องที่ ด้วยการเข้าไปทำงานร่วมกับโครงการพัฒนาออยคองที่มีโครงการพัฒนาพื้นที่ทำกินสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูงในบริเวณห้วยแม่คำ ซึ่งรวมเอาพื้นที่ที่เป็นไร่ปลูกชาของชาวบ้านเข้าไปด้วย อาและได้เข้าร่วมงานในฐานะเป็นผู้ประสานงานและคอยรับนโยบาย รวมทั้งนำข่าวประกาศต่าง ๆ ที่ได้รับแจ้งมาบอกกล่าวแก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่ง ซึ่งอาและเห็นว่าเป็นงานที่เป็นความภาคภูมิใจสำหรับตัว อาและ เป็นอย่างมาก

“เรื่องได้ไปทำงานที่ได้วันนี้ ผมถือว่าเป็นผลพลอยได้เต็ม ๆ เลย”¹⁶

สำหรับ สมาน เรื่องของโอกาสแห่งชีวิตด้านการทำงานที่ไปไกลถึงต่างประเทศจึงเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นและสุดคาดคิด เพราะ สมาน เห็นว่าการเดินทางไปทำงานที่ประเทศได้วันนั้น สมาน เห็นว่าเป็นผลพลอยได้จากการได้สัญชาติไทยและถือว่าเป็นโอกาสครั้งหนึ่งที่เป็นครั้งแรกแห่งชีวิต

¹⁵ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

¹⁶ สัมภาษณ์ นายสมาน เตเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

7. ความเปลี่ยนแปลงด้านความมีตัวตนในสังคม

ความมีตัวตนเป็นความต้องการพื้นฐานทั่วไปของปัจเจกชนในฐานะสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การมีตัวตน หมายถึง การที่ปัจเจกชนสามารถได้รับการปฏิบัติต่อหรือได้รับการยอมรับจากสมาชิกคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับในเฉพาะสังคมของตนหรือในระดับสังคมใหญ่ ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้สึกถึงการมีตัวตนในสังคมและในฐานะข้อมูลระบบประชากรของประเทศไทยในฐานะพลเมือง จึงเป็นสิ่งที่คนไร้สัญชาติที่ได้สัญชาติไทย รู้สึกถึงความมีตัวตนนี้ *หมี่ยม วิวัฒน์* และ *สมาน* กล่าวถึงความมีตัวตนของตนเองหลังจากได้รับสัญชาติไทยแล้ว

“พอได้สัญชาติแล้ว หนูรู้สึกว่ามีตัวตนในสังคมมากขึ้น”¹⁷

“รู้สึกว่ามีตัวตนมากขึ้น โลงใจที่ได้เป็นไทยเต็มร้อย”¹⁸

“ผมมองว่า เราก็คือเหมือนคนอื่น จริง ๆ แล้ว ที่ผ่านมา ผมไม่มีตัวเลขอยู่ในประเทศไทยนะครับ ตอนนี้ผมก็เป็นหนึ่งในนั้น และอยู่ฝ่ายเดียวกัน”¹⁹

การไม่ปรากฏว่าเป็นบุคคลหนึ่งในจำนวนตัวเลขของพลเมืองไทย หมายถึง จำนวนตัวเลขของคนที่มีสัญชาติไทยในฐานะข้อมูลทะเบียนราษฎร เป็นสิ่งหนึ่งที่ *สมาน* คิดว่าตนเองไม่ได้มีตัวตนอย่างชัดเจน โดยคิดว่าตนเองอยู่นอกระบบฐานระบบข้อมูลราษฎรของผู้มีสัญชาติไทย แต่แท้ที่จริงแล้ว *สมาน* ก็เป็นหนึ่งในจำนวนตัวเลขของราษฎรไทยเช่นเดียวกัน เพราะ *สมาน* ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนไว้แล้ว และในทางนิรนัยถือว่า *สมาน* เป็นราษฎรไทย เพียงแต่ว่า การเป็นสมาชิกของจำนวนราษฎรไทยที่ว่านี้อยู่คนละกลุ่ม กล่าวคือ *สมาน* ไม่ได้อยู่ในกลุ่มจำนวนตัวเลขของจำนวนราษฎรไทยที่มีสัญชาติไทย แต่ *สมาน* ปรากฏอยู่ในจำนวนราษฎรไทยที่เป็นคนไม่มีสัญชาติไทย เมื่อ *สมาน* ได้สัญชาติไทยแล้ว สัญชาติไทยได้นำให้ *สมาน* เข้ามาสู่ความเป็นสมาชิกในจำนวนตัวเลขของจำนวนราษฎรไทยที่มีสัญชาติไทย และเห็นว่าตนเองนั้นอยู่ “ฝ่ายเดียวกัน” กับราษฎรคนอื่น ๆ ที่มีสัญชาติไทย และมีตัวตนที่ชัดเจน ซึ่งไม่เพียงแต่กรณีของ *สมาน* *หมี่ยม* หรือ *วิวัฒน์* เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแก่คนไร้สัญชาติแล้วได้สัญชาติไทยแล้วทุกคน

¹⁷ สัมภาษณ์ นางสาวหมี่ยม ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2549.

¹⁸ สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ โชติรักษ์กุล, สัญชาติไทย อายุ 31 ปี, 4 มกราคม 2549.

¹⁹ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

8. ความเปลี่ยนแปลงด้านความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์

ความเท่าเทียม (equality) เป็นสิ่งที่กลุ่มคนไร้สัญชาติรู้สึกได้ถึงความไม่เท่าเทียมด้านต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวและการถูกปฏิบัติ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะที่ *หมี่ยม* ยังคงถือบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) *หมี่ยม* เล่าว่า

“ตอนที่เรียนอยู่ ปวช. ที่เชียงราย หนูชอบอ่านการ์ตูนมาก และจะไปเช่าการ์ตูนที่ร้านเช่า ถ้าเราไปเช่าหนังสือ เราก็ต้องจ่ายตังค์ค่าเช่าใช่ไหมคะ และเราก็จะต้องแสดงบัตรและทิ้งบัตรไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งทุกครั้งหนูจะรู้สึกอายนะคะ แต่ก็ต้องทำ เพราะชอบอ่านการ์ตูน มันรู้สึกเหมือนกับว่าเราด้อยกว่าคนอื่น ๆ ในความเป็นประชาชน”²⁰

จากคำบอกเล่าที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวของ *หมี่ยม* หญิงสาวชาวอาข่าผู้นี้ เห็นได้ถึง ความน้อยเนื้อต่ำใจในฐานะที่ตนเองก็เป็น “ประชาชน” คนหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งในบางความคิดอาจจะคิดว่าเป็นสิ่งที่ขาดน้ำหนักในการอ้างถึงความด้อยสิทธิ หรือการมีสิทธิที่เท่าเทียมในฐานะประชาชนคนไทย แต่ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องน้อยนิดเช่นนี้เป็นรากฐานและมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ใหญ่มากขึ้น และในการเช่าหนังสือการ์ตูนจากร้านให้เช่าหนังสือมาอ่าน *หมี่ยม* ก็ต้องจ่ายค่าเช่าหนังสือเล่มเช่นเดียวกับคนอื่นซึ่งถือว่าตกอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกับคนอื่นที่มีสัญชาติไทยและต้องจ่ายค่าเช่าหนังสือเช่นกัน แต่สิ่งที่ *หมี่ยม* คิดว่าความไม่เท่าเทียม ความน้อยใจที่เกิดจากการแสดงหลักฐานบุคคลด้วยการทิ้งบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ไว้ที่ร้านค้านั้น ได้ก่อให้เกิดความอับอายในการแสดงให้เห็นถึงสถานะของตนเองผ่านบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง อีกทั้งยังเห็นว่าตนเองมีสถานะที่ด้อยกว่า แต่เมื่อ *หมี่ยม* ได้สัญชาติไทยและมีบัตรประจำตัวประชาชนมาแล้ว *หมี่ยม* กล่าวว่า มีความมั่นใจที่พร้อมจะยื่นบัตรประจำตัวประชาชนไทยได้อย่างภาคภูมิใจและไม่อายเหมือนเมื่อก่อน และไม่คิดว่าตนเองมีความด้อยกว่าแต่อย่างใด

ก่อนวันที่ *สมาน* จะเดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน ผู้วิจัยได้นัดสัมภาษณ์ *สมาน* ที่สถานีขนส่งสายเหนือ (หมอชิตสอง) ผู้วิจัยถาม *สมาน* ว่า ณ วันนี้มาอยู่ในกรุงเทพฯ มีความรู้สึกแปลกแยกเหมือนกับครั้งที่ผ่านมาหรือไม่

“ครับพี่ ตอนแรกรู้สึกแปลกแยกมาก จะเหมือนคนอื่นได้อย่างไร ในเมื่อเราถือเอกสาร (สำหรับคนต่างด้าว) และตอนที่อยู่บนรถทัวร์ แล้วตำรวจมาค้น ผมก็ต้องเปิดกระดาดแผ่นใหญ่ให้เขาดู น่าอายมาก ถึงแม้ว่าคนอื่น อาจจะไม่มองอย่างนั้น แต่

²⁰ สัมภาษณ์ นางสาวหมี่ยม ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2549.

ทำไมเราต้องมาแสดงตัวตน แล้วคนอื่น ๆ ที่อยู่บนรถก็มองเป็นตาเดียวมาทางผม ถึงแม้ว่าเขาจะไม่พูดอะไรก็ตาม ตอนนี้อยู่ที่นี่ ไม่มีเรื่องนั้น (ความแปลกแยก) อยู่ในหัวสมองแล้ว”²¹

สำหรับกรณีของ สมาน ความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในความคิดของ สมาน อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียงฝ่ายเดียว เพราะในความเป็นจริงอาจจะไม่มีใครสังเกตเห็นหรือให้ความสนใจต่อตัว สมาน เลยก็ได้ เพราะโดยลักษณะภายนอกหรือการปรากฏตัวของ สมาน ท่ามกลางสถานที่สาธารณะเช่นที่ สถานีขนส่งสายเหนือ (หมอชิตสอง) นั้น คนทั่วไปไม่อาจรู้ได้ว่า สมาน ก่อนหน้านี้ คือ คนไร้สัญชาติที่ถือเอกสารเฉพาะของคนที่ไม่ใช่สัญชาติไทย นอกเสียจากในกรณีที่ สมาน แสดงเอกสารแสดงตนต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ขอตรวจดูเอกสารบุคคลบนรถทัวร์ ในกรณีหลังนี้ ถึงจะเกิดภาวะความแปลกแยกไม่ใช่พวกเดียวกันขึ้น เพราะการที่ สมาน มีเอกสารที่แตกต่างไปจากคนอื่นที่สามารถแสดงสถานะบุคคลได้โดยเพียงบัตรประจำตัวประชาชนเพียงใบเดียว แต่ สมาน ต้องแสดงด้วยเอกสารที่แตกต่างและซับซ้อนใหญ่กว่า จึงเป็นสิ่งที่ สมาน รู้สึกว่าตนเองนั้นแปลกแยกและถูกมองว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน แต่เมื่อหลังจากที่ สมาน ได้สัญชาติไทยแล้ว ความรู้สึกแปลกแยกที่ว่่านั้นได้หายไป และมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นเหมือนกันเช่นเดียวกับคนอื่น และเป็นพวกเดียวกัน

ผู้ให้ข้อมูลคนต่อมา ลีซอ ซึ่งเคยเดินทางเข้ากรุงเทพฯ และได้ทำงานหลายแห่งหลายรูปแบบ และที่สำคัญ คือ ลีซอ ได้ไปพบไปเห็นสิ่งที่แปลกหูแปลกตามากกว่าตอนที่ทำงานอยู่ที่จังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อไปอยู่ที่กรุงเทพฯ แล้ว ลีซอ เล่าอีกว่า

“เคยถูกตำรวจของตรวจบัตรด้วยนะ แล้วตำรวจก็ดูออกด้วยว่า ลักษณะอย่างผมนี่เป็นคนบนพื้นที่สูง คงเป็นเพราะผิวพรรณหน้าตา ตำรวจก็เข้ามาถาม มาขอตรวจบัตร ตอนนั้น ผมนั่งอยู่ที่ห้างฟิวเจอร์ บางแค เราก็นั่งอยู่ เขาก็ดูออก เขาก็เดินเข้ามาถามว่า มีบัตรไหม เราก็ยื่นให้ดู พอเขาเห็นบัตรแล้ว เห็นว่าเป็นบัตรคนไทย เขาก็บอกว่าชอบใจที่ให้ความร่วมมือ.....ก็ภูมิใจนี้แหละครับ ที่ได้บัตร เปรียบเทียบทุกวันนี้ คือ คนที่ไม่ได้บัตรนี้เสียเปรียบมาก ไปไหนมาไหนก็อายนะ อย่างไม่ประชุมของหมู่บ้าน เขาแนะนำให้ไป คนอื่นเขายื่นบัตรประชาชน เรายื่นอันใหญ่เลย บัตรสีฟ้า (ซึ่งน่าจะเป็นหนังสือรับรองบุคคลบนพื้นที่สูงที่ออกแทนบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงที่หมดอายุ-ผู้วิจัย) เขาก็มอง ใจนี้ไม่ใช่คนไทย เขามองแต่เขา

²¹ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 24 ปี, 18 ธันวาคม 2549.

ไม่ได้พูด แต่ หน้าเรานี้ ถ้าหายได้ ก็อยากหายไปเลย เพราะรู้สึกว่าจะไม่เหมือน
เขา”²²

“ในความรู้สึกของผมก็เปลี่ยนไป รู้สึกว่ามันเท่าเทียมกับคนที่ได้สัญชาติ
และเป็นไทย 100 เปอร์เซ็นต์...”²³

ความเท่าเทียมที่ว่านี้คือการได้รับการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันกับผู้อื่นที่เป็นผู้มีสัญชาติ
ไทย โดยเฉพาะการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ตำรวจ ดังเช่นในกรณีของ สีทอง เห็นได้ชัดเจน
ว่า เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้พบว่า สีทอง คือผู้ที่มีสัญชาติไทยด้วยการแสดงบัตรประจำตัวประชาชน
ไทย การปฏิบัติตัวของตำรวจได้เปลี่ยนไป จากจุดแรกที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมีข้อสันนิษฐานว่า สีทอง
น่าจะเป็น “คนต่างด้าว” แต่ในเมื่อเป็นไปอย่างที่ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจนายนั้นสันนิษฐาน ลักษณะการ
ปฏิบัติต่อ สีทอง จึงมีลักษณะที่สุภาพและมีความเคารพซึ่งกันและกันในฐานะ “คนไทย” เหมือนกัน

9. ความเปลี่ยนแปลงด้านการได้สิทธิด้านต่าง ๆ

ความเปลี่ยนแปลงด้านการได้สิทธิด้านต่าง ๆ นี้ ผู้วิจัยนำสิทธิขั้นพื้นฐานที่สามารถ
เข้าถึงและบริโภคได้ โดยแบ่งเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

(1) การถือครองที่ดินและทรัพย์สิน

ถึงแม้ในการสอบถามของผู้วิจัยที่ไม่ได้ใช้การนำคำถามเพื่อถามเฉพาะจุด
เกี่ยวกับความต้องการครอบครองที่ดินของกลุ่มผู้ไร้สัญชาติในหมู่บ้าน แต่ผู้วิจัยก็สังเกตได้ว่า ความ
ต้องการที่จะครอบครองที่ดินของกลุ่มชาวอาข่าที่มีฐานะปานกลางไม่ปรากฏอยู่ในความคิด และอีก
อย่างการที่จะสละที่ดินที่ตนเองทำกินในปัจจุบันเพื่อไปหาที่ดินใหม่เป็นกรรมสิทธิ์ก็นับว่าเป็นสิ่งที่
ยากยิ่ง ด้วยรัฐไม่มีนโยบายในการจัดสรรที่ดินทำกินและโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่กลุ่มบุคคลบนที่พื้น
สูง ผนวกกับสถานะบุคคลที่ตนเองมี คือ บุคคลไร้สัญชาติ หมายถึงไม่สามารถครอบครองที่ดินได้
เลย ดังนั้น ความต้องการครอบครองที่ดิน จึงเกิดสำหรับกลุ่มที่มีสัญชาติไทย แต่ทั้งนี้ ด้วยพื้นที่ที่อยู่
อาศัยในปัจจุบันเป็นพื้นที่บนภูเขาอยู่ในเขตป่าไม้สงวนและเป็นแหล่งต้นน้ำ การจัดสรรที่ดินหรือ
การโอนกรรมสิทธิ์ให้เป็นเจ้าของโดยชอบด้วยกฎหมายก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน ซึ่งถ้าหากกลุ่มคนที่
ได้สัญชาติไทยแล้ว ต้องการครอบครองที่ดิน จำเป็นต้องแสวงหาที่ดินในที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่อยู่ในเขต
พื้นที่สงวนของชาติ อาจจะเป็นที่ดินที่อยู่ในพื้นราบ โดยการติดต่อของซื้อ ถึงแม้จะไม่มีสิทธิในการ

²² สัมภาษณ์ นายสีทอง เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

²³ สัมภาษณ์ นายอาวูย แอสอ, สัญชาติไทย อายุ 33 ปี, 15 มกราคม 2550.

ครอบครองที่ดินในพื้นที่ตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินในปัจจุบัน แต่กลุ่มคนไร้สัญชาติและกลุ่มคน
ได้สัญชาติในหมู่บ้านมีสิทธิในการครอบครองสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนี้ได้

(2) การเข้าถึงระบบบริการสุขภาพของรัฐ (30 บาทรักษาทุกโรค)

การเข้าถึงระบบบริการด้านสาธารณสุขของรัฐ ในความเป็นจริงกลุ่มบุคคลบน
พื้นที่สูงทุกกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเข้าถึงได้ เพราะบนที่สูงส่วนใหญ่มีสถานีนามัยตั้งอยู่ ซึ่งความ
สะดวกก็ขึ้นอยู่กับระยะทางที่ใกล้หรือไกลจากสถานีนามัยนั้นมากน้อยแค่ไหน แต่สิ่งที่ปฏิเสธ
ไม่ได้ว่าความต้องการเข้าถึงระบบการบริการด้านสาธารณสุขของรัฐผ่านโครงการ 30 บาทรักษาทุก
โรค ได้กลายเป็นสิ่งที่ปรารถนาอย่างมากในกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง ทั้งในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา
แห่ง และที่อื่น ๆ ทุกครั้งที่มีการสอบถามถึงด้านใดบ้างที่ต้องการจากการได้สัญชาติไทย คำตอบ
ส่วนใหญ่ก็คือ การมีสิทธิใช้การรักษาผ่านโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ซึ่งโครงการนี้เป็น
โครงการที่มีไว้เฉพาะผู้ที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น และเมื่อกลุ่มคนไร้สัญชาติเปลี่ยนเป็นผู้ที่มีสัญชาติ
ไทย สิทธิจากโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคก็เป็นสิ่งที่ได้รับโดยอัตโนมัติเพราะในฐานะเป็น
พลเมืองของรัฐ และสิทธิดังกล่าวได้สงวนสิทธิไว้เฉพาะผู้ที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น

(3) การได้สิทธิประกันสังคมจากการเป็นลูกจ้าง

การออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานที่กรุงเทพฯหรือจังหวัดอื่น ๆ ของกลุ่มชาวอา
ข่าที่ได้รับสัญชาติไทยแล้ว หมายความว่า การได้เป็นแรงงานในระบบการจ้างงานของห้างร้าน
หรือบริษัทที่ตนเองได้ไปทำงานด้วย และในฐานะเป็นลูกจ้างเป็นแรงงาน ก็ย่อมต้องได้รับสิทธิ
ประกันสังคมตามกฎหมาย อีกทั้ง การมีบัตรประจำตัวประชาชนก็เป็นสิ่งที่ลูกจ้างทุกคนต้อง
กลายเป็นผู้ประกันตนต่อสำนักงานประกันสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน การได้ไปทำงานที่
กรุงเทพฯ อย่างไรก็ดีในกรณีของ หมี่ยม ได้เล่าว่า

“ตอนที่ได้สัญชาติ (ไทย) นั้น เป็นช่วงที่หนูจบปวช. พอดี หนูจึงไปทำงาน
ที่กรุงเทพฯ โดยไปอาศัยอยู่กับญาติ เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันนี่แหละ ที่ไปทำงานอยู่
ก่อนแล้ว ไปทำงานที่โรงงานแห่งหนึ่ง ไปทำงานได้ 3 ปี ก็กลับมาบ้าน ที่ได้ไป
ทำงานตอนนั้น ทำให้หนูได้สิทธิประกันสังคม.....สิ่งที่หนูดีใจที่สุดจากการได้บัตร
ก็คือ หนึ่ง หนูได้สิทธิเลือกตั้ง สอง ก็สิทธิประกันสังคม นี่แหละ ส่วนโอกาสที่ได้
ทำงานที่ สอ. (สถานีนามัย) ก็ไม่ได้เกี่ยวกับมีบัตรหรือไม่มี เพราะมีพี่อีกคนหนึ่ง ก็
มีบัตรสีฟ้า ก็ทำงานอยู่ที่นี้เหมือนกัน”²⁴

²⁴ สัมภาษณ์ นางสาวหมี่ยม ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2549.

ปัจจุบัน *หมี่yum* ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัยพญาไพร ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่พยาบาลในงานด้านต่าง ๆ ของสถานีอนามัย และสิทธิประกันสังคมที่ *หมี่yum* ได้รับตอนที่ทำงานในโรงงานที่กรุงเทพได้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การได้รับสิทธิประกันสังคมนี้ ในส่วนของผู้ประกันตนแล้ว ต้องจ่ายเงินเข้าสมทบกองทุนประกันสังคมโดยหักจากเงินเดือนทุกเดือน ถ้าหากสมมติว่า *หมี่yum* จะไม่ได้ทำงานและไม่ได้สิทธิประกันสังคม *หมี่yum* ก็ยังมีสิทธิในโครงการ 30 บาท เพราะเป็นบุคคลมีสัญชาติไทย หรือในกรณีของ *ลีซง* ซึ่งเคยมีประสบการณ์ในการได้ใช้สิทธิประกันสังคม ขณะที่เป็นลูกจ้างที่บริษัทแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ *ลีซง* เข้ารับการรักษาโดยการผ่าตัดเพราะไส้ติ่งอักเสบที่โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งย่านเพชรเกษม *ลีซง* เล่าว่า

“ผมได้ใช้เยอะนะครับ สิ่งแรกที่ผมคิดถึงตอนที่อยู่กรุงเทพฯ ผมเข้าผ่าตัดไส้ติ่ง มันเหมือนมีพ่อแม่อีกคนหนึ่ง ผมใช้ประกันสังคมยื่น เดินทางไปโรงพยาบาลเองไม่มีใครไปส่ง ผมร้องไห้เลยตอนนั้น ผมผ่าตัดที่โรงพยาบาลแถวเพชรเกษม บางแค นอนอยู่ชั้น 4 ผ่าตอนประมาณ 4 ทุ่ม ตอนนั้นฝนตกด้วย ผมดีใจมาก เป็นโรงพยาบาลเอกชนด้วย ถ้าผมไม่มีบัตรประกันสังคม ผมคงเสียเงินจ่าย เพราะไม่มีเงินสักบาทเลยตอนนั้น เผลอ ๆ ผมอาจจะเสียชีวิตอีก นอนโรงพยาบาล 7 วัน ผมมาคิดเป็นเงินก็น่าจะไม่ต่ำกว่าหมื่นนะ”²⁵

ถึงแม้ว่าผู้มีสิทธิประกันตนไม่จำเป็นต้องมีบัตรประชาชนและอาจได้จากการถือบัตรสีโดยการยื่นเป็นผู้ขอรับสิทธิประกันสังคมจากการทำงานได้ก็ตาม แต่บัตรประชาชนไทยได้เป็นสิ่งที่นำพากลุ่มคนไร้สัญชาติที่ได้สัญชาติไทยเข้าสู่ระบบแรงงานได้ง่ายกว่าการถือบัตรสี และเมื่อเข้าสู่ระบบจ้างงานแล้ว การได้สิทธิประกันสังคมก็ตามมาด้วย

(4) การได้รับเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุ

สิทธิด้านเงินสงเคราะห์หรือเงินเดือนผู้สูงอายุ ที่ผู้สูงอายุจะได้รับเดือนละ 300 บาท เป็นเบี้ยยังชีพที่จัดสรรให้เป็นสวัสดิการจากรัฐบาลสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยจะจ่ายเงินผ่านไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลของแต่ละตำบล ซึ่งในปัจจุบัน กลุ่มผู้สูงอายุจะได้รับเงินยังชีพนี้ทุก 3 เดือน และสิทธิด้านนี้เป็นอีกหนึ่งสิทธิที่กลุ่มผู้สูงอายุไร้สัญชาติชาวอาเซียนต้องการ แต่การจะเข้าถึงสิทธิด้านนี้ได้จำเป็นต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยเท่านั้น ดังนั้น การได้สัญชาติไทยจึงหมายถึงการได้รับสิทธิด้านนี้ด้วย (ไม่เฉพาะเพียงกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้นที่ได้เงินจำนวนนี้ แต่ยังรวมไปถึงกลุ่มผู้พิการที่มีสัญชาติไทยอีกด้วย)

²⁵ สัมภาษณ์ นายลีซง เลขขอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

(5) การได้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร

การได้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร ได้รวมไปถึงการมีสิทธิในการโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศได้ด้วย ซึ่งการโยกย้ายไปอาศัยอยู่ที่อื่นที่อาจมีความเจริญมากกว่าการอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงบนภูเขาสามารถทำได้ เพราะแต่เดิมการเป็นผู้ที่ถูกสำรวจจัดทำทะเบียนเข้าในกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและเป็นผู้ถือเอกสารที่ไม่ใช่ประเภทของผู้มีสัญชาติไทยนั้น มีความหมายในทางนโยบายว่าเป็นเพียงกลุ่มผู้ที่ได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศแบบชั่วคราวตามมติการผ่อนผันของคณะรัฐมนตรี นั้นหมายความว่า กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยเป็นกลุ่มผู้ที่ถือเอกสารสำหรับคนต่างด้าว อาจถูกดำเนินการผลักดันออกนอกประเทศไทยได้ทุกเมื่อ เมื่อมีมติเห็นชอบจากรัฐบาล โดยการอ้างเหตุใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคงของชาติ หรือความเป็นบุคคลผู้เข้าเมืองไม่ชอบด้วยกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง และความที่ไม่ได้เป็นบุคคลในสังกัดของประเทศไทย

สถานะต่าง ๆ ที่บุคคลดำรงตามกฎหมายเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ก่อความกังวลใจและไม่มั่นคงในความมั่นคงในชีวิต ถึงแม้จะได้อาศัยอยู่อย่างยาวนานนับหลายสิบปีก็ตาม แต่ความกังวลนั้นมิอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อความไร้สัญชาติสิ้นสุดลง โดยการได้สัญชาติแห่งรัฐไทย นอกจากการได้เป็นพลเมืองไทยแล้ว สิทธิการอยู่อาศัยในประเทศก็เป็นสิทธิที่สมบูรณ์

10. ความเปลี่ยนแปลงด้านการเปลี่ยนชื่อนามสกุลใหม่

การเปลี่ยนชื่อ-นามสกุลเป็นไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลเช่นกัน เพราะในขณะที่ยังเป็นบุคคลผู้ไร้สัญชาติอยู่นั้น การเปลี่ยนชื่อ การจัดการด้านข้อมูลการทะเบียนราษฎรของคนไร้สัญชาติไม่อาจทำได้เพราะ อาจส่งผลต่อการพิสูจน์ตัวบุคคลว่าเป็นบุคคลคนเดียวกันที่บันทึกไว้ในแบบทะเบียนต่าง ๆ หรือไม่ แต่เมื่อกลายเป็นผู้มีสัญชาติไทยและถูกบันทึกไว้ในฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรของกรมการปกครองแล้วส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีฐานข้อมูลบุคคลที่ชัดเจน ดังนี้แล้ว การดำเนินการเปลี่ยนแปลงข้อมูลชื่อ นามสกุล จึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ ดังเช่น ในกรณีของ วิวัฒน์

“ผมไปเปลี่ยนชื่อกับนามสกุลใหม่ เพราะเวลาไปยื่นบัตรที่ไหน มันก็เหมือนคนอื่นที่มี ชื่อไทย นามสกุลไทย ตรงนี้มันช่วยลดอุปสรรคของการที่เรามีชื่อสกุลเป็นอาซ่า มันออกเสียงแปลก ๆ การเปลี่ยนนามสกุลนี้ ผมไม่ได้ถามใครหรอกนะ ตัดสินใจเอง ก็ไปที่อำเภอเอง อยากมีนามสกุลเป็นของตัวเอง ผู้ใหญ่ในสายสกุล

ก็ไม่เห็นจะว่าอะไร ผมเองก็เฉย ๆ เพราะญาติมันก็เป็นญาติกันอยู่แล้ว และผมก็คิดว่า มันจะทำให้ผมเป็นเหมือนคนไทยมากขึ้นอีก นอกจากการมีบัตร มีสัญชาติ²⁶

การเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ต่างไปจากชื่อและนามสกุลอาข่า และ อวูย กล่าวว่า

“ผมก็คิดว่าจะเปลี่ยนชื่อใหม่เหมือนกัน เพราะเมื่อก่อนทำไม่ได้ ตอนนี้ได้บัตรแล้ว ทำได้...ถ้าเปลี่ยน คงเปลี่ยนแต่ชื่อ นามสกุล ไม่เปลี่ยนครับ”²⁷

อวูย มีความคิดจะเปลี่ยนชื่อใหม่ ให้เป็นชื่อไทย แต่ในส่วนของนามสกุล อวูย บอกว่าไม่คิดจะเปลี่ยนแน่นอน เพราะเป็นนามสกุลที่พ่อแม่และญาติพี่น้องก็ใช้ด้วย เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเชื้อสายและความเป็นอาข่า

11. ความเปลี่ยนแปลงในการแสดงตนเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการแสดงตนเป็นคนไทยนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการได้สิทธิในการเดินทางโดยเสรี เพราะเมื่อได้เดินทางออกไปใช้ชีวิตในพื้นที่ ทั้งใกล้และไกล การแสดงตัวตนของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ได้สัญชาติไทยย่อมเลือกที่จะแสดงตัวตนแห่ง “ความเป็นไทย” โดยการใช้วัฒนธรรมด้านภาษา การแสดงตนตามธรรมเนียมปฏิบัติในลักษณะของไทย และแสดง “ความเป็นคนไทย” โดยการใช้สิ่งแทน (representative) คือ สำเนาทะเบียนบ้านสำหรับผู้มีสัญชาติไทย(ท.ร.14) และบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อแสดงถึงความเป็นพลเมืองไทย นอกจากนี้ การได้ไปใช้ชีวิตในสังคมใหญ่ของประเทศที่ใช้สื่อกลางของสังคมด้วยภาษาไทยกลาง ก็เป็นสิ่งที่ปลูกฝังและสร้างความเป็นไทยมากยิ่งขึ้น เมื่อเดินทางกลับมายังภูมิภาคแล้ว สิ่งที่ได้ไปเรียนรู้และรับทราบมาย่อมถูกนำมาแสดงออกให้เห็นถึงประสบการณ์แห่งชีวิตของตนและถ่ายทอดสู่ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้ออกไปมีประสบการณ์ชีวิตนอกหมู่บ้านเช่นเดียวกับตน

นอกจากนี้ การขาดช่วงในการอาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมเฉพาะของอาข่าเป็นเวลานานย่อมทำให้เกิดความห่างเหินต่อระบบความเชื่อ ค่านิยม วิถีปฏิบัติ ที่เป็นของอาข่า มีความเข้มข้นที่ลดลงและอาจถึงสุดโต่งถึงขั้นไม่อาจสืบสานรูปแบบประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกต่อไป โดยการหันไปยึดเอาหรือถูกแทนที่ด้วยความเชื่อ ค่านิยม การดำรงชีพแบบใหม่แทน และจากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นจากเหตุการณ์ที่กลุ่มผู้ไปทำงานต่างถิ่นแล้วกลับบ้านในช่วงเทศกาลสำคัญของอาข่า การแสดงตนในความเป็นอาข่าผ่านการพูดภาษาอาข่าน้อยลง ซึ่งจะเลือกใช้การพูดด้วยภาษา

²⁶ สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ โชติรักษ์กุล, สัญชาติไทย อายุ 31 ปี, 4 มกราคม 2549.

²⁷ สัมภาษณ์ นายอวูย แอสอ, อายุ 33 ปี, สัญชาติไทย 15 มกราคม 2550.

อาชาก็ต่อเมื่อพูดคุยกับพ่อแม่ ผู้อาวุโสที่ไม่อาจพูดภาษาไทยได้ แต่สำหรับการพูดคุยในกลุ่มคนที่
ได้มีโอกาสในการไปใช้ชีวิตต่างถิ่น กลับเป็นการใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อกลางในการพูดแทน

12. ความเปลี่ยนแปลงสำหรับบุตรของผู้ได้สัญชาติไทยยอมได้สัญชาติไทยอย่างถูกต้อง ตามกฎหมาย

สิ่งที่ตามมาหลังจากสัญชาติไทยสำหรับผู้ที่เกิดจากบิดาหรือมารดาที่มีสัญชาติไทย คือ
การได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายเลือด ที่ส่งผ่านไปยังบุตรได้ตามเงื่อนไขการได้สัญชาติโดยหลัก
สายโลหิต

“...อีกอย่างพอมมี บัตร แล้ว ลูก ๆ ก็ได้สัญชาติไปด้วย พอมมีบัตรได้
สัญชาติ...ลูกผมนี่...ก็ได้กับผม พวกเขาเลยมีสัญชาติไทย”²⁸

ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า เมื่อผู้เป็นบิดามารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย บุตรที่ถูกต้องตาม
กฎหมายยอมได้สัญชาติของบุพการีไปโดยอัตโนมัติด้วยผลของกฎหมายและไม่มีเหตุยกเว้นในการ
ได้สัญชาติไทยแต่ประการใด การได้สัญชาติโดยหลักสายโลหิตเป็นเงื่อนไขสำคัญในการได้
สัญชาติของกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทย ถึงแม้ประเทศไทยจะยอมรับหลักการให้สัญชาติโดยหลัก
ดินแดน (jus soli) แก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยด้วยก็ตาม แต่ด้วยของยกเว้นในมาตรา 7 ทวิ (2)
แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ฉบับเพิ่มเติมแก้ไขโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 2
และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535 ไม่อาจให้สัญชาติไทยตามหลักดินแดนได้ ถ้าหากเป็นผู้ที่เกิดจากบิดา
มารดาที่เป็นต่างด้าว ดังนี้ แล้วสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในการได้สัญชาติไทยโดยหลักสายโลหิตจึงเกิดขึ้น
หลังจากที่บิดามารดาเป็นผู้ได้สัญชาติไทย

13. ความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

ความต้องการด้านการศึกษาเป็นความต้องการหนึ่งที่เกิดขึ้นในระดับผู้ปกครองที่เป็น
บิดามารดา และในระดับของผู้ต้องการเรียน เพราะการได้สัญชาติไทยสามารถให้โอกาสทางการ
ศึกษาโดยการกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ของรัฐบาลได้ และชาวอาชานในหมู่บ้านรู้เรื่อง
กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาเป็นอย่างดี อีกทั้ง กลุ่มผู้ปกครองต่างเห็นความสำคัญของการศึกษา
ในระดับที่สูงขึ้นไปของบุตรหลาน เพราะต่างเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่ลูกหลายได้รับในอนาคต
สามารถเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชนได้ ในปัจจุบันมีกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน

²⁸ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ได้เดินทางจากหมู่บ้านไปยังจังหวัดใกล้เคียงในภาคเหนือและไกลถึงกรุงเทพฯ เพื่อไปเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปทั้งในสายสามัญและสายอาชีพ

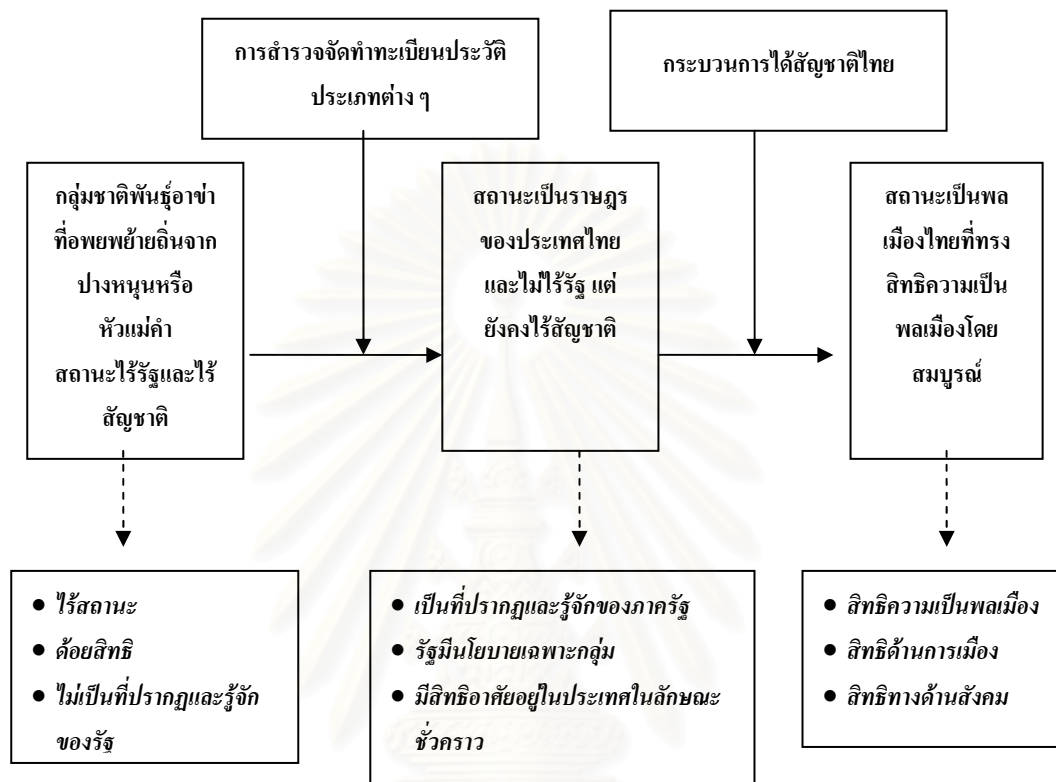
จากการพูดคุยกับ พิทยา เลข๑²⁹ ซึ่งก่อนหน้านี้มีความกังวลต่อการเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปของตนหลังจากที่ตนได้จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จากวิทยาลัยเทคโนโลยีการเกษตรเชียงรายแล้ว เพราะ พิทยา คิดว่าครอบครัวไม่มีเงินทุนสำหรับการเรียนให้มากนัก แต่เมื่อ พิทยา กลายเป็นผู้มีสัญชาติไทยโดยการพิจารณาอนุมัติของนายอำเภอแม่ฟ้าหลวงพร้อมกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน พิทยา กล่าวว่า อย่างน้อยตนเองคงเรียนต่อให้ได้ระดับปริญญาตรี เพราะตอนนี้มีสิทธิและโอกาสในการยื่นขอกู้กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ได้ และในกรณีของ หมี่โอะ ที่เดินทางไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน โดย หมี่โอะ คิดว่าจะไปทำงานพร้อมกับเรียนหนังสือไปพร้อมกัน

ความเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน สามารถนำมาแสดงในลักษณะของแผนภาพเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น ถ้าหากตกอยู่ภายใต้ลักษณะของกระบวนการและนโยบายเดียวกันกับที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ ก็จะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน และแผนภาพที่นำมาแสดงนี้ ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงด้านสถานะของบุคคลและกลุ่มบุคคลได้ชัดเจนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงสถานะนี้เป็นไปโดยกระบวนการและนโยบายด้านสถานะบุคคลทางกฎหมาย และการสำรวจจัดทำทะเบียนประวัติจากภาครัฐในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁹ สัมภาษณ์ นายพิทยา เลข๑, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 15 มกราคม 2550.

แผนภาพที่ 4 แผนภาพการเปลี่ยนแปลงสถานะบุคคลของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา

6.2 การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

การศึกษาถึงการนิยามความเป็นคนไทยและความเป็นอาข่าของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ผ่านการใช้ถามเกี่ยวกับประเด็นเกี่ยวกับด้านใดหรือสิ่งใดที่นำมาเป็นเหตุผลในการนิยามความเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในประเทศ ซึ่งการถามคำถามเช่นนี้เป็นคำถามที่พยายามหาคำตอบที่มองในส่วนที่อยู่ลึกในจิตใจและในระดับความสำนึกว่าตนเองเป็นใคร จนสามารถให้เหตุผลว่า เหตุใดตนเองจึงมีองค์ประกอบที่เป็น “คนไทย” และผู้วิจัยก็ได้ให้ความสนใจต่อการมองเห็นตนเองของกลุ่มชาวอาข่าว่ามีรูปแบบการจำแนกและแยกแยะความเป็นคนไทยและสร้างความเป็นคนไทยให้แก่ตนเองอย่างไร

1. อัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่เกิดขึ้นใหม่

การสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เกี่ยวกับการนิยามว่าตนเองมีความเป็นไทยและเป็นคนไทยจากองค์ประกอบใดบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้รับคำตอบเกี่ยวกับความเป็นคนไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1). การมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทย 2). การเกิด

ในประเทศไทย 3). การพูดภาษาไทยและการเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย 4). การมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย ซึ่งในแต่ละด้าน สามารถอธิบายในรายละเอียดพร้อมคำสัมภาษณ์ที่เป็นมุมมองจาก “คนอาข่า” ตามหัวข้อต่อไปนี้

1.1 การมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทย

ความรู้สึกด้านนี้เป็นความรู้สึกที่ถือได้ว่าเป็นความรู้สึกพื้นฐาน เพราะหากพิจารณาจากระยะเวลาที่กลุ่มชาวอาข่า ณ บ้านพญาไพร เล่ามาแห่งนี้ได้ย้ายจากถิ่นฐานเดิมตามประวัติการอพยพที่กล่าวอ้างว่าได้มาอาศัยตั้งรกรากถิ่นฐาน ณ พื้นที่นี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 นับระยะเวลาได้เกือบ 50 ปี ซึ่งถือว่ายาวนานมากพอจนทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย และด้วยมุมมองที่มองว่า ณ ปัจจุบันตนเองอาศัยอยู่ในประเทศไทยจึงเป็นคนไทย ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับทุกคนในหมู่บ้าน โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่เกิด (Place of Birth) ของบุคคล เพราะความรู้สึกเช่นนี้เป็นความรู้สึกร่วมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หลังจากที่ได้ผ่านระยะเวลาของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน แต่ระดับความรู้สึกจะมีระดับความมาก-น้อยต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มผู้ที่เป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย จะเป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกที่ชัดเจนถึงการรับรู้ถึงสถานะภาพและตัวตนของตนเองที่มากกว่ากลุ่มผู้ที่เกิดและอพยพมาจากประเทศพม่า

“ตอนนี้ อยู่ในประเทศไทย ก็เป็นคนไทย”³⁰

และจากให้มุมมองของ สมาน ในฐานะตัวแทนเยาวชนชาวอาข่าคนหนึ่งที่เคยเข้ามาเป็นวิทยากรพิเศษในงานสัมมนาเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการทำวิทยานิพนธ์ที่จัดขึ้น และเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ว่า

“ในส่วนของผม พยายามมองตนเองว่า ผมเป็นคนไทย เพราะผมเกิดที่นี่ เพียงแต่ว่า ไม่มีเอกสารหรือว่าบัตร”³¹

การอ้างภาวะการอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยของตนเองของกลุ่มชาวอาข่า เช่นนี้ อาจจะเป็นเหตุผลที่เบาบางอย่างยิ่งสำหรับการจะพิจารณาว่าพวกเขามีความสำคัญกว่าเป็นคนไทยแท้จริงหรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งที่รัฐเองได้พยายามทำมาโดยตลอด คือความพยายามให้คนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเกิดการยอมรับว่า ตนเองคือส่วนหนึ่งของประเทศไทย และเป็นคนไทย โดยที่รัฐพยายามลดระยะห่างทางด้านพื้นที่ให้มีความใกล้ชิดระหว่างกันมากขึ้น ผ่านโครงการพัฒนา

³⁰ สัมภาษณ์ นายอาเจ๋อ ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 45 ปี, 3 มกราคม 2549.

³¹ สัมภาษณ์ นายสมาน เลเชอ, ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

ความเป็นอยู่และอาชีพและการเข้าเยี่ยมเยียนพื้นที่ การพยายามให้แนวคิดด้านการผนึ่กส่วนเข้าด้วยกันของคนในพื้นที่ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย ว่าคนเหล่านั้นไม่ได้มีความแตกต่างหรือแปลกแยกออกจากกันเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการปกครองแบบตัวแทนในปัจจุบัน ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการลดระยะห่างที่ได้ผลเป็นอย่างดี

1.2 การเกิดในประเทศไทย

โดยส่วนใหญ่ชาวอาข่าในหมู่บ้านอ้างว่าตนเองเกิดที่หัวแม่คำในบางส่วนและบางส่วนมีสถานที่เกิดที่ปางหนูน ทั้งสองแห่งนี้ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ตะเข็บชายแดน กลุ่มชาวอาข่าที่กล่าวเช่นนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปี ขึ้นไปโดยประมาณ เพราะส่วนหนึ่งถือว่าเป็นรุ่นอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากพื้นที่ดังกล่าว และชื่อของสถานที่หรือถิ่นฐานเดิมก็ปรากฏอยู่ในเอกสารสำรวจ ทั้งที่เป็นแบบพิมพ์ประวัติบุคคลบนพื้นที่สูง และทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูงตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 ที่ได้ถูกบันทึกลงไปว่าชาวอาข่าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เกิดที่ ณ พื้นที่ดังกล่าว

สำหรับกลุ่มชาวบ้านที่อายุต่ำกว่า 40 ลงมา สันนิษฐานได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่เกิดในผืนแผ่นดินไทย แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่ารวมทั้งหมดเสียทีเดียว เพราะในระยะเวลาประมาณ 20 ปีหลัง มีบางครอบครัวที่เพิ่งโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้าน ดังนั้น สิ่งที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณา ก็คือข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารสำรวจแบบต่าง ๆ ที่ชาวบ้านมีอยู่ว่า ในเอกสารเหล่านั้น ได้ระบุสถานที่เกิดไว้ว่าอย่างไร

นอกจากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารสำรวจแล้ว การอ้างถึงการเกิดในประเทศไทยก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ถูกนำมาอ้างเสมอถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างความเป็นคนไทยโดยการเกิดในประเทศไทย ดังเช่นในคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เกิดในประเทศไทย และอยู่ที่นี่มานาน อยากตายที่ตรงนี้ ไม่อยากย้ายไปที่ไหนอีก”³²

“เกิดที่นี่ โตที่นี่ ก็เป็นคนไทย และไม่อยากย้ายไปที่อื่น”³³

“คิดอยู่แล้วว่า เป็นคนไทย เพราะเกิดในประเทศไทย ไม่ได้เป็นคนที่มาจากพม่า และไม่ได้เกิดที่พม่า”³⁴

³² สัมภาษณ์ นางบุษเชอะ ลาหมื่อ, ไร่สัณฐาติ อายุ 54, 26 ธันวาคม 2548.

³³ สัมภาษณ์ นางบุษเพอล ลาเซกู, ไร่สัณฐาติ อายุ 35ปี, 29 ธันวาคม 2548.

³⁴ สัมภาษณ์ นางบุษขอ เชิดใจกู, ไร่สัณฐาติ อายุ 34 ปี, 29 ธันวาคม 2548.

ความรู้สึกหรือความสำนึกในลักษณะนี้ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสามคนข้างต้น ต่างตระหนักดีว่าตนเองเป็นคนไทยเพราะตนเองเกิดในประเทศไทย อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยและไม่ได้เป็น “อาช้อพยพ” มาจากประเทศพม่า ถึงแม้ว่าในรุ่นบิดามารดาของตนจะเป็นกลุ่มผู้อพยพก็ตาม และตนเองมีความรู้สึกผูกพันกับแผ่นดินไทย และรักแผ่นดินไทย

1.3 การพูดภาษาไทยและการเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย

คงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่า การพูดภาษาของกลุ่มชนใด กลุ่มชนหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกและสื่อถึง ความเหมือน ความเป็นพวกเดียวกัน และลดทอนความแตกต่าง และที่สำคัญเพื่อการสื่อสารที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพูดและเข้าใจภาษาไทยนั้นก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ไทยที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเพื่อปรับอัตลักษณ์เดิมออกไปแล้วสวมอัตลักษณ์ใหม่เข้ามา

ความเป็นคนไทยของชาวเขา ไม่ว่าจะกลุ่มชาติพันธุ์ใด มักจะถูกอ้างเสมอว่า ตนเองก็เป็นคนไทย เพราะพูดภาษาไทยได้ ดังเช่น ชาวอาข่าท่านหนึ่งได้แย้งด้วยภาษาไทยเหนือสำเนียงแปร่งว่า “เสาก็เป็นคนไทยแล้ว เสาก็รู้ภาษาไทยได้” (เราก็คือคนไทยนะ เราก็คือพูดภาษาไทยได้-ผู้วิจัยแปล)

ในประเด็นการพูดภาษาไทยได้นั้น สำหรับนักคิดบางท่าน ไม่สามารถยอมรับได้อย่างทันทีว่าเพียงแค่การพูดภาษาไทยได้ถือว่าเป็นคนไทยซึ่งก็เช่นเดียวกับกรณีการอ้างการอาศัยอยู่ในประเทศไทยก็นับว่าเป็นคนไทยก็ตาม เพราะความเป็นไทยมีมากกว่าพูดภาษาไทยและการอาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่ทั้งนี้ การอ้างความเป็นไทยด้วยเหตุผลที่ว่า ตนเองสามารถพูดภาษาไทยได้นั้น เป็นเพราะว่าเกิดจากการให้เหตุผลต่อภาษาไทยในฐานะเป็นตัวแทนของชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งในราวปีพ.ศ. 2482 ซึ่งครั้งหนึ่งรัฐบาลไทยได้พยายามทำให้กลุ่มชนในเขตหัวเมืองห่างไกล ทำ “ให้เป็นไทยจริงๆ” ด้วยภาษาไทย พร้อมกับได้เสนอมุมมองที่ว่า คนที่พูดภาษาไทยได้ก็คือคนไทย

นอกจากการให้เหตุผลในการสร้างตัวตนของความเป็นไทยผ่านการใช้ภาษาดังกล่าวข้างต้น การมีความรู้ภาษาไทยก็เป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติของผู้ที่จะขอแปลงสัญชาติเป็นไทยที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 10 (5) ของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508

“มาตรา 10 คนต่างด้าวซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนต่อไปนี้ อาจขอแปลงสัญชาติเป็นไทยได้

(5) มีความรู้ภาษาไทยตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

และข้อขยายความของความรู้ภาษาไทยของผู้จะขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามมาตรา 10 (5) นี้ หมายความว่าด้วยพื้นฐานความรู้ของผู้แปลงสัญชาติเป็นไทยในกฎกระทรวง พ.ศ. 2510 หมายความว่า

“ข้อ 2 ความรู้ภาษาไทยตามมาตรา 10 ((5) ของคนต่างด้าวผู้ขอแปลงสัญชาติเป็นไทยคือพูดภาษาไทยและฟังภาษาไทยเข้าใจได้”

ดังนั้น การอ้างความเป็นคนไทย เพราะพูดภาษาไทยได้นั้น เป็นการอ้างถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้จะขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามมาตรา 10 (5) แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติไทย พ.ศ. 2508 ซึ่งเห็นสมควรว่า ตนเองควรเป็นคนไทย

การที่จะรู้และเข้าใจภาษาไทยได้นั้นย่อมต้องเกิดจากการเรียนรู้ ดังนั้น ช่องทางที่กลุ่มชาวเขา จะได้เรียนรู้ภาษาไทยได้ก็คือ (1) การปฏิสังสรรค์กับคนที่พูดภาษาไทยได้ (2) การเข้าเรียนในโรงเรียนไทย โดยจะแยกพิจารณาที่ละช่องทาง

(1) ช่องทางแรก การปฏิสังสรรค์กับคนที่พูดภาษาไทยได้ เช่น การได้ออกไปทำงาน การได้ออกไปใช้ชีวิต นอกพื้นที่หมู่บ้าน หรือการได้พูดคุยกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ต่างภาษา แต่ต้องการใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร และที่สำคัญ ในยุคโลกาภิวัตน์ เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ เป็นหนทางหนึ่งที่ ชาวเขาใช้เป็นช่องทางหรือเครื่องมือในการเรียนรู้ภาษาไทย และภาษาไทยที่เรียนรู้นั้นเป็นภาษาไทยที่ถือว่าเป็นแบบแผนมาตรฐาน เป็นภาษาราชการ และเป็นภาษากลางของประเทศ

(2) ช่องทางที่สอง เป็นช่องทางที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุดในการสร้างตัวตนความเป็นคนไทยให้แก่เหล่าบรรดานักเรียนที่เป็นเยาวชนชาวเขากลุ่มต่าง ๆ เพราะระบบโรงเรียนถือได้ว่าเครื่องมือที่รัฐส่งไปปะทะกับความเป็นพื้นเมืองหรือความเป็นดั้งเดิมของชนเผ่า ที่ผ่านมาระบบโรงเรียนประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะในแต่ละปีมีนักเรียนนักศึกษาที่เป็นชนเผ่า จบการศึกษาตามชั้นปีบังคับต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และสำหรับหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา กลุ่มเด็กที่อายุอยู่ในเกณฑ์เข้าเรียน ต่างก็ได้เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทยกันเกือบทั้งหมด

การสร้างความเป็นคนไทยที่ไม่ได้มุ่งเฉพาะแต่ด้านภาษาไทยให้แก่กลุ่มเด็กนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนพญาไพรไตรมิตรแห่งนี้ แต่การสร้างความเป็นไทย(Thai-ization) ยังปรากฏผ่านด้านอื่น ๆ อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมหน้าเสาธงในตอนเช้าและตอนเลิกโรงเรียน และที่สำคัญการสร้างความเป็นไทยผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน

ในส่วนของกิจกรรมหน้าเสาธงในตอนเช้านั้น จะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 8:30 นาฬิกา นักเรียนเรียนทั้งหมดจะเข้าแถวตามลำดับชั้น ตัวแทนนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ออกไป

เชิญธงชาติลงจากยอดเสา ก่อนที่จะนำธงชาติลงมา ตัวแทนนักเรียนทั้งสองคน ทำความเคารพธงชาติด้วยการคำนับ แล้วจึงชักธงชาติลงเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเริ่มกิจกรรมหน้าเสาธง หลังจากนั้น กิจกรรมหน้าเสาธงเริ่มจากการร้องเพลงชาติ การสวดมนต์ด้วยบท “อรหัง สัมมา” ไปจนจบบทสวดมนต์ และตามมาด้วยการแผ่เมตตาด้วยบท “สัพเพ สัตตา” ไปจนจบเช่นกัน แต่ยังไม่มีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ขั้นตอนของกิจกรรมหน้าเสาธงเช่นนี้ ถูกดำเนินการไปในลักษณะเดียวกันกับการปฏิบัติในโรงเรียนแห่งอื่น ในการเฝ้าสังเกตกิจกรรมหน้าเสาธงของกลุ่มเด็กนักเรียนโรงเรียนพญาไพรเล่ามา ผู้วิจัยพบว่า มีขั้นตอนที่น่าสนใจและมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างตัวตนไทยและความสำนึกไทย คือ การกล่าวคำปฏิญาณตนของเด็กนักเรียนหลังจากจบขั้นตอนการแผ่เมตตา ซึ่งเนื้อหาของคำปฏิญาณตนมีดังต่อไปนี้

“เราคนไทย อยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะว่าเรามี ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งบรรพบุรุษของเรา เอาเลือด เอาเนื้อ เอาชีวิต และความลำบากยากเข็ญเข้ามาแลกไว้ เราต้องสละชีพเพื่อชาติ เราต้องบำรุงศาสนา เราต้องรักษาพระมหากษัตริย์

เรานักเรียน จะต้องประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของโรงเรียน มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น เรานักเรียน จะต้องไม่ทำตนให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น”

จากถ้อยคำของคำปฏิญาณตนบทนี้ แสดงให้เห็นถึงการปลูกถ่ายความเป็นคนไทย การสร้างจิตสำนึกร่วมในประวัติศาสตร์ชาติไทย (national historical collective consciousness) เป็นการตระหนักและจำเป็นต้องระลึกอยู่เสมอว่าผืนแผ่นดินไทยที่มีอยู่ได้ในทุกวันนี้ ก็เนื่องด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของเหล่าบรรพชนที่ทำการรบพุ่งกับอริราชศัตรูในอดีต เพื่อปกป้องรักษาแผ่นดินไว้ให้ลูกหลานได้อยู่อาศัย การเคารพผูกพันต่อสถาบันตัวแทนของชาติไทย อันได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติที่ถูกกำหนดไว้ในกระบวนการสร้างชาติไทย และที่สำคัญ การปลูกให้มีความตระหนักอยู่เสมอว่าตนเอง คือ “คนไทย” และยังมีความหมายที่ลึกซึ้งไปกว่า ทุกคนต่างถือว่าเป็น “พลเมือง” ของประเทศไทย ซึ่งความเป็นพลเมืองของประเทศไทยของเด็กอาข่าที่เป็นผู้มีสัญชาติไทยนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเด่นชัดแล้ว แต่ในทางกลับกันความเป็นพลเมืองไทยของกลุ่มเด็กนักเรียนที่ยังไม่ได้สัญชาติไทย แต่ถูกปลูกสร้างความเป็นคนไทยผ่านคำปฏิญาณตนดังกล่าว จึงเป็นลักษณะที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ภาวะเสมือนของความเป็นพลเมืองของประเทศ” ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีสัญชาติไทย เพราะว่า “ความเป็นพลเมือง” ต้องมีความคู่กับการมีสัญชาติของประเทศ แต่บรรดาเด็กเยาวชนที่เป็นนักเรียนชนเผ่าที่เข้าเรียนหนังสือในระบบโรงเรียนถูกหล่อ

หลอม ชัดเกล้า และถูกสร้างให้เป็นคนไทยโดยระบบอุดมการณ์แห่งชาติมาโดยตลอด และถูกเน้นหนักให้มีความตระหนักว่าตนเองคือคนไทยและในฐานะ “คนไทย” ควรประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์และไม่ก่อความเดือดร้อนต่อประเทศชาติและสังคม

เมื่อเสร็จการกล่าวคำปฏิญาณตนแล้ว ตัวแทนนักเรียนสองคนนำแผ่นกระดาษแข็งขนาดใหญ่เพื่อดำเนินกิจกรรม “ภาษาวันละคำ” ซึ่งเป็นกิจกรรมหน้าเสาธง โดยสิ่งที่ถูกนำมาเสนอ ประกอบไปด้วย คำศัพท์ในภาษาไทย เขียนด้วยตัวอักษรไทย และคำศัพท์พร้อมประโยคในภาษาอังกฤษ และคำในภาษาอาข่าที่เขียนด้วยตัวอักษรในภาษาอังกฤษพร้อมการกำหนดสัญลักษณ์กำกับเสียงวรรณยุกต์ว่าเป็นคำที่ต้องออกเสียงสูงหรือต่ำ หลังจากเสร็จกิจกรรมการเสนอ “ภาษาวันละคำ” แล้ว ต่อไปเป็นช่วงการให้โอวาทโดยครูเวรประจำวันหรือท่านผู้อำนวยการโรงเรียน เมื่อเสร็จแล้ว ก็จะแยกย้ายเข้าห้องตามชั้นเรียน การให้โอวาทของคุณครูประจำเวรก็ย่อมเป็นการให้โอวาทด้วยภาษาไทย นอกจากนี้ ในตอนเย็นยังมีกิจกรรมหน้าเสาธงอีกครั้งหนึ่งก่อนกลับบ้าน เด็กนักเรียนจะมาเข้าแถวเพื่อสวดมนต์ร่วมกัน แล้วรับฟังโอวาทอีกครั้ง

จากกิจกรรมทั้งในตอนเช้าและตอนเย็นเช่นนี้ เป็นสิ่งที่แน่นอนที่สุดว่าบรรดาเด็กนักเรียนทั้งหลายเหล่านี้ย่อมเกิดความผูกพันต่อ ชาติ และพระมหากษัตริย์ในระดับที่สูง แต่สำหรับ ศาสนา ซึ่งเป็นระบบความเชื่อแล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่มีการระบุเอาไว้ว่า เด็กนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนพญาไพรไตรมิตรต้องเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ แต่กิจกรรมหน้าเสาธงในตอนเช้าและตอนเย็น ต่างผูกติดไว้กับรูปแบบการแสดงออกทางพิธีกรรมของศาสนาพุทธ (การสวดมนต์ บทสวดมนต์ การพนมมือไหว้) ซึ่งในระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าแล้ว ศาสนาพุทธยังคงไม่ใช่ความเชื่อหลักในการยึดถือ หากแต่ว่าเป็นระบบความเชื่อที่มีอยู่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือนับถือบรรพบุรุษ หรือเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อในศาสนาคริสต์เสียมากกว่า

รูปที่ 18 การเข้าแถวเคารพธงชาติของนักเรียน โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร

การเข้าเรียนหนังสือในระบบโรงเรียนของเยาวชนชนเผ่า ในกรณีของกลุ่มเยาวชนอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามานี้ ถือว่าเป็นการสร้างหนทางที่ทำให้เกิดการยอมรับในอำนาจของรัฐผ่านระบบการศึกษาและเป็นการสร้างตัวตนใหม่ให้แก่เยาวชนตามที่กล่าวไว้แล้วเพราะการศึกษาถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural acculturation and cultural assimilation) เพราะเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่ม ที่มีวัฒนธรรมทางภาษาที่ต่างกัน การปฏิสัมพันธ์ที่วุ่นนี้ เกิดขึ้นผ่านกระบวนการที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจน และมีการรับเอาภาษาของกลุ่มที่มีพลังมากกว่า คือ ภาษาไทยโดยรัฐเป็นผู้ใช้ในการเผยแพร่ และกลุ่มที่มีพลังน้อย คือ กลุ่มชาวเขาชนเผ่าเป็นผู้รับโดยผู้รับจะได้ผลประโยชน์จากภาษาไทย โดยการนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวัน และการนำไปเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพและแสวงหาอาชีพ การผสมกลมกลืนนี้จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจของฝ่ายรัฐและเกิดขึ้นโดยการยินยอมของฝ่ายชาวเขา จนกระทั่งเกิดเป็นทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (double ethnic identity)³⁵

รูปที่ 19 การจัดกิจกรรม “ภาษาวันละคำ”

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญแห่งชาติที่เป็นวันสำคัญตามประเพณีของไทยที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยมีคณะครูผู้สอนและนักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมแห่งความเป็นไทย ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง งานกิจกรรมวันลอยกระทง งานลอยกระทงเป็นงานที่

³⁵ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 18-21.

ถือได้ว่าเป็นประเพณีของกลุ่มชนพื้นราบโดยแท้ สำหรับชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงแล้ว การลอยกระทงคงจะเป็นไปได้ยากยิ่ง เพราะขาดลำคลองสำหรับการลอยกระทง ถึงแม้จะมีลำน้ำที่เป็นลำน้ำตามหุบเขาก็ไม่เหมาะแก่การลอยอยู่ดี เพราะอาจเกิดไฟไหม้ป่าขึ้นได้ ที่สำคัญ ประเพณีลอยกระทงไม่ได้ปรากฏในความรับรู้ของกลุ่มชาวเขากลุ่มต่าง ๆ มาก่อน จึงกล่าวได้ว่า การลอยกระทงนี้เป็นสิ่งที่แปลกใหม่และไม่คุ้นเคยสำหรับกลุ่มชาวเขา

การจัดกิจกรรมลอยกระทงที่โรงเรียนพญาไพรไตรมิตรในปี พ.ศ. 2549 ถูกจัดขึ้นอย่างมีสีสัน ประกอบไปด้วยกิจกรรมการแสดงการฟ้อนรำ การแต่งกายด้วยชุดไทย และมีการประดิษฐ์กระทงเพื่อประกวดแข่งขัน ซึ่งการแต่งกายด้วยชุดไทยและการฟ้อนรำดังที่ปรากฏในภาพที่นำมาแสดงไว้ด้วยนี้ ถ้าไม่มีการให้รายละเอียดประกอบไว้ด้วยว่าเป็นการรำรำและแสดงโดยกลุ่มนักเรียนชนเผ่าอาข่า โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร ผู้วิจัยเชื่อว่าคงยากนักที่จะมีใครทราบได้และอาจจะเห็นและเชื่อว่าเป็นการแสดงของกลุ่มเด็กนักเรียนที่โหนสักแห่งในพื้นที่ราบและกลุ่มผู้แสดงคงเป็นคนไทยพื้นราบด้วยเช่นกัน

การแต่งกายด้วยชุดไทยตามภาพเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการนำเอาวัฒนธรรมไทยมาใช้โดยเพื่อให้เกิดผลในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน และเป็นหนึ่งในการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมไทยผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน และกิจกรรมในคืนนั้นมีการจัดการประกวดกระทงประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ โดยให้ตัวแทนเด็กนักเรียนหญิงชาวอาข่ายืนบนเวทีและถือกระทงที่ตนเองประดิษฐ์ขึ้น พร้อมกับการให้คะแนนด้วยการนับจำนวนลูกโป่งที่แต่ละคนได้รับ

การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าอันงดงามของเด็กนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชาวอาข่าก็เพื่อแสดงถึงความเป็นชนเผ่า และการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศ บริบทและความหมายของงานประเพณีของวัฒนธรรมอื่น

ตลอดการจัดกิจกรรมวันลอยกระทงนี้ รูปแบบการดำเนินงาน การประกาศรายการต่าง ๆ ภายในงาน ใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร ทั้งระหว่างคณะครูกับเด็กนักเรียนและผู้ปกครองที่มาชม และระหว่างเด็กนักเรียนที่เป็นผู้แสดงบนเวทีกับผู้ชม และแน่นอนในการพูดคุยส่วนตัว เด็กนักเรียนเหล่านี้ย่อมใช้ภาษาอาข่าและภาษาไทยปะปนกันไป ในงานครั้งนี้ มีกลุ่มชาวบ้านจำนวนมากมาชมเดินทางมาร่วมชมและคอยให้กำลังใจลูกหลานของตนเอง และเป็นการได้รับรู้ว่าสิ่งนี้เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมที่ต่างไป เป็นอีกหนึ่งของการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

รูปที่ 20 การจัดกิจกรรมประเพณีวันลอยกระทง

ผู้วิจัยขอหยิบยกกิจกรรมอีกกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เห็นถึงการปะทะระหว่างตัวตนสองแบบของเด็กนักเรียนในโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร ได้แก่ กิจกรรมงานวันเด็กแห่งชาติ ประจำปีพ.ศ. 2550 ที่จัดขึ้นในบริเวณโรงเรียนพญาไพรเล่ามาอีกเช่นกัน ในงานมีกิจกรรมมากมาย ทั้งกิจกรรมการละเล่น การแข่งขัน การตอบปัญหาชิงรางวัลต่าง ๆ และมีคณะบุคคลที่เป็นตัวแทนจากสมาคม วาย. เอ็ม. ซี. เอ. (YMCA) จังหวัดเชียงราย เดินทางขึ้นมาจัดกิจกรรมวันเด็กร่วมกับคณะครูของโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร

สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตได้ภายในงานวันเด็กแห่งชาติในครั้งนี้ ได้แก่ การแต่งกายของเด็กนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ ซึ่งพบว่า มีเด็กนักเรียนจำนวนไม่น้อยที่แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเข้าร่วมงาน โดยที่นักเรียนชายสวมเสื้อกั๊กอาข่าและเด็กนักเรียนหญิงสวมเสื้อนอกแขนยาวของสตรีอาข่า

การจัดกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นทั่วไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ในประเทศไทย แต่สิ่งที่น่าพิจารณาก็คือ งานที่จัดขึ้นในวันเด็กแห่งชาติ คำว่าเด็กแห่งชาติย่อมหมายถึง “เด็กที่เป็นบุคคลของชาติ” มีความเกี่ยวข้องกับชาติ ซึ่งเด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งเป็นผู้ที่ได้สัญชาติไทยตามพ่อแม่ แต่อีกส่วนหนึ่งยังคงเป็นเด็กนักเรียนที่เป็นคนไร้สัญชาติ และบางส่วนก็เป็นทั้งคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐ แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ก็เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยทั้ง ด้านภาษา การแต่งกายด้วยชุดนักเรียนไทย การพนมมือไหว้ขอบคุณขณะรับขนมแจกจากคุณครู สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาโดยไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างการแสดงออกตามอย่างไทยและความเป็นคนไร้สัญชาติ

รูปที่ 21 การแต่งกายของเด็กนักเรียนอาข่าในงานกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ เดือนมกราคม พ.ศ. 2550 และเด็กชาวอาข่าบรรจงพนมมือไหว้ขณะที่กำลังรับขนมจากคุณครู

การเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน มีส่วนในการสร้างความเป็นคนไทยแก่ชาวชนเผ่าได้
อย่างไรนั้น ได้ปรากฏในคำพูดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ว่า

“ในเมื่อเราก็คือคนไทย เราก็ใช้ภาษาไทยเหมือนกัน เรียนหนังสือไทย
เหมือนกัน เราก็ควรจะคนไทย”³⁶

สมาน คิดเห็นเช่นนี้เพราะ สมาน เห็นว่า การที่ สมาน สามารถใช้ภาษาไทยได้
นั้น สมาน ก็ควรเป็นคนไทย ซึ่งไม่เพียงเฉพาะกลุ่มคนที่ยังคงมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติไทย
เท่านั้นที่มีความเห็นต่อประเด็นนี้ ผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้วก็มีความเห็นต่อประเด็นความเป็นคนไทย
จากการพูดภาษาไทยนี้เช่นกัน

1.4 การได้บัตรประจำตัวประชาชนไทย

สิ่งที่ผู้วิจัยได้รับคำตอบอยู่เสมอขณะที่อยู่ในพื้นที่จากสนทนากับกลุ่มชาวอา
ข่าในหมู่บ้านต่อคำถามที่ว่า “สิ่งใดหรือด้านใดที่ทำให้รู้สึกว่าคุณมีความเป็นคนไทยมากที่สุด”
คำตอบที่ได้รับ คือ การมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย โดยที่ชาวบ้านอาจจะไม่ทราบว่าบัตร
ประจำตัวประชาชนนั้นต้องสืบเนื่องมาจากการมีสัญชาติไทยเสียก่อน ในความเป็นจริงแล้วชาวบ้าน
ไม่เข้าใจถึงคำว่าสัญชาติมากนัก แต่เข้าใจว่าการเป็นคนไทย คือ การมีบัตรประชาชนคนไทย เพราะ
ในการเข้าสัมภาษณ์ พูดคุยเพื่อหาข้อมูลผู้วิจัยตั้งคำถามเป็นภาษาไทยโดยใช้คำว่า “สัญชาติ” แล้วให้
ล่ามแปลเป็นภาษาอาข่า ซึ่งในการแปลเป็นภาษาอาข่านั้น ล่ามแปลโดยใช้คำว่า “สัญชาติ” ทับศัพท์

³⁶ สัมภาษณ์ นายสมาน เลขะ, ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

ในคำถามนั้น ปรากฏว่าชาวอาข่าที่ถูกถามไม่สามารถตอบคำถามนั้นได้ แต่เมื่อพอเปลี่ยนเป็นคำว่า “บัตร” แทน “สัญชาติ” ชาวบ้านสามารถให้คำตอบได้

“ถ้าได้บัตรแล้ว ก็เป็นคนไทย”³⁷

“(ถ้า)มีบัตร ถึงจะเป็นคนไทย”³⁸

“ถ้ามีบัตรก็เป็นคนไทย ถ้าไม่มีบัตรก็ไม่ใช่คนไทย”³⁹

“คิดว่า การเป็นคนไทย ก็คือ การได้มีบัตร และการได้รับสัญชาติไทย”⁴⁰

สังเกตได้ว่า ถึงแม้การให้คำตอบโดยส่วนมากเห็นว่า การเป็นคนไทยหรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับบัตรประชาชนแทบทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะบัตรประจำตัวประชาชน คือ ตัวแทนของ สัญชาติไทยและเป็นสิ่งที่รัฐใช้บ่งบอกว่าบุคคลใด คือ คนไทย (คนชาติ)

มุมมองเกี่ยวกับบัตรประจำตัวประชาชนกับความเป็นคนไทยนี้ ในส่วนผู้ที่มี สัญชาติไทยแล้ว ก็มีความเห็นที่เหมือน ๆ กัน และมักจะกล่าวว่า ตนเองเป็นคนไทย เพราะตนเองมี บัตรประจำตัวประชาชน

“ผมได้บัตรแล้ว เลยเป็นคนไทย”⁴¹

“ก็ไ้บัตรแล้ว ถือว่าเป็นคนไทยร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าไม่มีบัตร ก็ไม่ใช่คนไทย ร้อยเปอร์เซ็นต์”⁴²

“เป็นคนไทยตรงไหน ก็ตรงที่มีบัตรนี้แหละครับ”⁴³

แต่มุมมองเกี่ยวกับการมีบัตรแล้วถือว่าเป็นคนไทยนี้ ก็อาจมีจุดค้านที่เกิดขึ้น ในตัวของบุคคลด้วย เช่นที่ปรากฏในคำให้สัมภาษณ์ของ สมาน ที่กล่าวว่า

“(ถ้า) จะถือว่าผมไม่ใช่คนไทย ก็ใช่ แต่ว่า โดยหลักที่จริงแล้ว การเป็นไทย นั้น ถ้าไม่มีบัตรก็เป็นไม่ได้อยู่แล้ว แต่ในส่วนลึกแล้ว คิดว่าการเป็นคนไทย ไม่ใช่ โดยการถือบัตรอย่างเดียว ในเมื่อเราก็คิดเป็นคนไทย เราก็ใช้ภาษาไทยเหมือนกัน

³⁷ สัมภาษณ์ นางหมี่กุ่ม แซตฤ, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 3 มกราคม 2549.

³⁸ สัมภาษณ์ นางบุญก้อ ลาเซกู, ไร้สัญชาติ อายุ 35 ปี, 4 มกราคม 2549.

³⁹ สัมภาษณ์ นายอาผ่า แวงเปียง, ไร้สัญชาติ อายุ 42 ปี, 19 มกราคม 2549.

⁴⁰ สัมภาษณ์ นายญาป่า ลาซี, ไร้สัญชาติ อายุ 38 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁴¹ สัมภาษณ์ นายอาโต่ เจ็ดใจคู่, สัญชาติไทย อายุ 37 ปี, 3 มกราคม 2549.

⁴² สัมภาษณ์ นายอาโละ แยส่อ, สัญชาติไทย อายุ 40 ปี, 29 ธันวาคม 2549.

⁴³ สัมภาษณ์ นายอาวูย แยส่อ, สัญชาติไทย อายุ 33 ปี, 15 มกราคม 2550.

เรียนหนังสือไทยเหมือนกัน เราจะต้องเป็นคนไทย ไม่ใช่ถือว่า การมีบัตรแล้ว จะ เป็นไทยได้ แต่ (บัตร) ก็เป็นส่วนที่สำคัญเหมือนกัน ว่าการมีสิทธิต้องมีบัตร (และ) ถึงจะเป็นคนไทยได้”⁴⁴

ถึงแม้ว่า สมาน จะให้ความเห็นว่า การมีบัตรประจำตัวประชาชนนั้น ไม่ใช่ เหตุผลเดียวที่จะกำหนดความเป็นคนไทยของบุคคลได้ แต่ยังมีองค์ประกอบอื่นอีกหลายด้าน เช่น การเกิดในประเทศ การใช้และเข้าใจภาษาไทยได้ การร่ำเรียนในโรงเรียนไทย โดยอ้างว่า บุคคลนั้น ก็ควรจะเป็นคนไทย แต่สุดท้าย สมานก็ยอมรับว่าบัตรประจำตัวประชาชนนั้นมีความสำคัญ แต่มี ความสำคัญในด้านสิทธิของบุคคลมากกว่า และอาจหมายถึงสิทธิในความเป็นไทยนั้นก็ต้องมี บัตรด้วย

“พอได้บัตรมาแล้ว ยังไม่มั่นใจ เพราะตำรวจถามแล้วถามอีกว่า เป็นคนไทย หรือเปล่า ซึ่งก็เลยคิดว่า เราเป็นคนไทยในระดับสัก 80 เปอร์เซ็นต์ อีก 20 เปอร์เซ็นต์ คือความเป็นคนไทยแบบที่ไม่ค่อยมั่นใจในตัวเอง”⁴⁵

แม้ว่า ลิซอง จะมีบัตรประจำตัวประชาชนไทยไว้ยืนยันถึงความเป็นคนไทย แล้วก็ตาม บางครั้ง ความสับสนในตัวตนก็อาจเกิดขึ้นได้ ดังเช่น คำให้สัมภาษณ์ของ ลิซอง ข้างบน นี้ ที่บางครั้งก็สับสนในตนเองว่าเป็นคนไทยจริงหรือไม่ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การมีบัตรก็ทำให้ลิซอง เห็นว่าตนเองก็คือคนไทย

6.3 อัตลักษณ์แบบผสมผสาน

ในส่วนมุมมองของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านแล้ว มักจะมองว่าตนเองเป็นอา ข่าและเป็นไทยอยู่อย่างละครึ่งที่ผสมผสานกันอยู่ อัตลักษณ์แบบผสมผสานนี้เป็นสิ่งที่เกิดจากการ ถูกปลูกฝัง การเรียนรู้ และซึมซับรับไว้โดยทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว แต่เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งอัตลักษณ์จะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นถ้าหากปัจเจกบุคคลมีประสบการณ์ ด้านชีวิตสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ อาจมีการใช้อัตลักษณ์ที่ผสมผสานนี้เพื่อปกปิด บิดเบือนความเป็น ตัวตนเดิมก็ได้

การแสดงออกถึงอัตลักษณ์แบบผสมผสานนี้ มักจะเป็นการแสดงออกโดยไม่รู้ตัวและเป็น ธรรมชาติและเป็นไปโดยอัตโนมัติ โดยไม่มีการกำหนดไว้ก่อนล่วงหน้าว่าจะต้องแสดงอัตลักษณ์ ใดอัตลักษณ์หนึ่งขึ้นมา เป็นการแสดงอัตลักษณ์ที่เกิดจากความเคยชิน และสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์แบบ

⁴⁴ สัมภาษณ์ นายสมาน เลขอ, ไร้สัญชาติ อายุ 23 ปี, 20 มิถุนายน 2549.

⁴⁵ สัมภาษณ์ นายลิซอง เลขอ, สัญชาติไทย อายุ 27 ปี, 3 มกราคม 2549.

ผสมผสานด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มวัยรุ่น เยาวชน เด็กนักเรียนชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา นำมา กำหนดความเป็นตัวตนของตนเองหรือเพื่อเป็นการนิยามความเป็นทั้งอาข่าและไทยซึ่งเกิดควบคู่ไป นี้ ได้แก่

1. ด้านภาษา

การมีอัตลักษณ์ผสมผสานด้านภาษานี้ เกิดจากการที่ชาวอาข่าสามารถพูดได้ทั้ง ภาษาไทยและภาษาอาข่า และการที่ “ภาษา” ด้วยตัวของมันเองถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่ม ไม่น้อยไปกว่าอัตลักษณ์ด้านอื่น ๆ ดังนั้น ทั้งภาษาไทยและภาษาอาข่า ต่างก็เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม คนไทยและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนอาข่า จึงถูกนำมานิยามถึงความเป็นคนสองแบบในขณะเดียวกัน (hybrid) ดังเช่น คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล ต่อไปนี้

“ผมเป็นไทยครึ่งหนึ่ง เป็นอาข่าครึ่งหนึ่ง เพราะผมพูดไทยก็ได้พูดอาข่าก็ ได้”⁴⁶

“ที่เราพูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอาข่า ก็เพราะเราเรียนหนังสือไทยมา ส่วนภาษาอาข่าก็พูดได้ตั้งแต่เด็ก พอโตมามันก็เลยพูดได้ทั้งไทยและอาข่า แล้วเวลาคุยกับเพื่อน ๆ นี้ มันไม่มีใครพูดภาษาใดภาษาหนึ่งจนจบ เดียวก็พูดอาข่า เดียวก็พูดไทย ปนไปปนมาอยู่อย่างนี้แหละครับ”⁴⁷

สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตได้จากรูปแบบพูดคุยระหว่างกันของกลุ่มเด็กนักเรียนหรือ กลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านมีการพูดที่ผสมปนกันไปมาระหว่างภาษาไทยและภาษาอาข่า โดยที่ไม่ได้มี อุปสรรคในเรื่องของการเข้าใจในความหมายหรือการสื่อความหมายใด แม้กระทั่ง ในบางครั้งที่ กลุ่มชาวอาข่าสนทนาในเรื่องเดียวกัน ขณะที่ฝ่ายหนึ่งใช้ภาษาอาข่า และอีกฝ่ายหนึ่งใช้ภาษาไทย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติ และจากการสนทนากับ หมี่ยุม ลาเชอู ถึงเรื่องภาษาไทยกับภาษาอาข่า และ ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า

“แล้วที่เราได้เรียนหนังสือในโรงเรียนก็ทำให้ทั้งหนูและคนอื่น ๆ แตกต่าง ไปจากเดิม เพราะการศึกษายิ่งช่วยให้มีการปรับตัวที่ง่ายขึ้น หนูคิดว่าหนูมีความใกล้ชิด กับวัฒนธรรมส่วนกลางมากกว่า แล้วเราก็เรียนรู้ภาษาไทยกลางมากกว่าวัฒนธรรม ภาคเหนือ เพราะหนูพูดคำเมืองไม่ค่อยได้ และที่ใช้ภาษาไทยกลางโดยตลอด แต่ก็ สามารถที่จะเข้าใจความหมายของภาษาคำเมืองได้....แล้วที่ใช้ภาษาไทยผสมภาษา

⁴⁶ สัมภาษณ์ นายหล่อผ่า ลาซี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 18 มกราคม 2549.

⁴⁷ สัมภาษณ์ นายพิทยา เลเชอ, สัญชาติไทย อายุ 19 ปี, 15 ธันวาคม 2550.

อาชานี้ ไม่ใช่ว่าเท่านั้นคะ แต่มันเข้าใจได้มากกว่า แล้วเวลาพูดนี้ มันไปของมันเอง มันชินที่จะพูดคะ...เพราะมันง่ายในการสื่อสารความหมาย บางคำมันไม่รู้จะใช้คำไหนในภาษาอาชามาอธิบายได้...แต่ถ้ามีพูดคุยกับคนรุ่นอาวุโสกว่า อย่างพ่อ แม่ ญาติ ผู้ใหญ่ จะใช้ภาษาอาษาทั้งหมด เป็นเพราะคนรุ่น(พ่อแม่)นี้ ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในภาษาไทย ดังนั้น การใช้ภาษาไทยปนภาษาอาษามักใช้กับกลุ่มเพื่อนฝูงมากกว่า...แล้วคำในภาษาอาษาก็ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจหมดนะคะ เพราะถ้าเกิดว่าเขาพูดเป็นคำโบราณ ๆ นี้ ก็ไม่เข้าใจเหมือนกัน อย่างคำที่คนเฒ่าคนแก่เขาร้องเป็นเพลงมันเป็นคล้ายคำเปรียบเทียบอะไรสักอย่าง ถ้าอยากรู้ก็ยังไม่แม่แปลให้อีกที”⁴⁸

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความซับซ้อนที่เกิดขึ้นตามพลวัตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะสังคมอาษาในปัจจุบันต่างไปจากสังคมอาษาในอดีต มีการรับเอาวัฒนธรรมภาษาของคนต่างกลุ่มมากยิ่งขึ้น ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และภาษาที่ใช้ในสังคมอาษาเป็นภาษาที่มีระดับการใช้ในแต่ละกลุ่มอายุ กล่าวคือ คำบางคำ ใช้เฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยที่ กลุ่มเยาวชนอาษารุ่นใหม่จะไม่ค่อยเข้าใจในความหมายที่แท้จริง

“ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ตนเองมีความคุ้นเคยกับภาษาไทยกลางมากกว่าภาษาไทยล้านนา เพราะตนเองได้เรียนและฝึกฝนจดจำภาษาไทยกลางมาตั้งแต่แรก หากจะใช้ภาษาไทยล้านนา ก็สามารถใช้ได้แต่จะใช้แบบปะปนกันไประหว่างภาษาไทยกลางและภาษาไทยล้านนา”⁴⁹

นอกจากนี้ สิ่งที่ปรากฏในพื้นที่วิจัยทุกครั้งที่ผู้วิจัยเข้าพื้นที่ หากเดินทางสวนกันหรือพบเจอกลุ่มเด็กอาษา กลุ่มเด็กอาษาเหล่านี้จะทำการทักทายผู้วิจัยด้วยคำกล่าวที่ว่า “สวัสดีครับ” “ทำอะไร ไปไหนครับ” และเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกแปลกใจเป็นอย่างมาก คือ เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยเดินเข้าไปในบริเวณโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร ระหว่างทางขณะที่เดินไปนั้น มีเด็กชายอาษาคนหนึ่งอายุประมาณ 7 ขวบ กำลังยืนเล่นลูกข่างไม่อยู่ใกล้กับอาคารเรียน เมื่อผู้วิจัยเดินเข้าไปใกล้ ในความตั้งใจแรกของผู้วิจัยคิดไว้ว่าจะถามเด็กชายอาษาคนนั้นว่ากำลังทำอะไรอยู่ แต่เด็กชายอาษาคนนั้นเป็นผู้ถามผู้วิจัยก่อนว่า “เฮ้ย ไปไหนวะ” ทำให้ผู้วิจัยกลับมาคิดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า การที่เด็กอาษาตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง มีอายุน้อยกว่าผู้วิจัย สามารถพูดภาษาไทยได้ และ

⁴⁸ สัมภาษณ์ นางสาวหมีขุม ลาเซกู, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 28 ธันวาคม 2548.

⁴⁹ สัมภาษณ์ นายอาและ อ่วยแม, สัญชาติไทย อายุ 36 ปี, 25 ธันวาคม 2549.

สามารถใช้ประโยชน์ลักษณะใดในการถามหรือต้องการ ถึงแม้ว่าจะเป็นการเลือกใช้คำที่ไม่ถูกต้อง นักก็ตามที่ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงการซึมซับและรับเอาวัฒนธรรมไทยด้านภาษาเอาไว้อย่างเต็มเปี่ยม

อีกเหตุการณ์หนึ่ง ที่เป็นจุดสังเกตเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยของกลุ่มชาวอาข่า ที่ผู้วิจัยพบในระหว่างการจัดการแข่งขันฟุตบอลไข้แดงคัพ ครั้งที่ 4 ระหว่างวันที่ 13 – 16 เมษายน ที่โรงเรียนพญาไพรไตรมิตร หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ในการแข่งขันครั้งนี้มีการออกหนังสือเชิญไปยังกลุ่มเยาวชนหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเทอดไทย มีทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและเป็นกลุ่มชาติอื่น ๆ และในระหว่างการจัดกิจกรรมการแข่งขันนั้น ได้มีการบรรยายการแข่งขันโดยตัวแทนเยาวชนของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา โดยใช้ภาษาไทยกลางในการบรรยาย ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วย มีเยาวชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้าร่วมแข่งขันด้วย

แต่เมื่อผู้วิจัยเข้าไปสังเกตอยู่อย่างใกล้ชิดท่ามกลางกลุ่มเยาวชนของหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา พบว่า การพูดคุยโต้ตอบหยอกล้อระหว่างกันของกลุ่มชาวอาข่าที่ชุมนุมกัน ณ ตรงจุดนั้น มีการสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยกลางที่เป็นไปอย่างสนุกสนาน และมีบางครั้งที่ใช้ภาษาอาข่าปนกับภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มชาวอาข่าที่เดินทางกลับมาบ้านในช่วงเทศกาลปีใหม่ไข้แดงซึ่งตรงกับเทศกาลสงกรานต์ในเดือนเมษายนของปี บางคนเรียนอยู่ที่กรุงเทพฯ บางคนทำงานอยู่ที่ต่างจังหวัดทั้งใกล้และไกล ล้วนพูดคุยสื่อสารกันด้วยภาษาไทยกลางแทบทั้งนั้น จะใช้ภาษาอาข่าก็ต่อเมื่อต้องการสื่อสารกับบรรดาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่มองเห็นได้ว่าการผสมกลมกลืนด้านภาษาไปแล้วอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ การที่ชาวอาข่าเห็นว่าตนเองเป็นคนไทยด้วยส่วนหนึ่งและเป็นอาข่าด้วยส่วนหนึ่ง เพราะเกิดและเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความเป็นไทยและความเป็นอาข่าจึงเห็นว่าตัวตนที่ตนเองเป็นอยู่ (ซึ่งหมายถึงตัวตนทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้น ไม่ได้หมายถึงตัวตนที่เป็นร่างกาย) มีทั้งความเป็นชนอาข่าที่ควบคู่กันไปกับความเป็นคนไทยเพราะตนเองพูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอาข่า

2. ด้านพื้นที่

อัตลักษณ์ผสมผสานต่อมม ได้แก่ อัตลักษณ์ผสมผสานด้านพื้นที่ การดำรงอยู่ของตัวบุคคลย่อมผูกพันกับพื้นที่ด้วย เพราะพื้นที่ที่ปัจเจกบุคคลมีถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นสิ่งที่ผูกปัจเจกชนให้เกิดการนิยามถึงตัวตนและกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่ทางด้านภูมิศาสตร์และต้องการสื่อว่าตนเองแตกต่างไปจากกลุ่มชนอื่น ๆ ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในคนละพื้นที่ คนประเทศอื่น

“เป็นคนไทยครึ่งหนึ่ง เป็นอาข่าครึ่งหนึ่ง เพราะอยู่ในเมืองไทย และยังนับ
ถือบรรพบุรุษ”⁵⁰

จากคำให้สัมภาษณ์ของ นายหล่อแป แผซอ ทำให้มองเห็นถึงการกำหนดอัตลักษณ์ความเป็น
อาข่าของตนว่า ตนเองเป็นทั้งอาข่าเพราะนับถือบรรพบุรุษ (ผี) และเป็นคนไทยเพราะอยู่ใน
เมืองไทย และเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกนำมาผสมเข้าด้วยกันโดยไม่ได้แยกความเป็นอาข่าและความเป็น
คนไทยออกจากกัน

นอกจากนี้ ผู้วิจัย ยังได้สอบถามกลุ่มผู้ที่เคยเดินทางไปยังพื้นที่อื่นเพื่อทำงานและกลุ่มวัยรุ่น
อาข่าว่า เวลาที่ลงไปเรียนหรือไปทำงานในตัวเมืองหรือที่กรุงเทพฯ เมื่อมีคนถามว่าเป็นใครมาจาก
ไหนนั้น นายสมศักดิ์ พายอกู ตอบคำถามนี้ว่า

“ผมก็ตอบว่า เป็นคนเชียงราย พวกเขาจะ อ้อ... เอ้า... ไหนลองพูดภาษา
เหนือให้ฟังหน่อย ผมก็พูดไป พูดคำเมืองเท่าที่พูดได้ เพราะจริง ๆ แล้วผมเองก็พูด
คำเมืองไม่ค่อยเป็นเหมือนกัน”⁵¹

การเลือกใช้ความเป็น “คนเชียงราย” เป็นการเลือกแสดงอัตลักษณ์ของตนโดยนำไปแนบ
กับชื่อของพื้นที่ คือ จังหวัดเชียงราย เป็นการเลือกใช้อัตลักษณ์ของตนผ่าน “ชื่อของพื้นที่” หรือใน
ลักษณะเฉพาะเจาะจงและแคบลงถึงพื้นที่ลงไปอีกก็ได้ เช่น การใช้ชื่อของอำเภอหรือพื้นที่ใดพื้นที่
หนึ่งเพื่อระบุถึงตัวตนที่ตนเองต้องการแสดง นอกจากนี้ “อัตลักษณ์คนเชียงราย” ซึ่งหมายถึง กลุ่ม
คนที่อาศัยอยู่ภาคเหนือของประเทศ ได้ถูกผนวกไว้ด้วยการพูดภาษาท้องถิ่น ที่เรียกว่า “คำเมือง”
นั้น เมื่อมีการเลือกใช้อัตลักษณ์ความเป็นคนเชียงราย อัตลักษณ์ด้านภาษาจึงถูกพิสูจน์เพื่อเป็นการ
ยืนยันถึงความเป็นคนเชียงรายของผู้แสดงตนว่าจริงเช่นที่แสดงหรือไม่ ดังที่ นายสมศักดิ์ พายอกู
เคยมีประสบการณ์ในกรณีนี้เมื่อคราวที่เดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ และ

“เวลาเขาถามผมว่าผมมาจากไหน เป็นคนที่ไหน ผมก็บอกว่าเป็นคน
เชียงราย ถ้าเขาถามอีกว่าอำเภอไหน ก็จะบอกว่าอำเภอแม่ฟ้าหลวง หรือไม่ก็บอกไป
เลยว่าเป็นชาวเขา พอบอกอย่างนี้เขาก็ไม่เชื่ออีกหลายครั้ง ว่าเราเป็นชาวเขาจริง...
แล้วอำเภอแม่ฟ้าหลวงเขาก็ไม่ค่อยรู้จักกันหรือว่าอยู่ตรงไหนของเชียงราย”⁵²

⁵⁰ สัมภาษณ์ นายหล่อแป แผซอ, สัญชาติไทย, อายุ 28 ปี, 18 มกราคม 2549.

⁵¹ สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พายอกู, สัญชาติไทย อายุ 33 ปี, 18 มกราคม 2549.

⁵² สัมภาษณ์ นายวีระ ลาชี, สัญชาติไทย อายุ 23 ปี, 18 มกราคม 2549.

ในกรณีของ นายวิระ ลาชี ที่แสดงถึงตัวตนของตนเองโดยเลือกความเป็นคนที่มาจากจังหวัดเชียงรายเป็นอันดับแรก แล้วค่อยบอกถึงความเป็นบุคคลที่มีพื้นที่แนบติดด้วยและแบ่งย่อยออกไปอีกตามระดับของพื้นที่ จนในที่สุด ก็แสดงตัวว่าเป็นชาวเขามาจากพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง และสำหรับอีกหลายคนเลือกที่จะบอกว่าเป็นตนเองเป็นคนที่มาจากอำเภอแม่สาย หรือไม่ก็เป็นคนที่มาจากอำเภอแม่จัน เพราะไม่อยากบอกให้คนอื่นทราบว่าตนเองลงมาจากพื้นที่สูงและเป็นชาวเขา

ความรู้สึกหรือความสำนึกว่าตนเองเป็นทั้งไทยและเป็นทั้งอาข่าเช่นนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อบรรดากลุ่มเยาวชนและวัยรุ่นในหมู่บ้านเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นนี้ ที่ความเชื่อต่อวิถีการดำเนินชีวิตแบบเก่าที่เต็มไปด้วยพิธีกรรม ข้อห้ามต่าง ๆ ได้เลือนพร่าไปที่ละนิด ทำให้กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ขาดความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ขั้นตอนและรูปแบบ โดยเห็นว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องที่ตนเองจำเป็นต้องรับรู้หรือสืบทอด เพียงแต่ปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่บอกหรือแนะนำให้กระทำเท่านั้น ความลดถอยของความเข้มข้นของความเชื่อดั้งเดิมเช่นนี้ เกิดขึ้นเพราะเยาวชนอาข่ารุ่นใหม่ มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้างมากขึ้น ได้รับการศึกษาและเรียนรู้ถึงความแตกต่าง ความหลากหลายของระบบความเชื่ออื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมมากยิ่งขึ้น ทำให้มีกระบวนการคอยผสมผสานให้เกิดการคละเคล้าและสุดท้ายกลายเป็นเนื้อเดียวกันจนแทบแยกไม่ออก และในขณะที่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาข่าถูกปรับเปลี่ยนไปด้วยความเป็นคนไทยที่กลุ่มชาวอาข่าได้นิยามไว้ให้แก่ตนเองในลักษณะข้างต้นแล้ว กลุ่มชาวอาข่ายังได้นิยามถึงความเป็นอาข่าของตนเองอีกว่า ความเป็นอาข่าที่ตนเองมีนั้น ได้แก่ การสืบสายเลือด การมีชื่ออาข่า การพูดภาษาอาข่าที่เป็นภาษาเฉพาะกลุ่มตน การมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือ “อาพิปอเลาะ” และการเลือกใช้ลักษณะอื่น ๆ ของความเป็นอาข่าผ่าน ลักษณะโครงสร้างของชุมชน การอาศัยอยู่ในสังคมอาข่า การใช้การแต่งกายของสตรีอาข่า ในการแสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์และความเป็นกลุ่มย่อยของตน การแสดงอัตลักษณ์อาข่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการศึกษา พบว่า มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้มีความเป็นไทยมากขึ้น โดยการอ้างถึงการได้อาศัยอยู่ในประเทศไทย การเกิดในประเทศไทย การพูดภาษาไทย และการเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย และที่สำคัญมากที่สุดในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ได้แก่ การได้บัตรประจำตัวประชาชนคนไทย เพราะกลุ่มชาวอาข่าที่ยังคงไร้สัญชาติและที่ได้สัญชาติไทยแล้ว ต่างมีความเห็นพ้องกันว่า ความเป็นคนไทยของตนอยู่ที่การได้บัตรประจำตัวประชาชนไทยและด้วยบัตรประจำตัวประชาชนไทยนี่เองที่ทำให้ตนเองเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น

ด้วยอัตลักษณ์ที่ถูกปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นคนไทย และอัตลักษณ์ที่กลุ่มชาวอาข่าเห็นว่าเป็นตัวแทนของความเป็นอาข่า ทำให้เกิดอัตลักษณ์แบบทวิลักษณ์ (dual identity) ในลักษณะที่กลุ่มชาวอาข่า อ้างว่าตนเองเป็นทั้งคนไทยและเป็นทั้งคนอาข่า ผ่านการให้เหตุผลว่า ตนเองพูดได้ทั้ง

ภาษาไทยและด้วยการดำรงอยู่ในประเทศไทยและยังคงนับถือบรรพบุรุษ การมีชื่อไทยนามสกุลอา
ข้า และเกิดจากการได้มีโอกาสในการเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อไปทำงาน ดังนั้น การมีอัตลักษณ์
แบบทวีลักษณ์เช่นนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นอีกอัตลักษณ์หนึ่งนอกเหนือไปจากการมองว่าด้าน
ไหนคืออัตลักษณ์ไทย ด้านไหนคืออัตลักษณ์อาข้า เพราะอัตลักษณ์โดยแท้จริงแล้ว ไม่ได้หยุดนิ่ง
หรือตายตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

ข้อสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อสรุปการวิจัย

7.1.1 ข้อสรุปด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาข่า

ผลการศึกษาถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา พบว่า กลุ่มประชากรที่ศึกษาเป็นกลุ่มอาข่าที่เรียกตนเองว่า โลมืออาข่า หรือ ลอมืออาข่า ที่ได้นิยามถึงความเป็นอาข่าผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์สองส่วน คือ

(1) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์แบบปฐมกำเนิด ได้แก่ อัตลักษณ์ที่กลุ่มชาวอาข่านิยามผ่านการสืบสายเลือดอาข่า การมีชื่อและนามสกุลอาข่า การมีระบบความเชื่อผี การพูดภาษาอาข่า และการอาศัยอยู่ในสังคมอาข่า

(2) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เชิงเครื่องมือ ได้แก่ อัตลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อปกป้องถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ได้แก่ ระบบการปกครองโดยกลุ่มผู้นำ ได้แก่ ผู้นำศาสนาสูงสุด (อาเบ๊ะเจ๊ะมี๊ะ) หมอผี (อาพูหม่อ) คนทรง (อาพิยฝ่า) ช่างตีเหล็ก (อาเบ๊ะยี่) และ องค์ประกอบทางกายภาพของหมู่บ้านที่โดดเด่น ได้แก่ ประตูดั้งและตุ๊กตาดั้ง (ลกข่อ) ชิงช้าอาข่า (หละเจอะ/กาลาหละเจอะ) บ่อน้ำศักดิ์ (อิเซอะเลอะเถอะ) ลานวัฒนธรรม (แด่ข่อง) และ ศาลเจ้าหมู่บ้าน (มีซ้อลือเออะ) และการแต่งกายของสตรีอาข่า

7.1.2 ข้อสรุปด้านภาวะไร้สัญชาติและกระบวนการได้สัญชาติไทย

(1) ผลการศึกษาถึงภาวะไร้สัญชาติ สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาวะไร้สัญชาติของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เกิดจากการไม่ได้รับรางวัลการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543

(2) ผลการศึกษาถึงกระบวนการได้สัญชาติไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

กระบวนการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เป็นกระบวนการที่เกิดจากการยื่นคำร้องของรางวัลการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 14 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ซึ่งนายอำเภอมีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้รางวัลการสัญชาติในทะเบียนบ้าน

ในด้านเจ้าหน้าที่รัฐ การยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ผ่านมา พบว่า ผู้ยื่นคำร้องไม่ได้รับหลักฐานใด ๆ จากการยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านจากเจ้าหน้าที่รับคำร้อง จึงเป็นผลให้กระบวนการพิจารณาขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านไม่อาจเริ่มนับระยะเวลา 30 วัน เพื่อให้แล้วเสร็จสำหรับการพิจารณาขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน

ขั้นตอนการตรวจสอบคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน พบว่า กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติผู้ยื่นคำร้องไม่ได้รับหนังสือแจ้งถึงผลการพิจารณาคำร้องหรือข้อบกพร่องของคำร้องจากนายทะเบียน ซึ่งถ้าหากมีการพบความบกพร่องของคำร้อง นายทะเบียนจะต้องแจ้งให้ผู้ยื่นคำร้องทราบภายใน 15 วัน เพื่อดำเนินการแก้ไข

ขั้นตอนการพิจารณาคำร้อง พบว่า คำร้องไม่ได้รับการพิจารณาคำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน และไม่มีการแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ยื่นคำร้องทราบ

ในด้านผู้ยื่นคำร้อง การที่ผู้ยื่นคำร้องไม่มีความรู้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 และไม่ทราบถึงระยะเวลาของขั้นตอนการพิจารณาคำร้อง รวมทั้งการที่ผู้ยื่นคำร้องไม่รู้ถึงสถานะของคำร้องของตนและไม่รู้ถึงสิทธิในการขอยื่นคำร้องอุทธรณ์ จึงเป็นเหตุทำให้การติดตามความคืบหน้าของคำร้องเป็นไปโดยขาดหลักการ และการยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอเป็นขั้นตอนที่ไม่อาจเกิดขึ้น

7.1.3 ข้อสรุปด้านความสัมพันธ์ของการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ของการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาวอาข่าหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา สามารถสรุปจากการศึกษาได้ดังนี้

(1) ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการได้สัญชาติไทย

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการได้สัญชาติไทย มีทั้งหมด 13 ด้าน ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นพลเมืองรัฐไทย ความเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นใจในสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมาย ความเปลี่ยนแปลงด้านการมีสิทธิทางการเมือง ความเปลี่ยนแปลงด้านการเดินทางได้โดยเสรี ความเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก ความเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสแห่งชีวิต ความเปลี่ยนแปลงด้านความมีตัวตนในสังคม ความเปลี่ยนแปลงด้านความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงด้านการได้สิทธิด้านต่าง ๆ เช่น การถือครองที่ดินและทรัพย์สิน การเข้าถึงระบบบริการด้านสุขภาพของรัฐ (30 บาทรักษาทุกโรค) การได้สิทธิประกันสังคมจากการเป็นลูกจ้าง การได้รับเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ การได้สิทธิอาศัยอยู่ในประเทศอย่างถาวร ความ

เปลี่ยนแปลงด้านการเปลี่ยนชื่อและนามสกุลใหม่ ความเปลี่ยนแปลงในการแสดงตนเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงสำหรับบุตรของผู้ที่ได้สัญชาติไทยยอมได้สัญชาติไทยโดยถูกต้องตามกฎหมาย ความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้หมายถึงความเปลี่ยนแปลงด้านสิทธิ 3 ด้าน ได้แก่ สิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิทางด้านการเมือง และสิทธิทางด้านสังคม

(2) การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่เกิดขึ้นใหม่ของกลุ่มอาข่าหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เป็นการสร้างตัวตนขึ้นใหม่ คือ ความเป็นคนไทย นอกเหนือไปจากความเป็นคนอาข่า โดยอ้างถึงความเป็นคนไทยผ่านด้านต่าง ๆ ได้แก่ การมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย การเกิดในประเทศไทย การพูดภาษาไทย การมีชื่อไทย การเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไทย การได้รับบัตรประจำตัวประชาชนไทย

7.2 อภิปรายข้อสรุปการวิจัย

จากข้อค้นพบจากการศึกษาทั้ง 3 ด้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นถึงแนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ภาวะไร้สัญชาติ กระบวนการได้สัญชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ โดยการอภิปรายในแต่ละประเด็นดังนี้

7.2.1 อภิปรายข้อสรุปด้านอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

Banks ได้เสนอว่าแนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ถูกจำแนกออกเป็น 2 แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์แบบปฐมกำเนิด และแนวคิดอัตลักษณ์เชิงเครื่องมือ จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถอภิปรายถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านแนวคิดทั้ง 2 ได้ดังนี้

(1) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์แบบปฐมกำเนิด

ในบทที่ 4 ของงานวิจัยฉบับนี้ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการนิยามตัวตนของความเป็นอาข่า ซึ่งชาวอาข่าต่างเห็นว่าความเป็นอาข่าที่ตนเองเป็นอยู่นั้นอยู่ที่การกำเนิดจากเชื้อสายอาข่า การมีชื่อและนามสกุลอาข่า และการเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีที่เป็นลักษณะเฉพาะของอาข่าและการพูดภาษาอาข่า โดยกลุ่มอาข่าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ได้รับมาตั้งแต่เกิด (attached identity) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Geertz ที่ได้เสนอถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีติดตัวมาตั้งแต่เริ่มแรก เป็นสิ่งที่ได้มา (given) ในฐานะสมาชิกของกลุ่ม และสิ่งที่ได้มานี้เป็นสิ่งที่มิได้มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มด้วย

นอกจากนี้ Isaacs ที่เสนอว่า องค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์พื้นฐาน (basic identity) นั้นมีอยู่ 2 มิติ คือ “ร่างกาย” (body) และ “นาม” (name) ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับที่ Isaacs เสนอและผู้วิจัยเห็นว่า “ร่างกาย” และ “นาม” เป็นอัตลักษณ์แบบปฐมกำเนิดเพราะได้รับมาตั้งแต่เกิด

จากข้อเสนอของ Isaacs ข้างต้น ทำให้สามารถพิจารณาถึงอัตลักษณ์ในมิติของ “ร่างกาย” ได้ว่า อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ในส่วนที่เป็นด้านชีวภาพ คือ สีผิว รูปร่างหน้าตา ดังนั้น ร่างกายจึงเป็นส่วนสำคัญในการแสดงถึงอัตลักษณ์ที่สามารถระบุได้ว่าปัจเจกชนนั้น ๆ เป็นชนกลุ่มใด มีส่วนสัมพันธ์กับพื้นที่ใดและถูกจัดอยู่ในกลุ่มไหน ซึ่งการพิจารณาถึงลักษณะด้านชีวภาพนี้ ยังคงเป็นสิ่งที่ถูกเลือกนำมาใช้อ้างถึงความเป็นกลุ่มของมนุษย์อยู่เสมอ และอัตลักษณ์ทางด้านชีวภาพที่ว่านี้ไม่ใช่อัตลักษณ์ที่เกิดจากความสำนึกของปัจเจก และไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกสร้างโดยสังคมนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าอัตลักษณ์ด้านชีวภาพเช่นนี้เป็นอัตลักษณ์ที่อยู่ภายในและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ได้รับมาและถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกับการที่กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา อ้างถึงความเป็นอาข่าของตนผ่านการมีสายเลือดอาข่า และมีบิดามารดา มีบรรพบุรุษที่เป็นอาข่า

โดยทั่วไปการศึกษาและอธิบายถึงอัตลักษณ์ มักจะมองถึงอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น สิ่งที่กำลังแสดงอยู่และมองว่าเป็นสิ่งที่สังคมนั้นสร้างขึ้น ดังนั้น ถ้าหากมองถึงอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมนั้น จึงเป็นการมองที่ต่างไปจากการมองอัตลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์ด้านชีวภาพ แต่ทั้งนี้ รูปร่างหน้าตาที่เคยถูกกำหนดว่าเป็นลักษณะเฉพาะของเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่งเป็นลักษณะของชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากเกิดการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์ข้ามเชื้อชาติ และความเด่นชัดของลักษณะของเชื้อชาติที่จะปรากฏออกมา ย่อมขึ้นอยู่กับความเด่น-ความด้อยของยีน (gene) ของบิดามารดา ดังนั้น การมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใดจึงขึ้นอยู่กับกรณีวิจักษณ์โดยตัวบุคคลนั้นว่าตนเองมีความเป็นชาติพันธุ์หรือเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ใดตามที่ Moerman อ้าง ทั้งนี้ ความคล้ายคลึงที่ปรากฏออกในลักษณะของรูปร่างหน้าตาเช่นนี้เป็นรูปลักษณะทางชีวภาพที่สามารถสร้างความคลุมเครือได้ ฉะนั้น ความคล้ายคลึงทางด้านชีวภาพเช่นนี้จึงถูกจัดการโดยการสร้างอัตลักษณ์อื่นที่เป็นองค์ประกอบภายนอก อย่างเช่น Isaacs อ้างถึง ได้แก่ การสักตามร่างกาย แต่กลุ่มชาวอาข่าในพื้นที่ศึกษาได้ใช้ การแต่งกายของสตรี เป็นสิ่งกำหนดความแตกต่างที่ความคล้ายคลึงของกลุ่มตนภายใต้โดมของความกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

อัตลักษณ์ในมิติต่อมา คือ “นาม” Isaacs อ้างว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่นานกว่า “ร่างกาย” เพราะมอง “นาม” ในฐานะเป็น “สิ่งหนึ่ง” ซ่อนความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย เช่น เมื่อเราได้ยินคำเรียกชื่อคนใดคนหนึ่ง เราสามารถรู้ได้ว่าคน ๆ นั้นเป็นชนกลุ่มใดและมาจากไหน เพราะ

“นาม” หรือ “นามสกุล” ในกรณีนี้ สำหรับอาช่าแล้ว การมีชื่ออาช่าเป็นการระบุถึงความเป็นชาติพันธุ์ไว้ด้วย เช่น อาเจ๋อ มาเยอะ (ชื่อสมมติ) หรือ หมี่จุ่ม แลเชอ (ชื่อสมมติ) หรือชื่ออื่น ๆ (รวมทั้งชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย) เพราะในการให้คำตอบต่อคำถามที่ว่าด้วยด้านไหนที่ถือว่าเป็นอาช่า ผู้วิจัยพบว่า ชาวอาช่าส่วนใหญ่ต่างก็เห็นว่าที่ตนเองเป็นอาช่าเพราะมี “ชื่ออาช่า” และ “นามสกุลอาช่า” ที่นำมาจากชื่อของบรรพบุรุษ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่ตนเองได้ยินชื่อหรือพบเห็นชื่อในลักษณะนี้ ก็จะพบว่าคน ๆ นั้นเป็น “อาช่า” เพราะนามสกุล “มาเยอะ” “แลเชอ” “เยอหมื่อ” และอื่น ๆ ล้วนแต่เป็นนามสกุลที่สืบทอดมาจากกลุ่มชนอาช่าและปรากฏอยู่แต่เฉพาะกลุ่มอาช่าเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าจะอยู่ในกลุ่มย่อยเดียวกันกับตนเองหรือไม่ จะเห็นได้ว่า “ชื่อ-นามสกุล” ก็เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเชิงนามธรรมที่เกิดจากมีจุดร่วมเริ่มต้นเดียวกันและสามารถนำมาเป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของกลุ่ม

ดังนั้น ชื่อและนามสกุล ที่เป็นของอาช่าที่ยกตัวอย่างมานี้ ซึ่งเป็นคำเรียกที่ไม่มีในระบบภาษาไทย จึงสามารถเชื่อได้ว่าเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการแบ่งแยกความเหมือนไปสู่ความต่าง ทั้งนี้ การจะนิยามถึงความเหมือนและความต่างที่ว่าเป็นจำเป็นต้องมีรูปแบบของการรับรู้มาบ้างว่าชื่อและนามสกุลเช่นนี้ คือ ชื่อและนามสกุลของชาวอาช่า ดังที่ Jenkins กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการรู้ (a matter of knowing) ดังนั้น การรู้ถึงอัตลักษณ์ใด ๆ ย่อมเกิดจากเปรียบเทียบถึงความเหมือนความต่างและการเรียนรู้ในขณะเดียวกัน

(2) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เชิงเครื่องมือ

แนวคิดนี้ถูกนำเสนอโดย Banks และ Barth ที่เสนอว่าอัตลักษณ์ทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ล้วนเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกเลือกนำมาใช้ในฐานะเครื่องมือในการกำหนดขอบเขตทางวัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขที่ถูกกำหนดจากภายในกลุ่ม และเพื่อแสดงหรือระบุถึงลักษณะที่ถือว่าเป็นของตนเองหรือของกลุ่มที่ต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นในบางสถานการณ์

สำหรับการระบุว่าสิ่งใดที่ถูกกำหนดว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาช่า และถูกนำมาใช้เป็นตัวแทนเพื่อแสดงถึงความเป็นกลุ่มอาช่า ได้แก่ ระบบการปกครองโดยกลุ่มผู้นำซึ่งชาวอาช่าถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประเพณีต่าง ๆ ของชาวอาช่า นอกจาก ความสำคัญของตำแหน่งของบุคคลในสังคมอาช่าแล้ว กลุ่มบุคคลดังกล่าวยังเป็นตัวแทนของความเป็นอาช่าและชุมชนอาช่าอีกด้วย การขาดหายไปของบุคคลในบางตำแหน่งอาจกระทบต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เกิดจากมุมมองภายในต่อความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตน เช่น กรณีที่การเสียชีวิตของหมอผีประจำหมู่บ้านก่อให้เกิดภาวะขาดผู้สืบทอดตำแหน่ง หรือผู้ที่จะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกของหมู่บ้านได้

การขาดบุคคลสำคัญสำหรับพิธีกรรมสำคัญเช่นนี้ทำให้กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้าน พญาไพรเล่ามา ได้พยายามเสาะแสวงหาบุคคลที่จะมาเป็นหมอผีประจำหมู่บ้านของตน ซึ่งผู้วิจัย เห็นว่าการเสาะหาบุคคลทดแทนเช่นนี้ เป็นไปเพื่อป้องกันการสูญเสียในด้านพิธีกรรมของกลุ่มชาว อาข่าที่ยังต้องพึ่งพาการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลในฐานะหมอผี และเพื่อป้องกันการสูญเสียทางด้านการเงินที่ต้องจ่ายสูงขึ้นในการเชิญหมอผีจากต่างหมู่บ้านมาเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และสุดท้าย เป็นการทำให้ส่วนประกอบของกลุ่มผู้นำทางสังคมอาข่าสมบูรณ์แบบตามที่เคยมีมา

นอกจาก การขาดผู้ที่เป็นหมอผีประจำหมู่บ้านแล้ว ในพื้นที่ศึกษายังมีอีก ตำแหน่งหนึ่งที่ย่อมมีความสำคัญลงไป คือ ช่างตีเหล็ก (อาเบ๊อะฮี่) เพราะการได้มาซึ่งอุปกรณ์สำหรับการทำไร่ที่มาจากกระบวนการตีเหล็กและผ่านกรรมวิธีให้ป็นชิ้นงานนั้น แต่เดิมอาจจำเป็นต้องใช้ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการตีเหล็กและอาจจำเป็นต้องผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อ แต่ในปัจจุบัน การได้มาซึ่งอุปกรณ์ที่ทำจากเหล็ก เช่น มีด ขวาน พร้า และอุปกรณ์ทำไร่อื่น ๆ สามารถหาซื้อได้จากตลาด ดังนั้น ตำแหน่งช่างตีเหล็กนี้จึงมีความสำคัญน้อยลงและถ้าหากเกิดกรณี เช่นเดียวกับหมอผีที่เสียชีวิตไป การพยายามสรรหาช่างตีเหล็กเพื่อมาทดแทนคนเก่า อาจจะไม่ได้รับการใส่ใจเท่ากับตำแหน่งหมอผีเพราะมีทางเลือกที่ง่ายและสะดวกกว่าการให้ช่างตีเหล็กเป็นผู้ ประคองให้ เช่นนี้แล้วจึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า อัตลักษณ์ที่ได้รับการนิยามว่าเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของกลุ่มนั้น ภายในกลุ่มเองก็มีการละเลยและปรับเปลี่ยนโดยไม่ให้ความสนใจมากนัก เพราะขึ้นอยู่กับว่าอัตลักษณ์ที่สูญหายไปหรือขาดไปนั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใดต่อวิถีชีวิต ของคนในกลุ่ม โดยผ่านการประเมินถึงสถานการณ์รอบข้างและประเมินตนเอง จนกระทั่งเกิดการ เปลี่ยนแปลงและละทิ้งในที่สุด

แต่ทั้งนี้ ในอนาคตกลุ่มบุคคลเหล่านี้ ย่อมมีความสำคัญน้อยลงไปหรืออาจ ขาดหายไปจากระบบการปกครองของชาวอาข่าเพราะขาดผู้สืบทอดก็เป็นไปได้ ฉะนั้น การมีผู้สืบ ทอดโดยการเสาะหาจากหมู่บ้านอื่น หรือการกำหนดให้คนใดคนหนึ่งเพื่อสืบทอดตำแหน่ง จึง เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นและใช้ประโยชน์เพื่อการรักษาโครงสร้างการปกครองด้วยกลุ่มผู้นำของ ชุมชนหรือแสดงถึงระบบสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเอาไว้

นอกจาก อัตลักษณ์ชาติพันธุ์อาข่าเชิงเครื่องมือที่กำหนดผ่าน กลุ่มผู้นำทาง สังคม ที่ได้กล่าวไปแล้ว องค์ประกอบเชิงกายภาพอันโดดเด่นของหมู่บ้านอาข่าที่ประกอบไปด้วย สถานที่ 5 จุด ก็เป็นอัตลักษณ์เชิงเครื่องมืออีกรูปแบบหนึ่งที่มีไว้เพื่อบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของ หมู่บ้านอาข่า ซึ่งทุกองค์ประกอบ (สถานที่) มีความสำคัญต่อความเป็นอาข่า ดังนั้น กลุ่มอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จึงใช้องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของหมู่บ้านเหล่านี้ มาเป็นสิ่งที่บ่ง บอต่อสังคมภายนอกว่า หมู่บ้านแห่งนี้ คือ หมู่บ้านอาข่า

อัตลักษณ์เชิงเครื่องมือต่อมา คือ การแต่งกายของสตรีอาข่าที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า และการแต่งกายที่ต่างกันออกไปนี้เป็นการสร้างลักษณะเฉพาะขึ้น และถูกนำมาใช้ในการอ้างถึงความเป็นอาข่าในระดับกลุ่มย่อย ได้แก่ ความเป็นโลมอาข่า นอกจากนี้ ยังถูกใช้เพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมหรือระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

อย่างไรก็ตาม ความเป็นโลมอาข่าที่อ้างถึงนี้อาจเปลี่ยนไปสำหรับสตรีโลมอาข่า ถ้าหากมีการแต่งงานกับชายอาข่าในกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มอูโล้อาข่า และโดยธรรมเนียมหลังจากการแต่งงานแล้วผู้หญิงอาข่าต้องไปเข้าไปในสายสกุลฝ่ายชายและอาศัยอยู่ในบ้านฝ่ายชายที่เป็นอูโล้อาข่า ดังนั้น การแต่งกายด้วยเครื่องประดับศีรษะแบบโลมอาข่าถูกละทิ้งไป โดยหันไปสวมเครื่องประดับศีรษะของสตรีอูโล้อาข่าแทน ซึ่งเป็นลักษณะของการแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ภายใต้ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของบุรุษและสตรีอาข่า อาจถูกนำมาใช้ในบางสถานการณ์ได้ เช่น บรรดาหญิงสาวอาข่าที่เดินทางกลับหมู่บ้านในช่วงวันหยุดสำคัญตามปฏิทินไทยที่ตรงกับเทศกาลของอาข่า และแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเพื่อมาร่วมสังสรรค์เต้นรำในตอนกลางคืน การเลือกที่จะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเช่นนี้ เนื่องจาก ในการดำเนินชีวิตประจำวันของหญิงสาวอาข่าเหล่านี้ไม่ได้แต่งกายด้วยชุดอาข่าอยู่ทุกเมื่อ ดังนั้น การแต่งกายในสถานการณ์นี้ เป็นการแสดงออกและยืนยันถึงความเป็นอาข่า หรือในสถานการณ์อื่น ๆ เช่น การเข้าร่วมงานพิธีในวันสำคัญต่างๆ การได้มีโอกาสเข้าเฝ้ารับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในคราวที่เสด็จทอดพระเนตร โครงการปลูกขาน้ำมันที่บริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านปางหนูน เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ที่มีการรวมตัวกันของกลุ่มชนที่มาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า จึงเป็นหนทางในการแสดงตัวตนและเป็นการแสดงพรมแดนความเป็นชาติพันธุ์ให้เด่นชัด และเป็นการจัดกลุ่มแยกเขาแยกเราผ่านอัตลักษณ์เชิงเครื่องมือที่เป็นเสื้อผ้า หรืองานวันเปิดโรงงานชาอู่หลงแห่งใหม่ของหมู่บ้าน การแต่งกายได้ถูกนำมาใช้เพื่อผนวกระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเข้ามาเข้ากับระบบเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย เป็นต้น

7.2.2 อภิปรายข้อสรุปสรุปด้านภาวะไร้สัญชาติและกระบวนการได้สัญชาติไทย

สัญชาติ คือ สิ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างรัฐและบุคคลในรัฐ และด้วยสัญชาติทำให้รัฐมีอำนาจอธิปไตยเหนือบุคคลด้วย รัฐเป็นเจ้าของสัญชาติซึ่งรัฐสามารถจะให้หรือไม่ให้สัญชาติแก่บุคคลก็ได้ ซึ่งถือว่าเป็นขอบเขตอำนาจของรัฐ โดยที่รัฐอื่น ๆ ไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงได้

โดยปฎิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน ข้อ 6 ระบุว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายทุกแห่งหน” และ ข้อ 15 (1) ทุกคนมีสิทธิในการถือสัญชาติหนึ่ง (2) บุคคลใด ๆ จะถูกตัดสัญชาติของตนโดยพลการหรือถูกปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติไม่ได้ และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการลดการไร้สัญชาติ (United Nations Convention on the Reduction of Statelessness 4 December 1954) ที่พยายามลดการไร้สัญชาติโดยกำหนดวิธีการแก้ไขการไร้สัญชาติเอาไว้ในรูปของข้อตกลงระหว่างประเทศ หากรัฐใดเข้าร่วมในข้อตกลงดังกล่าวก็จำต้องดำเนินการตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อหนึ่งระบุไว้ว่า “รัฐต้องให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในดินแดนของตนโดยใช้หลักดินแดน (*jus soli*) โดยจะให้ตอนเกิดหรือให้ภายหลังการเกิดก็ได้ หากพำนักอยู่ภายในประเทศของตนหรือมีถิ่นที่อยู่สำคัญในรัฐนั้น ๆ กล่าวคือ ถือเอาจุดเกาะเกี่ยวในเรื่องการพำนักหรือถิ่นที่อยู่เป็นจุดเกาะเกี่ยวสำคัญ”

กลุ่มชาวอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามา ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้ว สำหรับส่วนที่เหลือถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่บุคคลที่ไร้รัฐ เพราะได้ผ่านการจัดทำทะเบียนสำรวจและมีหมายเลขประจำตัวบุคคล 13 หลัก ซึ่งออกโดยงานทะเบียนราษฎร จึงเป็นเพียงกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติที่รอการลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และรอการพิสูจน์ทราบสถานะบุคคลที่แท้จริง

(1) ภาวะไร้สัญชาติ

จากบทที่ 5 ภาวะไร้สัญชาติของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เกิดจากการไม่รับการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาการลงรายการสถานะบุคคลให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ซึ่งระเบียบฉบับนี้เป็นระเบียบที่ใช้ในการพิจารณาการสัญชาติของบุคคลที่เป็นผู้มีสัญชาติไทย (บุคคลที่มีสัญชาติหรือไม่ โดยการพิจารณาตามหลักกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ) การไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติที่เกิดขึ้น เกิดจาก 2 ฝ่ายหลัก กล่าวคือ

ก. ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง หน่วยงานฝ่ายทะเบียนของที่ว่าการอำเภอ โดยมีนายทะเบียนเป็นผู้รับผิดชอบงานเกี่ยวกับคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน

จากข้อสรุปจากการศึกษาเกี่ยวกับการยื่นคำร้องของกลุ่มชาวอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามา พบว่า การยื่นคำร้องที่ผ่านมาไม่มีการประทับวันที่รับยื่นคำร้องและไม่มีการออกเลขที่คำร้อง และสุดท้ายไม่มีการฉีกส่วนรับคำร้องมอบให้ผู้ยื่นคำร้องเก็บไว้เป็นหลักฐานในการติดตาม

ความคืบหน้าของคำร้อง ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นขั้นตอนที่ถูกกำหนดไว้ใน ภาค 2 ลักษณะ 3 แห่งระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นสาเหตุหลักสำคัญที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากฝ่ายรัฐต่อมา คือ การไม่เอาใจใส่คำร้องที่ได้ยื่นไว้ รวมถึง ด้านทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐในเชิงลบที่ต่อคนไร้สัญชาติที่เป็นชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นกลุ่มที่มีผลต่อความมั่นคงของประเทศ และมองที่ความเป็นคนอื่นและไม่ใช่ว่าพวก เป็นชนกลุ่มน้อย มากกว่าจะมองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ถึงแม้จะมีการกำหนดคินยามศัพท์ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ว่า “กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง” ไว้แล้วว่า ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 9 กลุ่ม ที่ถือว่าเป็น “ชาวไทยภูเขา” ที่มีสิทธิในการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน แต่สำหรับนโยบายที่อยู่ในระดับเหนือขึ้นไป ได้แก่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ยังคงกำหนดกลุ่มชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในฐานะชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งและมองว่าไม่ใช่คนไทย ซึ่งต่างไปจากคินยามที่นิยามของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ที่แยกระหว่างความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยออกจากกัน ในกรณีเช่นนี้สำหรับกลุ่มคนไร้สัญชาติอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามา จึงอาจได้รับการมองว่าเป็นได้ทั้งชนกลุ่มน้อยและชาวไทยภูเขา และมีส่วนสัมพันธ์กับประเด็นความมั่นคงแห่งชาติด้วย

ในการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูงตามระเบียบฉบับนี้ โดยแนวทางปฏิบัติในการรับคำร้อง นายทะเบียนจะต้องลงเลขที่คำร้องและวันที่ที่รับคำร้องและมอบหลักฐานในการรับคำร้อง โดยการฝึกส่วนใบแรกของคำร้องที่มอบบนขวาให้แก่ผู้ยื่นคำร้องเก็บไว้เป็นหลักฐานในการติดตามคำร้อง ถึงแม้ว่าแนวทางปฏิบัตินี้จะไม่ได้มีการระบุไว้เป็นข้อระเบียบปฏิบัติ แต่ส่วนหน้าของคำร้องมีการพิมพ์ระบุไว้อย่างชัดเจน จากการศึกษาพบว่ากลุ่มชาวอาข่าไม่ได้รับเอกสารส่วนการรับคำร้องแต่อย่างใด ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การยื่นคำร้องของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ผ่านมาไม่ได้รับการลงเลขที่คำร้องและไม่มีการลงวันที่รับคำร้อง จึงส่งผลต่อการปฏิบัติตามข้อบัญญัติแห่งระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ที่เป็นข้อบัญญัติด้านระยะเวลาในแต่ละขั้นตอนไม่ถูกดำเนินการ ดังนั้น การเริ่มนับวันในการดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องจึงไม่อาจเริ่มต้นนับได้

ขั้นตอนการดำเนินการเกี่ยวกับคำร้องของเจ้าหน้าที่ (ปลัดอำเภอ) เริ่มตั้งแต่การตรวจสอบความถูกต้องของคำร้องที่กำหนดให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน ถ้าหากพบข้อผิดพลาดให้เจ้าหน้าที่ทำหนังสือแจ้งไปยังผู้ร้องเพื่อดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้อง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของนาย

ทะเบียนจะต้องปฏิบัติ และขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกของการเริ่มต้นกระบวนการการพิจารณาของราชการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน แต่ก็ยังเป็นขั้นตอนที่ไม่ถูกดำเนินการ แต่ถ้าหากกลุ่มอาชีพใดได้รับสัญชาติที่ยื่นคำร้องไว้แล้ว ได้รับการติดต่อและแก้ไขคำร้องให้ถูกต้อง การพิจารณาในการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ตามข้อบัญญัติจะต้องแล้วเสร็จภายใน 30 วันเช่นกัน

อนึ่ง การพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน กลุ่มผู้ยื่นคำร้องต้องได้รับแจ้งเป็นหนังสือแบบเป็นทางการด้วย แต่ปรากฏว่ากลุ่มชาวอาข่าหมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ต่างไม่ได้รับเอกสารแจ้งใด ๆ ภายหลังจากยื่นคำร้องไว้

ดังนั้น จึงสรุปในส่วนของคำร้องได้ว่า คำร้องที่ยื่นไว้จึงไม่มีสถานะของคำร้องใด ๆ ตามข้อบัญญัติของระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 นอกจากเป็นเพียงเอกสารคำร้องที่ได้รับการกรอกข้อมูลบุคคลพร้อมพยานหลักฐานของผู้ยื่นคำร้องที่ยื่นไว้ต่อฝ่ายทะเบียนของที่ว่าการอำเภอ โดยปราศจากการดำเนินการใด ๆ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ว่า กลุ่มชาวอาข่าได้อ้างว่าไม่มีการจ่ายเงินบนอย่างเป็นทางการและเป็นกระบวนการและที่เป็นเงินจำนวนมากเพื่อการค้าสัญชาติไทย และไม่อาจได้ข้อมูลเกี่ยวกับการร้องไต่ถามที่เกิดขึ้นจากการยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลและสัญชาติในพื้นที่วิจัยก็ตาม แต่ก็ไม่ได้เป็นข้อสรุปว่าไม่มีการร้องไต่ถามด้านนี้เกิดขึ้น ซึ่งอย่างน้อย ได้มีรูปแบบการเก็บเงินในจำนวนครั้งละ 100-200 บาท ของกลุ่มผู้นำหมู่บ้านบางคนตามที่กลุ่มชาวอาข่าจำนวนหนึ่งได้กล่าวถึง

ข. ฝ่ายผู้ไร้สัญชาติ

สิ่งหนึ่งที่น่าจะทำให้กลายเป็นผู้ไร้สัญชาติ คือ ความเป็นบุคคลผู้มีประวัติการอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน เพราะจากการสอบถามแล้ว พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านต่างยอมรับว่าได้อพยพมาจากประเทศพม่าจริง แต่ก็เวลาที่เนิ่นนานมาแล้วในอดีต โดยได้ย้ายมาตั้งรกรากที่บริเวณบ้านปางหนูน บริเวณหัวแม่คำเป็นแห่งแรกในระยะเวลาหนึ่ง และจากประวัติของหมู่บ้านที่ได้รับการอ้างว่ากลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามารุ่นแรกได้อพยพย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ ณ พื้นที่ปัจจุบันใน พ.ศ. 2506 ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ด้วยประวัติการอพยพย้ายถิ่นเช่นนี้ จึงถูกมองว่าเป็น “คนพม่า” ไม่ใช่คนไทย แต่ในการสำรวจต่าง ๆ ที่ผ่านมา กลุ่มชาวบ้านต่างได้รับการค้นพบและได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนมาโดยตลอด ฉะนั้น ความเป็นคนต่างด้าวจึง มีลักษณะของความเป็นคนต่างด้าวในเรื่องกฎหมายและจินตนาการที่เกิดในส่วนของรัฐ แต่ถ้าหากมีข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้จริงว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้าประเทศในภายหลัง รัฐมีสิทธิและอำนาจในการไม่ให้

สัญชาติไทยแก่บุคคลนั้นได้เช่นกัน ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการพิสูจน์ทราบสถานะบุคคลว่าเป็นคนไทยติดแผ่นดินหรือเป็นคนต่างด้าว

ภาวะไร้สัญชาติที่เกิดจากฝ่ายผู้ไร้สัญชาติก็เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการได้สัญชาติไทย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ได้ยื่นคำร้องไว้แล้วนั้น ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เข้าใจถึงรูปแบบ ประเภทของคำร้องของตนเอง หากแต่เป็นการดำเนินการในลักษณะที่เป็นกระทำพร้อมกันทั้งหมด และเกิดจากการไม่มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 เกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และระยะเวลาในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอน แต่ชาวอาข่าอีกส่วนหนึ่งรู้และเข้าใจว่าตนเองจะได้ยื่นแบบคำร้องประเภทใดไว้ต่อที่ว่าการอำเภอ แต่ก็ไม่ทราบเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และระยะเวลาในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนเช่นเดียวกัน

การติดตามคำร้องโดยผู้ยื่นคำร้องก็เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน และภาครัฐเปิดโอกาสให้ผู้เป็นเจ้าของคำร้องสามารถติดตามคำร้องได้ จากการศึกษพบว่า กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติที่ได้ยื่นคำร้องไว้แล้วนั้น ส่วนหนึ่งมีการติดตามและสอบถามความคืบหน้าของคำร้อง แต่เป็นไปในลักษณะของการติดตามคำร้องโดยขาดหลักการที่ถูกต้องตามระเบียบ และมักจะได้รับคำตอบจากเจ้าหน้าที่รัฐถึงสถานะของคำร้องที่ยังไม่มีการพิจารณาอนุมัติใด ๆ และให้รอคอย

นอกจากนี้ สาเหตุที่เกิดจากความไม่รู้ไม่เข้าใจในสถานะบุคคลที่แท้จริงของตนเอง ผู้วิจัยหมายความว่า ในอดีตกลุ่มชนบนพื้นที่สูงที่เป็นชาวเขาดั้งเดิมถูกทำให้เกิดความเข้าใจว่าตนเองเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทยและต่างก็เชื่อจริงตามนั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ว่า กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ที่เป็นผู้ยังไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านล้วนเข้าใจว่า การได้สัญชาติไทยของตนขึ้นอยู่กับ “การขอ” ซึ่ง “การขอสัญชาติ” เป็นกระบวนการสำหรับผู้ที่ไม่ใช่สัญชาติไทย (โดยการพิสูจน์ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ) แต่ถ้าในเป็นกลุ่มผู้ที่มีสัญชาติไทย ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้อง “ขอ” ผลของการถูกทำให้เชื่อว่าตนเองเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย จึงส่งผลให้กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติไม่คืนรนต่อสู้ให้ได้มาซึ่งความเป็นคนไทยมีสัญชาติไทยที่แท้จริงแก่ตน

ค. ความเป็นคนไร้สัญชาติที่เกิดจากพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 7 ทวิ

มาตรา 7 ทวิ เป็นมาตราที่ส่งผลให้เกิดการเพิ่มคนไร้สัญชาติในประเทศไทยอีกเป็นจำนวนมาก และมาตรา 7 ทวิ เป็นมาตราที่ส่งผลต่อชั้นบุตรที่เกิดในประเทศไทยจากบิดาหรือมารดาที่เป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเป็น “คนต่างด้าว” ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ โดยพิจารณา

จากสถานะบุคคลของบิดาหรือมารดาในขณะที่บุตรเกิดมานั้นเป็นสำคัญ ดังนั้น ถึงแม้ว่า บิดาหรือมารดาจะเป็นผู้มีสัญชาติไทยแต่ยังไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน ผู้เป็นบุตรเหล่านี้จึงไม่อาจได้รับสัญชาติไทยตามหลักสืบสายโลหิต ทั้งนี้ มาตรา 7 ทวิ เป็นมาตราที่กล่าวถึงการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนของผู้ที่เกิดในประเทศไทยเป็นหลัก แม้ว่าคนชั้นบุตรจะเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทยและมีจุดเกาะเกี่ยวอย่างแท้จริงกับประเทศไทย และโดยหลักทางกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ รัฐไทยยินยอมให้สัญชาติแก่ผู้ที่เกิดในประเทศตามหลักการได้สัญชาติโดยหลักดินแดน แต่มีข้อยกเว้นไว้ กล่าวคือ ถ้าหากบุคคลที่เกิดในประเทศไทยเป็นผู้ที่มีองค์ประกอบของบุคคล 3 ด้าน คือ 1) เกิดในประเทศไทย 2) เกิดจากบิดามารดา หรือบิดาตามข้อเท็จจริงและมารดาเป็นคนต่างด้าว หรือกรณีไม่ปรากฏตัวบิดา แต่มารดาเป็นคนต่างด้าว 3) เกิดจากบิดาที่เป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย หรือถ้าไม่ปรากฏตัวบิดา แต่การเข้าเมืองของมารดาเป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ดังนี้ จึงเป็นเหตุให้กลุ่มชาวอาข่า หมูบ้านพญาไพรเล่ามา ที่เป็นชั้นบุตรที่เกิดในประเทศไทยและชนเผ่าอื่นๆ ตกเป็นคนไร้สัญชาติอีกจำนวนมาก และโดยกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองได้กลายเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญาตั้งแต่เกิดอีกด้วย

(2) การได้สัญชาติ

การได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมูบ้านพญาไพรเล่ามา เป็นการได้สัญชาติผ่านกระบวนการยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน โดยนายอำเภอเป็นผู้อนุมัติหรือไม่อนุมัติให้สัญชาติไทย และการได้สัญชาติไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติเป็นการได้สัญชาติไทยที่เกิดขึ้นภายหลังซึ่งเป็นแนวทางการพิจารณาว่าด้วยหลักดินแดน เพราะในอดีตเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านมาก่อนและเป็นผลจากการพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริงว่าเป็นผู้ที่มีจุดเกาะเกี่ยวที่แท้จริงกับประเทศไทย และมีข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารการสำรวจโดยรัฐที่ระบุสถานที่เกิดไว้ว่าเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย

ทั้งนี้ หลักในการให้สัญชาติที่นานาประเทศหรือรัฐยึดเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน คือ การกำหนดให้สัญชาติของตน โดยใช้ข้อเท็จจริงที่แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างแท้จริงระหว่างรัฐผู้ให้สัญชาติและผู้ที่ได้รับสัญชาติ ซึ่งความสัมพันธ์อย่างแท้จริงที่กล่าวนี้ หมายถึง หลักการที่พันธูทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ได้สรุปหลักการได้สัญชาติของบุคคล มีอยู่ 6 หลักการ คือ

ก. การสืบสายเลือดจากผู้ที่มีสัญชาติของรัฐ

การสืบสายเลือดจากผู้ที่มีสัญชาติของรัฐ หมายถึง หลักสืบสายโลหิต ซึ่งเป็นหลักที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ โดยธรรมชาติและมีนัยถึงความเป็นคนชาติดั้งเดิมอยู่แล้ว จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวอาข่า หมูบ้านพญาไพรเล่ามา รุ่นอพยพอาจจะไม่ได้สัญชาติ

ไทย เพราะไม่ได้เกิดจากบุพการีที่สัญชาติไทยมาก่อน กล่าวคือ ไม่เคยมีบุคคลใดได้สัญชาติไทยมาก่อน นอกจากได้มีการพิสูจน์สถานะบุคคลและการมีความสัมพันธ์ด้านชีวประวัติศาสตร์ของบุคคลว่าเป็นผู้ที่มีสถานภาพเป็น “คนของชาติ” อย่างแท้จริง จึงจะได้สัญชาติไทย ดังนั้น การได้สัญชาติไทยของชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจำนวนหนึ่งเป็นการได้สัญชาติไทยหลังการเกิดโดยหลักดินแดนเป็นอันดับแรกและเมื่อมีผู้ที่ได้สัญชาติไทยเป็นรุ่นแรกแล้ว การได้สัญชาติโดยการหลักการสืบสายโลหิตก็เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมายังรุ่นลูกต่อไป

ข. การเกิดในดินแดนของรัฐ

การเกิดในดินแดนของรัฐ หมายถึง การยินยอมให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในดินแดนของรัฐ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่นานารัฐยอมรับและด้วยแนวคิดที่ว่า รัฐสมัยใหม่ ย่อมยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและดินแดน เพราะรัฐสมัยใหม่ย่อมมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและเหนือบุคคล และการให้สัญชาติโดยหลักดินแดนได้รับการรับรองโดยมาตรา 1 แห่งอนุสัญญาของสหประชาชาติว่าด้วยการลดความไร้สัญชาติ (United Nations Convention on the Reduction of Statelessness 30 October 1961) อีกด้วย

กลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา มีสิทธิในการได้รับสัญชาติไทย ด้วยความเป็นผู้ที่เกิดในดินแดนไทย ซึ่งการมีจุดเกาะเกี่ยวด้านดินแดนที่แท้จริงเช่นนี้ และการพิสูจน์ข้อเท็จจริงข้อนี้เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ และเมื่อพิสูจน์ทราบแน่ชัดแล้ว ว่าเป็นผู้มีความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกับรัฐโดยการเกิดจริง ก็ควรเป็นที่ยอมรับของรัฐ โดยเฉพาะ กลุ่มเด็กที่เกิดในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่มีหลักฐานเกี่ยวกับการเกิดในประเทศไทย และสิทธิในการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนเพียงหลักเกณฑ์เดียวนั้น ได้ถูกตัดออกไปจากหลักเกณฑ์การให้สัญชาติ เพราะรัฐไทยมักใช้หลักสายเลือดร่วมกับหลักดินแดนในการให้สัญชาติไทยแก่บุคคลที่เกิดในดินแดน ซึ่งปรากฏชัดเจนในมาตรา 7 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ 2508 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

ค. การมีภูมิลำเนาถาวรในรัฐผู้ให้สัญชาติ

การมีภูมิลำเนาถาวรในรัฐผู้ให้สัญชาติ หมายถึง การที่รัฐยินยอมให้สัญชาติแก่บุคคลที่มีถิ่นที่อยู่ถาวรในดินแดนรัฐ (Domicile animo manendi) ซึ่งหมายถึง รัฐยอมให้สัญชาติแก่บุคคลที่มีเจตนาจะตั้งรกรากถาวรอยู่รัฐ ซึ่งเป็นการให้สัญชาติภายหลังการเกิด ดังนั้น แม้ว่าบุคคลต่างด้าวจะไม่ได้แสดงเจตนาที่จะร้องขอสัญชาติของรัฐ เอกชนก็จะได้สัญชาติของรัฐทันทีที่เขามีภูมิลำเนาถาวรในรัฐนั้น การให้สัญชาติในหลักการนี้ไม่ขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะถือว่า

เป็นเจตนาของบุคคลที่จะอาศัยอยู่อย่างถาวรในรัฐและเหมาะสมที่จะได้สัญชาติของรัฐ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐผู้ให้สัญชาติและบุคคลที่ชัดเจนยิ่งกว่าการเกิดในรัฐ

กลุ่มชาวอาข่าที่หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาเกือบทุกครัวเรือนถือว่ามี การอาศัยอยู่อย่างถาวรในประเทศไทย เพราะทุกหลังคาเรือนมีเลขที่ประจำบ้านและมีการขึ้นทะเบียนเลขที่บ้านต่อที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวงตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 และมีประวัติของหมู่บ้านที่ยาวนานกว่า 40 ปี ในการอพยพโยกย้ายมาตั้งชุมชนในพื้นที่ปัจจุบัน โดยยังไม่นับระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณหัวแม่คำและปางหนูน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเขตแดนประเทศไทย ก็ยังไม่อาจเป็นเหตุผลที่เพียงพอในการพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่ผู้ที่ยังไม่ได้สัญชาติไทยหรือที่ตกค้างจากการพิจารณาลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้านครั้งที่ผ่านมา

การอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ยาวนานสามารถเป็นองค์ประกอบหนึ่งสำคัญประการหนึ่งของการที่ควรจะได้สัญชาติไทย อีกทั้งการมีอาชีพที่เป็นหลักแหล่ง ได้แก่ การทำไร่ชา อันเป็นสิ่งที่ยึดให้กลุ่มชาวอาข่าต่างอาศัยอยู่โดยไม่สามารถโยกย้ายไปแหล่งอื่นได้ อีกทั้ง ถือว่ากลุ่มชาวอาข่าที่ยังไม่ได้สัญชาติไทยที่อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา มีเจตนาที่จะอาศัยอยู่ในรัฐไทย ผ่านการนิยามความเป็นคนไทยเพราะอาศัยอยู่ในประเทศไทย และการปฏิเสธว่าตนเองไม่ได้เป็น “พม่า” หรือ “มีสัญชาติของรัฐอื่น” อีกประการหนึ่ง การแสดงเจตนาที่จะอาศัยอยู่ในรัฐไทยเช่นนี้ เป็นเหตุผลที่ชัดเจนกว่าการได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดนอีกด้วย ฉะนั้น รัฐไทยควรจะพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่พวกเขา แต่สิ่งหนึ่งที่อาจถูกนำมาอ้างเกี่ยวกับการอาศัยอยู่แบบถาวรของกลุ่มชนอาข่า ณ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้หรือที่อื่น ๆ ได้ คือ การที่กลุ่มชนอาข่าได้รับการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติแบบต่าง ๆ นั้นมีลักษณะการอาศัยอยู่ชั่วคราวและได้รับการอนุญาตให้อยู่พักอาศัยชั่วคราวเท่านั้น เพราะประจำตัวบุคคลเลข 13 หลักที่ได้จากการสำรวจเป็น เลข 6 หมายความว่า คนต่างด้าวที่เข้าเมืองไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่มีมติคณะรัฐมนตรีให้เป็นบุคคลเข้าเมืองชอบด้วยกฎหมายและได้สิทธิอยู่อาศัยชั่วคราว รวมถึงการอ้างเหตุของการมีหลักฐานที่เป็นทะเบียนบ้านประเภท ท.ร. 13 และสูติบัตร ประเภท ท.ร. 3 ซึ่งหมายถึง เอกสารทางราชการที่ใช้สำหรับบุคคลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและในลักษณะชั่วคราว ซึ่งโดยผลของเอกสารประเภทนี้ย่อมกำหนดสถานะบุคคลของผู้ถือตามที่ระบุไว้ในส่วนหน้าของเอกสาร

(ง) การมีสถานภาพเป็นบุคคลในครอบครัวกับบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐผู้ให้สัญชาติ

การมีสถานภาพเป็นบุคคลในครอบครัวกับบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐผู้ให้สัญชาติ หมายถึง การยอมรับให้สัญชาติของรัฐแก่บุคคลต่างด้าวที่เข้ามามีสถานภาพในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ถือสัญชาติของรัฐนั้น หลักการเช่นนี้ปรากฏในพระราชบัญญัติการแปลงชาติ

ร.ศ. 130 มาตรา 13 ซึ่งกำหนดว่า “บุตรทุกคนของผู้ที่ได้แปลงชาติแล้ว บรรดาที่ยังมีอายุไม่ครบ บริบูรณ์ในเวลาทีแปลงชาตินั้น ย่อมมีอำนาจอันชอบธรรมเป็นคนในบังคับสยามตามบิดาคือ..” และรัฐอาจให้สัญชาติคนแก่กลุ่มสมรสของบุคคลที่มีสัญชาติของตน หลักการนี้เป็นหลักการหนึ่งในการที่นานาประเทศให้สัญชาติแก่บุคคลโดยเห็นถึงแนวคิดที่ว่าด้วยความความเป็นเอกภาพของครอบครัวซึ่งภายใต้แนวคิดนี้ บุคคลในครอบครัวเดียวกันควรมีสัญชาติเดียวกัน

การได้สัญชาติไทยที่ผ่านของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา เป็นการได้สัญชาติไทยที่ยื่นคำร้องที่รวมรายชื่อทุกคนในครอบครัวไว้ในคำร้องเดียวกัน ดังนั้น กลุ่มผู้ที่ได้สัญชาติไทยแล้วนั้น จึงเป็นการได้สัญชาติไทยทั้งครอบครัว แต่สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติจากการให้สัญชาติไทยโดยการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง (ระเบียบ 43) คือ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ที่ว่าการอำเภอแม่ฟ้าหลวง ได้มีประกาศให้สัญชาติไทยโดยการลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) สำหรับผู้ที่กำลังศึกษาและที่มีวุฒิการศึกษาที่ยื่นคำร้อง “ระเบียบ 43” ไว้ให้ได้รับการลงรายการสัญชาติตามคำร้อง แต่ทั้งนี้ เป็นการได้เฉพาะกลุ่มผู้ที่มีวุฒิการศึกษาและที่กำลังศึกษาอยู่เท่านั้น โดยที่คนอื่น ๆ ในครอบครัว ได้แก่ บิดา มารดา ซึ่งมีชื่อในทะเบียนสำรวจบุคคลบนพื้นที่สูงฉบับเดียวกันกลับไม่ได้รับการลงรายการสัญชาติในทะเบียนบ้าน จึงอาจถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมสำหรับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวผู้ที่ได้สัญชาติในครั้งนี้

จ. การเป็นข้าราชการในรัฐผู้ให้สัญชาติ

การเป็นข้าราชการในรัฐผู้ให้สัญชาติ หมายถึง การที่รัฐยินยอมให้สัญชาติคนแก่บุคคลผู้ที่เข้าทำงานให้แก่รัฐนั้น สำหรับหลักเกณฑ์ข้ออาจเกิดขึ้นและได้เกิดขึ้นในอดีตในระยะเวลาของการพยายามเข้าถึงกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของรัฐ โดยการเร่งให้สัญชาติไทยแก่กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง ดังเหตุการณ์การแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอดีตและการยินยอมให้สัญชาติไทยแก่บุคคลที่สามารถเป็นตัวแทนของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการติดต่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐและชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งในอดีต กลุ่มชนอาข่า ณ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา จำนวนหนึ่งได้รับสิทธินี้ แต่ในปัจจุบัน การที่จะสามารถเข้ารับราชการได้นั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยเสียก่อน และถึงแม้จะมีสัญชาติไทย ในการสอบเข้ารับราชการหรือการเข้าไปทำงานในหน่วยงานราชการบางหน่วยงานบางตำแหน่งเปิดโอกาสให้เฉพาะบุคคลที่มีสัญชาติไทยโดยกำเนิดเท่านั้น อีกประการหนึ่ง กลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในประเทศไทย มักจะถูกกำหนดไว้ให้เป็นผู้ที่ไม่มีสัญชาติโดยกำเนิด ด้วยความหมายของชุดตัวเลขประจำตัว 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วยเลข 8 อันหมายถึง คนต่างด้าวที่ได้มีการขอสัญชาติไทยและได้ภายหลังการเกิด

ฉ. การมีเจตนาแปลงสัญชาติเป็นคนชาติของรัฐนั้น

การมีเจตนาแปลงสัญชาติเป็นคนชาติของรัฐนั้น หมายความว่า รัฐมักจะยอมรับในการให้สัญชาติแก่บุคคลที่มีเจตนาจะได้สัญชาติของรัฐผู้ให้สัญชาติ ซึ่งในภาษาอังกฤษหมายถึงไทยเรียกว่า “การแปลงสัญชาติ” การมีเจตนาในการจะแปลงชาตินั้น เป็นเจตนาในทุกด้านของบุคคลที่ไร้สัญชาติในประเทศไทยไม่เพียงเฉพาะกลุ่มชนอาฮา ณ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาแห่งนี้ เพราะ การที่กลุ่มชนให้ความร่วมมือในการเขียนคำร้องทั้งที่เป็นคำร้องตามระเบียบ 43 และการยื่นคำร้องตามมาตรา 7 ทวิ ถือได้ว่ากลุ่มชนอาฮาที่ยังเป็นคนไร้สัญชาติมีเจตนาที่จะแปลงสัญชาติให้ เป็นไทยมาโดยตลอด และการที่จะแปลงสัญชาติเป็นไทยได้นั้น บุคคลที่จะขอแปลง ซึ่งมีสถานะบุคคลเป็น “คนต่างด้าว” ตามคำนิยามในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ 2508 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า หมายถึง บุคคลที่มี สัญชาติอื่น และบุคคลที่ไม่มีสัญชาติของรัฐใด จำเป็นต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนตามมาตรา 10 และ มาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกันนี้ ด้วยคุณสมบัติของบุคคลตามที่ระบุไว้ กลุ่มชนอาฮา ไร้สัญชาติ หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาจำนวนไม่น้อยที่มีคุณสมบัติครบทุกประการ โดยเฉพาะกลุ่ม เยาวชนอาฮา ที่อายุบรรลุนิติภาวะตามกฎหมายไทยและยังไม่ได้สัญชาติไทยไม่ว่าจะด้วยการยื่นคำ ร้องประเภทใดก็ตาม ก็สามารถที่จะยื่นคำร้องแปลงสัญชาตินี้ได้ และรัฐไทยควรจะพิจารณาให้ สัญชาติไทยแก่ผู้ที่ยื่นนั้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การยื่นแปลงสัญชาติเป็นไทยในกรณีนี้ เป็นลักษณะของ การยื่นของคนต่างด้าวที่เป็นผู้มีสัญชาติอื่น หมายถึง คนต่างด้าวที่เข้าเมืองมาโดยถูกกฎหมาย มี ใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว และมีความต้องการที่จะแปลงสัญชาติเป็นไทย และที่สำคัญการ กำหนดสถานะบุคคลโดยชุดเลขประจำตัว 13 หลักก็มีความหมายที่บ่งบอกถึงคนต่างด้าวแปลง ไทย ซึ่งผู้ยื่นจำเป็นต้องพิจารณาถึงสถานะบุคคลที่แท้จริงที่ตนดำรงอยู่ และควรยื่นคำร้องให้ถูก ประเภทกับสถานะบุคคลของตน

7.2.3 อภิปรายข้อสรุปด้านความสัมพันธ์ของการได้สัญชาติไทยและการปรับเปลี่ยนอัต ลักษณ์

(1) อภิปรายความเปลี่ยนแปลงหลังจากการได้สัญชาติไทย

จากบทที่ 6 ที่ได้เสนอถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการได้สัญชาติไทย ของกลุ่มชาวอาฮา ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ถึง 13 ด้าน แต่เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ สรุปถึงลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พบว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านสิทธิใน 3 ด้านด้วยกัน คือ สิทธิด้านความเป็นพลเมือง สิทธิด้านการเมือง และสิทธิด้านสังคม ดังนี้

ก. สิทธิด้านความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมืองย่อมเกิดจากสิ่งที่คุณกมัตตัวบุคคลเข้ากับรัฐในฐานะเป็นพลเมือง และความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการดำรงอยู่ของบุคคลนั้นถูกต้องทั้งในด้านกฎหมายและโดยกฎหมาย ทั้งนี้ ความเป็นพลเมืองยังได้กำหนดถึงสิทธิของสมาชิกในด้านการเมืองและการปกครองเอาไว้ด้วย

หลังจากที่มีสถานะเป็นเพียงราษฎรในประเทศไทย และมีเอกสารเฉพาะสำหรับผู้ไม่มีสัญชาติไทยและอยู่ในระบบฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรในประเทศไทยอีกฐานข้อมูลหนึ่ง การปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นพลเมืองไทยโดยการได้สัญชาติไทยแล้ว สิ่งต่าง ๆ ข้างต้นนี้จะเปลี่ยนไป คือ มีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มชุดตัวเลข 13 หลักใหม่ที่ขึ้นต้นด้วย เลข 8 และเปลี่ยนการถือเอกสารและบัตรประจำตัวบุคคลใหม่เป็นบัตรประจำตัวประชาชน และมีเอกสารทะเบียนเป็นสำเนาทะเบียนบ้านสำหรับผู้ที่มีสัญชาติไทย (ประเภท ท.ร. 14) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เป็นการเชยิบจากสถานะเดิมที่ดีกว่าไปสู่สถานะใหม่ที่ดีกว่า และกลายเป็นผู้มีสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นสถานะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ และการมีสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยการได้สัญชาติไทย ได้กระทำให้หลุดพ้นจากความเป็นชนกลุ่มน้อย (โดยไม่พิจารณาจากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในประเทศไทย) หลุดจากความเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และหลุดพ้นจากความเป็นคนต่างด้าวและกลายมาเป็นคนชาติอีกด้วย เมื่อมีสถานะบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว สิทธิการอาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างถาวร โดยปราศจากความกังวลและมีความมั่นคงในชีวิต

นอกจากนี้ สิทธิความเป็นพลเมืองไทยยังสามารถได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสำหรับทายาท คือ บุตร ซึ่งสถานะบุคคลของบุตรที่เกิดก่อนบิดาหรือมารดาจะได้สัญชาติไทย ย่อมดำรงสถานะเดียวกันกับบิดาหรือมารดา ซึ่งก็คือ สถานะคนต่างด้าวและเป็นผู้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองและเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา ตั้งแต่แรกเกิด แต่เมื่อบิดาหรือมารดาได้สัญชาติไทยแล้ว บุตรที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เป็นผู้เกิดมาแล้วขณะที่บิดาหรือมารดาได้สัญชาติไทย และ/หรือ หลังการได้สัญชาติของบิดาหรือมารดา ย่อมได้สัญชาติของบิดาหรือมารดาโดยอัตโนมัติด้วยผลของกฎหมาย และไม่มีเหตุยกเว้นในการไม่ได้สัญชาติ

ข. สิทธิด้านการเมือง

การพ้นจากความไร้สิทธิทางการเมืองของกลุ่มคนไร้สัญชาติ ซึ่งไม่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการเมืองของรัฐได้ แต่เมื่อกลุ่มชาวอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามาได้เป็นผู้มีสัญชาติไทย การเป็นผู้มีสัญชาติไทยได้กระทำให้กลายเป็นบุคคลทางการเมือง และผู้ใช้สิทธิทางการเมืองได้

การเป็นบุคคลทางการเมือง ก็เช่น การได้สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และอื่น ๆ ในระดับที่สูงกว่าได้

การเป็นผู้ใช้สิทธิทางการเมือง ก็เป็นสิ่งที่ได้รับทันทีได้สัญชาติไทย ทั้งนี้ในฐานะเป็นผู้มีสิทธิทางการเมืองนี้ ได้กลายเป็นเป้าหมายสำหรับกลุ่มนักการเมืองด้วยหวังในการคะแนนเสียงที่ตนเองอาจได้รับจากการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

สิทธิทางการเมืองนี้ กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ต่างมีความต้องการในสิทธิทางการเมืองอย่างเหลือล้น

ค. สิทธิด้านสังคม

สิทธิด้านสังคมเป็นสิทธิที่ได้จากการเป็นพลเมืองของรัฐ ซึ่งสิทธิด้านสังคมที่ว่ามี ได้แก่ สิทธิด้านต่าง ๆ ที่รัฐไทยเป็นผู้กำหนดและจัดให้แก่พลเมืองของรัฐ ซึ่งการได้สัญชาติไทยได้สนองต่อความต้องการด้านสิทธิทางสังคมของกลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ การเดินทางโดยเสรี โดยไม่มีข้อจำกัดในการเดินทางออกนอกพื้นที่ ซึ่งในอดีตกลุ่มคนไร้สัญชาติเหมือนถูกกักขังอยู่แต่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และการเดินทางออกนอกเขตจังหวัดในแต่ละครั้งจำเป็นต้องมีได้รับใบอนุญาตเดินทางออกนอกพื้นที่ แต่เมื่อเป็นผู้มีบัตรประจำตัวประชาชนไทยเป็นผู้มีสัญชาติไทย เป็นพลเมืองแล้ว การเดินทางไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในประเทศเท่านั้น แต่ยังสามารถเดินทางไกลออกไปถึงต่างประเทศ ดังกรณีการเดินทางไปทำงานของกลุ่มชาวอาข่าที่ประเทศไต้หวัน

ความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มคนไร้สัญชาติคิดว่าตนเองไม่เคยได้รับ เคยถูกเลือกปฏิบัติ ความไร้สัญชาติทำให้ขาดความเท่าเทียมในความเป็นประชาชนคนไทย และความไร้สัญชาติได้ทำให้เกิดความแปลกแยกในตัวบุคคลท่ามกลางสังคมใหญ่ ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เหล่านี้ ถูกจัดการและเปลี่ยนไปหลังจากการได้สัญชาติไทย

สิทธิด้านสังคม ยังรวมถึง การได้รับสิทธิการให้บริการด้านสาธารณสุขผ่านโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค การเข้าถึงแหล่งเงินทุนการศึกษา และสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุการได้รับเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุก็เป็นสิ่งที่ได้โดยการจัดสรรของรัฐแทบทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยเท่านั้น

การได้สัญชาติไทยกลายเป็นสิ่งชักจูงให้กลุ่มคนไร้สัญชาติที่ไร้สัญชาติเข้าสู่ระบบแรงงาน และการเป็นแรงงานในฐานะลูกจ้างบริษัท จึงทำให้ได้สิทธิประกันสังคม ซึ่งเป็นอีกสิทธิทางสังคมอีกสิทธิหนึ่งที่คนไร้สัญชาติที่ไร้สัญชาติสามารถเข้าถึงได้

(2) อภิปรายการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

การได้มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน รวมทั้งการระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและกลุ่มคน กลุ่มชาวอาข่าได้มีการปรับเปลี่ยนความเป็นตัวตนให้มีความเป็นไทยมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างตัวตนขึ้นมาอีกหนึ่งตัวตน คือ การนิยามถึงความเป็นคนไทย ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้น และการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนี้ นิติ ภาวครพันธุ์ ได้เสนอว่าเกิดจากปัจจัย ที่ก่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์ของปัจเจกชนหรือกลุ่มคน 2 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยด้านการเมือง

ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลและก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และเกิดการนิยามถึงความเป็นคนไทยของกลุ่มชาวอาข่า ตามข้อเสนอของ นิติ ในที่นี้ น่าจะหมายถึง การมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย การพูดภาษาไทย การเข้าโรงเรียนไทย และระบบเศรษฐกิจ

การมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยย่อมอยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐไทย และการได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งย่อมเกิดความผูกพันและคุ้นเคยกับพื้นที่ รวมไปถึงการได้เรียนรู้ถึงระบบสังคมนั้น ๆ ที่ตนเองได้อาศัยอยู่ ถึงแม้ว่า การอ้างเหตุของการได้อาศัยอยู่ในประเทศไทยของกลุ่มชาวอาข่า อาจเป็นเหตุผลที่ไม่มากพอในการจะกำหนดให้เป็นคนไทยได้โดยง่ายก็ตาม แต่สิ่งที่เกิดจากการมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย คือ การที่กลุ่มชาวอาข่าต้องมีการปรับเปลี่ยนทั้งที่เกิดจากด้านของตน ได้แก่ การยินยอมที่จะเรียนรู้ถึงลักษณะของสังคมไทยผ่านความเป็นรัฐ และการปรับเปลี่ยนที่เกิดจากภายนอก ซึ่งหมายถึง รัฐ เพราะสิ่งที่รัฐไทยได้พยายามทำมาโดยตลอด คือ การพยายามที่จะให้กลุ่มชนบนพื้นที่สูงกลุ่มต่าง ๆ เกิดการยอมรับว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของประเทศไทยและเป็นคนไทย

นอกจากนี้ ยังมีการปรับอัตลักษณ์ด้านภาษาอีกด้วย การปรับอัตลักษณ์ด้านภาษานี้ก็เพื่อสร้างความเหมือนและความเป็นพวกเดียวกัน และเพื่อลดทอนความต่าง และที่สำคัญเพื่อเกิดความชัดเจน และมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร อีกทั้ง เพื่อการได้รู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก สิ่งที่น่าคิด และใช้เพื่อบรรลุมรรคผลประสงฆ์แห่งตน การปรับอัตลักษณ์ด้านภาษา เกิดจากการดำรงอยู่มาท่ามกลางระบบสังคมที่ใช้ภาษาไทย และด้วยภาษาไทยถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนของชาติไทยและเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการชาตินิยมไทยในอดีต ภาษาไทยถูกนำมาสู่กลุ่มชนบนพื้นที่สูงผ่านโครงการให้การศึกษาแก่บุคคลบนพื้นที่สูง และโครงการสร้างชาติด้วยภาษา ดังที่เคยเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 ที่รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้เสนอมุมมองว่า คนที่พูดภาษาไทยก็คือคนไทย ดังนั้นแล้ว กลุ่มชาวอาข่าที่พูดภาษาไทยได้ ต่างก็อ้างถึงความเป็นคนไทย

ช่องทางการปรับอัตลักษณ์ด้านภาษา เกิดขึ้นจาก 2 ช่องทาง กล่าวคือ ช่องทางแรก เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้พูดและใช้ภาษาไทย ผ่านการได้ออกไปทำงานนอกพื้นที่ จาก

การศึกษาพบว่า กลุ่มชาวอาข่าที่เคยเดินทางไปทำงานและใช้ชีวิตอยู่นอกสังคมหมู่บ้าน ล้วนเป็นผู้ที่สามารถพูดภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะมีสำเนียงของภาษาที่ไม่ชัดเจนเท่าใดนัก ไม่เพียงแต่การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มตัวแทนภาษาไทย คือ ผู้ที่พูดภาษาไทยได้ สิ่งที่ส่งผลต่อการปรับอัตลักษณ์ด้านภาษาในยุคเทคโนโลยีที่ทันสมัย คือ การมีสื่อที่เป็นโทรทัศน์ และวิทยุ ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งในการเรียนรู้ถึงภาษาไทย

ช่องทางที่สอง เป็นช่องทางที่อัตลักษณ์ได้รับการปรับเปลี่ยนและมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ การระบบโรงเรียน เพราะระบบโรงเรียนไทยเป็นเครื่องมือที่รัฐส่งไปปะทะกับความ เป็นพื้นเมืองหรืออัตลักษณ์เดิมของกลุ่มชาวอาข่า และที่ผ่านมาระบบโรงเรียนก็ประสบความสำเร็จอย่างมาก การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เกิดจากระบบโรงเรียนนี้เกิดขึ้นโดยตรงต่อกลุ่มลูกหลานของชาวอาข่าที่เป็นเด็กนักเรียน และได้รับการยอมรับจากกลุ่มชาวอาข่าที่เป็นพ่อแม่ผู้ปกครองด้วยเช่นกัน

ดังนั้น การเข้าเรียนในระบบโรงเรียนของเยาวชนอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่า ถือว่าเป็นการสร้างหนทางที่ก่อให้เกิดการยอมรับในอำนาจของรัฐและเป็นสร้างตัวตนใหม่ให้แก่เยาวชนอาข่า และระบบโรงเรียนเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจน ซึ่งในที่นี้รัฐเป็นผู้ใช้ในการเผยแพร่ และกลุ่มชาวอาข่าเป็นผู้รับโดยได้รับประโยชน์จากภาษาไทย ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญเป็นสิ่งที่ถูกนำมา นิยามถึงความเป็นไทยของตน

นอกจาก ระบบโรงเรียนของรัฐจะเป็นกล่องที่บรรจุเต็มไปด้วยความเป็นไทย ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ชาติไทย ภาษาไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีไทย และความเป็นไทยด้านอื่น ผ่านการเรียนการสอนเป็นภาษาไทยแล้ว โรงเรียนยังเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ด้านความเป็นชาติของรัฐไทยอีกด้วย โดยปรากฏอยู่ในเนื้อหาของคำปฏิญาณตนของเด็กนักเรียนโรงเรียนพญาไพรเล่ามา ที่ได้ปลูกถ่ายและสร้างจิตสำนึกร่วมในประวัติศาสตร์ชาติไทย และให้เกิดนิยามของ “ความเป็นคนไทยแบบเสมือนจริง” ของกลุ่มนักเรียนที่ยังเป็นคนไร้สัญชาติ

ปัจจัยทางสังคม ลำดับสุดท้ายได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ การอาศัยอยู่ในสังคมใด พื้นที่โดยอ้อมอยู่ภายในระบบเศรษฐกิจของสังคมนั้น ระบบเศรษฐกิจที่กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่า มาต้องพึ่งพิงนี้ ก็คือ ระบบเงินตราและระบบเศรษฐกิจของไทย ที่แสดงผ่านกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มชาวอาข่า บ้านพญาไพรเล่ามาใน 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก ได้แก่ การเข้าสู่ระบบการจ้างงานโดยการเดินทางไปทำงานในที่พื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในเขตจังหวัดเชียงราย หรือจังหวัดอื่น ๆ การจะออกไปสู่ตลาดแรงงานได้ สิ่งสำคัญที่

จำเป็นต้องมีคือ ต้องสามารถพูดภาษาไทย ทั้งนี้เพราะเมื่ออยู่นอกสังคมหมู่บ้านแล้ว ภาษาไทยย่อมเป็นสิ่งจำเป็น

ลักษณะที่สอง ได้แก่ การปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกแบบทำไร่ดั้งเดิม มาเป็นการปลูกชา ดังนั้น อุดมการณ์ที่เกิดจากวาทกรรมทางสังคมที่กล่าวว่ากลุ่มชนเผ่าบนพื้นที่สูงเป็นผู้ที่มีวิถีทางการเกษตรแบบทำลายทรัพยากรดินและป่าไม้ ถูกปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นเกษตรกรผู้ปลูกชาแทน

ลักษณะสุดท้าย ได้แก่ การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ที่ไม่เพียงเกิดขึ้นเฉพาะภาษาไทย เพื่อนำไปสู่ตลาดแรงงานในไทยเท่านั้น กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ยังมีการสนับสนุนให้ชาวอาข่าที่เป็นลูกหลานให้ได้เรียนภาษาจีนอีกด้วย นอกจากนี้ ชาวอาข่าในหมู่บ้านยังรวมตัวกันจ้างครูสอนภาษาจีนด้วยตนเองให้มาสอนเด็กเยาวชนอาข่าของหมู่บ้านได้เรียน โดยหวังที่จะได้ให้เป็นโอกาสในการไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน

สำหรับ ปัจจัยด้านการเมือง ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ของชาวอาข่า ได้แก่ การมีนโยบายสำรวจจัดทำทะเบียนบุคคลที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงของประเทศและการได้สัญชาติไทยมีบัตรประชาชนไทย

การสำรวจจัดทำทะเบียนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลให้กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา ได้มีการเปลี่ยนแปลงสถานะบุคคลจากความเป็นคนไร้รัฐและไร้สัญชาติมาสู่ความไม่เป็นคนไร้รัฐแต่ยังไร้สัญชาติ เมื่อมีการยืนยันที่ชัดเจนโดยการลงบันทึกไว้ในแบบพิมพ์นี้ ได้เกิดการรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานะบุคคลของตนเองว่าเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทย และอาจเป็นผู้มีสัญชาติไทย (ซึ่งต้องผ่านกระบวนการพิสูจน์สัญชาติ) และนอกจากการอ้างว่าเป็นคนเกิดในประเทศไทยแล้ว ในกลุ่มชาวอาข่าเองที่เป็นผู้ที่มีบัตรสีฟ้าต่างนิยามว่าตนเองเป็นกลุ่มชาวเขาคั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และที่สำคัญ การสำรวจทางทะเบียนได้ทำให้กลุ่มชาวอาข่าที่ผ่านการสำรวจกลายเป็น “ราษฎร” ของประเทศไทย และมีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศในลักษณะชั่วคราว ซึ่งมักมีมติคณะรัฐมนตรีในการผ่อนผันในการอยู่อาศัยในประเทศมาโดยตลอด

การปรับเปลี่ยนต่อมายังอยู่ในช่วงก่อนการได้สัญชาติไทย จากสิ่งที่ค้นพบในการนิยามที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการเมือง จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามาต่างนิยามถึงความเป็นคนไทยที่ตนจะได้เป็นมากที่สุดผ่านการมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย

สำหรับการมีบัตรประจำตัวประชาชนไทย เป็นรูปแบบหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity) เป็นอัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolized identity / significant identity) เป็นการแสดงตัวตนคนไทยในเฉพาะ โอกาส (occasionally) เป็นการแสดงอัตลักษณ์เชิงเครื่องมือ

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหมือนและการปกป้องตนเองจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นลักษณะของการยืนยันถึงความมีตัวตนในสังคมและยืนยันถึงความเป็นคนไทยเฉกเช่นเดียวกับผู้อื่น

การมีสัญชาติไทยและมีบัตรประจำตัวประชาชนนี้ อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ที่สังเกตเห็นได้โดยง่าย เพราะไม่ได้มีการถือแสดงให้ผู้อื่นเห็นอยู่ตลอดเวลา แต่การมีบัตรประจำตัวประชาชน ก็เพื่อยืนยันถึงความเป็นไทยโดยสมบูรณ์ เป็นการเติมเต็มในสถานะที่ไม่ชัดเจนของบุคคล และเพื่อเป็นสิ่งที่นำไปสู่สิทธิด้านต่าง ๆ ความมีตัวตนและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น เมื่อกลุ่มชาวอาข่าในหมู่บ้านที่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทย ออกเดินทางไปที่แห่งใดก็ตาม เมื่อมีการตรวจบัตรโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทหาร การแสดงบัตรประจำตัวประชาชนไทยได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์คนไทย และเป็นการใช้บัตรประชาชนไทยในฐานะ “สัญลักษณ์แทนตัวตนแห่งตัวตนคนไทย” ถึงแม้บางคนอาจจะไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ก็ตาม แต่โดยอำนาจและความหมายของบัตรประชาชนก็ได้ทำให้บุคคลนั้นกลายเป็นคนไทยโดยปริยาย แต่ถ้าหากไม่มีการแสดงบัตรประจำตัวประชาชนไทย สิ่งที่น่าประหลาดใจเหลือเพียงลักษณะหน้าตา และการแต่งกายแบบชนเผ่าเท่านั้น

ทั้งหมดข้างต้นนี้ ได้อภิปรายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวอาข่าบ้านพญาไพรเล่ามา ตามการแบ่งประเภทปัจจัยของ นิติ แต่ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยทางสังคมมีหลายลักษณะ ได้แก่ สถานการณ์ (situation) การแข่งขัน (competition) ความต่างระหว่างกลุ่ม (differentiation) ความต้องการลดทอนความต่างหรือข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (deconfliction) การเรียนรู้ (learning) ความผูกพันหรือการรับเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม (affiliation) การผสมกลมกลืน (assimilation) การเปลี่ยนผ่านของช่วงแห่งวัย (age) การศึกษา (education) ที่สำคัญ ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นเรื่องของอำนาจและสิทธิ (relationship of power and rights)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยทางด้านการเมืองยังเกี่ยวข้องกับการผ่านขั้นตอนกระบวนการบางอย่างเพื่อได้มาซึ่งสัญลักษณ์แห่งความเป็นสมาชิกของสังคมที่เห็นว่าใหญ่กว่าและเหนือกว่า เมื่อได้มาข้อมเป็นลักษณะของการเขียนอัตลักษณ์แห่งตัวตนไปสู่อัตลักษณ์ใหม่ เช่น การที่คนไร้สัญชาติในประเทศไทยได้ผ่านกระบวนการได้สัญชาติและได้สัญชาติไทยในที่สุด เป็นการเขียนความเป็นสมาชิกที่แท้จริงในฐานะพลเมืองไทย พร้อมกับการได้รับบัตรประจำตัวประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงตัวตนแห่งความเป็นคนไทย ก็ได้ทำให้อัตลักษณ์มีการเลื่อนขึ้นไปในทิศทางที่ดีกว่าอัตลักษณ์เดิม และการได้สัญชาติไทย ได้รวมไปถึงการเข้าถึงสิทธิและโอกาสต่าง ๆ ได้อีกด้วย

นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนในระดับปัจเจกบุคคล ดังที่ Brown เสนอว่า การเปลี่ยนชื่อเดิมที่ถูกตั้งตามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ก็ถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคล ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการได้สัญชาติไทย คือ การเปลี่ยนชื่อ ในปัจจุบัน มีชนเผ่าจำนวนไม่น้อยที่ได้เปลี่ยนชื่อที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตนมาใช้ชื่อและนามสกุลในภาษาไทย เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ปรากฏในงานวิจัยของ ประสิทธิ์ลีปรีชา ซึ่งถือว่าเป็นปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เกิดจากกระบวนการสร้างชาติและชาตินิยมของไทย และ “นามสกุลไทย” ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสร้างระบบการสืบทอด “ต้นตระกูลไทย” และสร้างความทันสมัยทางวัฒนธรรมให้เท่าเทียมกับตะวันตก และยังถูกใช้เพื่อหล่อหลอมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของคนในชาติให้กลายเป็นคนไทยด้วย หรือในครั้งที่กลุ่มชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯตราพระราชบัญญัตินามสกุล ขึ้นในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 ด้วยเหตุผลประการหนึ่งคือทรงเกรงว่าการที่คนไทยไม่มีระบบนามสกุลมาสืบทอดตระกูลคนในชาตินั้น ในที่สุดแล้วคนไทยที่ไม่มีนามสกุลก็จะถูกกลืนไปเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยการสมรส โดยเหตุการณ์ข้างต้นนี้ เห็นได้ว่า การมีนามสกุลนั้น เป็นไปเพื่อรักษากลุ่มคนที่เป็นคนไทย (พวกเดียวกัน) เอาไว้ไม่ให้ถูกกลืนกลายเป็น “พวกอื่น” ดังนั้น นามสกุลจึงกลายเป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของกลุ่มคน และสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ก็คือ การที่คนจีนจำนวนไม่น้อยได้เปลี่ยนชื่อ “แซ่” มาเป็น ชื่อสกุลไทย และเป็นรูปแบบหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวจีน และได้กลายมาเป็นพวกเดียวกับคนไทยที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย หรือ กรณีกลุ่มคนที่มีไม่ใช่ผู้ที่เกิดในประเทศแต่ได้อพยพมาพร้อมกับพ่อแม่ของตน เมื่อมาได้เข้าอยู่ในประเทศไทยแล้ว ต่อมาภายหลังได้สัญชาติไทย กลุ่มคนเหล่านี้จำนวนหนึ่งได้ดำเนินการยื่นคำร้องขอเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนนามสกุลให้เป็นคำในภาษาไทยทั้งหมด เช่น กรณีของ นายวิวัฒน์ โชติณัฐกุล ถึงแม้ว่า วิวัฒน์ จะให้เหตุผลว่า การที่ตนเองเปลี่ยนชื่อและนามสกุลจากอาชามมาเป็นไทยนั้น ไม่ได้ถือเป็นการตัดขาดจากความเป็นอาชาก็ตาม แต่ถือได้ว่าในกรณีของวิวัฒน์ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เช่นเดียวกับที่เกิดกับชาวจีนในอดีต

การได้สัญชาติไทยกับการปรับเปลี่ยนด้านพรมแดนระหว่างความเป็นคนไทยและความเป็นอาช่า พรมแดนชาติพันธุ์ที่ Fredrik Barth เสนอไว้ ก็สามารถนำมาวิเคราะห์ถึง การที่ชาวอาช่าไร้สัญชาติต่างอ้างถึงการที่ตนเองเป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทยและได้อาศัยอยู่ในประเทศไทย ดังนั้น ตนเองจึงมีความเป็นไทยร่วมอยู่ด้วย และในขณะที่เดียวกันตนเองก็มีความเป็นอาช่า ซึ่งความเป็นอาช่านี้ได้กลายมาเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ถูกแยกออกจากพรมแดนความเป็นไทย

ความต้องการได้สัญชาติไทย คือ รูปแบบของการพยายามข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ที่ก่อให้เกิดความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ตน ได้แก่ การมีความสำนึกในความเป็นไทยในระดับปัจเจกบุคคล การพยายามเรียนรู้และพูดภาษาไทย และการเห็นความสำคัญในการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน การเข้าร่วมในกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ตามที่ได้รับแจ้งให้เข้าร่วม การยินยอมอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายปกครอง และความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเหมือนและความต้องการเป็นพวกเดียวกัน และถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่จะสามารถเข้าถึง เพื่อแสดงตนและได้รับผลตามที่ต้องการ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว การได้สัญชาติไทยอาจจะไม่เกี่ยวกับการมีอัตลักษณ์ไทยที่ถูกแสดงออกอย่างชัดเจน แต่การได้สัญชาติไทยของบุคคลเป็นอัตลักษณ์ทางกฎหมายอย่างหนึ่ง

นอกจาก พรมแดนชาติพันธุ์ในทัศนะของ Barth ซึ่งสนใจในลักษณะวัฒนธรรมที่ถูกเลือกมาเป็นสัญลักษณ์พรมแดนชาติพันธุ์และทำให้คนกลุ่มหนึ่งดำรงความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันได้ ผู้วิจัยเห็นว่าพรมแดนชาติพันธุ์ในแนวทางของ Barth ค่อนข้างเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก เพราะพรมแดนชาติพันธุ์ที่เกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ถึงจิตสำนึกของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งของตนนั้นต่างกันและมีการเลื่อนไหลยืดหยุ่น

สำหรับพรมแดนที่เป็นเรื่องของลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกิดในประเทศไทยของกลุ่มชาวอาข่าไร้สัญชาติ ได้สร้างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มและประวัติบุคคลขึ้นมาใหม่ โดยมีประวัติที่ผูกติดอยู่กับดินแดนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายจากไปของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มชาวอาข่าที่เกิดในประเทศไทยอย่างแท้จริง ดังนั้น การเกิดในแผ่นดินประเทศไทยได้มีส่วนในการสร้างความเป็นคนไทยอีกด้วย รวมทั้ง มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์ไทยในเนื้อหาของประวัติศาสตร์และเป็นส่วนที่ถูกนำมาใช้และเลือกออกมาใช้ในบางโอกาส เช่น การตอบคำถามเจ้าหน้าที่ราชการในกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของบุคคลเพื่อลงรายการสถานะบุคคลประเภทต่าง ๆ หรือการให้คำตอบเกี่ยวกับประวัติส่วนบุคคลต่อผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติชุมชน กลุ่มชน ก็จะอ้างความเป็นคนไทยเพราะการเกิดในประเทศไทยแทบทั้งสิ้น

นอกจากนี้ กลุ่มชาวอาข่า หมู่บ้านพญาไพรเล่ามา มีลักษณะของการปรับเปลี่ยนของอัตลักษณ์ทวีลักษณ์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการใช้ภาษาอาข่าและภาษาไทยปนกัน และใน ส่วนที่เป็นชื่อตัวบุคคล ที่ได้รับการตั้งชื่อเป็นชื่อไทย แต่ยังคงใช้นามสกุลอาข่า นอกจากนี้ การแสดงอัตลักษณ์อาข่าในการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ และในโอกาสพิเศษในการเข้าเฝ้ารับเสด็จเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่อยู่ภายใต้บริบทของระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์สองแบบ ได้แก่ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์คนไทย

7.3 ข้อเสนอแนะ

1. ในการพิจารณาให้สถานะบุคคลที่ถูกต้องตามข้อเท็จจริงตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทย ควรมีคณะทำงานที่เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและที่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับกลุ่มคนไร้สัญชาติเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจเป็นการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจจากกลุ่มบุคคลภายนอก เพื่อแก้ไขปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอในการปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้
2. จัดการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับภาวะวิเคราะห์ถึงสถานะบุคคลของตนเองให้แก่กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นการตรวจสอบเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ขยับยื่นคำร้องประเภทต่าง ๆ ว่าตนเองมีองค์ประกอบที่สมควรจะได้สัญชาติไทยหรือไม่ และถ้าหากมีองค์ประกอบที่ไม่สมควรได้รับการอนุมัติ ก็ควรมีการแนะนำถึงการยื่นคำร้องอื่นที่ถูกต้องตามประเภทสถานะบุคคล
3. ควรมีการดำเนินการพิจารณาคำร้องตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 โดยเคร่งครัด
4. ควรมีการพิจารณาแก้ไข มาตรา 7 ทวิ ของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 อันเป็นมาตราที่กำหนดให้บุคคลที่เกิดในประเทศไทยจากบิดามารดาต่างด้าวไม่อาจได้สัญชาติไทยตามหลักดินแดน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน
5. ในการทำงานเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงของกลุ่มองค์กรอิสระ (NGOs) ควรมีการแจ้งถึงวัตถุประสงค์ของการทำงานให้ชัดเจนและควรสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลบนพื้นที่สูงและหน่วยงานราชการ
6. ในการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สามารถศึกษาในด้านการพิสูจน์สถานะบุคคลตามกรอบของพระราชบัญญัติสัญชาติไทย หรือการศึกษาวิจัยแบบปฏิบัติ (Action Research) และสามารถทำการศึกษาดังกระบวนการการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านใน ส่วนการทำงานของภาครัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมประชาสัมพันธ์, กระทรวงมหาดไทย. รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของ
ชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2509.
- กรรชิ่ง โชติกเสถียร. ชาวจีนในประเทศไทยหรือชนสองสัญชาติ. พระนคร: ไทยเกษม, 2516.
(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายกรรชิ่ง โชติกเสถียร ต.ช. ณ เมรุวัดธาตุทอง, วันที่
15 มีนาคม 2516).
- กฤตยา อาชวนิจกุล, พรสุข เกิดสว่าง. สถานะชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. นครปฐม:
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบ
ฐานข้อมูลแบบไหนคือคำตอบ?. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.
- กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานจังหวัดเชียงราย. กรุ่นกลิ่นใบชาในเทศกาลชา
โลกที่เชียงราย[Online]. 2549. แหล่งที่มา:
<http://www.chiangrai.net/Cpoc/miniWeb/tea/index8.htm> [15/08/2549]
- กาญจนะ ประภาสวุฒิสาร. ทหารจีนคณะชาติ ก็มินตั้ง ตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย.
เชียงใหม่ : สยามรัตน์ พรินต์ติ้ง, 2546.
- ขจัดภัย บุษบพัฒน์ ชาวเขา. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2518.
- คณะกรรมการคมทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์. คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่
ถูกต้อง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2544.
- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524.
- เจ้าหน้าที่รัฐกับคนไร้สัญชาติ. มติชน (17 มกราคม 2550): 33.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. เทคนิคและปัญหาการสัมภาษณ์ในงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา.
ใน สุภางค์ จันทวานิช (บรรณาธิการ), รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ, หน้า 78-87.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.).

- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคกับการศึกษาในสังคมไทย. ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, หน้า 1-126. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- ไฉน สนสกุล. การอ้างชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ชนกลุ่มน้อยเฮได้สัญชาติ มท. 1 เซ็นแจก 1.3 หมื่น. มติชน (3 มกราคม 2549): 1.
- ชยันต์ วรรณระภูติ. คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), อยู่ชายขอบมองลวดความรู้, หน้า 33-73. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2549.
- ชวลิต ลาชี. สัญชาติไทย อายุ 19 ปี. สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2548.
- ชาวเขาเชียงรายเฮ! ได้สัญชาติ-บัตร ปชช. ก่อนเลือกตั้ง. ผู้จัดการ (14 สิงหาคม 2549).
- ชุมพร ปัจจุสานนท์. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล: สัญชาติ. กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2546.
- ญาป่า ลาชี. ไร้สัญชาติ อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2549.
- จิรวุฒิ เสนาคำ. แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์. ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, หน้า 191-286. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- ทิมข่าวในประเทศ. แนวทางใหม่ของรัฐ จัดระเบียบคนไร้สัญชาติ. โพสต์ทูเดย์ (13 มกราคม 2548): A8.
- ธนาชัย ลาชี. สัญชาติไทย อายุ 44 ปี. สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2549.
- เจมส์ (นามสมมติ). สัญชาติไทย อายุ 41 ปี. สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2550.
- นายกตั้งแบ่งกลุ่ม 1.8 ล. คนไร้สัญชาติ ออกบัตรแยกสถานะ. มติชน (13 มกราคม 2548): 1.
- ปีเตอร์ (นามสมมติ). ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี. สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549.
- อาร์ท (นามสมมติ). สัญชาติไทย อายุ 32 ปี. สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2549.
- นิติ ภาวครพันธุ์. บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่: อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้. ใน รัฐศาสตร์สาร. 20, 3 (2541): 215-251.
- นิติศาสตร์, คณะ. มหาวิทยาลัยพายัพและเครือข่าย. วันเด็กไร้สัญชาติ[CD-ROM]. 2549.
- บุญม แอส่อ. สัญชาติไทย อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2549.
- บุญอะ ลามือ. ไร้สัญชาติ อายุ 54. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2548.
- บุญเฟอล ลาเชอ. ไร้สัญชาติ อายุ 35ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2548.

- บุญแอ่ ลาจี. สัญชาติไทย อายุ 48 ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2548.
- บุญก้อ ลาเชกู. ไร้สัญชาติ อายุ 35 ปี. สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549.
- บุญขอ เชิดโจกู่. ไร้สัญชาติ อายุ 34 ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2548.
- บุญสำ มาเยอะ. ไร้สัญชาติ อายุ 29 ปี. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2549.
- ปฎิภาณ อายี. เทศกาลและพิธีกรรมที่เหมาะสมในสภาวะปัจจุบันกรณีศึกษา: ชุมชนอาข่า บ้านแสนเจริญเก่า ตำบลลาวา อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย[สกว.ภาค], 2549.
- ปนัดดา บุญยสาระนัย, หมี่ฮุ่ม เซอมีอ. อาข่า: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- ประสิทธิ์ ลีปริษา. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- ประสิทธิ์ ลีปริษา. อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งท่ามกลางความทันสมัย. ใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บรรณาธิการ), อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า 203-252. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.
- ผ่องพรรณ แยกต่อ. ไร้สัญชาติ อายุ 15 ปี. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2548.
- พนิจ พิษกัลป์. แนวทางการพัฒนาชุมชนชาวเขาเผ่าอีโก้: ศึกษาเฉพาะกรณี. ใน รายงานการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 21 สาขาสังคมศาสตร์, หน้า 84-98. 31 มกราคม-3 กุมภาพันธ์ 2526 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ: วุฒิการพิมพ์, 2526.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. สถานะบุคคลตามกฎหมายไทยและบุคคลบนพื้นที่สูงของประเทศไทย: การสำรวจข้อมูลกฎหมาย บทวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ. เสนอในที่ประชุมภายใต้โครงการสัมมนาความร่วมมือภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาชุมชนบนพื้นที่สูง ประจำปี พ.ศ. 2546 ณ โรงแรมลิตเติ้ลค็อก จังหวัดเชียงราย ฉบับวันจันทร์ที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2546.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. แนวคิดเรื่องคนไร้สัญชาติในไทย. ใน ปรมใจ วังศิริไพศาล (บรรณาธิการ), รายงานการประชุมวิชาการเรื่อง งานวิจัยของประเทศไทยด้านการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า 3-8. กรุงเทพฯ: ศรีบูรณะคอมพิวเตอร์-การพิมพ์, 2546.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2548.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. รองศาสตราจารย์ ดร. สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549.

- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. สถานภาพในทางกฎหมายของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. รายงานการวิจัย หมายเลขที่ 1 ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน 2541.
- พิเชษฐ สายพันธ์. การแปลงผ่านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม. ใน ความเป็นไทย/ความเป็นไท, หน้า 95-136. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- พิทยา เลเชอ. ไร้สัญชาติ อายุ 20 ปี. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2549.
- ไพโรจน์ บุญผูก, สุวิทย์ พรหมลิขิต, รั้งสรรค์ วิศรุตรัตน และสมพงษ์ รัตนสัญญา. ชาวเขาในประเทศไทย. ใน ลิขิต ชีรเวคิน (บรรณาธิการ), ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 63-216. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชันแนล, 2521.
- มนตรา พงษ์นิล. พหุลักษณะของสำนักทางชาติพันธุ์: มุ่งกุสวัยกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มูจ แซพากู. ไร้สัญชาติ อายุ 58 ปี. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2548.
- มูลนิธิกระจกเงา. ชาวลาหู่ [Online]. 2549. แหล่งที่มา: <http://www.hilltribe.org/thai/lahu> [15/02/2549]
- ยศ สันตสมบัติ. พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. เชียงใหม่: วิทอินไซค์, 2546.
- ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านราษฎร ให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543.
- ลีเดอ ลาหมือ. ไร้สัญชาติ อายุ 28 ปี. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2548.
- ลีซอง เลเชอ. สัญชาติไทย อายุ 27 ปี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2549.
- วนิดา แอสอ. สัญชาติไทย อายุ 19 ปี. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2548.
- วอยสอ แชซอ. สัญชาติไทย อายุ 41 ปี. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2549.
- วาสนา หมือแลกู. ต่างค้ำวถูกกฎหมาย อายุ 27 ปี. สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2550.
- วิวัฒน์ โชติรักย์กุล. สัญชาติไทย อายุ 31 ปี. สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2549.
- วีระ ลาซี. สัญชาติไทย อายุ 23 ปี. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2549.
- สมศักดิ์ พายอกู. สัญชาติไทย อายุ 33 ปี. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2549.

สมหมาย ชินนาค. มุมไม้ไข่มุก: วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 117-168. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

สมาน เลเชอ. ไร้สัญชาติ อายุ 24 ปี. สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. ชาวเขาเผ่าอีโก้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518.

สิทธิพร ภู่นริส. เด็กแรกเกิดกับการล่องหนทางทะเบียนราษฎร [Online]. 2549. แหล่งที่มา:

http://www.archanwell.org/autopage/admin/form//form1.php?t=1&s_id=320&d_id=319&p=1 [18 ธันวาคม 2549]

สุทธิพงษ์ จุลเจริญ. สัญชาติไทย: ขั้นตอนและความโปร่งใส [Online]. 2549. แหล่งที่มา:

<http://www.mahadthai.com/admin/news/attach/file2006081811311133.doc> [22 กุมภาพันธ์ 2550]

สุภางค์ จันทวานิช และวิมาลา สิริพงษ์. ระบบการเมืองการปกครองของชนชาติไท. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

หนังสือสำนักทะเบียนกลาง ที่ มท. 0309.1/ว.28 ลงวันที่ 10 พฤษภาคม 2548 เรื่อง การสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร.

หมี่กุ่ม แซ่ตุ๋ก. สัญชาติไทย อายุ 36 ปี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2549.

หมี่ยม ลาเซ. สัญชาติไทย อายุ 23 ปี. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2548.

หล่อแป แยซอ. สัญชาติไทย อายุ 28 ปี. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2549.

หล่อผ่า ลาซี. สัญชาติไทย อายุ 23 ปี. สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2549.

อภิญา เฟื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: ไทเกอร์ พรินต์ติ้ง, 2546.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อมรา พงศาพิชญ์. การวิจัยภาคสนาม: เน้นหนักเรื่องการสังเกต. ใน สุภางค์ จันทวานิช (บรรณาธิการ), รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ, หน้า 60-77. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.).

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

- อาแจ่อ ลาชี่. สัญชาติไทย อายุ 45 ปี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2549.
- อาและ อ่วยแม. สัญชาติไทย อายุ 36 ปี. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2549.
- อาและ อ่วยแม. สัญชาติไทย อายุ 36 ปี. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2549.
- อาโต๋ เชิด โจ๊ก. สัญชาติไทย อายุ 37 ปี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2549.
- อาโละ แย่ส่อ. สัญชาติไทย อายุ 40 ปี. สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2549.
- อาซา อ่วยแม. ไร้สัญชาติ อายุ 31. สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2550.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. การต่อสู้เพื่อความเป็นคนของคนชายขอบในสังคมไทย. ใน อานันท์
 กาญจนพันธ์ (บรรณาธิการ), อยู่ชายขอบมองลวดความรู้, หน้า 3-31. กรุงเทพฯ: มติชน,
 2549.
- อาผ่า แยกเปียง. ไร้สัญชาติ อายุ 42 ปี. สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2549.
- อาวย แย่ส่อ. สัญชาติไทย อายุ 33 ปี. สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2550.
- อาสี่ เลขอ. ไร้สัญชาติ อายุ 46 ปี. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2549.

ภาษาอังกฤษ

- Banks, M. Ethnicity: Anthropological Constructions. New York: Routledge, 1996, อ้างถึง ใน
 นวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคกับการศึกษาใน
 สังคมไทย. ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, หน้า 1-126. กรุงเทพฯ: ศูนย์
 มานุษยวิทยาสรีนธร, 2547.
- Barth, F. Ethnic Group and Boundaries. Boston: Little Brown and Company, 1969.
- Brown , D. K. Social Blueprints: Conceptual Foundations of Sociology. New York, Oxford:
 Oxford University Press, 2004.
- Cambridge, University. Cambridge International Dictionary of English. editor-in-Chief by
 Procter, P. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Condominas, G. From Lawa to Mon, From Saa to Thai: Historical and Anthropological Aspects
 of Southeast Asian Social Spaces. Gehan Wijayewardene (ed.). Canberra: Australian
 National University, Research School of Pacific Studies, Department of Anthropology,
 1990.

- Geertz, C. The Integrative Revolution: Primordial sentiments and civil politics in the new states. in Clifford Geertz (ed.), Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa. New York: Free Press, 1963, pp.109-113, อ้างถึงใน นิติ ภัวกรพันธุ์. บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่: อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้. รัฐศาสตร์สาร, หน้า 215-251. 20(3): 2541.
- Geusau, L. A. V. Akha Internal History: Marginalization and the Ethnic Alliance System. in Andrew Turton (ed.), Civility and Savagery, pp.122-158. Richmond: Curzon Press, 2000.
- Hetherington, K. Expression of Identity, Spaces, Performance, Politics. London: SAGE, 1998, อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์. “อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวประมงแม่น้ำมูลตอนล่าง: มุมพิจารณาจากระบบนิเวศดวงปลาและบริบทแวดล้อม. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 73-116. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- Isin, E. F. and Patricia K. Wood. Citizenship and Identity. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 1999.
- Jenkins, R. Social Identity. London, New York: Routledge, 2004.
- Kammerer, C. A. Minority Identity in the Mountains of Northern Thailand: The Akha Case. in Southeast Asian Tribal Groups and Ethnic Minority: Prospects for the Eighties and Beyond. Benedict R. O’G. Anderson, et al. pp. 85-96. Cambridge Mass.: Cultural Survival, Inc., Cultural Survival Report 22, 1987.
- Kammerer, C. A. Territorial Imperatives: Akha Ethnic Identity and Thailand’s National Integration. in Remo Guidieri, F. Rellizzi and S. J. Tambiah (eds.), Ethnicities and Nations: Processes of Interethnic Relations in Latin America, Southeast Asia, and The Pacific. pp. 259-292. Houston: Rothko Chapel: University of Texas Press, 1988.
- Keyes, C. F. Towards a New Formulation of the Concept of Ethnic Group. in Ethnicity. 3, 3 (1976): 202-213, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

- Levine, R. A. and Donald C. Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes, and Group Behavior. New York: John Willey & Sons, 1972, อ้างถึงใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์, หน้า 1-126. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- Moerman, M. Ethnic Identity in a Complex Civilization: Who are the Lue?. in American Anthropologist. 67, 5 (1965): 1215-1230, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- Tapp, N. Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand. Singapore: Oxford University Press, 1989, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- Young, G. The Hill Tribes of Northern Thailand. Bangkok: The Siam Society, 1974.
- Young, G. The Hill Tribes of Northern Thailand. Bangkok: Thai-American Audiovisual Service, 1961, อ้างใน สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. ชาวเขาเผ่าอีโก้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

พระราชบัญญัติสัญญาติ พ.ศ. 2508¹

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2508

เป็นปีที่ 20 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยสัญญาติ

จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติสัญญาตินี้ขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1² พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติสัญญาติ พ.ศ. 2508”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้บังคับใช้ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป³

มาตรา 3 ให้ยกเลิก

(1) พระราชบัญญัติสัญญาติ พ.ศ. 2495

¹ แก้ไขเพิ่มเติม โดย พระราชบัญญัติสัญญาติ ฉบับที่ 2 และ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535

² ในปัจจุบัน ถูกแก้ไขและเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสัญญาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งถูกประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 13 หน้า 3 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ส่วน พระราชบัญญัติสัญญาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีผลแก้ไข พระราชบัญญัติสัญญาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 42 วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2535

³ ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 82 ตอนที่ 62 (ฉบับพิเศษ) ลงวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2508

- (2) พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496
- (3) พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2499
- (4) พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2503

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติสัญชาตินี้

“คนต่างด้าว” หมายความว่า ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 การได้สัญชาติไทยตามมาตรา 9 หรือมาตรา 12 การเสียสัญชาติไทยตามหมวด 2 หรือการกลับคืนสัญชาติไทยตามมาตรา 3 ให้มีผลต่อเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและให้มีผลเฉพาะตัว

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ และออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ และยกเว้นค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้ให้แก่ผู้ใดตามที่เห็นสมควรก็ได้

- (1) ค่าขอแปลงสัญชาติไทย
- (2) หนังสือสำคัญการแปลงสัญชาติเป็นไทย
- (3) ค่าขอกลับคืนสัญชาติไทย

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

การได้สัญชาติไทย

มาตรา 7⁴ บุคคลดังต่อไปนี้ย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

- (1) ผู้เกิดโดยบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- (2) ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย ยกเว้นบุคคลตามมาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง

⁴ ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

มาตรา 7 ทวิ ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ย่อมไม่ได้สัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง ในกรณีที่เห็นสมควรรัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งการเฉพาะรายให้บุคคลตามวรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

ให้ถือว่าผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยซึ่งไม่ได้สัญชาติไทยตามวรรคหนึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง เว้นแต่จะมีการสั่งเป็นอย่างอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

มาตรา 8 ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าย่อมไม่ได้สัญชาติไทย ถ้าขณะที่เกิดบิดาหรือมารดาเป็น

- (1) หัวหน้าคณะผู้แทนทางทูตหรือเจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนการทูต
- (2) หัวหน้าคณะผู้แทนทางกงสุลหรือเจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนทางกงสุล
- (3) พนักงานหรือผู้เชี่ยวชาญขององค์การระหว่างประเทศ
- (4) คนในครอบครัวซึ่งเป็นญาติอยู่ในความอุปการะหรือคนใช้ ซึ่งเดินทางจากต่างประเทศ มาอยู่กับบุคคลใน (1) (2) หรือ (3)

มาตรา 9 หญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าวและได้สมรสกับผู้มีสัญชาติไทย ถ้าประสงค์จะได้สัญชาติไทย ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ได้สัญชาติไทยให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี

มาตรา 10 คนต่างด้าวซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนดังต่อไปนี้ อาจขอแปลงสัญชาติเป็นไทยได้

- (1) บรรลุนิติภาวะแล้วตามกฎหมายไทยและกฎหมายที่บุคคลนั้นมีสัญชาติ
- (2) มีความประพฤติดี
- (3) มีอาชีพเป็นหลักฐาน
- (4) มีภูมิลำเนาในราชอาณาจักรไทยต่อเนื่องมาจนถึงวันที่ยื่นคำขอแปลงสัญชาติเป็นไทย เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี

⁵ ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

(5) มีความรู้ภาษาไทยตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 11 บทบัญญัติในมาตรา 10 (4) และ (5) มิให้นำมาใช้บังคับ ถ้าผู้ขอแปลงสัญชาติเป็นไทย

- (1) ได้กระทำความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษต่อประเทศไทย หรือได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ทางราชการซึ่งรัฐมนตรีเห็นสมควร
- (2) เป็นบุตรหรือภริยาของผู้ซึ่งได้แปลงสัญชาติเป็นไทยหรือของผู้ได้กลับคืนสัญชาติไทย
- (3) เป็นผู้ได้เคยมีสัญชาติมาก่อน

มาตรา 12 ผู้ใดประสงค์จะขอแปลงสัญชาติเป็นไทย ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ถ้าผู้ใดประสงค์จะขอแปลงสัญชาติเป็นไทยตามวรรคหนึ่งมีบุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายไทย และบุตรนั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย อาจขอแปลงสัญชาติเป็นไทยให้แก่บุตรพร้อมกับตนได้ โดยบุตรนั้นได้รับการยกเว้นไม่ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 10 (1) (3) (4) และ (5)

การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้แปลงสัญชาติเป็นไทย ให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี เมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรอนุญาตให้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เมื่อได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว ให้ผู้ขอแปลงสัญชาติเป็นไทยปฏิญาณตนว่าจะมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศไทย

ผู้แปลงสัญชาติเป็นไทยชอบที่จะขอหนังสือสำคัญการแปลงสัญชาติเป็นไทยได้

หมวด 2

การเสียสัญชาติไทย

มาตรา 13 หญิงซึ่งมีสัญชาติไทยและได้สมรสกับคนต่างด้าวและอาจถือสัญชาติของสามีได้ตามกฎหมายว่าด้วยการสัญชาติของสามี ถ้าประสงค์จะสละสัญชาติไทย ให้แสดงความจำนงต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 14⁶ ผู้มีสัญชาติไทยซึ่งเกิดในขณะที่บิดาเป็นคนต่างด้าวและได้สัญชาติของบิดาตามด้วยกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของบิดาหรือผู้ซึ่งได้สัญชาติไทยตามมาตรา 12 วรรคสอง ถ้ายังประสงค์

⁶ ความในวรรคหนึ่งของมาตรา 14 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535

จะถือสัญชาติอื่นอยู่ต่อไป ให้แสดงความจำนงสละสัญชาติไทยตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่มียุครบยี่สิบปีบริบูรณ์

เมื่อได้พิจารณาความจำนงดังกล่าวแล้ว เห็นว่ามีหลักฐานเชื่อถือได้ว่าผู้นั้นอาจถือสัญชาติของบิดาหรือสัญชาติอื่นได้จริง ก็ให้รัฐมนตรีอนุญาต เว้นแต่ในระหว่างประเทศไทยมีการรบหรืออยู่ในสถานะสงคราม รัฐมนตรีจะสั่งระงับการสละสัญชาติไทยรายใดก็ได้

มาตรา 15⁷ นอกจากกรณีตามมาตรา 14 ผู้ซึ่งมีสัญชาติไทยและสัญชาติอื่นหรือผู้ซึ่งได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ ถ้าประสงค์จะสละสัญชาติไทย ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้สละสัญชาติไทย ให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี

มาตรา 16 หญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าวและได้สัญชาติไทยโดยการสมรสอาจถูกถอนสัญชาติไทยได้เมื่อปรากฏว่า

(1) การสมรสนั้นได้เป็นไปโดยปกปิดข้อเท็จจริง หรือแสดงข้อความเท็จอันเป็นสาระสำคัญ

(2) กระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงหรือขัดต่อประโยชน์ของรัฐ หรือเป็นการเหยียดหยามประเทศชาติ

(3) กระทำการใด ๆ อันเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 17 ผู้ซึ่งมีสัญชาติไทยเพราะเกิดในราชอาณาจักรไทยโดยมีบิดาเป็นคนต่างด้าวอาจถูกถอนสัญชาติไทยได้ เมื่อปรากฏว่า

(1) ไปอยู่ในต่างประเทศที่บิดามีหรือเคยมีสัญชาติเป็นเวลาดำเนินกันเกินห้าปี นับแต่วันที่บรรลุนิติภาวะ

(2) มีหลักฐานแสดงว่าใช้สัญชาติของบิดาหรือสัญชาติอื่น หรือฝักใฝ่อยู่ในสัญชาติของบิดาหรือสัญชาติอื่น

(3) กระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงหรือขัดต่อประโยชน์ของรัฐ หรือเป็นการเหยียดหยามประเทศชาติ

(4) กระทำการใด ๆ อันเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

การถอนสัญชาติไทยตาม (1) หรือ (2) ให้รัฐมนตรีเป็นผู้สั่ง ส่วนการถอนสัญชาติไทยตาม

(3) และ (4) เมื่อพนักงานอัยการร้องขอ ให้ศาลเป็นผู้สั่ง

⁷ ความในวรรคหนึ่งของมาตรา 15 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

มาตรา 18⁸ เมื่อมีพฤติการณ์อันเป็นการสมควรเพื่อความมั่นคงหรือประโยชน์ของรัฐ รัฐมนตรีมีอำนาจถอนสัญชาติของผู้ซึ่งได้สัญชาติไทยตามมาตรา 7 ทวิ วรรคสอง

มาตรา 19 รัฐมนตรีมีอำนาจถอนสัญชาติไทยแก่ผู้ซึ่งได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ เมื่อปรากฏว่า

(1) การแปลงสัญชาตินั้นได้เป็นไปโดยปกปิดข้อเท็จจริง หรือแสดงข้อความเท็จอันเป็นสาระสำคัญ

(2) มีหลักฐานแสดงว่าผู้แปลงสัญชาตินั้นยังใช้สัญชาติเดิม

(3) กระทำการใด ๆ อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงหรือขัดต่อประโยชน์ของรัฐ หรือเป็นการเหยียดหยามประเทศชาติ

(4) กระทำการใด ๆ อันเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

(5) ไปอยู่ในต่างประเทศโดยไม่มีภูมิลำเนาในประเทศไทยเป็นเวลาเกิน 5 ปี

(6) ยังคงมีสัญชาติของประเทศที่ทำสงครามกับประเทศไทย

การถอนสัญชาติตามมาตรา 19 นี้ จะขยายไปถึงบุตรของผู้ถูกถอนสัญชาติไทยในเมื่อบุตรนั้นยังไม่บรรลุนิติภาวะและได้สัญชาติไทยตามมาตรา 12 วรรคสองด้วยก็ได้ และเมื่อรัฐมนตรีสั่งถอนสัญชาติไทยแล้วให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ

มาตรา 20 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง ประกอบด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงต่างประเทศ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมตำรวจและอธิบดีกรมอัยการ เป็นกรรมการมีหน้าที่พิจารณาการถอนสัญชาติไทยตามมาตรา 16 มาตรา 17 (1) หรือ (2) มาตรา 18 หรือ มาตรา 19

เมื่อมีพฤติการณ์ปรากฏว่า ผู้ใดอาจถูกถอนสัญชาติไทยได้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เสนอต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณาเมื่อคณะกรรมการพิจารณาแล้วให้เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเพื่อสั่งการ

มาตรา 21⁹ ผู้มีสัญชาติไทยซึ่งเกิดในขณะที่บิดาเป็นคนต่างด้าว และอาจถือสัญชาติของบิดาได้ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติของบิดา ถ้าได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนคนต่างด้าวแล้วให้เสียสัญชาติไทย

⁸ ความในวรรคหนึ่งของมาตรา 18 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

⁹ ความในวรรคหนึ่งของมาตรา 21 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

มาตรา 22 ผู้ซึ่งมีสัญชาติไทยและได้แปลงสัญชาติเป็นคนต่างด้าว หรือสละสัญชาติไทย หรือถูกถอนสัญชาติไทย ย่อมเสียสัญชาติไทย

หมวด 3

การกลับคืนสัญชาติไทย

มาตรา 23 หญิงซึ่งมีสัญชาติไทยและได้สละสัญชาติไทยในกรณีที่ได้สมรสกับคนต่างด้าว ตามมาตรา 13 ถ้าได้ขาดจากการสมรสแล้วไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ย่อมมีสิทธิขอกลับคืนสัญชาติไทยได้ การขอกลับคืนสัญชาติไทยให้ยื่นแสดงความจำนงต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและ วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 24 ผู้ซึ่งมีสัญชาติไทยและได้เสียสัญชาติไทยตามบิดาหรือมารดาขณะที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ถ้าประสงค์จะกลับคืนสัญชาติไทย ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบและ วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงภายในสองปีนับแต่วันที่บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายไทยและ กฎหมายที่บุคคลนั้นมีสัญชาติ

การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้กลับคืนสัญชาติไทย ให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ถนอม กิตติขจร

นายกรัฐมนตรี

ค่าธรรมเนียม

(1) ค่าขอแปลงสัญชาติเป็นไทย	ครั้งละ 5,000 บาท
(2) ค่าขอแปลงสัญชาติเป็นไทยสำหรับบุตร ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะของผู้แปลงสัญชาติเป็นไทยคนหนึ่ง	ครั้งละ 2,500 บาท
(3) หนังสือสำคัญการแปลงสัญชาติเป็นไทย	ครั้งละ 500 บาท
(4) ใบแทนหนังสือสำคัญการแปลงสัญชาติเป็นไทย	ครั้งละ 500 บาท
(5) ค่าขอกลับคืนสัญชาติไทย	ครั้งละ 1,000 บาท
(6) ค่าขออื่น ๆ	ฉบับละ 5 บาท

ภาคผนวก ข

ระเบียบสำนักทะเบียนกลาง
ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคล
ในทะเบียนบ้านราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง
พ.ศ. 2543

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 (1) วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 ผู้บัญชาการทะเบียนกลางวางระเบียบปฏิบัติว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูงไว้ดังนี้

ภาค 1

บททั่วไป

ลักษณะ 1

การบังคับใช้และนิยามศัพท์

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนบ้านราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2543 เป็นต้นไป

ข้อ 3 ให้ยกเลิก “ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านแก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2539”

ข้อ 4 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะในเขตท้องที่จังหวัดต่อไปนี้ คือ 1) จังหวัดกาญจนบุรี 2) กำแพงเพชร 3) เชียงราย 4) เชียงใหม่ 5) ตาก 6) น่าน 7) ประจวบคีรีขันธ์ 8) พะเยา 9) พิษณุโลก 10) เพชรบุรี 11) เพชรบูรณ์ 12) แพร่ 13) แม่ฮ่องสอน 14) ราชบุรี 15) เลย 16) ลำปาง 17) ลำพูน 18) สุโขทัย 19) สุพรรณบุรี 20) อุทัยธานี และจังหวัดที่ผู้บัญชาการทะเบียนกลางกำหนดเพิ่มเติมภายหลัง

ข้อ 5 ระเบียบนี้ใช้บังคับกับบุคคลบนพื้นที่สูง ที่มีคุณสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

ข้อ 6 ในระเบียบนี้ ถ้าข้อความมิได้แสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

“ชาวไทยภูเขา” หมายความว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยทำกินหรือบรรพชนอาศัยทำกิน อยู่บนพื้นที่สูงในราชอาณาจักร ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษาและการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประกอบด้วย 9 ชาติพันธุ์หลัก คือ

- (1) กะเหรี่ยง หรือซึ่งอาจเรียกว่า ปกาเกอญอ (สกอว์) โพล่ง (โป้ว) ทองสู้ (ปะโอ) บะแก (กะเว)
- (2) ม้ง หรือซึ่งอาจเรียกว่า แม่่ว
- (3) เมี่ยน หรือซึ่งอาจเรียกว่า เย้า, อี้ว์เมี่ยน
- (4) อาข่า หรือซึ่งอาจเรียกว่า อี้ก้อ
- (5) ลาหู่ หรือซึ่งอาจเรียกว่า มูเซอ
- (6) ลีซอ หรือซึ่งอาจเรียกว่า ลีซอ
- (7) ลัวะ หรือซึ่งอาจเรียกว่า ละเวือะ, ละว้า, ถิ่น, มัล, ปรัย
- (8) ขมุ
- (9) มลาบรี หรือซึ่งอาจเรียกว่า คนตองเหลือง

และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับชาวไทยภูเขาซึ่งผู้อำนวยการทะเบียนกลาง กำหนดเพิ่มเติม

“พื้นที่สูง” หมายความว่า พื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และชนกลุ่มน้อย หรือเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตรขึ้นไป ในจังหวัดต่าง ๆ 20 จังหวัด คือ จังหวัดกาญจนบุรี กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน ประจวบคีรีขันธ์ พะเยา พิษณุโลก เพชรบุรี เพชรบูรณ์ แพร่ แม่ฮ่องสอน ราชบุรี เลย ลำปาง ลำพูน สุโขทัย สุพรรณบุรี อุทัยธานี และจังหวัดที่ผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนดเพิ่มเติมภายหลัง

“บุคคลบนพื้นที่สูง” หมายความว่า บุคคลซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา คนไทย หรือกลุ่มชนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งรัฐบาลไม่ได้มีนโยบายดูแลดำเนินการเป็นการเฉพาะ และให้หมายความรวมถึงบุคคลบนพื้นที่สูงที่อพยพลงมาอาศัยอยู่บนพื้นราบด้วย

“สถานะบุคคล” หมายความว่า สถานะภาพตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองและกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนคนต่างด้าว

“อำเภอ” ให้หมายความรวมถึง กิ่งอำเภอ

“นายอำเภอ” ให้หมายความรวมถึง ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ

“วัน” หมายความว่า วันตามปฏิทินราชการ

“บิดา” หมายความว่า บิดาตามกฎหมายและบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดา

“ภริยา” ให้หมายความรวมถึง หญิงที่ได้ทำการสมรสตามประเพณีหรือข้อเท็จจริงกับชายด้วย แม้มิได้มีการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายก็ตาม

“สมรส” ให้หมายความรวมถึง การสมรสตามประเพณีซึ่งมิได้มีการจดทะเบียนด้วย

“นายทะเบียน” หมายความว่า ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534

“สำนักทะเบียน” หมายความว่า ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 8 (4) และ (5) หรือมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534

“องค์กรพัฒนาเอกชน” หมายความว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประวัติและผลงานการทำงานที่บันทึกไว้ชัดเจน ซึ่งทำงานในเขตชุมชนบนพื้นที่สูง

ข้อความอื่น ๆ ให้นำนิยามศัพท์และข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่กำหนดไว้ในระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2535 มาบังคับใช้โดยอนุโลม

ข้อ 7 ในการระบุชื่อชาติพันธุ์ของชาวไทยภูเขาลงในทะเบียนราษฎร ให้นายทะเบียนระบุชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ตามชื่อหลักซึ่งได้กำหนดไว้ในระเบียบนี้ คือ กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่ ลีซูลัวะ ขมุ มลาปรี

ข้อ 8 การดำเนินการขอลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรตามกระบวนการที่ระบุไว้ในระเบียบไม่ตัดสิทธิผู้ยื่นคำร้องที่จะฟ้องคดีในทางปกครอง

ข้อ 9 ให้อำนาจการทะเบียนกลางเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจตีความและวินิจฉัยปัญหาอันเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบนี้

ลักษณะ 2

ทะเบียนคนเกิด ทะเบียนคนตาย และการย้ายที่อยู่

ข้อ 10 เมื่อมีการเกิดหรือการตายของบุคคลบนพื้นที่สูง ให้นายทะเบียนปฏิบัติตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร ตามแต่กรณี

ส่วนการย้ายที่อยู่ของบุคคลบนพื้นที่สูงที่ยังมิได้กำหนดสถานะตามระเบียบนี้ ให้เป็นไปตามนโยบายของทางราชการ

ภาค 2

การลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน

ลักษณะ 3

การยื่นคำร้องและการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน

ข้อ 11 ชาวไทยภูเขาที่จะได้รับการลงรายการสัญชาติไทยโดยเพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) จะต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

สำหรับบุคคลบนพื้นที่สูงที่จะได้รับการลงรายการสัญชาติไทยโดยเพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) จะต้องเป็นบุคคลที่ทางราชการได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไว้แล้วและจะต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรระหว่างวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2456 จนถึงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 เป็นบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น

ความในวรรคสามให้สันนิษฐานจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่ออกโดยส่วนราชการ หรือ พยานหลักฐานแวดล้อมกรณีโดยอาศัยการพิสูจน์ทางประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ หรือชาติพันธุ์ วรรณนา เป็นต้น

ข้อ 12 ผู้ยื่นคำร้องอาจอ้างเอกสารดังต่อไปนี้เป็นพยาน เพื่อใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงอันทำให้ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

(1) เอกสารที่ได้รับจากการจัดทำทะเบียนประวัติต่าง ๆ ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร และตามมติคณะรัฐมนตรี เช่น

1.1 เอกสารที่ได้รับจากการสำรวจตรวจสอบ และการจดทะเบียนราษฎรชาวเขา (แบบ ท.ร. ช.ข. 1) เมื่อระหว่างปีพ.ศ. 2512-2513 หรือ

1.2 เอกสารที่ได้รับจากการจัดทำทะเบียนราษฎรตาม โครงการจัดทำเลขประจำตัวประชาชนที่คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2525 หรือ

1.3 เอกสารที่ได้รับจากการสำรวจข้อมูลประชากรชาวเขาตามโครงการที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2527 ระหว่าง พ.ศ. 2528-2531 (ทะเบียนสำรวจบัญชีบุคคลในบ้าน) ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์และหน่วยงานในสังกัดให้การรับรอง หรือ

1.4 เอกสารที่ได้รับจากการจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง ตามโครงการที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2533 ระหว่าง พ.ศ. 2533-2534 หรือ

1.5 เอกสารที่ได้รับจากการจัดทำทะเบียนบุคคลตามโครงการจัดทำทะเบียนประวัติชุมชนบนพื้นที่สูง ปีพ.ศ. 2542 หรือ

1.6 เอกสารที่ได้รับจากการจัดทำทะเบียนบ้าน (ท.ร. 13) สำหรับคนที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแต่อยู่ในลักษณะชั่วคราว หรือเข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ว่าด้วยคนเข้าเมือง เป็นต้น

(2) เอกสารต่าง ๆ ที่ทางราชการออกให้เพื่อรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย เช่น ใบรับแจ้งการเกิด, ใบรับรองการเกิด, สูติบัตร เป็นต้น

(3) เอกสารอื่น ๆ ที่มีรายละเอียดสามารถเป็นข้อมูลในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันทำให้ได้รับสัญชาติไทยได้

ข้อ 13 บุคคลผู้ยื่นคำร้อง อาจอ้างบุคคลเป็นพยานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันทำให้ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทยได้ เช่น

(1) ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรืออดีตผู้ใหญ่บ้าน กำนันที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในระหว่างที่บุคคลที่ยื่นคำร้องมีข้อเท็จจริงให้ได้รับสัญชาติไทย

(2) ผู้นำชุมชน ผู้นำเครือข่ายชุมชน หรืออดีตคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือชุมชนที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในระหว่างที่บุคคลผู้ยื่นคำร้องมีข้อเท็จจริงให้ได้รับสัญชาติไทย

(3) เจ้าหน้าที่ของส่วนราชการที่เคยปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ในระหว่างที่บุคคลผู้ยื่นคำร้องเกิด

(4) เจ้าหน้าที่ซึ่งทำการศึกษาวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขาหรือหน่วยงานที่มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์หรือชาติพันธุ์วรรณา เป็นต้น โดยรับรองเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของบุคคลผู้ยื่นคำร้อง

(5) การรับรองขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประวัติ และผลงานการทำงานที่บันทึกไว้ชัดเจน ซึ่งทำงานในเขตชุมชนบนพื้นที่สูง

ข้อ 14 ผู้ยื่นคำร้อง อาจอ้างวัตถุใด ๆ เป็นพยานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันทำให้ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติได้

ข้อ 15 บุคคลตามข้อ 11 ที่ประสงค์จะขอให้พิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) จะต้องยื่นคำร้องตามแบบที่กำหนดไว้ท้ายระเบียบนี้ต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในปัจจุบัน

ข้อ 16 กรณีที่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงเป็นผู้เยาว์ซึ่งบิดาและมารดาเสียชีวิตแล้ว หรือไม่ทราบว่ามิชีวิตอยู่หรือไม่และไม่ทราบว่าอยู่ที่ใด ให้ผู้ปกครองหรือผู้อุปการะเลี้ยงดู ยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยและเพิ่มชื่อเข้าในทะเบียนบ้านแทน โดยให้ปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้โดยอนุโลม

ข้อ 17 ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งมีความประสงค์จะยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติ ให้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียน และเมื่อนายทะเบียนได้รับคำร้องแล้ว ให้ดำเนินการดังนี้

(1) ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำร้องและเอกสารหลักฐานต่าง ๆ

(2) ตรวจสอบไปยังสำนักทะเบียนจังหวัด สำนักทะเบียนอื่น ๆ ที่อยู่ในโครงการเชื่อมโยงระบบเครือข่ายระบบทะเบียนราษฎรด้วยคอมพิวเตอร์ หรือฐานข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎรว่าผู้ร้องและบุคคลที่มีชื่อตามคำร้อง มีชื่อและรายการบุคคลในทะเบียนบ้านแห่งอื่นหรือไม่

(3) รวบรวมหลักฐานทั้งหมด โดยรวบรวมรายชื่อเป็นรายครอบครัวลงในแบบพิมพ์บัญชีการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยตามที่กำหนดท้ายระเบียบนี้ พร้อมเสนอความเห็นเป็นหนังสือโดยสรุปข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อนายอำเภอแห่งท้องที่ภายใน 30 วันทำการ นับแต่วันที่รับเรื่อง

ในกรณีตรวจสอบพบความไม่ถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้อง ให้นายทะเบียนแจ้งให้แก่ผู้ร้องทราบเป็นหนังสือภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับคำร้อง

เมื่อผู้ยื่นคำร้องได้แก้ไขความไม่ถูกต้องสมบูรณ์ของคำร้องแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการต่อไปตามระเบียบ

ข้อ 18 ในการพิจารณาคำร้องและพยานหลักฐานต่าง ๆ ให้นายทะเบียนปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) พยานเอกสารที่ยื่นมา ให้นายทะเบียนตรวจสอบความถูกต้องของเอกสาร รวมถึงแก้ไขเพิ่มเติมรายการที่เกิดขึ้น ในกรณีที่รายการในทะเบียนบุคคลตามเอกสารไม่ถูกต้องตรงกัน ให้ดำเนินการตรวจสอบโดยสอบถามพยานบุคคลตามข้อ 13

(2) ในการถามพยานบุคคลตาม (1) ให้ดำเนินการดังนี้

2.1 ให้พยานบุคคลที่มีอายุมากกว่า 18 ปี สาบานหรือปฏิญาณตามความเชื่อของตนก่อนให้ถ้อยคำ

2.2 ให้นายทะเบียนสอบถามถึงข้อมูลให้ได้ความจริงที่ไม่ตรงกับเอกสาร เพื่อตรวจสอบความไม่ถูกต้องของเอกสารโดยใช้แบบสอบสวน ปค. 14

2.3 ให้นายทะเบียนตรวจสอบคำร้อง สรุปความเห็นเสนอนายอำเภอเพื่อดำเนินการต่อไป

(3) ในกรณีจำเป็น การสอบถามพยานบุคคลตาม (2) ให้มีล่ามอยู่ด้วยในขณะทำการสอบสวนและให้นายทะเบียนจัดให้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือบันทึกเทปเรื่องการให้ปากคำไว้เป็นหลักฐาน

ข้อ 19 ในกรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับคำร้องโดยไม่แจ้งเหตุ หรือแจ้งเหตุแต่เหตุแห่งการนั้นผู้ยื่นคำร้องสามารถพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น ผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำสั่งของนายทะเบียนไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นหนังสือ

ข้อ 20 ผู้ยื่นคำร้องอาจให้องค์กรพัฒนาเอกชนหรือคณะกรรมการชุมชนเข้าทำการช่วยเหลือดำเนินการเขียน รวบรวมคำร้องและพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อยื่นต่อนายทะเบียนได้

ในการตรวจสอบคำร้อง นายทะเบียนอาจให้องค์กรพัฒนาเอกชนหรือคณะกรรมการชุมชน เข้าร่วมทำการตรวจสอบด้วยได้โดยการอนุมัติจากนายอำเภอ

ข้อ 21 เมื่อได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียน ให้นายอำเภอแห่งท้องที่มีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้ลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 4) แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงที่ร้องขอ ทั้งนี้ การดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 30 วันทำการ

ผลการพิจารณาเป็นประการใด ให้แจ้งนายทะเบียนทราบเพื่อดำเนินการต่อไป กรณีที่ตรวจสอบพบความไม่ถูกต้องหรือความไม่สมบูรณ์ของคำร้องหรือเอกสารพยานหลักฐานต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการหรือเงื่อนไขที่กำหนด ให้นายอำเภอแจ้งให้ผู้ร้องทราบเพื่อแก้ไขให้ถูกต้องหรือจัดส่งเอกสารเพิ่มเติมให้ครบถ้วน ถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการแก่ผู้ร้องได้ ให้แจ้งนายทะเบียนทราบภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้มีการวินิจฉัยสั่งการพร้อมเหตุผล

ข้อ 22 เมื่อนายทะเบียนได้รับแจ้งผลการพิจารณาแล้ว ให้แจ้งผู้ยื่นคำร้องทราบเป็นหนังสือภายใน 5 วัน ในกรณีที่มิคำสั่งไม่อนุมัติให้แจ้งเหตุผลแห่งการนั้นไปยังผู้ยื่นคำร้องด้วย

ข้อ 23 กรณีนายอำเภออนุมัติ ให้นายทะเบียนดำเนินการดังนี้

(1) กำหนดเลขประจำตัวประชาชนให้แก่ผู้ได้รับอนุมัติ โดยกำหนดเลขประชาชนเป็นบุคคลประเภท 8 ตามแบบพิมพ์ ท.ร. 98 ค. โดยแบบ 98 ค. ให้สำนักทะเบียนขอเบิกจากสำนักทะเบียนกลางโดยตรงเท่านั้น

(2) เพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านและสำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) พร้อมทั้งหมายเหตุในช่องย้ายเข้ามาจากว่า “ชาวเขา หรือ บุคคลบนพื้นที่สูง (.....) ตามคำร้องเลขที่.....ลงวันที่.....และนายอำเภออนุมัติ เมื่อวันที่.....” แล้วให้นายทะเบียนลงลายมือชื่อและวันเดือนปีกำกับไว้ หากบุคคลดังกล่าวมีสูติบัตร ให้หมายเหตุการณ์ได้สัญชาติไทยไว้ด้านหลังสูติบัตรด้วย สำหรับผู้ที่ได้รับการลงรายการสัญชาติที่มีเลขประจำตัวประชาชนเดิม ให้ดำเนินการจำหน่าย โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 10 วันทำการ เว้นแต่มีเหตุขัดข้องอันเกิดจากตัวผู้ร้อง

(3) รายงานหน่วยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 รายงานการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้าน โดยส่งแบบพิมพ์ ท.ร. 98 ค. ตอนที่ 2 ให้สำนักทะเบียนกลางทราบภายใน 10 วันทำการ สำหรับ ท.ร. 98 ค. ตอนที่ 1 ให้ดำเนินการตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎรด้วยระบบคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2538

3.2 สำเนาแบบพิมพ์บัญชีตามข้อ 17.3 ให้จังหวัดและสำนักทะเบียนกลางทราบภายใน 10 วันทำการ

3.3 แจกหน่วยราชการที่มีทะเบียนประวัติของชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูง ทราบ เพื่อหมายเหตุการณ์ได้สัญชาติไทยในทะเบียนประวัติ

ข้อ 24 กรณีที่นายอำเภอไม่อนุมัติ ผู้ยื่นคำร้องอาจอุทธรณ์คำสั่งไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ภายใน 1 เดือน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นหนังสือจากสำนักทะเบียนอำเภอหรือท้องถิ่น ถ้าไม่อุทธรณ์ภายในระยะเวลาที่กำหนด ถือว่าสิทธิการอุทธรณ์เป็นอันสิ้นสุด

ข้อ 25 การอุทธรณ์คำสั่งในระดับอำเภอ ให้ทำเป็นหนังสือตามแบบที่กำหนดไว้ท้ายระเบียบ ยื่นต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่ผู้ยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติ

เมื่อได้รับคำร้องอุทธรณ์แล้ว ให้นายทะเบียนตรวจคำร้องอุทธรณ์และมีคำสั่งรับหรือไม่รับคำร้องอุทธรณ์ภายใน 7 วัน

ถ้านายทะเบียนปฏิเสธไม่รับ ให้นายทะเบียนแสดงเหตุที่ไม่รับนั้นไว้ในคำสั่งทุกเรื่องไป และแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ยื่นคำร้องทราบ

ถ้านายทะเบียนมีคำสั่งรับ ให้นายทะเบียนส่งคำร้องอุทธรณ์นั้นไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอภายใน 10 วัน

ลักษณะ 4

คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ

ข้อ 26 เมื่อรับคำร้องอุทธรณ์ ให้นายทะเบียนเสนอต่อนายอำเภอเพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอภายใน 5 วัน

คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอพิจารณาการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูง ประกอบด้วย

- (1) ผู้เชี่ยวชาญที่มาจากฝ่ายผู้ยื่นคำร้อง จำนวน 1 คน เป็นกรรมการ
- (2) ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายรัฐที่นายอำเภอแต่งตั้ง จำนวน 1 คน เป็นกรรมการ
- (3) ปลัดอำเภอ เป็นกรรมการและเลขานุการ

ให้กรรมการตามความในวรรคสองมีอำนาจร่วมกันในการเลือกบุคคลหนึ่งบุคคลใดในระหว่างกันให้เป็นประธานคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ

ข้อ 27 เลขานุการคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ มีหน้าที่เรียกประชุมคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับคำสั่งแต่งตั้ง

ข้อ 28 ให้คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ มีอำนาจวินิจฉัยคำร้องอุทธรณ์และปัญหาข้อโต้แย้งในระดับอำเภอของผู้ยื่นคำร้อง

ในการพิจารณาคำร้อง ถ้าคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอเห็นว่าพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการพิจารณามีไม่เพียงพอ คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอมีอำนาจเรียกบุคคลมาให้การเพิ่มเติมหรือเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ จากบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตามที่เห็นสมควร

ข้อ 29 เมื่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอได้ทำการพิจารณาคำร้อง รวมทั้งพยานหลักฐานต่าง ๆ เสร็จแล้ว ให้คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอมีคำวินิจฉัยชี้ขาดประการใดประการหนึ่ง ดังนี้

(1) ถ้าคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ เห็นว่าคำร้องอุทธรณ์นั้นต้องห้ามตามระเบียบหรือกฎหมาย ก็ให้ยกคำร้องนั้นเสีย โดยไม่ต้องวินิจฉัยในประเด็นอุทธรณ์

(2) ถ้าคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ เห็นว่าคำสั่งในระดับอำเภอถูกต้องแล้วก็ให้มีคำวินิจฉัยยืนตามคำสั่งในระดับอำเภอ

(3) ถ้าคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ เห็นว่าคำสั่งในระดับอำเภอไม่ถูกต้องก็ให้มีคำวินิจฉัยกลับคำสั่งในระดับอำเภอเสียและมีคำวินิจฉัยในคำร้องนั้นใหม่

(4) ถ้าคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ เห็นว่าคำสั่งในระดับอำเภอถูกต้องแต่บางส่วนและผิดบางส่วน ก็ให้แก้คำสั่งในระดับอำเภอไปตามนั้น โดยมีคำวินิจฉัยยืนบางส่วน กลับบางส่วนและมีคำวินิจฉัยใหม่แทนส่วนที่กลับนั้น

โดยให้มีมติของกรรมการอุทธรณ์อำเภอจำนวนสองในสามเสียงถือเป็นข้อยุติของกระบวนการพิจารณา

ให้คณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอทำการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องอุทธรณ์ให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน ในกรณีที่มิเหตุจำเป็น ให้ขยายระยะเวลาการพิจารณาวินิจฉัยออกไปได้อีกไม่เกิน 2 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 15 วัน

ข้อ 30 เมื่อคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอมีคำวินิจฉัยเป็นประการใด ให้แจ้งคำวินิจฉัยพร้อมทั้งความเห็นดังกล่าวเป็นหนังสือไปยังนายอำเภอ

ข้อ 31 นายอำเภอมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอภายใน 5 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยเป็นหนังสือ เว้นแต่กรณีที่มีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ

เมื่อนายอำเภอได้รับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอแล้ว ให้แจ้งคำวินิจฉัยนั้นแก่นายทะเบียนเพื่อดำเนินการต่อไป โดยให้นำบทบัญญัติในข้อ 22 และ 23 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 32 นายอำเภอหรือผู้ยื่นคำร้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำวินิจฉัยเช่นว่าไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด

การอุทธรณ์ให้ทำเป็นหนังสือตามแบบที่กำหนดไว้ท้ายระเบียบยื่นต่อนายทะเบียนแห่ง
ท้องที่ที่ได้ยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติ ภายใน 1 เดือน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งเป็นหนังสือ
จากสำนักทะเบียน ถ้าไม่อุทธรณ์ในกำหนดระยะเวลา ถือว่าสิทธิการอุทธรณ์เป็นอันสิ้นสุด

ลักษณะ 5

คณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด

ข้อ 33 ให้มีคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด พิจารณาการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียน
บ้านให้แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูง โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้ง ประกอบด้วย

(1) ปลัดจังหวัด	เป็นประธาน
(2) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน	เป็นกรรมการจำนวน 2 คน
(3) จำจังหวัด	เป็นกรรมการและเลขานุการ
(4) ผู้ช่วยจำจังหวัด	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้ปลัดจังหวัดมีอำนาจเสนอแต่งตั้งนักวิชาการ หรือข้าราชการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจาก
สาขาวิชากฎหมาย ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา เป็นกรรมการในคณะกรรมการ
อุทธรณ์จังหวัดตามวรรคต้น

ข้อ 34 เมื่อได้รับคำร้องอุทธรณ์แล้ว ให้นายทะเบียนส่งคำร้องอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการ
อุทธรณ์จังหวัดภายใน 5 วัน

ข้อ 35 เลขานุการคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด มีหน้าที่เรียกประชุมคณะกรรมการ
อุทธรณ์จังหวัดภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับอุทธรณ์

ข้อ 36 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัดให้นำบทบัญญัติในลักษณะ 4
ว่าด้วยคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอมาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม

ข้อ 37 เมื่อคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัดมีคำชี้ขาดอุทธรณ์แล้ว ให้แจ้งคำชี้ขาดเป็น
หนังสือไปยังนายอำเภอ และให้นำบทบัญญัติในข้อ 31 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

คำชี้ขาดของคณะกรรมการอุทธรณ์จังหวัด กรณีถ้าเป็นข้อเท็จจริงถือว่าเป็นที่สุดของ
กระบวนการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านของชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูงตาม
ระเบียบนี้ แต่ถ้าเป็นข้อกฎหมายผู้ร้องสามารถยื่นอุทธรณ์มายังคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางได้
ตามแบบที่กำหนดท้ายระเบียบนี้ภายใน 1 เดือน นับแต่ได้รับแจ้งเป็นหนังสือจากสำนักทะเบียน ถ้า
ไม่อุทธรณ์ภายในกำหนดระยะเวลาถือว่าสิทธิการอุทธรณ์เป็นอันสิ้นสุด

ลักษณะ 6

คณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลาง

ข้อ 38 ให้มีคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางพิจารณาการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขาหรือบุคคลบนพื้นที่สูง โดยผู้อำนวยการทะเบียนกลางแต่งตั้งประกอบด้วย

- (1) รองผู้อำนวยการทะเบียนกลาง (ผู้อำนวยการสำนักบริหารการทะเบียน) เป็นประธาน
- (2) ผู้ช่วยผู้อำนวยการทะเบียนกลาง (ผู้อำนวยการส่วนการทะเบียนราษฎร) เป็นกรรมการ
- (3) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เป็นกรรมการ จำนวน 3 คน
- (4) หัวหน้าฝ่ายทะเบียนชนกลุ่มน้อย ส่วนการทะเบียนราษฎร เป็นกรรมการและเลขานุการ
- (5) หัวหน้างานกฎหมายและระเบียบชนกลุ่มน้อยส่วนการทะเบียนราษฎร เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้รองผู้อำนวยการทะเบียนกลางมีอำนาจเสนอผู้อำนวยการทะเบียนกลาง แต่งตั้งนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จากสาขาวิชากฎหมาย ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา ให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางตามวรรคต้น

ข้อ 39 เมื่อได้รับคำร้องอุทธรณ์แล้ว ให้นายทะเบียนส่งคำร้องอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางภายใน 5 วัน

ข้อ 40 เลขานุการคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลาง มีหน้าที่เรียกประชุมคณะกรรมการอุทธรณ์ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้องอุทธรณ์

ข้อ 41 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลาง ให้นำบทบัญญัติในลักษณะ 4 ว่าด้วยคณะกรรมการอุทธรณ์อำเภอ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 42 เมื่อคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางมีคำชี้ขาดอุทธรณ์แล้ว ให้แจ้งคำชี้ขาดเป็นหนังสือไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดและให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแจ้งนายอำเภอ และให้นำบทบัญญัติในของ 31 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

คำชี้ขาดของคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางถือว่าเป็นที่สุดของกระบวนการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านของชาวไทยภูเขาตามระเบียบนี้

ลักษณะ 7

การเพิกถอนทะเบียนรายการสัญชาติ

ข้อ 43 กรณีผู้ที่ได้รับการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบหรือแจ้งข้อความอันเป็นเท็จหรือแสดงหลักฐานอันเป็นเท็จหรือมีการรับรองโดยผิดจากความเป็นจริง ให้นายทะเบียนยื่นเรื่องต่อนายอำเภอ เพื่อให้นายอำเภอวินิจฉัยปัญหาและ

ดำเนินการเพิกถอนการลงรายการสัญชาติไทยโดยจำหน่ายชื่อและรายการบุคคลออกจากทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ภายหลังจากการเพิกถอนตามความในวรรคแรกแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการลงรายการสถานะที่แท้จริงของบุคคลนั้นในทะเบียนราษฎรตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

เมื่อดำเนินการเพิกถอนรายการสัญชาติไทยของบุคคลใดแล้วให้รายงานต่อสำนักทะเบียนกลางพร้อมทั้งสำเนาให้ส่วนการทะเบียนราษฎรทราบด้วย

ข้อ 44 เมื่อบุคคลบนพื้นที่สูงเสียชีวิตสัญชาติไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติแล้ว ให้นายทะเบียนดำเนินการพิจารณาเพิกถอนรายการสัญชาติไทยของบุคคลดังกล่าวออกจากทะเบียน และให้นำความในวรรคสองและวรรคสามในข้อ 43 มาดำเนินการต่อไปโดยอนุโลม

ภาค 3

การพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลซึ่งได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร

ข้อ 45 การพิจารณาว่าบุคคลบนพื้นที่สูงผู้ใดเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร ให้นายทะเบียนพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองและกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนคนต่างด้าว รวมทั้งระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 46 เมื่อปรากฏว่าบุคคลบนพื้นที่สูงผู้ใดเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร ให้นายทะเบียนดำเนินการเพิ่มชื่อและรายการบุคคลนั้นลงในทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) เมื่อได้รับคำร้องขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านจากบุคคลดังกล่าว โดยให้ปฏิบัติตามวิธีและขั้นตอนซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 47 ในกรณีที่บุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งอ้างตนว่าเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร ได้รับการเพิ่มชื่อลงในทะเบียนบ้านโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบหรือแจ้งข้อความอันเป็นเท็จหรือแสดงหลักฐานอันเป็นเท็จหรือมีการรับรองโดยผิดจากความเป็นจริง ให้นายทะเบียนยื่นเรื่องต่อนายอำเภอ เพื่อให้นายอำเภอวินิจฉัยปัญหาและดำเนินการจำหน่ายชื่อและรายการบุคคลออกจากทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 48 เมื่อบุคคลบนพื้นที่สูงถูกเพิกถอนการอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง ให้นายทะเบียนดำเนินการตามข้อ 44 โดยอนุโลม

ภาค 4

การพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

ข้อ 49 การพิจารณาว่าบุคคลบนพื้นที่สูงผู้ใดเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว ให้นายทะเบียนพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง รวมทั้งระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 50 การเพิ่มบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวลงในทะเบียนบ้าน (ท.ร.13) และการเพิกถอนทะเบียน ให้นำบทบัญญัติในข้อ 46 และ 47 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 51 เมื่อบุคคลบนพื้นที่สูงถูกเพิกถอนการอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง ให้นายทะเบียนดำเนินการตามข้อ 44 โดยอนุโลม

ภาค 5

การพิจารณาลงรายการสถานะของบุคคลที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว

ข้อ 52 การพิจารณาว่าบุคคลบนพื้นที่สูงผู้ใดได้รับการผ่อนผันตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งอาศัยอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวนั้น ให้นายทะเบียนพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง รวมทั้งมติคณะรัฐมนตรีและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 53 บุคคลบนพื้นที่สูงที่ได้รับการผ่อนผันตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งอาศัยอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว ให้นายทะเบียนดำเนินการเพิ่มชื่อและรายการบุคคลนั้นลงในทะเบียนบ้าน(ท.ร.13) เมื่อนายทะเบียนได้รับคำร้องขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านจากบุคคลดังกล่าว โดยให้ปฏิบัติตามวิธีและขั้นตอนซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อ 54 การเพิกถอนทะเบียนของบุคคลบนพื้นที่สูงซึ่งอ้างว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งอาศัยอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองให้นำบทบัญญัติในข้อ 43 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 55 เมื่อมติคณะรัฐมนตรีซึ่งผ่อนผันให้บุคคลบนพื้นที่สูงนั้น ๆ ให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวได้สิ้นสุด ให้นายทะเบียนดำเนินการเพิกถอนสถานะบุคคลดังกล่าวออกจากทะเบียนและให้นำความในวรรคสองและวรรคสามในข้อ 43 มาดำเนินการต่อไปโดยอนุโลม

บทเฉพาะกาล

ข้อ 56 การบังคับการตามระเบียบฉบับนี้ไม่มีผลให้ความสมบูรณ์ในการลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขาที่ได้ดำเนินการไปแล้วตาม “ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการ

พิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2539” เสียไป

ข้อ 57 คำร้องขอลงรายการสัญชาติทั้งหลายที่ได้ยื่นไว้แล้วและอยู่ในระหว่างการพิจารณา ไม่ว่าจะในระดับอำเภอหรือจังหวัดก่อนวันใช้ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ฉบับนี้ ให้ใช้บังคับตามระเบียบใหม่ เว้นแต่คำร้องที่อยู่ในระดับจังหวัดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจอนุมัติการลงรายการสัญชาติของคำร้องนั้น แต่ในกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องต้องการอุทธรณ์คำอนุมัติดังกล่าว ให้นำคำร้องอุทธรณ์นั้นเสนอต่อคณะกรรมการอุทธรณ์ส่วนกลางโดยตรง

ประกาศ ณ วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2543

นายปริญญา นาคฉัตรีย์
(นายปริญญา นาคฉัตรีย์)
ผู้อำนวยการทะเบียนกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

คำปรารภ

โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของ บรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและ สันติภาพในโลก

โดยที่การไม่นำพาและการเหยียดหยามต่อสิทธิมนุษยชนยังผลให้มีการกระทำอันป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่าปณิธานสูงสุด ของสามัญชน ได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูด และ ความ เชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัวและความต้องการ

โดยที่เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักบังคับของ กฎหมาย ถ้าไม่ประสงค์จะให้คนตกอยู่ในบังคับให้หันเข้าหาการขบถขัดขืนต่อพระราชและการกกด จีเป็นวิถีทางสุดท้าย

โดยที่เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมวิวัฒนาการแห่งสัมพันธไมตรีระหว่าง นานาชาติ

โดยที่ประชากรแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิ มนุษยชนอันเป็นหลักมูล ในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิเท่าเทียมกันของบรรดา ชายและหญิง และได้ตกลงใจที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคมและมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดีขึ้น ด้วย ในอิสรภาพอันกว้างขวางยิ่งขึ้น

โดยที่รัฐสมาชิกต่างปฏิญาณจะให้บรรลุถึงซึ่งการส่งเสริมการเคารพ และการปฏิบัติตาม ทัวสากลต่อสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพหลักมูล โดยร่วมมือกับสหประชาชาติ

โดยที่ความเข้าใจร่วมกันในสิทธิ และอิสรภาพเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ ปฏิญญานี้สำเร็จผลเต็มบริบูรณ์

ฉะนั้น บัดนี้ สมัชชาจึงประกาศว่า :-

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับ บรรดาประชากรและประชาชาติทั้งหลาย เพื่อจุดหมายปลายทางที่ว่า เอกชนทุกคนและองค์การ ของสังคมทุกองค์การ โดยการรำลึกถึงปฏิญญานี้เป็นเบื้องต้น จะบากบั่นพยายามด้วยการสอนและ ศึกษา ในอันที่จะส่งเสริมการเคารพสิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ และด้วยมาตรการที่กำหนดทั้งใน

ประเทศและระหว่างประเทศในอันที่จะให้มีการยอมรับนับถือ และการปฏิบัติตามโดยสากลและ
 อย่างเป็นผลจริงจัง ทั้งในบรรดาประชาชนของรัฐสมาชิกด้วยกันเอง และในบรรดาประชาชนของ
 ดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจของรัฐนั้นๆ

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผล
 และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ

ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจาก
 ความแตกต่างไม่ว่าชนิดใดๆดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือ
 ทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือ สถานะอื่นๆ

(2) อนึ่ง จะไม่มีความแตกต่างใดๆตามมูลฐานแห่งสถานะ ทางการเมือง ทางการ
 ศาสด หรือทางการระหว่างประเทศ ของประเทศหรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้ จะเป็น
 เอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยใดๆทั้งสิ้น

ข้อ 3 คนทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตัวตน

ข้อ 4 บุคคลใดๆจะถูกยึดเป็นทาส หรือต้องภาระจำยอมไม่ได้ความเป็นทาส และการค้า
 ทาสเป็นห้ามขาดทุกรูป

ข้อ 5 บุคคลใดๆจะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิด
 มนุษยธรรมหรือคำช้าไม่ได้

ข้อ 6 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายทุกแห่งหน

ข้อ 7 ทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่า
 เทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจาก
 การเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการขย่งให้เกิดการเลือกปฏิบัติ
 ดังกล่าว

ข้อ 8 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำนาญอันเป็นผลจริงจังจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการ
 กระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

ข้อ 9 บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศไปต่างถิ่นโดยพลการไม่ได้

ข้อ 10 ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มทีในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและ
 เปิดเผยจากศาลที่อิสระและเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและการกระทำผิดอา
 ชญาใดๆที่ตนถูกกล่าวหา

ข้อ 11 (1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาชญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้
 ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับ
 หลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี

(2) จะถือบุคคลใดๆว่ามีความผิดทางอาชญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใดๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาชญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษอันหนักกว่าที่ใช้อยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาชญา นั้นไม่ได้

ข้อ 12 บุคคลใดๆจะถูกแทรกสอดโดยพลการในความเป็นอยู่ส่วนตัว ในครอบครัว ในสถานหรือในการสื่อสารหรือจะถูกลบลู่ในเกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายต่อการแทรกสอด หรือการลบลู่ดังกล่าวนี้

ข้อ 13 (1) ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนไหวกวและสถานที่อยู่ภายในเขตของแต่ละรัฐ

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะออกจากประเทศใดๆไปรวมทั้งประเทศของตนเองด้วย และที่จะกลับยังประเทศตน

ข้อ 14 (1) ทุกคนมีสิทธิจะแสวงหา และที่จะได้อาศัยพำนักในประเทศอื่น เพื่อลี้ภัยจากการประหัตประหาร

(2) จะอ้างสิทธินี้ไม่ได้ ในกรณีที่มีการดำเนินคดีสืบเนื่องอย่างแท้จริงมาจากความผิดที่ไม่ใช่ทางการเมือง หรือจากการกระทำอันขัดต่อวัตถุประสงค์และหลักการของสหประชาชาติ

ข้อ 15 (1) ทุกคนมีสิทธิในการถือสัญชาติหนึ่ง

(2) บุคคลใดๆจะถูกตัดสัญชาติของตนโดยพลการหรือถูกปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติไม่ได้

ข้อ 16 (1) ชายและหญิงที่มีอายุเต็มบริบูรณ์แล้ว มีสิทธิที่จะทำการสมรส และจะก่อตั้งครอบครัว โดยปราศจากการจำกัดใดๆ อันเนื่องจากเชื้อชาติ สัญชาติ หรือศาสนา ต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสมรส ระหว่างการสมรสและในการขาดจากการสมรส

(2) การสมรสจะกระทำกันก็แต่ด้วยความยินยอมโดยอิสระ และเต็มทีของผู้ที่เจตนาจะเป็นคู่สมรส

(3) ครอบครัวเป็นหน่วยธรรมชาติ และหลักมูลของสังคมและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากสังคมและรัฐ

ข้อ 17 (1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สิน โดยลำพังตนเอง เช่นเดียวกับโดยร่วมกับผู้อื่น

(2) บุคคลใดๆจะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้

ข้อ 18 ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิดมโนธรรมและศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อถือ และอิสรภาพในการที่จะประกาศศาสนาหรือความเชื่อถือของตน โดยการสอน การปฏิบัติการสักการบูชาและการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเองหรือในประชาคมร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะหรือส่วนบุคคล

ข้อ 19 ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจาก การแทรกสอดและที่จะแสวงหา รับและแจกจ่ายข่าวสารและความคิดเห็นไม่ว่าโดยวิธีใดๆ และโดยไม่คำนึงถึงเขตแดน

ข้อ 20 (1) ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการร่วมประชุมและการตั้งสมาคมโดยสันติ

(2) บุคคลใดๆจะถูกบังคับให้สังกัดสมาคมหนึ่งสมาคมใดไม่ได้

ข้อ 21 (1) ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในรัฐบาลของประเทศตน จะเป็นโดยตรงหรือโดยผ่านทางผู้แทนซึ่งได้เลือกตั้งโดยอิสระ

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงการบริการสาธารณะในประเทศของตนโดยเสมอภาค

(3) เจตจำนงของประชาชนจะต้องเป็นมูลฐานแห่งอำนาจของรัฐบาล เจตจำนงนี้จะต้องแสดงออกทางการเลือกตั้งตามกำหนดเวลาและอย่างแท้จริง ซึ่งอาศัยการออกเสียงโดยทั่วไป และเสมอภาคและการลงคะแนนลับ หรือวิธีการลงคะแนนโดยอิสระอย่างอื่นทำนองเดียวกัน

ข้อ 22 ทุกคนในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีสิทธิในความมั่นคงทางสังคม และมีสิทธิในการบรรลุถึงซึ่งสิทธิทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและทางวัฒนธรรม อันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเกียรติศักดิ์ของตน และการพัฒนาบุคลิกภาพของตนอย่างอิสระ ทั้งนี้ โดยความเพียรพยายามแห่งชาติและโดยความร่วมมือระหว่างประเทศและตามระบอบการและทรัพยากรของแต่ละรัฐ

ข้อ 23 (1) ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน ในการเลือกงานโดยอิสระในเงื่อนไขอันยุติธรรม และเป็นประโยชน์แห่งการทำงาน และในการคุ้มครองต่อการว่างงาน

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าจ้างเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ

(3) ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับเงินจ้างที่ยุติธรรมและเป็นประโยชน์ ที่จะให้ประกันแก่ตนเองและครอบครัวแห่งตน ซึ่งความเป็นอยู่อันคู่ควรแก่เกียรติศักดิ์ของมนุษย์ และถ้าจำเป็นก็จะต้องได้รับวิถีทางคุ้มครองทางสังคมอื่นๆเพิ่มเติมด้วย

(4) ทุกคนมีสิทธิที่จะจัดตั้ง และที่จะเข้าร่วมสหพันธกรรมกร เพื่อความคุ้มครองแห่งผลประโยชน์ของตน

ข้อ 24 ทุกคนมีสิทธิในการพักผ่อนและเวลาว่าง รวมทั้งการจำกัดเวลาทำงานตามสมควร และวันหยุดงานเป็นครั้งคราวโดยได้รับเงินจ้าง

ข้อ 25 (1) ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ดีของตนและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาทางแพทย์และบริการทางสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิในความมั่นคงยามว่างงาน เจ็บป่วย พิกัด เป็นหม้าย วยชรา หรือขาดอาชีพอื่นในพฤติการณ์ที่นอกเหนืออำนาจของตน

(2) มารดาและเด็กมีสิทธิที่จะรับการดูแลรักษาและการช่วยเหลือเป็นพิเศษ เด็กที่ป่วยไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกสมรส จะต้องได้รับการคุ้มครองทางสังคมเช่นเดียวกัน

ข้อ 26 (1) ทุกคนมีสิทธิในการศึกษา การศึกษาจะต้องให้เปล่าอย่างน้อยในชั้นประถมศึกษาและการศึกษาขั้นหลักสูตร การประถมศึกษาต้องเป็นการบังคับ การศึกษาทางเทคนิคและวิชาชีพจะต้องเป็นอันเปิดโดยทั่วไป และการศึกษาชั้นสูงขึ้นไปก็ต้องเป็นอันเปิดสำหรับทุกคนเข้าได้ถึงโดยเสมอภาคตามมูลฐานแห่งคุณวุฒิ

(2) การศึกษาจะได้จัดไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่และยังความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพหลักสูตรให้มั่นคงแข็งแรง จะต้องส่งเสริมความเข้าใจขั้นดิธรรม และมิตรภาพระหว่างบรรดาประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติหรือ ศาสนา และจะต้องส่งเสริมกิจกรรมของสหประชาชาติ เพื่อการชำระไว้ซึ่งสันติภาพ

(3) บิดามารดา มีสิทธิเบื้องต้นที่จะเลือกชนิดของการศึกษาอันจะให้แก่บุตรของตน

ข้อ 27 (1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในชีวิตทางวัฒนธรรมของประชาคมโดยอิสระ ที่จะบันเทิงใจในศิลปะและที่จะมีส่วนในความรุดหน้าและคุณประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองผลประโยชน์ทางศีลธรรมและทางวัตถุอันเป็นผลจากประดิษฐ์กรรมใดๆทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมและศิลปกรรม ซึ่งตนเป็นผู้สร้าง

ข้อ 28 ทุกคนมีสิทธิในระเบียบทางสังคมและระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นทางให้สำเร็จผลเต็มที่ตามสิทธิและอิสรภาพดังกล่าวไว้ในปฏิญญา

ข้อ 29 (1) ทุกคนมีหน้าที่ต่อประชาคม ด้วยการพัฒนาบุคลิกภาพของตนโดยอิสระเต็มที่ จะกระทำได้ก็แต่ในประชาคมเท่านั้น

(2) ในการใช้สิทธิและอิสรภาพแห่งตน ทุกคนตกอยู่ในข้อบังคับของข้อจำกัดเพียงเท่าที่ได้กำหนดลงโดยกฎหมายเท่านั้น เพื่อประโยชน์ที่จะได้มาซึ่งการรับนับถือและการเคารพสิทธิและอิสรภาพของผู้อื่นตามสมควร และที่จะเผชิญกับความเรียกร้องต้องการอันเที่ยงธรรมของศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และสวัสดิการทั่วไปในสังคมประชาธิปไตย

(3) สิทธิและอิสรภาพเหล่านี้ จะใช้ขัดต่อวัตถุประสงค์และหลักการของสหประชาชาติไม่ได้ ไม่ว่ากรณีใดๆ

ข้อ 30 ไม่มีบทใด ในปฏิญญานี้ที่จะอนุমানว่าให้สิทธิใดๆแก่รัฐ หมู่คน หรือบุคคล ในอันที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆหรือปฏิบัติการใดๆอันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสรภาพดังกล่าวกำหนดไว้ ณ ที่นี้

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

Convention on the Reduction of Statelessness

Adopted on 30 August 1961 by a Conference of Plenipotentiaries which met in 1956 and reconvened in 1961 in pursuance of General Assembly resolution 896 (IX) of 4 December 1954

Entry into force: 13 December 1975, in accordance with article 18

The Contracting States,

Acting in pursuance of resolution 896 (IX), adopted by the General Assembly of the United Nations on 4 December 1954,

Considering it desirable to reduce statelessness by international agreement,

Have agreed as follows:

Article 1

1. A contracting State shall grant its nationality to a person born in its territory who would otherwise be stateless. Such nationality shall be granted:
  - (a) at birth, by operation of law, or
  - (b) upon an application being lodged with the appropriate authority, by or on behalf of the person concerned, in the manner prescribed by the national law. Subject to the provisions of paragraph 2 of this article, no such application may be rejected.

A contracting State which provides for the grant of its nationality in accordance with sub-paragraph (b) of this paragraph may also provide for the grant of its nationality by operation of law at such age and subject to such conditions as may be prescribed by the national law.

2. A contracting State may make the grant of its nationality in accordance with sub-paragraph (b) of paragraph 1 of this article subject to one or more of the following conditions:
  - (a) that the application is lodged during a period, fixed by the Contracting State, beginning not later than at the age of eighteen years and ending not earlier than at the age of twenty-one years, so, however, that the person concerned shall be allowed at least one year during which he may himself make the application without having to obtain legal authorization to do so;
  - (b) that the person concerned has habitually resided in the territory of the Contracting State for such period as may be fixed by that State, not exceeding five years immediately preceding the lodging of the application nor ten years in all;
  - (c) that the person concerned has neither been convicted of an offence against national security nor has been sentenced to imprisonment for a term of five years or more on criminal charge;
  - (d) that the person concerned has always been stateless.

3. Notwithstanding the provisions of paragraphs 1 (b) and 2 of this article, a child born in wedlock in the territory of a Contracting State, whose mother has the nationality of that State, shall acquire at birth that nationality if it otherwise would be stateless.

4. A Contracting State shall grant its nationality to a person who would otherwise be stateless and who is unable to acquire the nationality of the Contracting State in whose territory he was born because he has passed to age for lodging his application or has not fulfilled the required residence conditions, if the nationality of one of his parents at the time of the person's birth was that of the Contracting State first above mentioned. If his parents did not possess the same nationality at the time of his birth, the question whether the nationality of the person concerned

should follow that of the father or that of the mother shall be determined by the national law of such Contracting State. If application for such nationality is required, the application shall be made to the appropriate authority by or on behalf of the applicant in the manner prescribed by the national law. Subject to the provisions of paragraph 5 of this article, such application shall not be refused.

5. The Contracting State may make the grant of its nationality in accordance with the provisions of paragraph 4 of this article subject to one or more of the following conditions:
  - (a) that the application is lodged before the applicant reaches an age being not less than twenty-three years, fixed by the Contracting State;
  - (b) that the person concerned has habitually resided in the territory of the Contracting State for such period immediately preceding the lodging of the application, not exceeding three years, as may be fixed by the State;
  - (c) that the person concerned has always been stateless.

Article 2

A foundling found in the territory of a Contracting State shall, in the absence of proof to the contrary, be considered to have been within that territory of parents possessing the nationality of that State.

Article 3

For the purpose of determining the obligations of Contracting State under this Convention, birth on a ship or in an aircraft shall be deemed to have taken place in the territory of the State whose flag the ship flies or in the territory of the State in which the aircraft is registered, as the case may be.

Article 4

1. A Contracting State shall grant its nationality to a person, not born in the territory of a Contracting State, who would otherwise be stateless, if the nationality of one of his parents at the time of the person's birth was that of that State. If his parents did not possess the same nationality at the time of his birth, the question whether the nationality of the person concerned should follow that of the father or that of the mother shall be determined by the national law of such Contracting State. Nationality granted in accordance with the provisions of this paragraph shall be granted:
  - (a) at birth, by operation of law, or
  - (b) upon an application being lodged with the appropriate authority, by or on behalf of the person concerned, in the manner prescribed by the national law. Subject to the provisions of paragraph 2 of this article, no such application may be rejected.
2. A Contracting State may make the grant of its nationality in accordance with the provisions of paragraph 1 of this article subject to one or more of the following conditions:
  - (a) that the application is lodged before the applicant reaches an age, being not less than twenty-three years, fixed by the Contracting State;
  - (b) that the person concerned has habitually resided in the territory of the Contracting State for such period immediately preceding the lodging of the application, not exceeding three years, as may be fixed by that State;
  - (c) that the person concerned has not been convicted of an offence against national security;
  - (d) that the person concerned has always been stateless.

Article 5

1. If law of a Contracting State entails loss of nationality as a consequence of any change in the personal status of a person such as marriage, termination of marriage, legitimating, recognition or adoption, such loss shall be conditional upon possession or acquisition of another nationality.

2. If, under the law of a Contracting State, a child born out of wedlock loses the nationality of that State in consequence of a recognition of affiliation, he shall be given an opportunity to recover that nationality by written application to the appropriate authority, and the conditions governing such application shall not be more rigorous than those laid down in paragraph 2 of article 1 of this Convention.

Article 6

If the law of a Contracting State provides for loss of its nationality by a person's spouse or children as a consequence of that person losing or being deprived of that nationality, such loss shall be conditional upon their possession or acquisition of another nationality.

Article 7

1. (a) If the law of a Contracting State permits renunciation of nationality, such renunciation shall not result in loss of nationality unless the person concerned possessed or acquired another nationality.
 (b) The provisions of sub-paragraph (a) of this paragraph shall not apply where their application would be inconsistent with the principles stated in articles 13 and 14 of the Universal Declaration of Human Rights approved on 10 December 1948 by the General Assembly of the United Nations.
2. A national of a Contracting State who seeks naturalization in a foreign country shall not lose his nationality unless he acquires or has been accorded assurance of acquiring the nationality of that foreign country.
3. Subject to the provisions of paragraphs 4 and 5 of this article, a national of a Contracting State shall not lose his nationality, so as to become stateless, on the ground of departure, residence abroad, failure to register or any similar ground.
4. A naturalized person may lose his nationality on account of residence abroad for a period, not less than seven consecutive years, specified by the law of the Contracting State concerned if he fails to declare to the appropriate authority his intention to retain his nationality.
5. In the case of a national of a Contracting State, born outside its territory, the law of that State may make the retention of its nationality after the expiry of one year from his attaining his majority conditional upon residence at that time in the territory of the State or registration with the appropriate authority.
6. Except in the circumstances mentioned in this article, a person shall not lose the nationality of a Contracting State, if such loss would render him stateless, notwithstanding that such loss is not expressly prohibited by any other provision of this Convention.

Article 8

1. A Contracting State shall not deprive a person of its nationality if such deprivation would render him stateless.
2. Notwithstanding the provisions of paragraph 1 of this article, a person may be deprived of the nationality of a Contracting State:
  - (a) in the circumstances in which, under paragraphs 4 and 5 of article 7, it is permissible that a person should lose his nationality;
  - (b) where the nationality has been obtained by misrepresentation or fraud.
3. Notwithstanding the provisions of paragraph 1 of this article, a Contracting State may retain the right to deprive of his nationality, if at the time of signature, ratification or accession it

specifies its retention of such right on one or more of the following grounds, being grounds existing in its national law at that time:

- (a) that, inconsistently with his duty of loyalty to the contracting State, the person
    - (i.) has, in disregard of an express prohibition by the Contracting State rendered or continued to render services to, or received or continue to receive emoluments from, another State, or
    - (ii.) has conducted himself in a manner seriously prejudicial to the vital interests of the State;
  - (b) that the person has taken an oath, or made a formal declaration, of allegiance to another State, or given definite evidence of his determination to repudiate his allegiance to the contracting State.
4. A Contracting State shall not exercise a power of deprivation permitted by paragraphs 2 or 3 of this article except in accordance with law, which shall provide for the person concerned the right to fair hearing by a court or other independent body.

Article 9

A Contracting State shall not deprive a person or group of persons of their nationality on racial, ethnic, religious, or political grounds.

Article 10

1. Every treaty between Contracting States providing for the transfer of the territory shall include provisions designed to secure that no person shall become stateless as a result of the transfer. A Contracting State shall use its best endeavours to secure that any such treaty made by it with a State which is not party to this Convention included such provisions.
2. In the absence of such provisions a Contracting State to which territory is transferred or which otherwise acquires territory shall confer its nationality on such.

Article 11

The Contracting States shall promote the establishment within the framework of the United Nations, as soon as may be after the deposit of the sixth instrument of ratification or accession, of a body to which a person claiming the benefit of this Convention may apply for the examination of his claim and for assistance in presenting it to the appropriate authority.

Article 12

1. In relation to a Contracting State which does not, in accordance with the provisions of paragraph I of article 1 or of article 4 of this Convention, grant its nationality at birth by operation of law, the provisions of paragraph 1 of article 4, as the case may be, shall apply to persons born before as well as to persons born after the entry into force of this Convention.
2. The provisions of paragraph 4 of article I of this Convention shall apply to persons born before as well as to persons born after its entry into force.
3. The provisions of article 2 of this Convention shall apply only to foundlings found in the territory of a Contracting State after the entry into force of the Convention for that State.

Article 13

This convention shall be construed as affecting any provisions more conducive to the reduction of statelessness which may be contained in the law of any Contracting State now or hereafter in force, or may be contained in any other convention, treaty or agreement now or hereafter in force between two or more Contracting States.

Article 14

Any dispute between Contracting States concerning the interpretation or application of this Convention which cannot be settled by other means shall be submitted to the International court of Justice at the request of any one of the parties to the dispute.

Article 15

1. This Convention shall apply to all non-self-governing, trust, colonial and other non-metropolitan territory for the international relations of which and Contracting State is responsible; the Contracting State concerned shall, subject to the provisions of paragraph 2 of this article, at the time of signature, ratification or accession, declare the non-metropolitan territory or territories to which the Convention shall apply ipso facto as a result of such signature, ratification or accession.
2. In any case in which, for the purpose of nationality, a non-metropolitan territory is not treated as one with the metropolitan territory, or in any case in which the previous consent of a non-metropolitan territory is required by the constitutional laws or practices of the Contracting State or of the non-metropolitan territory for the application of the Convention to that territory, that Contracting State shall endeavour to secure the needed consent of the non-metropolitan territory within the period of twelve months from the date of signature of the Convention by that Contracting State, and when such consent has been obtained the Contracting State shall notify the Secretary-General of the United Nations. This Convention shall apply to the territory named in such notification from the date of its receipt by the Secretary-General.
3. After the expiry of the twelve-month period mentioned in paragraph 2 of this article, the Contracting States concerned shall inform the Secretary-General of the result of the consultation with those non-metropolitan territories for whose international relations they are responsible and whose consent to the application of this Convention may have been withheld.

Article 16

1. This Convention shall be open for signature at the Head quarters of United Nations from 30 August 1961 to 31 May 1962.
2. This Convention shall be open for signature on behalf of :
  - (a) any State Member of the United Nations;
  - (b) any other State invited to attend the United Nations Conference on the Elimination or Reduction of Future Statelessness;
  - (c) any State to which an invitation to sign or to accede may be addressed by the General Assembly of the United Nations.
3. This Convention shall be ratified and the instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.
4. This Convention shall be open for accession by the States referred to in paragraph 2 of this article. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.

Article 17

1. At the time of signature, ratification or accession any State may make a reservation in respect of article 11, 14 or 15.
2. No other reservation to this Convention shall be admissible.

Article 18

1. This Convention shall enter into force two years after the date of the deposit of the sixth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratify or acceding to this Convention after the deposit of the sixth instrument of ratification or accession, it shall enter into force on the ninetieth day after the deposit by such State of its instrument of ratification or accession or on the date on which this Convention enters into force in accordance with the provisions of paragraph I of this article, whichever is the later.

Article 19

1. Any Contracting State may denounce this Convention at any time by a written notification addressed to the Secretary-General of the United Nations. Such denunciation shall take effect for the Contracting State concerned one year after the date of its receipt by the Secretary-General.
2. In case where, in accordance with the provisions of article 15, this Convention has become application to a non-metropolitan territory of a Contracting State, State may at any time thereafter, with the consent of the territory concerned, give notice to the Secretary-General of United Nations denouncing this Convention separately in respect of that territory. The denunciation shall take effect one year after the date of the receipt of such notice by the Secretary-General, who shall notify all other Contracting States of such notice and the date or receipt thereof.

Article 20

1. The Secretary-General of the United Nations shall notify all members of the United Nations and the non-member States referred to in article 16 of the following particulars:
  - (a) signature, ratification and accession under article 16;
  - (b) reservations under article 17;
  - (c) the date upon which this Convention enters into force in pursuance of article 18;
  - (d) denunciation under article 19.
2. The Secretary-General of the United Nations shall, after the deposit of the sixth instrument of ratification or accession at the latest, bring to the attention of the General Assembly the question of the establishment, in accordance with article 11, of such a body as therein mentioned.

Article 21

This Convention shall be registered by the Secretary-General of the United Nations on the date of its entry into force.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned Plenipotentiaries have signed this Convention.

DONE at New York, this thirtieth day of August, one thousand nine hundred and sixty-one, in a single copy, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic and which shall be deposited in the archives of the United Nations, and certified copied of which shall be delivered by the Secretary-General of the United Nations to all Members of the United Nations and to the non-member States referred to in article 16 of this Convention.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอาทิตย์ วงศ์ทิตติกุล เกิดเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ที่จังหวัดเชียงราย สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาโทสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2540 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2546 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2546 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2546 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชา ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2546

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย